Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Liber de moribus hominum et officiis nobilium ac popularium super ludo scaccorum

https://hdl.handle.net/1874/334112

Aevum medium.
Scriptores ecclesiast.
N°. 360

K4 Pl 7
N° 8

Hs.
4 J 8

225 *(Eccl. 360.) Charta. 4°. 187 (186) ff. Saec. XV.*

Jacobus de Cessolis, Scakerium quatuor tractatuum (sive Ludus scacchorum moralisatus), fol. 1—50a.

Fol. 1a. Incipit Scakerium quatuor tractatuum. Inter omnia mala que sunt in homine signa, cet. Fol. 41b. Tractatus quartus et ultimus de progressu et motu predictorum. Fol. 50a. Explicit scakerium per manus est completum Gwilhelmi Nicolai in profesto beate marie virginis infra horam septimam et octauam nec non de nocte. Deo gracias. Et est editum a fratre iacobo de cessele (sic) ordinis predicatorum.

(Joannes ord. Praedicat.), Ludus cartularum moralisatus, in ll. III divisus, fol. 51—185a. (74)

Fol. 51a. Secundum sentenciam doctorum mundus iste seu totum universum regitur a deo cet. Fol. 51b.... Hinc est quod quidam ludus qui ludus cartularum appellatur hoc anno ad nos pervenit scz. anno domini M° CCC° lxxviii°. In quo ludo status mundi nunc modernis temporibus optime describitur et figuratur, cet. Fol. 52a.... Materia autem huius tractatus trahi potest ad ludum scacarum cum utrobique sint reges, regine et principes, nobiles et vulgares, cet. Fol. 185a..... (74) Quam mercedem nobis tribuat ihesus marie filius qui est in secula seculorum benedictus Amen. Et haec de quarto membro sufficiunt et pro contentis de toto illo tractatu. Hic liber finitus est in profesto bonefacij sancti Anno dni 1472. Si uobis scriptoris ignotum fuerit nomen in fine scakerii nomen cognomenque suum erit manifestum uobis, cet.

S. Bernardus, Epistola ad Raimundum de modo et cura regendi se et familiam suam, fol. ~~185a—187b.~~ 184b – 186b

„Pertinet ad Carthusienses prope Traiectum."

Incipit Scacarium quatuor tractatuum

Inter omnia mala que sunt in homine signa unum est quod aliquis
non timet deum per culpam et homines offendere per inordinatam
vitam quod non solum correctiones negligit sed correctores affligit
Quemadmodum de nerone imperatore legimus quod ipse senecam
magistrum suum occidit eo quod increpaciones suas ferre non potuit
Ipse siquidem Evilmeradach regis Babilonie
hominis lascivi iniusti et crudelis qui patris sui corpus in quadringentas
partes divisit et trecentis vulturibus tradidit
ad comedendum Hic ludus inventus est de moribus hominum
et officiis nobilium Hic enim Rex inter alia mala unum habuit
pessimum quod correctores suos occidebat et increpaciones odiebat
quod stultissimum est huic assimilatur pater suus nabugodonosor
qui dum sompniasset et evigilans non recordaretur sompnium
suum voluit occidere omnes sapientes babilonie eo quod ipsum sompnium
non poterant indicare ut habetur danielis secundo capitulo Opinantur
multi hunc ludum inventum fuisse tempore troiani belli sed hoc non habet
veritatem Nam a caldeis ad grecos transivit ut dicit grecus diomedes
inter philosophos qui plus inter grecos famam recepit et plurimum
altri magnis temporibus tam egiptum quam partes aristoteles orbem fama
sua occupavit quamvis vero in mundo sunt famosa constituit
In consequenti tercio capitulo exprimetur Secundum quos inventum ostendit

Huius ludi ac novitatis inventor extitit philosophus quidam
orientalis nomine xerses apud caldeos vel philometor
apud grecos quod idem est apud latinos quod mensure vel iusticie amator
Huius fama apud grecos atheniensis in tantum claruit
ut plurimum multi boni et plures philosophi et iusticie amatores hoc a
predecessoribus suis nomen acciperent Tante enim iusticie dicitur
extitit ut mori potius eligeret quam cum vilitate sceleris et delictis
regalibus impia iusticia vitam finiret Nam cum idem

in legenda sanctorum Petri et Pauli

evilmerodac

in scolastica historia in fine

Pertinet ad carthusienses prope Erfordiam

Ad carthusienses prope Erfford

ly

plus videret detestabilem regis vitam et nemo eum culpare au
deret propter immensam eius crudelitatem quam in hominem sapientem ne
cesse ostenderat rogatu ipsi neglecta vita morti se expo
suit malens pro iustitia vitam finire quam ad modicum tempus
eam ducere brutis moribus infamatam. Quod idem fecit ut dicit
valerius maximus Teodosius cherthoniensis qui fuit cruci af
fixus pro eo quod regem lisimacum pro suis obscenis et iniustis
actibus increpare ausus est. Et cum in eculeo penderet dixit regi
tuis consiliariis purpuratis sit hec pena quam timet mea
siquidem nichil interest utrum humi vel sublimi putrescam
voluit enim dicere quod parum curabat de ipsa morte et mor
tis modo dummodo innocens et pro iustitia moreretur.
¶ Legimus democritum philosophum sibi oculos eruisse ne videret
bonum esse malis civibus et iniustis ¶ Socratem autem legimus
ad mortem properantem uxori sue post eum flende dicenti
innocentem eum dampnatum audisse Tace mi chiliius et me
mori innocentem quam pro culpa diem claudere extremum. Hic et
huius novitatis inventor pro tuenda iustitia morti se ex
posuit et vitam presentem contempsit   Capitulum 3m tractatus primi de causa ludi

Causa huius solacii inventionis fuit triplex. Prima
fuit regis correctio | 2a ocii evitacio | 3a novo (rerum)
rum subtilium multiplex inventio ¶ Circa primum sciendum est
(cum Evilmerodach) quod predictus Rex Elmadarap cum vidisset hunc ludum et mul
tos milites et duces et barones cum deo philosopho bellicose
ludere miratus ludi pulcritudine ac insueti solacii no
vitate interesse voluit. ludum discere desideravit ac cum
deo philosopho ludendo bellare decrevit. Quod cum philosophus audisset
hoc non posse regem facere nisi prius formam discipuli assumeret

Audit rex hec et agrum et discreti cupiens formam discipli-
ne in se suscepit. Tunc philosophus formam tabuleri ac scac-
torum ac mores regis nobilium ac popularium et officia eo-
rum describens ut in sequentibus capitulis declarabitur eum ad
correctionem et morum honestatem ac virtutum ordinationem
attraxit. Ea propter correctionem audiens propter quam iam mul-
tos sapientes occiderat comminatione precepto ipsum interro-
gavit quare hunc ludum invenisset. Cui respondit. O domi-
ne mi rex tuam vitam gloriosam desidero quam videre non possum nisi
iustitia et moribus insignitam a populo diligaris. Opto ergo te
fore alio regimine ut tibi plus dominaberis quam non nunc sed violen-
tia dominaris. Iniustum quippe est ut alios imperare tu velis
cum tibi ipsi imperare non possis. Et memento violenta diu
durare non posse. Hec ergo una correctionis causa existunt

¶ Pacient enim reges sapientium correctiones suorum fieri
debeant et ipsos correctores libenter audire. Quemadmodum
de atro dixit valerius. Laudandum enim atri miles nobilis
et opinione magnus volens eum increpare quod nimia desi-
deraret maiora et honores dixit ei. Si dii mi cor-
pus tuum quod prime et aviditati et desiderio animi tui par-
fecissent orbis totus te capere non posset quia manu dextera
tangeres orientem et sinistra occidentem. Cum ergo corpus
tuum non respondeat animo aut tu es deus aut homo aut
nichil. Si tu es deus certe tu deum imitari debes ut hominibus
beneficia tribuas non sua eis eripias. Si vero homo es hoc me-
mento ut tu citius obliviscaris. Si nichil scias quia
nichil est firmum et tu non sis periculum ab invasido etenim leo
rerum bestiarum quamquam minimarum animum esca fit et pabulum

Secunda huius ludi causa Inuencionis fuit ocia vitare de quo
Seneca dicit ad lucillum Ocium sine litteris mors est et viui
hominis sepultura Et varro in similis dicit quod viatores non
eunt vt cant sed ut negocientur Sic et vita non
sui causa fit sed ut in ea probitatem aliquis operetur Et ideo prefatus
ludi Inuentor non solum eum duxit ut eum corrigeret sed ut
ocium et tristiciam ex ocio causatam euitaret docet Consue-
uerunt enim multi per nimia habundantia fortuna ocio se dare
Vnde quintilianus dixit quod ad omne ocium fortuna lasciuiunt
hominem et ideo sepe necesse est ut in facinus ardens ociosus
erumpat Et ex tali re ocio causatur amaritudo
nimia qua iocunditas spiritualis extinguitur ex qua despera-
cionis principio mens in seipsam subuertitur Et quia per hoc
solacium ocium et tristicia deuitantur Ideo propter hec eandem
ludum hunc xerses sive philometor Inuenit

Tercia causa fuit quia vniuersalis appetit naturaliter scire et au-
Actuum 17o dire nouitates Vnde legitur de atheniensibus quod ad nichil aliud stu-
debant ut scirent uel audirent aliquid nouitatis Et quia
corporalis visus impedit subtilia Ideo demetrium philosophum
legimus sibi oculos eruisse vt vegetaciores et acutiores
cogitatus haberet Multi enim debiles visu corporis uel ca-
rentes corporea visione in inuencionibus acutiores fuerunt
Sicud patet de didimo alexandrine ciuitatis episcopo qui
carens visu tante fuit intelligencie vt discipulos habere
meruit gregorium nazazenum et ieronimum racione cuius probum
cardinale quem tum ita cepissent esse super alios viris magnis
doctoribus aliorum esse doctores sub scola dydimi alex

andrum imperium et discipuli xpi eius intellectus alti
tudine Legimus magnum Anthonium heremitam ipsum di Tercia historia
dimum epm visitasse et inter consolatoria verba ei dixisse Augustini de cadavere
Si dolebat didimus oculorum visum perdidisse Cum eum
audit didimus dixit Miror si non credis me dolere fer
tur anthonius audisse Miror immo te pro hoc dolere per
didisse quod in corpore habes cum bestiis Cum recolis
te habere in mente quod habes cum angelis Ob hoc ergo
huius solacii inventor mortis anxietate perfusus et extra corpus
effectus sensibilium rerum et palpabilium factus obliviosus
ad mentem se contulit ludum variarum et innumerabilium re
rum plenum invenit xpi multitudinem rerum et variarum simili
tudinem et ingenia bellorum in ea contentorum tradans de
certantibus in campo et ab hoc huius ludi inventor multum
famosus fuit

Secundus tractatus primum capitulum de forma Regis

Rex sic formam accepit a principio Nam in solio positus
fuit purpura indutus que est vestis regalis habens in
capite coronam In manu dextra habens sceptrum In
sinistra habens pilam rotundam Nam super alios optinet et
accipit principatum et dignitatem quod pretendit corona ca
pitis Nam gloria populi est regalis dignitas Ad re
gem autem oculi omnium attendere debent et sibi obtemperare
et parare mandatis Inter ceteros immo super ceteros debet
virtutibus et gratiis elucescere quod ondit regalis purpura
Sicut enim corpus pulcrius decoratur vestibus sic
etiam interior mens et anima moralibus virtutibus tamquam
quibusdam habitibus investitur In manu sinistra pilam
defert ut totius regni administratione attendat et sa

administratorem et per suos vicarios plures consideret et
videri quia pertinet ad eum expedit quod amor retineatur. In
dextera manu sceptrum portat iustitie et amoris et
rigoris est. Et quia misericordia et veritas regem custodiunt et sta-
bilitant. Iustitia thronus eius est. In eo debet lucere cle-
mentia et misericordia de qua dicit Seneca ad Neronem. Nul-
lum ex omnibus clementia magis quam ad regem pertinet vel ad
principem. Qui vult amari languida manu regat. Et
ideo Valerius dicit quod humanitatis dulcedo etiam effrenata
barbarorum obiurgia penetravit et crudelium hostium
oculos demolivit. Philistratus athenensis dux cum
quidam iuvenis amore filie sue virginis exarsisset et locum
captasset et tempore quo ipsa virgo transiret cum matre et iu-
venis obviam facta esset virginem iuvenis osculabatur mater vero
virginis nimium turbata dum ipsa a marito suo duce suppli-
cium capitale de iuvene postularet dux Philistratus
respondit. Si eos qui nos amant interficiam quid hiis faciemus
quibus odio sumus. Hec enim vox de principis ore ex
humanitatis radice et clementie emanavit et in hunc
modum filie tulit iniuriam ac multo laudabilius suam.
Hic quoque princeps amicum habuit Arispum nomine qui contra
eum in tanta ira ac voce verborum procacitate exhala-
rat ut in ipsius faciem spueret. Ac princeps sic animi
vocem congestum ab ira cohibuit ut non putaretur eum sus-
cepisse vel audivisse iniuriam sed laudis honorem. Filios
etiam suos violate prius maiestati subvertere cupientes

a vindicta retraxit postea autem alia die cuspa considerans ~~sui~~
~~tam~~ culpam quam in principe commiserat sceptrum voluntarie
ponere voluit. quod audiens philistratus ad eum accessit
dedit que ei fidem et iuramento firmavit se in eodem gradu
amicicie perpetue mansurum et sic eum ab incepto horadio
revocavit ¶ Quidam philosophus duas dominas habens in domo Exemplum Socrates
quas inducebat et pascebat splendide more mulierum
ipsis garrientibus dicebat quid tonitruatis et fugit garrimini
et quod vobis deficit Ille vero de solario emiserunt super
philosophum legentem sub solario multam urinam fetidam quam diu
conservaverant in vase magno philosophus vero in nullo turba
tus ait Bene sciebam quod post tanta tonitrua talis
pluvia sequeretur ¶ Eque in initiis fuit animi pii regis
qui cum audisset quosdam tyrannos in convivio multa et innumera
bilia diffamatoria dixisse de se et atrociter de eis omni
bus qui in convivio interfuerant querere cepit an de se talia pro
tulissent inhonorabilia Tunc unus ex eis respondit Non
enim inquit nobis hec suffecissent que tibi relata
sunt plurimis que de te locuturi eramus luda fuisset et
iocus tam enim urbana crapule excusacio tamque sim
plex veritatis confessio iram vertit in risum Et ideo hac
clementia et moderacione assecutus est ut sobrii tarenti
tino regi gratias agerent et ebrii bono impetraret
¶ Veritatem in corde et ore semper rex verax attendat
et falsa labia detestetur iuxta illud veritatem meditabitur
guttur meum et labia mea detestabuntur impium Cum enim
ratione officii deo similis sit quodammodo ipse autem deus sit

ipa veritas in eo om̄e v̄bū vim sit ut q̄d p̄mittit eidē
attendat Et ideo dicit valeri⁹ maxi⁹ q̄ cū alexander
cū exercitu suo ira p̄motus iret cū impetu magno ad
quādā ciuitatē noīe lapsatū diruendā ⁊ euertendā
timēs q̄ ciuitatis illius esset Anaximenes ph̄us qui
fuerat mḡr alexand̄ audiens regem Alexandrū sic
venire ciuitatē exiuit ut regi p̄ces porrigeret p̄ ciui
tatis salute q̄ cū hoc rex cerneret ne postulacōē vo
lentem hr̄et materiam audiendi rex i loquēdo ph̄m
iuramēto p̄uenit .d. Iuro p̄ deos q̄ nᵗ eorū que pe
tieris faciā Tūc ph̄us sapienter attendens regis
iuramētū ~~vidit~~ ifudit Peto g° dn̄e ut lapsatū ci
uitatē ciuitatis mee diruas ⁊ dissipdas quā postula
cōem attendens alexand̄ salutē urbi gessit aya
luit eūi ira ⁊ voluntatē quā habebat contra ciui
tatē dimittē q̄ ꝯ iuramētū venire ⁊ ita salus urbis
vinc⁹ iuramēti b̄n̄ficio est obtēta Quintilian⁹ dicit
q̄ iurare n̄ nīte est ꝯgruu viro i nobili ⁊ famoso pax
queit Verbū satis simplex in rege ul' p̄ncipe
firmi⁹ s' q̄ iuramētū in mercatore debz eīn impietatē
detestal difficile in videt' piū hoīem ipa morte
p̄re Et crudeles hoīes crudeli supplicio sepe le
gimus ītemptos Nā insert oratius q̄ q̄dā perillus
noīe eris ⁊ metallorū artifex credens cplacere
Phalaridi tyranno et crudeli q̄ taggatinos depo
pulabatur ⁊ exquisitis tormentis cruciabat fecit
taurū ereū magnū ⁊ in late fecit ostiolū p̄ quod

intromitteñ dapnandi morte ut ita supplicio igne cre
maret Cuiq inclusi vociferarent propter penā nō audi
ret vox humana sed bestialis et ex hoc nimis ad pietatem
phalerides moveret Cuius opus sciens nimis crudelitatis
aptum phaleridi regi putasset rex opus laudavit ducto
re aut execrans dixit In te primo accipies et probabis
quod michi crudeli crudelior putasti nam ipsum ductorem sua
crudelissima ductione punivit Nulla enim res equior quam
necis artificem arte perire sua ut dicit ovidius ¶ Iure
quoque debet esse iusticia Quid enim sunt regna sine iusticia nisi
magna quedam latrocinia quia et latrocinia quedam sunt regna
Et ideo refert augustinus de civitate dei Quod quidam erat dyo
medes nomine qui una galea mare infestabat capiens ho
mines et spolians Cumque multis temporibus sic infrectus fuis
set infesta regi alexandro nunciatum fuit Qui cum alexander intelligens
pari fecit diversas galeas et dyomedem insequi fecit et
captum sibi putari mandavit Cumque hoc factum esset Inter
rogavit alexander dyomedem dicens quare teneret mare in
festum Respondit ~~dyomed~~ dyomedes propter quod orbis terrarum
te adorat Et quia illud facio uno navigio latro vo
cor quia vero tu hoc idem in toto mundo facis diceris imp
ator Sed si fortuna mansuesceret fierem quoque melior At
quam tu quanto fortunatior tanto nequior existis Alexander
respondit Fortunam tibi mutabo ut non asscribatur fortune
malicia tua sed meritis Et sic factum est ut qui prius erat pi
rata maris et latro fieret iusticie princeps et amator
mirabilis ¶ Commendacio carminis Rex maxime debet

ovidius
Nota de iusticia

habet quam computat unam solam reginam que sedet a dextris eius
Credibile namque est ut cum Rex bonis moribus pollet et
actibus iustis vivit quod filii qui ex eo nascuntur eosdem
mores sequantur ¶ Degenerare id est non debet a patre filius
sed considerare debet a quo naturam cepit illius imitetur et mores
Ista contra naturam aliqualiter facit rex et homo qualibet cum relicta
uxore aliam sibi ducit Nam in omnibus animalibus et avibus
maxime patet ubi masculus curam habet de filiis masculus
uni soli iungitur sicut manifestum est de columbis in quibus tam
masculus quam femina prolem nutrit In quibus autem masculus non
nutrit prolem in illis masculus accedit ad multas feminas ut
gallus qui pullos non nutrit et ideo indifferenter ad multas
gallinas accedit Et quia homo inter cetera animalia maiorem
curam habet de filiis educandis hereditandis et honoran-
dis ideo contra naturam facere videtur qui spreta uxore propria aliam
superducit ¶ De hac continentia refert Valerius quod a Scipione Af-
ricano victus fuit quia assuetam deviavit ¶ Cum enim esset tenu-
ius grave etate .xx. annorum et in sua potestatem redegisset urbem
carthaginensem et in multos obsides accepisset inter quos cum
oblata esset ei virgo eximie pulchritudinis adulteque etatis
ut suis frueretur amplexibus Iuvenis autem princeps ac ce-
lebris et victor postquam scivit eam desponsatam cuidam
carthaginensi nomine Indibili celsissime gentis nobilissime
fecit vocari parentes puelle quibus virginem et sponsam
inviolatam tradidit et intactam aurum quod pro redemptione
puelle ei paratum fuerat dotis sue summe adiecit qua continentie

e continentia

cia et munificencia preditus Jubilus virginis sponsus annos omnium nobilium gentis sue racionis applicauit hec de rege dicta sufficiant.

2m capitulum de forma regine et moribus eius

Forma regine sic instituta fuit . nam super solium collata est domina quedam pulcra cum corona in capite deaurata vestimento et clamide circumamicta varietate A sinistris collocatur regina quia potius maritales amplexus vnde in canticis ca° 2° leua eius sub capite et dextra eius amplexabitur me Est autem a sinistris regis collocata per graciam quod regi donatur et non per naturam Nam melius est habere imperium per successionem primogeniture quam per electionem et principum voluntatem Sepe enim principes diuersis causis interuenientibus discordes fiunt et dissidentibus voluntatibus necesse est electionem tardari aut propriis voluntatibus intendentes personam regis non meliorem aut digniorem eligere se sed vtiliorem propriis commodis affectare Qui vero per ordinem primogeniture ad dignitatem regalem ascendunt necesse est educatos esse benignitate et moribus et iustis artibus quibus rex genitus informatur Et necesse est principes timere mouere discordias cum viuente rege natum primogenitum considerant regnaturum Reginam vero sapientem castam morigeratam honestis parentibus natam in nutritura filiorum ac solicitam est necesse Sapiencia vero eius apparet non solum in gestibus sed eciam in verbis et maxime cum quod natura mulierum secreta secrete in corde consueuit conseruans in corde suo et aliis denegans aperire Mulierum enim natura generis est male celare secreta

Et ideo dicit Macrobius i° li° de sompno scipionis quod quidam
romanus nomine papirius scilicet puer inductus intravit in senatum ro-
manorum ubi quoddam secretissimum habitum est consilium quod non licebat
alicui revelare sub pena supplicii capitalis Dicit puer pa-
pirius et pater redissent domum et mater puerum interrogaret
unde veniret et quo missus fuisset Respondit puer se interfuisse
consilio senatorum cum patre Et illa interrogavit que et qua-
lia egerunt patres in senatu Cui ille Non est licitum dicere
quia sub pena capitis ut non reveletur per consules est decretum
Mulier avidior audiendi secretum et silencium pueri modo
precibus modo minis et verberibus animum pueri in diversa temptare
desiderans in quantum potest iubeat Tunc illa penis puero
immineret esset molesta levis mendacii consilium puer accepit
et ut illam penam effugeret et ut secretum teneret actum in senatu
dixit utrum melius sit ut unus vir habeat duas uxores
apta ^ an quod una pluribus sit Que cum audisset illa et filium suum
monuisset ut verum diceret hoc secretum Illa statim in secre-
to ad ceteras matronas hoc retulit et in crastinum factum est ut
ratione feminarum omnes secretum ut publicum haberent Postea autem
die alia domine confluunt ad senatum orantes ut una duo-
bus potius quam uni due nuberent mulieres Senatores
que esset intemperies mulierum et quid sibi illa postulatio
vellet mirabantur et ut non parve rei prodigium esse affir-
marent Pavebant enim vendi illam impudicam insaniam
Tunc puer papirius in senatus medio dixit se coactus quod
timore mortis matris effugeret mane cupiens hoc mendacium

cum invenisse et ut secretum gestum publicare non posset Tunc
senatores multum commendaverunt ingenium pueri et statuerunt ut
nullus puer in posterum preter papirium puerum cum patribus
ad gestum accedere presumeret quem voluerunt super senatum mittere
¶ Casta et honesta debet esse regina ut cum tactum ex gratia
confertur honeste omnibus et caste vivendi sit forma Unde refert
idem quod Duelius nobilis romanus qui primus rome navali bello cer-
tans elephantes ac hostes vicit ytaliam nomine virginem duxit
in uxorem que fuit tante pudicitie ut illo tempore quo integrum
monstrum potius erat quam vicium caste viventibus ipsa fieret in
exemplum Hic Duelius iam senex et tremens corpore in quodam loco
audivit ab emulo suo exprobrari sibi os fetidum Cumque domum
tristis se contulisset ac ab uxore quereret quare sibi hoc non dix-
erat ut hoc vicio mederetur Respondit illa hoc libenter
mihi revelassem nisi putassem omnibus hominibus sic os olere
¶ Laudanda est utrobique nobilis et pudica femina et si
ignoraverit vicium viri et si patienter tulit et quod maritus in-
felicitatem corporis sui non uxoris fastidio sed proprio cum vicio
sensit primum ¶ Anna vidua quedam cum ea quedam propinqua mo- De Anna
neret ut alteri nuberet allegans ei etatem et integram
faciem et pulchritudinem bonam Illa respondit Nequaquam hoc fa-
ciam si vero virum bonum invenero ut quem habui volo timere
ne perdam Si malum quid necesse est post bonum pessimum sustinere Sicque
etiam castitatem suam melius ipsa defendit ¶ Refert augustinus Exemplum
de civitate dei quod fuit rome lucrecia nomine nobilissima moribus et
genere cum colatinus nomine maritus quam imperator tarquinii superbi

1 q° cum civitatem ebracum fuisset ... vide lucrecia

filium sextum nomine ad videndum castrum suum nomine calatinum corporali
visitavit inter multas nobiles matronas sedentem Cumque regis
filius animum gratissimis moribus maturitate et gestibus lucrecie convol-
ueret per omnia corporis pulchritudine tactus libidinis amore ca-
ptus et observato tempore cum Rex a roma abesset et calatinus
lucrecie maritus cum rege ad exercitum iuisset sextus filius ad
castrum callatinum viri calatini ubi lucrecia videat cum sodali-
bus suis iuit et cum ab ea fuit honorifice receptus et tempore
quo homines quiescere solent advenisset patriam ex filio regis cum
decentia sui status Ille vero hospes sed hostis post considera-
to loco ubi lucrecia quiescebat astitit Cumque omnia tuta so-
piti quiescent omnes in cubiculum lucrecie clam intravit sed
sinistra manu eius oppressa pectore et dextra manu gla-
dium tenens dixit Tace lucrecia sextus sum filius tarquinii
filius ferrum in manu est morieris si vocem emiseris Illa
pre sompno stupefacta tacuit Cumque ipsius animum velud cor mar-
moreum invenisset adiecit nisi michi consencies servum tuum
iugulatum iugulatum post nudum corpori tuo nudo et iugulato tecum socia-
bo ut fama per orbem discurrat quod tempore tamen quam cum servo
tuo commiseris ipsum quasi noveris iugulatum Tunc illa timens
huius mundi infamiam magis quam mortis penam coacta et invi-
ta consentit Cumque regis filius expugnato mulieris decore
recessisset Illa postera die altera ad patrem et fratres suos
et calatinum maritum suum atque consulem nomine brutum ipsius
tarquinii nepotem literas ex suo nomine destinavit ut statim sine
mora ad eam veniret Cumque omnes adessent illa sic ex plo-
cuta est filius regis tarquinii sextus heri domum meam in-

ut hostis p hospite Tu aut calatine stras vestigia vi alieni in loco tuo ec Verruptu corpus meu violatu est ai9 cu in sang vel insons vni a culpa me absoluo vni tn a pena eu no libe'o q hoc fecit Et si in detrimentu meu ho fecit in sui tn suppliciu erit si vos viri estis Et nec a liqua impudica ex^a lucrecie vivat q accipe noluit ex culpa no negligat ex^m de pena et io gladiu que sub veste occultatu tenebat extraxit z scrpam ipa manu trisubeamit sic q cecidit moribunda Tuc psul brucus z calatinus maritus p^r z fres omes q amici eius gladiu sui quo se pem^t accipiut Iurauit q sup sang^ne lucre tie q cessare donec pgeiem t'quini de roma expellant ac no pmittent de illa pgenie aliq rome regnare z ppt tantu sedicionem faciut ut t'qini exulare cogat apud ardea que iuxta tabis sita est sextu vo huius sce leris actore gladio pemerut ¶ Choes quoq debet hre maturos ut in regia s^t ois timor z verecudia Na mli verecudia pdita cu ea perit pudicicia vn Simacus dicit Nuorn mens honesta z imbecilla frons z Et ambrosius in ipo naq corpis decore verecudia plus mcat Mulierz sup oia verecudius ac modestius aspicis plus reddit ac

q cabile q z si vio laudatius magis cu in feia de Uitr(?)
Refert Seneca q archechilla qda noie tate fuit verecu — Seneca
die ut amico suo paupi et paupertate dissiulanti clam et latent sacculu puluinai cu pena supposuit no acceptans p verecudia acto dice ut accipet desiderans

magis paupem duxisse q accepisse Interdu em ille q ama
tur fallendus est ut heat n a quo recepit sciat Res
em loquitur nobis tacentibus Eligenda e em Regina
honestis pntibus orta ut plurimu em scie mores earu
scidaru sequntur a qbus traxerut originem Vn legitur qd qda
uxore ducere volens accepit sup hoc ꝯsiliu a quoda pho
quale uxore duce debet Ille rndit Illa uxore inqo
ducas cuj mrem e auia noueris ee pudicas Item ee filia
estimo quale matre cognoui hoc refert valerius maximus
¶ Erudire dz regina filios e filias ocm ꝯtinentia sua
re Iux id eccl. Filii tibi sunt erudi illos Filie tibi sut
serua corpus earu Dicit e elymanda qui nouia e principi
sua tradid q cotidie legem dei legere suscepit hinc e qui in
lris quas rex romanoru misisse legitur ad rege francie or
tans eu ut filios suos liberalibus disciplinis instrui fa
ceret adiecit int cetera Rex illiteratus est sicut azinus ~~est~~
~~sicut azinus~~ coronatus Octauianus cesar filios suos
erudiri fecit varie saltare gesticulare hastiludere e qcqd
ad miliciam ptinet exerce filias vero suas suere inderi ce
texere e qcqd in lino seta vel lana fit arte discere madauit
Cuiq a suis qbusda taioribus requireretur quare hoc faceret
Ille rndisse fertur Cu hodie sim dns orbis nescio utru fi
lii mei post meam morte ad extrema paupate deueni
ant Et io si qs artes docti fuerunt honorabile vitu du
cere poterunt ¶ In ac capitate suande sut filie ¶ regina
em sola ꝯtinentia aliquas vgies dignitate reginea
meruisse Na refert paulus lubardoru hystoriarus

Quodcumque vero omni orto hic ipsa dispositu [peregrina] e fabricis [illegible] oleribus e plantandis arboribus operam prebent hec [illegible] de fortuna romanorum

qui in foro Julii erat quedam ducissa Rosimula nomine habens quatuor
filios et duas filias quo cum Catanus rex Hungarorum qui et Auer-
ri sunt dicti obsideret castrum et civitatem ubi ipsa Rosimula
erat cum liberis ipsa quod vidisset per murum ipsum regem pulcherrimum
corpore eius amore capta occulte ei mandavit quod si eam
ducere vellet in uxorem traderet sibi castrum cumque ille promi-
sisset et iuramento firmasset aperto quod castro Auestri qui et Hun-
gari dum diu huc et illuc discurrisset et mulieres et
homines caperent filii quod effugerent quorum unus Ermoaldus
nomine postmodum Beneventanus dux deinde Longobardorum rex
constitit due quod filie eius acceptis carnibus pullorum sup-
posuerunt eas mamillis suis ut ex carne mamillarum
pullorum carne calefacta fetentem odorem redderent et sic
illicite intacte virginitatem suam possent quod cum Avaristi
ad eas accederent et statim immunditiam sentirent fetorem
eis illicitis ad servitutem mutuo loquebantur dicentes O
quam fetide sunt iste Longobardi de una autem erat postea re-
gina Francie et altera Alamanie fuit predictus vero rex Cata-
nus nomine mediocri causam volens servare promissum una nocte
sola eam sibi copulavit Postea vero die altera XII Auar-
ris et Hungaris publice tradidit illudendam tertia vero die
eam per claustra pudoris palo ligneo usque ad gulam trans-
figi mandavit dicens Talis libidinosa uxor que
propter suas carnis libidinem civitatem suam perdidit debet
et meretur talem habere maritum Et hec de regina sufficiant

Sciendum est ¶ 3m capitulum de forma alphilorum
Salphilos fuisse factos ad modum iudicum accessorum

in cathedra cum libro apto ante oculos Et quia quidam sunt criminales quidam etiam possessiones et res temporales litigatorie Ideo duos iudices necesse fuit in regno esse unum alphilum in nigro qui ad primas causas alium in albo quo ad 2as Horum enim officium erat consule leges de mandato principis condere totum quod regnum moribus informare et 2m allegata sententias diffinire consilia equa et recta sine personarum acceptione postulantibus erogare contemplacioni intendere ut quod alii manu operantur ipsi mente bona et sana ordinet et disponet ¶ Iudex debet esse firmus et constans ne amore pene aut timore iudicia uel carnis origine corrumpatur quo ad primum dixit Seneca in libro de beneficiis quod potencior erat dyogenes Alexandro omnia possidente plus enim erat quod ille nollet accipere quam quod iste posset dare Dicit .n. quod mircius consul exercitum romani nominis cum obsideret samnitas et beneventanos et illi audivissent pauperem eum esse rebus tulerunt ei auri magni pondus Quem cum in castris invenissent sedentem ad terram et ligneis vasis in cibo uti non aureis cogitaverunt pauperem divitem velle fieri Dixerunt quod Ecce tibi munus samnite et beneventani deferunt postulantes ut ab obsidione discedas Quibus respondit ille Non te miror meminisse samnitibus meum cursum magis velle locupletantibus imperare quam ipsum locupletem esse et memento quod nec acie exercitus vinci nec pecunia corrumpi posse Talem exitum habet illud quod virtute et mitis debet esse cui illud pecunia captiatur ¶ Refert elymandus quod damasceni cum aristodimum fabularum actorem interrogasset quid intendis ut hoc ageret accepisset Et ille respondisset auri

iudicia

pecunia

talentum Ait autem damascena plus accepi ut tacerem
ita judicium et causidicorum lingua dampnifica est nisi eam
ut dici solet muneribus argenteis vincias Apud ad-
vocatos ipsum silencium venale est ¶ Refert valerius quod cum
senatus consultus romanorum in ipso senatu quereret de duo-
bus Quorum unus erat pauper alter ditissimus erat sed avarus
quis eorum esset aptior ad [struck] regenda et iudicanda
hyspaniam Scipio emulacius dixisse dicitur Neuter mihi
videtur mittendus quia alter nichil habet alteri nichil est
satis Eque in judicibus reprobans paupertatem et avariciam
Nam avarus et obulo indiget cum sit pecunie servus non
dominus Paupertas non voluntaria est minus apta judicio Et ¶ de paupertate
ideo legimus dum romani amaverant paupertatem ubique ¶ judicium volun…
dominium habuerint legimus multos romanorum maxime honore
rei publice prefulsisse ita eos paupertes in privatis rebus
ut in morte de publico sumptu eis obsequias celebrasse
necesse fuit Filias quoque eorum senatus mandato de
sumptu publico nuptui tradidisse At postquam spreta
paupertate fuerunt diviciis inhiantes bella sub orta sunt
intestina sponsa et omnia vana pullulaverunt Nullum enim
abest facinus a libidinis ex quo romana paupertas periit
Numquam autem est animus ibi ubi aliena paupertas voluntaria
se posuit et fecit sibi pacem nichil timendo fecit sibi
divicias nichil concupiscendo ¶ Valerius dicit locupletem
non multa possidere sed modica desiderare Attendant
autem iudices ne amore privato vel odio in iudicio moveantur

q. I p° etiam ... ad ... veritate ... ne possit ... vitel catho

Nam dicit amor ceterus non est amor arbiter equus. Vera de forme pectus indicat et decus ¶ Refert quintus curtius in libro suo quod rodaces ... misit ad alium nam mortalium vita hoc nomine prava sinistra et eo quod in suo negocio est ... hebetior quam in alieno ¶ Ira et invidiam iudices fugiant Tullius enim dicit quod iratus et ... putat Et socrates dicit quod duo maxime sunt contraria iudicio vel consilio scilicet festinatio et ira et galterus in alexandreide Si leges ... te iudicem dignum libram iudicii non flectat amor nec munera palpent Non moveat stabilem personae acceptio mentem ¶ Refert elymandus quod cambises rex persarum a deo severus fuit ut quendam iniustum iudicem qui ob odium et ... iniuste dampnaverat vivum decoriari fecit et super iudiciariam sedem carnis cute eius cooptam filium iudicis fecit sedere ut filius timeret iniuste iudicare pena patris et iudicium horrens et iusticia liberalitate teneret ¶ ... carnis ad se trahentes iudices ... et ... in suis quam promulgant Catho dicit patere legem quam ipse tuleris ¶ Refert valerius quod zalengus consul cum filius suus ex adulterio dapnatus et ... debeat et tota civitas propter honorem patris nec hoc iudicium fieri postulasset aliquandiu ad ultimum precibus populi victus ne lex a se condita violaretur suo prius deinde filii eruto oculo utriusque usum videndi reliquit ¶ Legimus quendam romanum consulem qui legem condiderat ut morte dampnaretur qui cum ferro senatum intraret et ipse casu de villa veniens subito ad senatum

vocatus oblitus ~~fuisset gladium~~ fuit deponere a consedentibus
motus cum oblitus fuisset gladium deponere ipso quo cinctus
erat coram toto senatu se exemisse fertur ex quo
senatus doluit propria manu ipso filio lex se peremisse Sed
heu hodie multe civitates et iudices hoc faciunt Unde
ait anacharsis qui dicit leges similes aranearum telis sicut
enim illa animalia maiora et validiora dimittunt infirmio-
ra vero ut muscas retinent et puniunt Sic videmus
infirmiores et pauperes ligari maiores et validiores legi-
bus non constringi et ex hoc nascuntur bella civilia ¶ In
civitate aliorum discordia super minores et pauperes ma-
iorum et superiorum committuntur dominia violenta Pauperes
rebus et nobiles genere non constricti legibus moventur
ad predam exercent latrocinia requirunt coacta huma-
ner mirum quia quos divinus amor non retrahit a malo
et pena legis promulgate non premit vel punit nullum
est in omne scelus et flagitium incidere Cum vero lex insolen-
tias potenciorum sentencie per penas coarcuit et castigat sta-
tim exemplo eius inferiores castigat ¶ Contemplacioni
et leccioni scripturarum debent iudices intendere nam et si
fabrorum artifices lignorum quia cesores multa opera se glan-
tur educere et agricole se mundo utiles prodire Hii cum
iudices contemplantes plura hiis omnibus operantur et faciunt
Unde dicit seneca Crede michi quia qui nichil agere videntur
et maiora agunt divina humana qui tractat sit Ideo et
artifices nulla et placida artes nisi quia eos iudicium
ipsa composuit Et id dicit Angelia in libro actum acti-
tatorum de socrate quia Socrates adeo consueuit cogi-

tabundus esse ut per diem ore atque oculis in eodem loco
directis tamquam quodam secessu mentis atque animi factus ex-
traneus a corpore videtur et interrogatus cui attentus
se prebent Rudit mundane rei omnis Totius enim mundi in-
cola et civem se esse arbitratur Refert valerius quod
carnayades laboriosus et diuturnus sapiens cum ad men-
sam sederet cogitacionibus tam inhebat ut ad cibum ma-
num apponere oblivisceretur Sed uxor eius Melissa no-
mine quam magis vite senectute quam carnali copula sibi iunx-
erat temperato inter studia et medie suciri cibos officio
dextera necessitatis usibus aptabat ne vir nobilis et sa-
piens fame periret ¶ Diogenes ad alexandrum ait
Nos non sumus incole huius mundi sed advene non ita in
orbe terrarum vagamur ut in eo liceat consistere sed transire
Nichil enim indecorum pene gignimus quippe qui nuda
consciencia fronte progredimur ut expediti ac faciles spa-
cium peragimus itineris Deceteraque hec de alphilis dicta
sufficiant Capitulum 2m secundi tractatus

Militem De forma militum officiis moribus et cetera
super equum armis omnibus decoratum impositum et
fortem nominis in hac forma habuit et galeam
in capite hastam in manu dextra clipeo protectus
fuit In leva ensis et clava in eadem gladium ha-
buit in dextera loricam in corpore platas in pectore
ocreas ferreas in tibiis calcaria in pede et in ma-
nibus ferreas cyrotecas · equum doctum ad bellum
et aptum phaleribus coopertum Hii ut attinguntur bal-

ncatur ut nova vita ducant et mores omnibus vigiles procurant
adeo postulantes eis donari per gratiam que eis deficit a natura
¶ Per regem vel principem attingitur ut tunc debet esse
custodes ab eo capiant dignitatem Sapientia felicitas li-
beralitas fortitudo misericordia custodia pluries propter legem
¶ Zelus in eis esse debet ut quasi armis corporibus decora-
tur et moribus polleant Dicto et militaris dignitas alios
antecedit Incrementa et honore facto magis debet eminere virtute
Cum enim honor nichil aliud sit quam exhibitio reverentie in honore
testimonium ¶ Sapiens enim debet esse et expertus nobilis miles
et antequam ad cingulum milicie perducat ipsum tyronem esse natum
est ut diutina experiencia doctus sit aptior ad regimen
militare Cum vita bellancium in manu militum sit propter quod
et sibi via belli committitur ideo necesse est ipsum prudentem esse
¶ Plus enim in bello operatur ars et experiencia militis pru-
dentis quam fortitudo et audacia militis inexperti ¶ Necesse non
est enim pluries in capcionis Papiani .i. Fossa reice cum principe
milicie non prudencia sed audacia sola innititur Eufrate
Et ideo iuvenes seu tyrones nemo eligat sibi duces
quia non constat eos esse prudentes ¶ Alexander macedo ori-
entales partes pertransiens Egiptum Iudeam Assyriam Cal-
deam Indiam et usque ad confinia bragmanorum veniens
magna prudencia tam antiquorum militum quam tyronum for-
titudine devicit ¶ Legimus in romana hystoria quod miles Exemplum
quidem nomine Maxeza fuit tante sapiencie et fidei ut
mortuo theodosio imperatore contra gildonem nomine fratrem suum
Germanum eo quod absque senatus voluntate affricam pro

viri appliare vellet bellu mouet p tuenda r publica
Hui9 aut moralde duos filios gildo pdus omd⁹ in
scos xpi inma seuiebat crudelitate Ac motelda pru
dens r sciens qnta in rebs desperatissi9 oro hois p xpi
fide stute habeat p eam insula adiit Inde sem scos
viros exilio dapnatos ibidem adducens cu quibz i oromb9
dies tres r noctes ptinuat Ante triduu quoz cu hostib9
pugnus r proxim9 fiet cernit btm ambrosiu paulo ante
defunctu quo r qn victoria caperet sibi indicante r locum
Expletis vo tribus diebz r noctibus i ymis r orombz de
victoria fretus securus cu qnqz milibz solu adusus octogin
ta milia hostiu pgens di nutu ois pstrauit r de eis fe
liciter triumphauit Quo viso auxiliarii gildonis barbari des
titerut illico tga vertentes Ac gildo fuga arripiens ac
cepta naui cu in affrica redisset post dies aliqt strangula
tus interiit ¶ Hii duo milites pdci gmani et fres i affri
ca ptuenda r pub^ca missi fuerut ¶ fideles dent ee mi
lites pncipibus Quilitis nome amittit q seruare fidem
no nouit pncipi lapis pciosus e r margarita pfulgida
r fidei firmitate amicta iusticia ¶ Refert paulus hys
toriographus longobardor Emulsu noie militem tutinem
dno suo regi portharich tanta fidelitatis signa mos
trasse vt se morti p salute dni sui exposuit Nam cu
Grimaldus leuenetanus dux de quo in fine capti d regina
fecimus mencionem p goibaldu ducem taurinensem pmum pdi
tore lubardor interfcto odoguberto longobardor rege ad
regim gubernacula p violencia acendisset fugatus dn odol
goberti fr gmanus noie porcharich ?consiliari regi ger

maldo citauit vt de vngaria vbi nec optime viuere poterat saltem
ad pedem regis veniens et veniam petens secura vita sine
dignitate quam tamen sibi debebatur regia possent degere duce
Cum consiliario fecit completa grimaldus rex postero tribus
inimicum linguis maledicis crudeliter ipm porcharich quem sibi
consiliauat in crastinum occidere disponens ei vina que ipm
inebriare possent ne sui saluti prouideret probei mandat Que
res emulphum militem non latuit ideoque accersito armigero
suo emulphus domum portharich intrauit et ibidem armi-
gero in cubiculo ac lecto collecto ipm portharich coopertum
lecti stramine tanquam proprium armigerum de domo educens cum
minis ac verberibus ad domum propriam adduxit Regis excu-
biis autem fores domus porcharich collocatis et opinantibus
eductum armigerum emulphi non dominum Eadem autem nocte circa
gallicantum emulphus miles ipm dominum suum portharich
de muro ciuitatis cui domus sua hērebat fune submis-
so emisit Qui acceptis equis pastualibus fugiens ad
ciuitatem asten peruenit deinde ad regem Francie properauit Cumque
mane facto emulphus et eius armigeri detenti et examinati
fuissent de forma et modo qualiter dominum suum libe-
rasset ac postea respondissent simpliciter veritatem Dixit
rex Grimaldus suis consiliariis qua pena sunt isti
puniendi qui sic contra mandatum regium peregerunt et vna
capitali supplicio alios in crucis eculeo pendere alios de-
collandos dicerent Rex respondit per illum qui me creauit et nasci
fecit Isti sunt nulla morte digni sed cum honore qui sic suo
domino fideles extiterunt sunt aeternas honorandi Et ideo
rex grimaldus eos multis honoribus honorauit Goibaldus

vero proditor et dux per manum armigeri et godoberti quendam regis que sua proditione vita et regno privavat in festo gloriosi baptiste Johannis apud taurinum iuste et mito miserabiliter quod interfectus est ‖ Non solum milites debent esse fideles ad duces et principes sed ad seipsos ut inter se fideli iungantur amicicia ‖ Multum enim acies militum timetur ab hostibus cum eis amicicie et fidelitatis vinculum adesse opinatur ac contra cum in acie militum voluntatum dissidia oritur raro belli victoria exspectatur

ℕ nota

‖ Milites vero sic se mutuo amore foveant ut honorem alterius suam presentet esse victoriam et mortem miles pro altero se exponat ‖ Legimus enim quod Damon et phisias sic vocati fuerunt nobiles milites ac pictagore discipuli ‖ Hii inter se tam fidelem amiciciam iunxerunt ut cum alterum eorum Dyonisius rex sicilie apud syracusanam interficere vellet et ei tempus ab eo quo prius periret innotesceret profectus domum ut ordinaret res suas impetrasset Alter vadem idem securitatem pro eius reditu tyranno dare non dubitavit ‖ Appropinquante autem die prefato nec illa redeunte unusquisque stulticie tam temerarium sponsorem dampnabat At is de amici constancia nichil se metuere predicabat Eodem itaque momento et hora a rege dyonisio constituta qui cum acceperat supervenit et admirans Rex amborum constanciam et animi supplicium remisit eos quod insuper in societatem amicicie et in tercium sodalicii gradum rogitat

ℕ exemplum

Hee vices amicicie mortis contemptum ingenuitate vite dulcedine extinguere crudelitatem mansuescere odium in amorem convertere penam beneficio pensare potuerunt Anthonius dicit quod Julius cesar amicicias non facile admisit et tamen admissas

constantissime retinuit // Scipio affricanus dicebat Nichil
esse difficilius quam amiciciam usque ad extremum diem vite perduce
sine permanere Interdum enim amicicie dirimuntur contencione lux
urie vel alterius huiusmodi cum per idem adipisci non potest Unde amicicie
difficile reperiuntur in illis qui in honoribus rei publice versa
ntur ubi invenies qui honorem amici suo anteponat raro aut
numquam // liberales milites esse oportet Sicut enim miles propria   de liberalitate
commoda respicit subiecta sibi tyrones lucri studia premit
Sicut enim commilitones propria commoda periculis exponere credunt
ductores vero milites subtus sibi et lucra multiplicia conspi
ciunt visis hostibus tercius terga vertunt // Fit sepe ut
apud eum qui multiplicavit pecuniam neglecta victoria sibi
cedat avaricie tenacitas in ruinam Quanti hodie defece
re viribus qui diviciis attenti habundare cupierunt Provi
deat ergo miles liberalitatem habere in suis ne avari
cia ductus tenacitatem lucrum putans hostis emulus alieno
ere dives effectus suum populum liberalitate sollicitet ut quod
natura belli respuit sine viribus et exitus fortitudine pe
cunia attemptet Sepe enim fit ut quod natura renuit pecunia vi
ncit Et ideo summa vigilancia attendenda est ne imminente
belli periculo pecunie fiat exactio // Attende tibi plane tu qui
dinaris si tui alius dominatur infra urbem spoliatus propriis
extra ad quod confugiens refugium aliem si tu propriis per tuos ar
dentes affectus avaricia spoliaris nunquam per extraneos te cons
timas ditari absit Nemo enim sua relinquens aliena spe
rans dives fit // Summa igitur inter milites sint preter arma
lucra gratia ut quibus dicitur esse gloria victoria et sit preda Et ideo

p° ca° 35

David in libro regum dixit / Equa erit porcio descendentis ad
prelium et remanentis ad sarcinas / ipse remanencium volunta-
tes extunc exstitit ordinatum ut non solum cum milicie habe-
rent principem sed et ipse regem communem postmodum habe-
ret ¶ Alexander / macedo in forma simplicis militis
pori regis indorum semel curiam visitavit ut per seipsum
pori regis statum et potenciam exploraret Cum igitur /
Alexander / a poro rege honorifice susceptus fuisset
et ab eo quesivisset de viribus et consuetudinibus alex-
andri ipsum non alexandrum porus putans sed antigonum
alexandri militem eum invitavit ad mensam Alexand
vero sub antigoni nomine post cuiuscumque ferculi delacionem
vasa aurea et argentea dapifera clam et furtim sibi ut
propria vendicabat Quapropter super hiis alexander rex
est per similes cibiforos accusatus post cibum alexander igitur
assistitur et quesitus super hiis fertur respondisse Ero
Domine mi rex ut tuis assistentes fortes milites la-
teribus alexandri / consuetudines et munificencia au-
diant quod cum factum esset sic alexander / prologuitur /
ait Domine Rex audiens maxima fama tu maiorem esse
alexandro tam milicia quam expensis ad te supplex ego
antigonus confugi ut tamquam maiore tibi non possem resis-
tere ¶ Verum quia lex alexandri est ut eius miles post
cibum vasa aurea et argentea in quibus ad mensam sibi
deferuntur cibaria propria sibi vendicet et asportet te non
minorem eo esse putans eandem consuetudinem in tua curia
servare decrevi Rex audientes pori milites cum ceteris

tes et alexandrum ducem sequentes in castra muneribus ho-
norati sunt ac una cum alexandro contra porum regem
indie venientes ipsum occiderunt totamque indiam alexandri
dominio subiugarunt Memento miles bursa tibi clausa
nulla tibi affert victoriam Ovidius Munera crede michi
capiunt homines et deos quoque dominus Iupiter ipse datis verba mul- Ovidius placent
cent aures tibi sit responsio mollis Ac cum pecunia ef-
funditur belli negocium perpetratur ¶ Fortes milites necesse est ut fortiter agi[...]
esse non tantum corporis fortitudine sed etiam animi vigore
debiles sunt animo magni corpore fortes tamen esse pos-
sunt Raro tamen animosos esse repperimus vel credimus
fortis vero est qui patitur et non deicitur ¶ Legimus codrum codrum
ducem tanti esse animi ut cum esset athenensis prin-
ceps exercitus contra poliponencium ad bellum paratus et inter
ipsos exercitus lex esset edita ut illi victores existerent
quorum princeps et dux exercitus bello caderet habitu pe-
regrino militari suscepto in hostes se dedisse precipitem
in bello ut sic saltem percussus ab hostibus interiret
Maluit enim mori ut vincerent sui quam vivere suis superatis
Dulce et decorum est pro patria mori Nemo sine spe mag-
ne felicitatis periculum se offert ad mortem ¶ Misericordia
in milite splendet Tullius Nichil est quod tam preclarum
facit militem quam cum ad victoriam venerit munificare pro-
stratum cum ei possit occidere Fera potius est opus tyranni
in quo militis aduersarii non victoria sed cruore sitire Propter
quod legimus quod cum silla romanorum dux contra partes
esset multas victorias contra marianos romanos habuisset

In tantum ut primo bello apulia xviii m ad expugnandum lxx m poten-
tes tandem infra urbem inermes tria milia occidisset
quibus captis ille dux dixit sistite modo esto misericordes
cum quibus tandem victi sumus si armati in bello inpie
inermes occiderimus Summum enim genus est vindicte parcere
cum possis occidere ¶ Custodes popularium debent esse milites
cum enim populi multitudo in castris moratur acies militum super
vigilet ita ob id legiones militum a romanis de diversis na-
tionibus vocate sunt ut quietius propriis artificiis popula-
res vacare possint Non enim potest artifex commode ar-
tificio intendere nisi a militibus sollicite valeat custo-
diri Nunquam in bello securus erit agricola nisi militis
afficit vigilantia et diuturna custodia Sicut enim gladius
regis super omnes milites sic et militibus necesse
est ut congregent artifices populares Sicut enim ne-
mo sibi militat sic et artificum nemo sibi laborat
Custodiant igitur milites populum ut populus pace
gaudens militibus sumptus accumulet et expensas
1 reg. 28 ¶ Legimus enim quod achis rex geth david militi dixit
custodem capitis mei te ponam semper ¶ Zelare
debet pro legibus quia regia maiestas non solum ar-
mis decorata sed etiam oportet esse legibus ornata
laborare debent milites ut leges iuste diligentius obser-
ventur quemadmodum refert trogus pompeius de ligu-
rio quodam nobili milite qui fecit quasdam leges Cumque
populo dure viderentur quia iuste erant auctorem ipsa-
rum dixerunt aphilone delphicam fuisse Cumque populo

propter ipsarum duriciam dampnare vellent et ligurius populum
et civitatem iuramento astrinxisset quod eas non solveret
donec consuluisset delphicum ac reversus responsum porta-
ret ad cretam in exilium Ivit ubi quamplures peregit exilium ut
firmiores leges observarentur Cumque morti se appropinquare
cerneret ordinavit ossa sua in mari proici ne si forte mor-
tui ossa ad civitatem abiuratam fuissent delata existima-
rent se ex hoc a iuramento solutos ¶ Predictas autem le-
ges quia iuste sunt hic subscribemus // Prima lex populum
in obsequium principum ac principes ad custodiam populi atque
ad iusticiam imperiorum formavit // Secunda omnibus parsimo-
niam persuasit existimans laborem milicie assidua fragi-
litatis consuetudine ac faciliorem fore // Tercia lex emi
non pecunia sed compensacione mercium iussit // Quarta
auri et argenti velud scelerum omnium materiam instituit
// Quinta administracionem rei publice per ordinem divisit
regibus potestatem bellorum magistratibus iudicia et sanc-
iones senatui legum custodiam populo eligendi vel
creandi quos vellet ad magistratus per potestatem
permisit // Sexta fundos omnium equaliter divisit ut equa
patrimonia neminem aliis potenciorem redderent // Septima
convivari omnes publice iussit ne cui divicie causa sint luxurie
in occulto epularentur // Octava iuvenibus non amplius
una veste uti toto anno permisit // Nona pueros pauperes
non in foro sed in agro deduci iussit ut primos annos non
in luxu aut ioco vel ocio sed opere agerent // Decima
statuit virgines sine dote nubere // Undecima ut uxores

eligent moribus ~~...~~ virtute pecunia iussit || Duodena lex max
imus honorem non dedit si pro gradu etatis senem esse
voluit Nulla autem lege aliquis sanxivit cuius post ipse ser
vando alius non fuit in exemplum Et hec de militibus suf
ficiant

Capitulum quartum secundi tractatus de forma rochorum moribus et officiis eorum

Vicarii seu legati regis sunt rochi quorum for
ma sic inscribitur Nam miles super equum cum clamide
pelle de vario et circa capucium fondata habens in ma
nu baculum positus fuit Quia enim rex personaliter in re
gno suo ubique presens esse non potest Ideo necesse fuit ut
auctoritas que in rege est sicut a fonte diducitur ad
rochos quos vicarios suos constituit ut ipsi personaliter
regnum visitent et regiam potenciam omnibus subiectis
dicionem regie manifestent Quia vero quamquam regnum locorum
distancia diffunditur ne novitates in una parte regni
oriantur altera ignorante necesse fuit esse duos regni
baiulos seu vicarios unum in dextra alterum in leva
In hiis debet esse iusticia Pietas humilitas paciencia vo
luntaria paupertas et liberalitas || Iusticia vigeant regni
vicarii quia ipsa est preclara virtutum Interdum enim fit ut propter
nequiciam ministrorum dum superbiendo iusticiam subvertunt
sine culpa principis ignorantis regna perdantur Iniu
tus enim minister principem de iniusticia culpat || Qualis
enim Rex tales debent esse ministri Cum igitur ministri fuerint
impii et impius Rex ipse putatur ac contra Cum mini
stri iusticiam custodiunt Iniustus Rex si fuit iustus ab

omnibus reputatur ¶ Romani propterea iustas leges et volue-
runt ut illi quos ad regimen delegebant servando le-
ges a libra iusticie declinare non possent Sicut enim dictum
generale apud antiquos ¶ Nichil expediens quod
non erat iustum vnde narrat valerius quod cum temistides
diu diceret atheniensibus quod sciret salubrium consilium sed quod in-
cenderet classem machedomorum nec publicare consilium vo-
luit sed petiit virum sapientem cui tacite illud exposuit
Et fuit ei datus aristides qui audito consilio rediit ad con-
cionem dicens temistodis consilium utile esse immane tamen ius-
tum tamen adeo revolute ac vero concio dixit quod equm
non videtur nec expedire clamatur ¶ Adeo enim in re-
gis viciis debet vigere iusticia ut pro servanda re pub-
lica sit ei omnimoda cura et illius vtilitatem vite proprie
anteponat ¶ huiusmodi habemus de marco regulo de
quo ait Tulius in libro de officiis Et augustinus de civita-
te dei Qui contra Cartaginenses bello navali ac ab
ipsis cartaginensibus ductus fuisset roma sub iuramento
reddendi pro commutacione captivorum ut videlicet quos
romani detinebant cartaginenses remitterent captivos et
dimitterent et permitterent cartaginenses romanos captivos
apud se detentos liberos abire Marcus ergo regu-
lus roma veniens in senatum intravit et postulacio-
nem cartaginensium peroravit Ac senatus respondit quod nisi
super hac re consilium tuum esset ac marcus regulus Nego
fore utile romanis impleri quod cartaginenses postulant eo quod

Iuvenes et indocti bello ac senectute confracti sunt quorum
ego unus ex eis sum quos cartaginenses captivos de
ipsis romanis detinent fortes autem et prudentes et bonos
duces cognovimus quos de cartaginensibus detinemus
Cumque detineretur a propinquis et amicis redire malu-
it quam fidem hosti datam falsare Iuxta illud verbum tullii
Promissa et hosti servanda sunt Non metuens inde ad
crudelissimum hostem et ad exquisita supplicia pfitisti
melius quam iurandum servare decrevit ¶ Legitur quod quidam
ex romanis qui erat in captivitate admirabili iuravit
de reditu si redemptionis precium quod et promisisset non daret
Cumque domum redisset dixit quod se fallaci reditu in cas-
tra iureiurando absolvisset quod emulus ibi innotuit
et senatus consultum censuit eum fore comprehendendum
Refert valerius libro vi° de emulo duce romano quod
cum faliscos obsideret magister qui docebat filios nobilium eorum
turpi arte decepit Nam qui scientia precellere videbatur
illos pueros ante urbem ludi exercendi gratia a muris eos
paulatim elongando et extrahendo domum ad castra ro-
manorum perduxit et ad emulum perducens scelesti facinori
scelestiorem sermonem adiunxit asserens se faliscos in roma-
norum manus tradidisse datis pueris quorum patres principatum
urbis habuerunt Que ut emulus audivit non ad similem
inquit tu nec populum nec ducem scelestus ipse scelesto
venisti Sunt nobis belli sicut pacis iura Iuste
quidem ea non minus quam fortiter servare didicimus arma quoque ha-
bemus non adversus eam etatem tui et captis urbibus

Perierunt sed adversus armatos et faliscos ipsos tu eos quantum
in te fuit novo scelere vicisti. Ergo romana virtute et arte ac
armis eos vincam. Inde camillus non solum sprevit magnam per
fidiam sed censuit ut puerum proditorem post tergum manibus liga
tum ad suos parentes reduceret. Quorum iusticia tum eorum benefi
cio magis quam armis victi sunt. Senatus civitatis vocato con
silio tanta mutatio civium animis est iniecta ut qui modo effera
ti odio videbantur pacem peterent et portas romanis cum
gaudio aperirent. ¶ Narrat Annius Florus quod medicus quidam [illegible]
de nocte venit ad fabricium promittens pirrum occisurum
veneno si aliquid sibi daret. Quem fabricius vinctum reduci ius
sit ad pirrum dominum suum. ¶ Pirro quoque omnia mandavit que
medicus contra eius caput spoponderat. Tunc rex pirrus
miratus dixisse fertur: Ille fabricius est qui difficilius
a legalitate quam sol a suo cursu deduci potest. Si ergo ig
nari legis divine tales forent in operibus iusticie amore
patrie et cupiditate fame quales hodie deberent esse christia
ni in operibus divine iusticie. Sed heu hodie lubendos vin
dicas bella premunt ad quos non solum et emissalia ac iacu
la feriunt sed proditores dolosissimi fraudulencie cotidie
succrescunt hostes quos proferunt. Nulla lex nulla fideli
tas nulla iuramenta nulla pacta custodiuntur. ¶ Homines
et vasalli contra dominos insurgunt dominia naturalia
fugientes querunt libertatem dominari et vilissimorum ci
vium servi effecti dominos naturales perdidisse suspirant.
¶ Pietatem eos habere decet que ad omnia valet. Est
autem pietas in affectu per compassionem in effectu per re
missionem per largitionem et per condescensionem. Pietatis

cum est ex benigne mentis dulcedine gratam omnibus
auxiliatrix affectio ¶ Refert valerius in libro 5to
quod fuit nobilis vir sanguinis nomine qui mulierem quandam
quam quidam pretor ad tribunal suum capitali crimen
dampnaverat in carcere necandam tradidit Is autem
qui carceris custodie preerat misericordia motus non
eam protinus strangulavit aditum quoque dedit filie sed
diligenter excussit ne quid intro posset portare in futuris
estimans quod fame consumeretur ¶ Pluribus autem iam transactis diebus secum ipse querens quod causa esset quod tam
diu sustentaretur et curiosius observans adiuit filiam
extracto ubere famem matris lactis sui subsidio relevantem
Que tam admirabilis spectaculi novitas ad iudicis pla
tam remissionem pene mulieri matri impetravit Quo enim
non penetrat pietas Quid non cogitat misericordia Quis
enim tam inusitatum et inauditum quam matrem suam fore fi
lie uberibus alitam putaret hoc aliquis contra nature
ordinem factum nisi parentes diligere prima lex nature est
Rex apum ut ait seneca omnino sine aculeo est Voluit
enim eum natura nec sevum esse nec ultionem expetere telum
quod detraxit et iram eius inermem reliquit Exemplum in
hoc magnis regibus ingentis ut non pudeat ab ex
iguis animalibus trahere mores ¶ Refert valerius
libro 6to quod marcus mercellus captis ab eo sy
racusanis cum esset in arce constitutus opulentissime
urbis et afflictos fortuna cerneret non potuit tamen fletum

Idem narrat quod cum Julius cesar pompeium victum aspexit pias
lacrimas dedisse fertur Refert etiam de pietate pompei erga re
gem germanie qui contra populum romanum multa gessaret
bella victum in conspectu suo non est passus eum suppliciter iacere
diucius sed benignis verbis recreatum dyadema quod abie
cerat capiti suo reposuisset et eum in pristinum fortune ha
bitum restituisset eque pulcrum iudicans et vincere reges et
victis parcere Consilia dicit de quodam consule paulo nomine qui
cum quendam captivum ad se duci fecisset primo adisset occurrit
illi et eum volentem ad sua procumbere genua de terra leva
uit et ad spem bonam hortatus est et eum in consilio sedere fecit
nec honore indignum eum ac villatem iudicavit ita si ergo
gum nos hostem et inimicum novimus etiam laudabilem et feli
tem miserationis reputamus Cesar autem audita morte cathonis
emuli sui dixit glorie eius invidere et illius gaze glorie non
invidisse et patrimonium eius liberis ipsius incolume conservavit
Sic etiam instruit gloriosus principes populum regum libro vi°
ut recitat augustinus de civitate dei libro v° et xv° Tu regere
imperio populum romanum memento hinc tibi erant artes
pacisque imponere mores parcere subiectis debellare superbos et
alibi Emichus quod piger ad penas miles aut prima
velox Nichil eccedit principes et vinculos eorum tam amica
biles inter populos sicut affabilis eorum et grata quo
sacio que ex radice caritatis sive pietatis exoritur

¶ Ita legitur de traiano quod cum arguerent amici quod in
omnibus ultra quam imperatorem deceret etiam minus condescenderet
respondit se velle esse talem imperatorem privatis qualem impera

nota

tore quam priuatus oportet De alexandro refert valerius quod cum in
tempestate duceret exercitum militem confractum senem frigore conspexit
conspexit ipse sedens in sede sublimi et appropinquans ei statim descen-
dit et manibus suis in sede sua ipsum posuit Illud enim salutare
futurum dixit quod apud persas pena fuit qui solium regium occu-
passet Quid ergo mirum si sub eo duce militari anhelabant mili-
tes cui militaris incolumitas proprio fastigio carior erat ¶ Humiles
debent esse rectores quanto maior es tanto magis humilia te in
omnibus Refert valerius maximus libro viii° quod publius valerius
consul romanus adeo plebem sibi dilexit ut nomine plebicula
notatus sit Idem edes suas in medio fori excellentes diruit fecit
que nimis excelsa super ceteras apparebant Exutus quippe domus
inferior tamen gloria sublimior constitit Adeo pro pauper mortuus est
ut de sumptu publico sepeliretur Debent enim sic esse humiles ut
officiis cedant atque aliis honora preponant hoc est regnum
nolle regnare cum possis Idem libro 3° Cum fabius maximus omnia a se
et a patre auo et proauo maioribus qui suis sepe consulatum ges-
tum audiuisset cum populo constanter egit quantum potuit ut aliis
vacaret huiusmodi honor fabie genti daretur non de uirtuti-
bus et honoribus filiorum curans Erat enim illustris si tantum
maximum imperium in vna familia continuaretur hoc agebat Idem
fabius cum manibus totius senatus et consensu deferretur et ille
se excusaret quod per senectutem non bene videret instantibus cunc-
tis ait Aliud nobis querite ad quem hunc transferatis honorem
Nam si me cum honoribus cogetis gerere nec ego mores
uestros ferre nec vos meum imperium pati poteritis Rex sunt quadam ita

subtilis iudicii qui cum sibi traditum fuisset dyadema priusquam capi-
ti imponeret retentum diu considerasse fertur et dixisse O nobilem
magis quam felicem coronam quam si quis penitus quam multis sollicitu-
dinibus periculis atque miseriis sit constricta impleta cognosceret
nec humi iacentem tollere vellet post gloriam mundi sequitur
Magistratus itaque quo clarior eris eo magis angustiam atque sollicitudinem
esse te oportet legimus quod Josephus recitat quod cum quidam amici cesa-
ris tyberii eum requirerent quod presides provinciarum nimio tempore in offi-
ciis occupatos ab ipsis amoveret respondit faciam magis si rei pub- nota
lice et subiectis populis expediret Memini me magis hominem plenum
ulceribus muscis gravatum fuisse et vidisse Cui cum ego compaci-
ens accepto flabello muscas depellerem sic respondit Nunc mus-
cas plenas meo sanguine pellis et famelicas advenire procuras
duplo mihi fili cruciatum auges Vellem mihi subvenire fili iam repletas
muscas ac servisse Nimis enim aculeum famelice musce cibo re-
pleta ardore duplo esse dubitat nisi is qui non corpus carneum
sed lapideum habere se probat Sic ergo tyberius dicit in officio pre-
sides permitto regnare quos scio ditatos ne eis amotis alii pe-
cunia vacui in officio constituti relicta iusticia aspirant ad munera
sint quod plurimis in exactionibus inhumaniores Vaspianus tante
humilitatis fuit ut nec a nerone imperatore mortuo et vitellio imperii
raptore turpiter a romanis electus acclamantibus legionibus
Vaspianus imperio et muciano duce cum aliis comprehendente tan-
dem vix coactus consensit laudabilius est te coactum imperium
sumere quam ultro te honori offerre pacientia debet esse in eis
sine in passione maiorum et illis sine moderacione disciplina

ni in correctionibus ¶ De eius pecunia dicitur quod cum antigonus
ei dixisset quod ei non competebat regere macedonie si eius animus
consideraretur eo quod non erubesceret dinari in corpore suo res
voluptatis et luxurie et ideo eum indignum regno dicebat
patienter duram comprehensionem tulit nichil quam se corrigere
et bonos mores ac honestos sumere dixit ¶ Eodem modo
narratur de patientia Iulii cesaris cum esset calvus et hoc
gravissime ferret et capillos defluentes de capite re-
tro ad frontem revocaret milite quodam ei dicente
facilius est te cesar calvum non esse quam me in bono cer-
tamine timide quicquam egisse vel acturum esse nichil ordinavit
Cumque quidam materna nativitate eius despiceret et penesi-
um eum vocaret ridendo pertulit dicens quid melius existi-
timas aut quod nobilitas in me incipiat aut quod in me
desinat Cum vero alius diceret Mostriane respondit sic certe
non dices ¶ De scipione affricano narratur quod fuit
bellicosus quod cum quidam ei diceret eum esse vile militem sub
armis ac cum parum pugnatorem vocaret patienter respondit di-
cens Imperatorem me peperit mater mea non pugnatorem
¶ De vaspasiano dicitur quod cum quidam ei diceret lupum
posse mutare pilum sed non animum ipsius ac neutrum mutare
posse eo quod pecunie esset cupidus nec avaricia minueret
etatis sue processus Respondit hiis omnibus visum debemus nobis
¶ De antigone rege dicit Seneca quod cum audisset quosdam
male detrahere et obloqui de eo et maledicentes et audientes
solus esset paries medius sine sola cortina Illam leviter commo-
vit dicens in persona alterius discedite hinc ne vos audiat

rex Audit in vos ipa corpa Parietes debent esse circa
penas illatas Ira refert valerius de anaxarca quod cum tyra
nus eum torqueri fecisset et amputacionem ei lingue comminare
tur Non est inquit hec pars corporis dicionis tue et ideo eam
dentibus abscidit et abscisam masticauit quam masticatam in
faciem tyranni expuit Magni viri et spectabilis et nichil
omnino obliuisti nisi iniurias ¶ Paciencia habeant circa
correctionem faciendam ¶ Refert valerius quod archita tarenti
nus qui fuit magister platonis cum vidisset agros suos villici neg
ligencia destructos ait cum deberet suscipere supplicium nisi esset
iratus maluit eum ipsum villicum dimittere impunitum quam propter
iram plus iusto punire ¶ Refert idem de platone quod cum ad
versus delictum servi commotus et vehementer exarsisset speusippo ne
poti suo per sororem mandauit modum correctionis differre
sibi existimans quod inaduersio sua reprehensione mereretur
De hoc eodem dicitur quod cum irasceretur servo suo iussit eum
tunicam deponere et scapulas quas verberibus manu sua cedere
¶ Postquam autem intellexit se irasci manum suspensam
detinebat sicut et eleuauerat sic stabat et percussio sit
Interrogatus vero a quodam amico suo quid faceret quid ageret
Respondit exigo penas ab homine iracundo me existimans
nolo Ira iratus plus faciet quam oportet faciam ergo ut sit
seruus iste in sua potestate qui in sua non est qualis ego
sum Et oblitus plato quod posset castigare servum seipsum
castigandum Abstulit quod sibi potestatem in suo corrigenda
Et ideo ait seneca Nichil tibi liceat cum irasceris et
hoc ideo quia tibi cum irasceris omnia vis licere si ira vincit

non potes te illa incepit vincere ¶ Paupertas voluntaria adeo
in antiquis principibus viguit ut magis fama nominis quam pecunia
dites fieri affectaret ¶ Narrat valerius libro iiiº quod cum sci-
pio accusaretur de pecunia apud senatum dixit Cum totam
affricam potestati vestre subiecerim nichil ex eo quod meum diceretur preter
cognomen retinui Fuit enim dictus scipio affricanus quia devicit
affricam nomine magis affricanum neque fratrem meum aziatici gazei
avaros reddiderunt nam uterque nostrum invidia vel avaricia nominis
plus quam pecunia locuplex est ¶ Fertur de archagelota rege
qui dicebat quod auro tamquam fictilibus et fictilibus utendum est
longe enim melius est et prestancius et moribus fugam vel sple-
dere esse quam rebus ¶ Fertur etiam eundem regem in fictilibus
vasis cenasse Querentibus quare causam reddit Ego sum Rex sicilie
figuli genitore natus fortunam quam in reverencia habeo quia
dives a progenitore et progenitrice mea domo iam sum considerans
ante humilem ortum suum verum fictilibus utensilibus uteba-
tur ¶ Huius autem voluntarie paupertatis causa consistit quia
utilitatem rei publice attendebat et non suam Et ideo augustinus
Animi prudentes attendunt plus dolent paupertate quam opu-
lenciam perisse romanorum In illa enim scilicet paupertate morum inte-
gritas servatur ¶ Per hanc ergo opulenciam non muros ur-
bis sed mentes hominum ipsius civitatis dira nequicia omni hos-
te peior corrumpit ¶ liberales eos esse decet nam per libera-
litatem et munera potentum labores allevant labore enim potius
levius portant cum rectores suos recognitione beneficiorum atque
sua presencia assistendo considerant comportare ¶ Legimus quod tytus
vaspasiani filius adeo liberalis fuit quod ambigant dabat

aut pmittebat q̄ dare poss Cum a suis curiorib⁹ q̄si
tu eet quare plus pmittebat q̄ dare poss Respondit q̄ ne
minē decz a facie principis tristem recedere et tn̄ quadam
die nichil dedisset ait O amici hodiernū diē pdidi cum
nichil boni hodie fecerī Idem legit̄ de Julio cesare q̄ nū
q̄ militibus suis dixit Ite s; venite dicens q̄a labor cū
duce pticipante videt̄ militibꝫ minor Unde legit̄ de ipo
in libro de nugis phorū q̄ cū q̄dā veterān̄ quadā die pcli
taretur corā iudicibus vocauit cesarē ut eū in publico ad
iuuaret Cui cesar dedit bonū aduocatū at ille ait
O cesar te pclitante in bello aziaco non vicariū quesi
ui s; p te egomet pugnaui detexit q̄ cesari cicatrices
vulnerū q̄s ipē susceperat Erubuit q̄ cesar ꝫ venit in
aduocationē verebatur enī nō tm̄ supbus s; ingratus vi
deri Unde idem ait qui non laborat ut militibus carus
sit milites nescit amare Hec de rochorū ꝫ nobiliū
officiis dicta sufficiant

Tractatus terci⁹ de officiis ppl'arium

Ca^m p^m de agricola ꝫ agricultura

POpularium formas et officia pstringentes incipiamꝫ
a primo ppl'ari in acie posito dextra regis qui ante
rochum dextrum ponimꝫ quasi ante regis vicariū per hunc opor
tuit regno necessaria pcedere ad victū ꝫ hunc in nro ope agri
colā appellamꝫ Fuit aūt sic formatus nam in hūana specie
fuit hn̄s in manu dextra ligonem quo t̄ra fodit̄ In sinistra
hn̄s virgam qua arundea ꝫ alalia dirigitur In corrigia sū

cingulo habent falcem sive sarculum quo vinee et arbores am-
putantur et ex eis superflua precinduntur Ad hec enim tria dis-
agricultura deducitur ¶ Cultorem terre primum legimus cayn
ade primogenitum ¶ Necesse autem fuit terre culture insiste-
re quia terra est mater omnium et ex ea sumpsimus omnibus to-
cius nostre formacionis inicium et in illa habemus in fine
vite domiculum debitum nobis viventibus cum labore nostro
reddere nutrimentum ¶ Debet ergo agricola deum cog-
noscere legalitatem habere mortem contempnere et la-
bori insistere ¶ Cognoscere deum ipsum necesse est ut
a quo temporalia bona recipit quibus vita sibi donata sus-
tentatur ei graciarum sit actio ¶ Decimas rerum offerat eli-
Gen. 4o gat quod meliora ne velud alter cayn repellatur ut qui
decimam partem gravatur propter deum tribuere cum sibi
omnia subito ingruente tempestate aut hostium guerra sub-
orta tollantur ¶ Nempe pro eo quod deo ingratus est homo
propria virtute sua et consilio ac industria temporalia multiplicari
asserit dei disponente iudicio omnia sibi colluntur ingrato
¶ Dignum est enim ut homo qui in habundante fortuna
deum non novit cessante vel sic adversante fortuna ipsum
2o Reg. 11o deum requirat ¶ Legimus david regem dum ei secunda for-
tuna arrisit adulterium et homicidium perpetrasse fugientem
~~Regum 15o ca. et~~ quod saltem adversanteque sibi fortuna in virtutibus ac dei dilec-
~~fine~~ cione mansisse ¶ Populum iudaicum legimus famelicum
Exo. 14o ac sicientem in deserto deum precibus invocasse Infestatum autem
32o et cibis exsaciatum ante vitulum ineptis saltasse lusibus

Cum ergo vacuus deum cognoscat plenus et repletus y-
dola fabricauit ¶ Legalem etiam oportet esse agricolam
ut cum dominus eius nichil sibi retinuerit ille dominum sua perso-
na gerat Curet ergo sollicitius aliena quam sua negocia Nam
maiorum et nobilium vita est in manibus laborancium Sic et
artes sunt disposite ut nulla sibi sufficiat sed sua aliis
communicando valeant augmentare Sepe enim fit ut agri-
cola cibetur grossioribus ut dominus subtiliora apportet
¶ Refert Valerius libro octauo quod anthonius orator clarissi-
mus cum accusaretur de incestu et accusatores eius dum
causa ventilaretur seruum eius terrarum suarum cultorem in tes-
tem inducerent eo quod anthonius iussit ad stuprum ille portasset
lanternam ut ex hoc anthonius vehementer confundatur ut apud
se quam plurimum in sollicitudine esset populus nomine anthonii agrorum
cultor ultra hortus est ut se iudicibus torquendum trade-
ret pollicens firmiter nullum ex eo verbum exiturum quod causam
illius posset offendere Itaque pluribus verberibus lacessitus ecu-
leo quod impositus tandem ardentibus laminibus adustus omnem accu-
sacionem tamen custodita rei salute subuertit puerum et fortem
gerens spiritum ¶ Auida panapeius nomine quidem seruus nomine Exemplum
tenemur huius qui fuit admirabilis fidei nam cum ad panapeium
proscriptum occidendum milites aduenirent tenemus ipsius seruus
ne cognosceretur mutauit cum eo vestem permutauit et anulum De-
inde in cubiculo locum quem cepit ac se ut panapeium occidi
passus est Sed quam plurimi a homini stulti seruiles cibos serui-
les vestes fugiunt seruiles mores non fugiunt Dicit sapiens
liber est et omnis stultus seruus Omnis etiam animi debilitas et

humilitas fractaque timiditas seruitus est vnde valerius romuli vitam contempnere et mortem diligere precepit Ridiculum est tendere ad mortem tedio vite Vir fortis non debet de vita fugere sed expire vnde claudianus quicquid liquidus complectitur aer quicquid agit tellus quicquid marium equora vincit Quot fluuii voluunt quot nutrit paludes vsus Cuncta tuis pariter cedunt animalia regnis Lunari subiecta globo qui septimus auras Ambit et eternis mortalia separat astris Sub tua purpurea veniunt vestigia reges Deposito lusu turba cum paupere mixtum Omnia mors equat versificator ait Forma genus mores sapiencia res et honores Morte ruunt subita sola manent merita ¶ labori itaque insistant vt tum vivent omnia laborantem enim agricolam oportet omnem fructum colligere Ita cum insistant labori vt sacris quiescant diebus Vnde tullius luce clara quiescat humus requiescat arator Et graue suspenso vomere cessat opus Soluite vincula magis ad presepia ducunt plena coronato vertice stare leues boves et abel procul iubeo discedat ab aris Cui tulit externa gaudia nocte venus ¶ Ad agricolam pertinet animalia et armenta nutrire et ideo virga dirigit ducat ad pascua
Gen 4° et reducat primus homo pastor fuit abel qui iustus extitit et maiora deo in sacrificium obtulit sic te oportet eum sequi non solum arte sed moribus et virtute Et memento quod ille non potest esse abel quem caym non exercet malicia ¶ Ad agricolam pertinet colere arbores et inserere et plantare vineas
Gen 9° et putare hoc fecit primo Noe Nam refert iosephus in libro iiii° de mutacione rerum naturalium quod noe primo duxit vitem siluestrem idest labruscam que a labore biberum sic dicta et que cum esset

amara accepit quadruplex genus sanguinis s. leonis agni por-
ci et symee et de huiusmodi sanguine admixta terra fecit fi-
mum et de hoc in radice cuiuslibet vitis plantate posuit ut
amaritudine vitis depulsa depulsa dulcorata fructum dulcem
redderet Unde de vino inebriatus est et nudatus in
tabernaculo Ob quod a quodam filio suo derisus est ac
cum sobrius fuisset congregatis filiis vini naturam osten-
dit dicens Ideo se sanguinem dictorum animalium apposuisse
ut discerent homines propter vinum quandoque fieri leones per iram
quandoque agnos sine mente per verecundiam quandoque porcos per
luxuriam et quandoque symeas per curiositatem presumptam Nam
symea quicquid videt fieri totum facere conatur et destruit Sic
et multi cum sint ebrii non contenti propriis officiis sed officia
aliena occupati non serviunt sed deserviunt videntur Valerius
dicit quod vini usus olim romanis feminis ignoratus fuit ne in
aliquod dedecus prolaberentur Ovidius Vina parant animos fa-
ciunt quod coloribus aptos Cura fugit multo diluiturque mero
Tunc veniunt risus tunc pauper cornua sumit Tunc do-
lor et cura ruga que frontis abit

Capitulum 2m tractatus tercii de operariis et operibus fabrorum

Fabrum sic formatum tenemus quia ante militem in
dextra eius parte dicitur situatum et merito quia miles
indiget freno et calcaribus que omnia faber facit Na[m]
factus in forma humana habuit malleum in dextra dolabrum
in leva et cementarii trullam in corrigia sive cingulo Ad
hec reducuntur omnes fabri ferrarii artifices monetarum
componentes naufergi (?) rasores que lignorum cementarii et domos

Ve[re] innectit amor (?)

et muros edificantes q3 cuiu/es Primu signatur in malleo
Scd'm in dolabro quo ligna planantur Tercii in trulla qua
cementu int' lateres cõponitur ¶ In õmbus hiis debet
esse fidelitas fortitudo et sapientia fideles eos esse & le
gales necesse est ¶ Itaq3 eis cõmittutur non solu metalla
vero eciã nauigancium corpa huana Pecunia fabris cõmittit'
corpa cementariis et lignoru cesoribus vt in eoru edificatis
domibus a tẽpestate in ymbribus ptegantur Cu corpibus
anima sub vmbra nauteru in pic'lis securantur Ea ppter
fideles existant quibus tot et tanta cõmittuntur & eronis
dicit' Si fidem pdo nichil vltra pde possu Non eni habz
causam loquendi cui credi nõ pot fides est scissimu per
corpo bonu nulla necessitate fallendu cogitur nullo pmio
corrupitur ¶ Refert valerius q fabius recepat captiuos
romanoru ab hanibale inter posita minoru suma q cu
a senatu nõ pstarent' inmi redemptione misso in vrbe
filio suo fidu qi infra qda vnu possidebat vendidit et
preciu ptinus hanibali iniseraut seu nuaut Se eni potius
pdonus qi patruam fidei inope esse voluit Suma ame
na est in eoru fidem spem hre quoru pfidia cõceptus
sit cum quibus etiam fortuna stat eoru q fides cadit in
vanu Hii artifices sumo ope mudo sut vtiles Scire
eni debemus q ea que in tris gerut' ad opus huanu
creata sut oia homines aute homi cu natos fuisse
necesse est vt ipi int' se alii aliis pdesse possunt In hoc
eni debemus natura duce sequi et cões vtilitates af
ferre in mediu Fudamentu eni pncipiu iusticie est vt
nuq' nimie noceatur deinde vt cõi vtilitati suiatur Ita

tua res agitur paries cum proximus ardet Et neglecta solent incendia sumere vires Nichil habet fortuna magis quam ut possit nec natura melius quam ut velit servare quam plurimos ‖ Sapientes eos esse decet ut sibi invicem non invideant ut nulla de altero suspicione sinistra inducat Una namque hominis hanc deus esse voluit ut duarum rerum cupidus et appetens esset scilicet religionis et sapientie Sed ideo homines falluntur quia aut religionem omissa sapientia aut sapientiam religione neglecta appetunt licet alterum sine alio esse non potest ‖ Sapientis enim proprium est nichil facere quod penitere possit nichil invitum sed splendide ac constanter et honeste omnia faciant in re Ubi nulli invideris maior eris quam enim invidus est minor Invidia siquidem est dolor de alienis commodis Nulli ergo invidet vir bonitate completus Invidus hec loquitur fertilior seges est alienis semper in agris Et vicinumque pecus grandius uber habet ‖ Suspiciones careant ne verum sit illud in eis quod seneca dixit hoc habet omnis affectus ut in qua re ipse exardescit in eadem putet omnes furere Dyonisius sicilie tyrannus adeo suspiciosus et melancholicus fuit sciens se odio ab omnibus habitum et sub motis amicis in eorum locum fortissimos barbaros quibus vite sue custodiam committeret substituit et etiam barbitonsores metu filias suas tondere docuit Quibusdam enim suis dilectis non ausus est ferrum committere sed eis mandavit ut sibi barbas et capillos adurerent nec se sic cariorem filiabus exhibuit ut patriam lectum quoque quasi castrum lata fossa cinxit in quem se ligneo ponte recipiebat fores cubiculi exterius a custodibus et clausas interius diligentius observabat ppt

huiusmodi suspicionis iactura plato cum dionisium dionisium regem cicilie custodibus circumseptum videret ait coram publicum vote dixit Quid tam magnum malefecisti ut tantum a multis necesse habeas custodiri ¶ Fortes debent esse nautae qui navigacioni insistunt Si enim timidi extiterint timore aliis incipientes et pericula nescientibus incutient sic quod fiet ut omnibus timentibus desertis aliis a labore cessantibus desperarent Navium enim tempestas procellosa citius absorbet cum diffidente gubernatoris aut consilio quam pondo cedens suo regimini commissos timor incolumi horrendus Sit ergo in eis cum fortitudo que est consideratam periculorum imminencium susceptio Timere enim gubernatorem necesse est si contingant pericula spem tamen salutis ceteris quantumcunque valet promittat Magni enim animi est magna pericula equo animo sustinere

¶ Capitulum tercium Tractatus tercii De lanifico notario et eorum officiis

Tercium populare sic describimus quod ante alphilem dextrum situari dicimus et tenemus quia inter hos de quibus hic loquimur sepe enim lites et contenciones oriuntur necesse est ergo per alphilem tamquam per iudicem tractari et per notarium ante ipsum sedentem in autenticis scriptis poni hic autem sic formatur Nam est homo in manu dextra habens forpices In sinistra habens gladium latum et magnum In corrigia scriptorium et plumam super aurem dextram ad scribendum ¶ Horum officia sunt instrumenta per que contractus fiunt in autenticis scriptis ponere Iudicibus assistere contrariorum rationes que omnia sunt scriptorium et ipsa pluma in aure posita representat

Cerdones coriarios seu vocarios animalium occisores hii omnes
lanifica nomine appellantur quia ut notum aut pelleparii aut
coriarii circa pellem ipsam operantur aut lanam ipsam et pi
los considerant et faciunt pannos Incidentes consuentes colo
rantes texentes barbarii et tonsores aut carnes ipsas
mactantes ut macellarii et animalium occisores Ad hos omnes
pertinent artes quibus sunt docti diligenter et fideliter exer
cere ¶ In hiis debet esse specialis amicicia honestatis gratia
cia et bonorum vitas Notarii rei publice utiles caveant
ne sibi appetere que communitatis sunt Hii enim si boni sunt
optimi sunt Si mali rei publice pessimi sunt Cum enim
partes cause aut questiones sub iudicibus volvuntur sub
scribantur quia multa in eis si vitas aut legalitas fuerit
magna communis utilitas emergit Caveant conspiraciam ne
formam tractatus vicient quia ad emendam tenentur
cum sua dolositate in scriptis menciti sunt Statuta civi
tatum cum cotidie perlegant ea noverint que si contra
deum et iura ea esse noverint confecta populum et recto
res alliciant ad mutandum Ius enim non habet vincu
lum quod contra deum et bonos mores statutum est Sed
hiis hodie quia plura de re publica noverunt bene agere
preter missio dei timore infimiores et rusticos preparare se
ducunt ad conspirationes et inepta consilia attrahunt et ve
mantes in unum sediciones potius in civitate ad inveniunt
quam amicicias Nullum hodie lumbardis tantum est nocivum colle
gium quam notariorum in quibus invenitur voluntatum dissidium de
qua dicit Tullius quod amicicia est voluntas bona erga aliquem

causa illius tantum qui diligitur cum pari eius voluntate que omnibus rebus preponenda est ut autem civitas pace gaudeat ad concordiam voluntatis sincere et ad in amiciciam hortentur se cives Nichil enim nature tam aptum tam conveniens ad res secundas vel adversas quam amicicia Cuius vis quanta sit ex hoc intelligi potest ex infinita societate generis humani quam reconsiliavit ipsa natura Ita contracta res est ut adducta in augustum omnis amor inter duos vel inter paucos consilietur Quomodo potest esse vita utilis que non amici mutua benivolencia conquiescat Quid enim dulcius quam habere amicum cum quo omnia audeas loqui ut tecum Verum huiusmodi amicicia fundatur aliquando super bonum delectabile et hec est amicicia iuventutis ubi regnat calor qui est dilectacionis principium Aliquando fundatur super bonum honestum et hec est amicicia virtuosi Unde ait tullius Amicicia est tribuenda quod racione postulatur et retribuere Honores divicie et voluptates huiusmodi omnibus que videntur esse utilia numquam amicicie anteponenda sunt Ac contra neque contra rem publicam neque contra iusiurandum aut fidem amici vir bonus faciet Si eciam omnia facienda sunt que amici volunt non amicicie tales coniuraciones putande sunt cum id quod utile videtur in amicicia cum eo quod honestum comparatur iaceat utilitas prevaleat honestas hec agit lex ut amicicia servetur sed neque rogemus res turpes neque rogati faciamus Turpis est enim excusacio et minime si quis contra rem publicam amici causa se aliquid fecisse fateatur ¶ Refert valerius quod cum quidam basilius nomine cuidam amico suo iuste

rogan[ti] resisteret et usque ad indignacionem distulisset dixit
ei alter Quid ergo opus est michi amicicia tua si quod — Seneca
rogo non facis Respondit primo quam michi tua si propter
te aliquid in honeste facturus sum || Amicicia fundatur super bo
num utile quod tam diu durat quam diu durat utilitas vnde var
ro in sentenciis dicit quod amicicie dictum sunt quasi palee
circa grana || Vis amicum experiri calamitosus esto dicit — Seneca
Seneca de quibusdam qui neronem imperatorem sequebantur mel
sequntur musce cadavera lupi preda sequitur ista tur — tullius
ba non hominem || Tullius refert quod terquinus superbus quem
nepos eius brutus nomine ex sorore natus de roma expu
lit dum expularetur dixit tunc primum intellexisse si quos
fidos habuisset amicos et quos infidos cum iam neutris
graciam referre posset Qui utilitatis causa assumptus est
tam diu placebat quam diu utilis est Et qui amici fugiunt
vnde probatur negociacio est ista Non est amicicia que
ad comoditatem propriam accipitur sed que ad utilitatem
amici probatur Ovidius vulgus amicicias utilitate
probat Vix duo tres ve michi de tot superestis amici Cete
ra fortune non mea turba fuit Dum fueris felix mul
tos numerabis amicos Tempora si fuerint nubila solus
eris Amicicia ergo si ad fructum nostrum referimus et
non ad illius comodum quem diligimus non amicicia sed
mercancia quedam utilitatum suarum est || Prata et arva
et pecudes hoc modo diliguntur quia ex eis fructum re
sumimus hominum autem caritas gratuita est Amicicie fidei
amici in adversis rebus cognoscitur in quibus quasi per

statim totum a constanti perfruitur felicitatis ante cultus maiori ex parte adulacionum magis quam caritati arrogatur. Unde refert petrus affiensis quod fuit arabus philosophus habens unicum filium quem interrogavit quot amicos acquisierat quod cum ille respondisset multos habeo ait pater Ego iam senex non acquisivi nisi unum amicum et addidit Non tibi sit fili parum unum habere amicum nec multum multos habere amicos Expedit enim amicos probatos amare Et ideo filio mandavit ut occiso porco et in sacco posito fingeret se hominem occidisse et singulis amicis quos acquisierat occulte deferret sepeliendum quod cum filius mandatum patris implevisset ac per ordinem omnes amicos requisivisset Omnes quasi male quoniam primo iniuriose quam tam periculosam rem eis manifestasset respondissent redit ad patrem nullos quasi amicos habere in necessitatis articulo se probavit ac pater monuit filium ut ex sua parte requireret unum solum quem dixerat et gloriabatur se habere unicum probatum amicum quo facto ille amicus omnes de domo propria emisit silencio quasi facto secrete quod cum omnia nocturno tempore essent tuta sopitaque omnibus cum ex humo fossam profundam fecisset porcum non hominem pro homine sepeliendum suscepit quem susceptum detegens et porcum advertens domum remisit quem mortuum hominem susceperat tumulandum sic quasi filius patris unicum esse probavit verum amicum esse suos quasi magis felicitatis amatores quam fortune probavit adverse amicos ¶ Refert idem quod fuerunt duo mercatores unus nomine baldacherius alter egiptius

qui tanta erant amicicia iuncti vt cum baldacherius ex in
egypto et egipcius traducere vellet quondam virginem sibi des-
ponsatam vxorem pro qua baldacherius nimio erat captus
amore in ~~vxorem pro qua baldacherius nimio~~ tantum ut
pro ipsa langweret finaliter a medicis amoris febre cor-
ripitur Quod audiens egipcius vxorem sibi promissam cum do-
tis summa in vxorem tradidit baldacherio volens magis
vxoris amorem quam amici carere presencia Cum autem baldacherius
assumpta sibi vxore ad propria remeasset et ditatus ac
locuplex nimis diuicijs fuisset Accidit egipcium econtra
ad extremam paupertatem deuenire Cum ergo mendican-
do per mundum ad ciuitatem in qua baldacherius moraba-
tur tandem venisset Egipcius ea nocte qua applicuit eo dor-
miente in quodam ~~temp~~ templo occisus fuit homo quidam
iuxta ipsius templi fores Cum medicus egipcius mane
facto iuxta templum repertus fuisset tamquam homicida ca-
pitur et ad questionem positus homicidium se perpetras-
se fatetur magis suspendio vite desiderans quam vitam
ducere mortis factum est autem ut hora qua cum eo ferre-
batur sima amicus suus baldacherius casu superueni-
ens et amicum suum egipcium subtiliter intuens et atten-
dens eum cum admiracione cognouit statimque in medium
ante iudicem pro sistens se reum homicidii dignumque mor-
te protestatur et insontem egipcium per hoc absolui
intebatur Quia lis et decertacio vbi amicus pro amico
vltro se morti exponere non videtur ac vero tercius qui in

rei vitate homicidiu ppetrarat gsideans duoru innocen
ciam et diuinu iudiciu timens ita seipm in medio psenta
uit et duos innocentes absolues se facinus in veritate
fatetur ppetrasse At vo Rex uel iudex duoru attendes
gstanciam amicoru rei emenda et pena remisit et fac
tu est sic ut egiptius qui vxore amico suo baldachio
consenserat qua ipa in matrimonio duce debuit ut sororem
ppriam diceret et pena mortis effugeret Ac tu amico
p medium bona dedens tpalia honorifice ac fidelit fini
uit ¶ Omm honestati et gtinentie debent studere quia cu
pdcti artifices propt officia necesse hz sepius cu mulie
ribus couersari ideo eos decet esse honestos ac castos
ne feias sollicitent ymo ab ipaz ocliis z minibus fu
giant et velut alter Joseph relicta pallii pte in manu
fere domu in gtine gtinenti egredientibus Ad castitatis z
gtinencie fulgore recurrtant ¶ Tertulianus refert de
motru phm excecasse seipm eo qd mulieres aspicere sine
carnis gcupiscencia no valebat ¶ Valerius recitat qd qui
dam excellentis pulcritudis adolescens spurina noie licz
esset castissimus tu qua sua pulcritudie sollicitabat pli
marum oclos mulierum et ex ho vicio et parentibus earu se
suspectu ee sentiret decore suu vulneribus confidit
facie qd sua tota lanceolis ferro gparauit deformitatem
faciei propt sanitatis fidem magis qz pt pulcritudine ir
ritamentu aliene libidinis ee maluit ¶ legimus similiter de
le quada vgine ducelia noie eo qd oculos suos pulcritudi
ne rege quedam absqz tu virgis culpa nimiu sollicitauat

sibi ipsi oculos eruisse regi qui sollicitatus eos mandasse lyre
pro munere // Platonem philosophum ditissimum legimus patriam et proprium
inmunem reliquisse et achademiam villam elegisse ab urbe procul
non solum desertam sed etiam pestilencie locum ut cura et assiduitate
morborum libidinis impetus frangeret vnum et plures eius disci-
puli sibi ipsi oculos eruerunt // Refert helmanda quod damascenus
stamachiam nomine laudis nobilissime et pulcherrime meretricis io-
cunda sub palpitans et querimus hoc potum diligeret cum illa
aut dicit mille denarios Rudit ego penitere tanti non emo
quia iuuat exiguum plus est quod ledit amantes Est virtus
placidis abstinuisse bonis Et gregorius in dyalogo
Momentaneum est quod delectat eternum vero quod cruciat Augustinus
de civitate dei libro primo dicit quod egregius romanus nomine marcus
marcellus qui syracusanam urbem ornatissimam cepit fertur
prius flevisse ruituram et ante eius sanguinem lacrimas
effudisse gessit autem et curam pudicicie et inhonesto ser-
uande nam prius quam victor opidum iussisset invadi consti-
tuit edictione ne quis corpus liberum violaret // Veritate atten-
dant quia intencio sermo et actus hominis invicem in bono
concordant nec in nullo inter se dissenciant Unde verissime dicitur
quod veritas non habet angulos Ipsa enim veritatis amicus omni tergiversatione
vel fraude deposita cum quadam spiritus libertate quod rectum sentit
asserit // Valerius maximus refert quod cum tyrannum dyonisium omnes
syracusanam interitum optarent quedam vetule senectutis sua so-
la cotidie matutino tempore deos orabat ut incolumis ac
superstes sibi esset dyonisius Quod audiens dyonisius interrogavit
eam Et illa inquit cum essem puella et grauem tyrannum

hrem care ipo cupiebam successit peior et cum illo certare cuperetur in tercium te peiorum morem cuius hic cepi timere ergo dehonore te succedere tibi caput meum pro tua salute dius in elmo Iam factam vita tis audaciam dyonisius punire erubuit

Capitulum 3m tractatus 3ii de mercatoribus et campsoribus

Ante regem quartum popularem situatum novimus esse in hac forma in humana specie cuius sunt hinc in manu dextera libram cum pondere In sinistra parte sive brachium mensuale In cingulo bursam cum pecunia paratam ad respondendum postulantibus In isto representantur mercatores pannorum et quarumcumque rerum et hoc in brachio mensuali Campsores pecuniarum seu commutatores et hoc in libra vel pondere depositorum receptores et pecuniarum conservatores et hoc in bursa Hii omnes debent fugere avariciam debita cautione promissa attendere et servare In integrum debent et tenentur deposita sibi commissa restituere Ante regem enim congrue situatur quia thesaurus regis debent preesse et pro regem militibus in stipendiis reddere Caveat ergo avariciam que est proditorum fructus de qua dicit Tullius Avaricia est cupiditas acquirendi vel retinendi vel ultra necessitatem inmoderatus amor habendi hoc enim vicio multum detestatur et maxime in principibus et rem publicam gubernantibus hoc enim ~~...~~ omnem ad quod minus malum impellit maxime in senibus regnat quo autem hoc in eis contingat non intelligo Quid enim absurdius esse potest quam quo minus restat vie plus viaticum querere Et ex proverbiis sapientum Avarus nisi cum moritur nil ratione agit Cum nil optes mali nisi ut vivat diu Nulli avarus bonus est sibi malus inopi pessimus negandi causa nunquam avaro deficit Refert Seneca quod sub antigono rege quidam qui timicus vocabatur talentum petiit Respondit

Antigonus plus est quam timeo petere debet qui repulsus pe
tit denarium unum respondit antigonus minus esse quam regem
dare deceret Turpissima certe huius cavillacio Invenit enim an
tigonus avarissimus rex quomodo non daret in denario regem
In talento timeri Ceperit Cum posset denarium tamquam timido
et talentum tamquam rex dare Nichil tamen tam exiguum est
quod non honeste regis humilitatem generat avaritie cupidi
tatis pes genus est omnium libidinum ¶ Refert Josephus libro
xviii antiquitatum quod fuit Rome palma nomine maiorum dig
nitate preclara studio castitatis iuncta honestatis opinione pre
spicua opum magnitudine locuplex et vultu nimium decora
ea etate qua mulieres de pudicitia gloriantur ¶ Hec
si quidem nupta saturnino nomine genere opibus certo atque cultu simi
to consilio cum amor tamen palma huius detinebatur Miles enim
quidam equitum nomine mundus ipsam palmam muneribus pro
missis et factis dum sollicitans mulierum pectus mar
moreum nequivit inflectere At mundus ardens nimis eo quod
sibi negavit negare concubitum lecto decubuit mortique se
adiecit hoc unum sibi iudicans tanti mali remedium fo
re Erat autem cum eo quedam nomine yda omnium malorum ac in
iquitatum coagulum que dure ferens domini sui mundi pi
culum eidem promisit si de lecto leto surgeret et suo consilio
assentiret quod palme tractaret concubitum cum effectu Cuius
gaudens de lecto surrexisset atque muliades hyda famu
la requirit non tantas quantas palme mundus ipse spo
spondeat Nam primo tempore mundus dederat palme xx milia

des obtulerat si sue dilectioni prebuisset assensum Accepta quoque
pecunia lyda prefata avariciam sacerdotum dee ysidis agnoscens
duas miriades cum dimidia promisit principi sacerdotum si tacite
secrete que posset efficere ut amator ardentior mundus palme
gaudere posset amplexibus Ac ille ardens avaricia et promotus
pecunia acquisita palma et ad se vocata in consilio finxit se
de egipto ab anubio deo egiptiorum fore ad eam destinatum dicens
se grandi palme amore teneri et deo sibi mandata dedisse
ut palme tone de eius amore nuncium portaret At illa
audiens et libenter nuncium suscipiens ad amicos maritum et
vicinas dixit quasi gloriando denuncians quod anubio mitto
indicetur quia ab ea uxorum et cena deus anubis concupiscit
Maritus autem grate concessit pudiciciam coniugis non ignorans
Illa igitur pergit ad ysidis templum ibi clamque cenavit thorum
quoque paravit Cumque quiescendi tempus advenisset universe templi ia
nue a sacerdote avaricia seducto et stupri consciis clauduntur
cuncta quoque luminaria extinguuntur Mundus autem amator latuit
in absconditis templi et oportuna hora ad iacentem pal
mam et exspectantem deum anubium silenter pervenit Illa
autem estimans deum esse ipsum reverenter suscepit atque ita
cum ea mundus pernoctans circa vicina lucis abscessit Illa
vero mane facto ad virum ad amicos et vicinas veniens
se gloriatur cum deo anubio tota nocte carnaliter pernoc
tasse verba que audita anubium referabat Et exaudientibus
alii non credebant natura rei inspicientes Alii autem
credebant quidam autem non ut inmaculatum mirabantur mu
lierum pudiciciam attendentes dignitatem que referentes ¶ Terna

vero die postquam hec facta sunt occurrit mundus palme impu-
dens amator et fraudulentus actractor pudicie sue cepitque
dicens O palma saluasti mihi xx miriades quas potu-
isses pro me promissas familiaribus et rebus tuis adicere
nunc autem nec meis postulacionibus defuisti et me a
dampnificacione liberasti Nam in ysidis dee templo tota
nocte a te cum mundo pacta est nec mei nominis aliqui immiscens
voluptatem precepta Nichil enim ad perficiendum opus obfuit
quod anubis vocatus sum Et hec quedam talia locutus abcessit
Illa vero in mentem suam rediens tunc primum illud facinus
intellexit et scissis proprijs vestimentis suis ad virum accurrit
fraudem que aperuit tanti facinoris Ac ille cuncta per ordinem
imperatori denunciat Tunc Tyberius imperator tam diligenter ex-
aminans vniuersam auariciam et scelus sacerdotum recepit
et eos quidem cum ea videlicet yyda que causa tocius iniquitatis
extiterat Adegit in cruces templum autem ipsum funditus
euertit statuam que ysidis in fluuium tyberi iactari precepit
Mundum vero perpetuo exilio dampnauit dignum eum esse maiori pena
non iudicans eo quod amoris vehemencia deliquisset ¶ Legi-
mus quod fuit mulier solitariam vitam ducens que post con-
gregatam magnam auri quantitatem domi fossa humi fere cum esset
moritura abscondit Sed post mortem eius cum hoc ad noti-
ciam episcopi peruenisset de mandato eius aurum in eius sepulcro
est proiectum Ac postquam aurum sepultum cum ea fuit tribus di-
ebus se miseram clamare auditur maxime se dicens consumi
incendio Tunc autem multis diebus vicinos multipliciter
molestasset de episcopi mandato ad eam ad extumulandam

venit apto q3 tumulo auro colatu et liquatu i ipsius ore igne sulphureo recepitur ut verum sit illud quod dicitur Aurum sitisti aurum bibe Corpus vero avarissime mulieris fetidissimum arreptum de tumulo in cloacam stercorum proiecerunt Seneca in declamacionibus mulierum dicit quod omnium viciorum ~~[illegible]~~ fedamentum est avaricia Valerius maximus dicit Avaricia est latencium indagatrix lucrorum amatrix manifesta prede vorago Ex proverbiis sapientum pecunie oportet imperare non servire pecunia si uti scias ancilla est si nescis domina est Pecunia non saciat avarum sed irritat Salustius pecunia fidem et probitatem ceteras que bonas artes mutat et pro hiis per superbiam et crudelitatem deum negligere et omnia venalia habere docet Caveant dites nimia contrahere debita Ambrosius et Thobias Paupertas non habet crimen debet debere verecundum est non reddere verecundius dives es paupere es non sumas mutuum Si dives es nulla patere petendi necessitatem Si pauper cogita solvendi difficultatem Ex proverbiis sapientum fraus est accipere quod non vis aut non posset reddere Seneca dicit Primo docendi sunt qui libenter accipiunt libenter reddere et eos qui obligati sunt re auro quod non equare sed vincere Itaque si beneficia gratis collata reddenda sunt multo forcius mutua Sed quia multi amici grati quidam videntur esse in petendo sed inimici sunt in reddendo Ideo philosophus dicit Cum amico me roganti pecuniam mutuo et ipsum et pecuniam perdo Si tibi pecunia in custodia daretur vel committetur cum expositum reddere non differas et non re-

Nota

quiras sepe quod utilitati adicis quod fame tue subtrahas et
sit unde attendas lucrum dampnum consequens ¶ Fuit apud ia-
nuam mercator et campsor albertus quendam nomine nacione
asten. hic tante legalitatis exstitit ut cum quidam quingentos
aureos apud se deposuisse mendaciter assereret Ille tamen
super hoc in cartulario scriptum aliquid reperiret nullos quidem me-
dosus depositor induceret testes et mercator fidelissimus di-
ceret depositum minime recepisse Ille quidem clamare et vocife-
rare vellet Albertus mercator predictus statim eum vocavit
ei dicens Care fili accipe quingentos aureos quos te
penes me deposuisse affirmas Malui enim bonus homo
iuste pecuniam perdere quam sui nominis bone fame aliquid detra-
here Cumque ille abisset cum pecunia et demum aliud preceptum lu-
crus disposuisset diversis Accidit ut ex ea pecunia [illegible] lu-
craretur Cum tum morti appropinquaret et liberis careret
suum in omnibus fidelissimum heredem constituit albertum
mercatorem asserens se ex quingentis aureis quos fraudu-
lenter acceperat tot et tantas cumulasse pecunias sic quod
factum est dei iudicio disponente ut qui prius pecunie sus-
cepte latro exstiterat fieret mercatoris fidelissimi postmo-
dum procurator Qui dat beneficia deum imitatur Qui
repetit fenerator est Seneca docet phylosophus beneficia bene
solvere debere Inde autem solucio ipsa est confessio Unde
sapienti notum est quanti precium sit res que taxanda est et
omnia secundum examinabit quantum recepit a quo quando ubi et

quadmodum tenerie qui nobis faciet oblivionem acceptorum Di
as que cupiditas capiendorum

(Capitulum quintum tractatus tercii de medicis et pigmentariis

Collocantur medici et pigmentarii ante regem in
hac forma Nam in sella cathedra ingeniali situatus
est homo hunc librum in manu dextra urceolum pigmentorum
in sinistra In corrigia seu cingulo habet ferramenta vulnerum et ul
cerum per hos intelliguntur phisici et hoc per librum per quem accipi
untur gramatica logica rethorica geometria arismetica musica
et astrologia Nam perfectos medicos natura gramatice proposiciones
assumpciones conclusiones dyalectice probaciones et facetias et
urbanitates rethorice situaciones admissiones et mensuratores
geometrie horarum dierumque creaturarum numerum arismetice armoni
am corporis phisica et maxime pulsatilium venarum quasi quedam
armonia musice In dandis vero medicinis et minucionibus fa
ciendis lunaciones astrologicas scire necesse est ¶ In urceolo
significantur pigmentarii et medicinarum confectores ac pulverum
specierum atque aromaticarum coadunaciones ¶ In ferramentis
que in cingulo deferuntur medicos cirurgicos signari
dicimus horum enim primi theorica speculatores sunt ultimi
¶ hii duo practici seu operati vocantur Medicos phisicos
studiosos et solertes ad cura sciarum necesse est ¶ Cum enim
vita humani corporis quodammodo sit in manu phisici non periculum
multarum rerum habuit pocius se medicine arti non dederit
operam magis occisor hominis qui egritudinum curator potest estima
ri ¶ In eis de dr ad verborum et morum urbanitas corporis

castitas ad infirmos multa sanitatis promissio frequens vi-
sitacio causarum signorum egritudinis referendo in libris auc-
torum magnorum ypocratis galieni avicenne et rasis sollicitudo
multimoda Non autem ad infirmum militi querunt non sollicita-
tores aut disputatores se exhibeant ne videantur magis
mundi vana gloria querere dum disputare inter se videretur
quam egri decumbentis tractare salutem ¶ Miror cur inter eos
cum maior infirmo incubuit necessitas sanitatis fiat gra-
uitatum obiectio cum tamen de corpore hominis et vita ipsius causa
ventiletur Et ille sapienciorem se reputat qui subtiliores et
plures grauitates ducit et adducit Ac contra inter iuris
doctores ubi non de vita hominis sed de rebus temporalibus extra
hominem tamen tractatur ille prudencior reputatur et merito
qui pro suum consilium dissidentes sit melius concordare Tollant
igitur medici auarum grauisiam ne magis apparere stude-
ant quam curare ¶ Inter reginam vero medicus situatur ut
castitate corporis hec signetur cum per eum reginarum ceterorum-
que feminarum egritudines mederi habeant et occulta videnda
earum inspicere Castos ipsos esse necesse est Monemus eos
ut extra que sentiuntur inspiciant ac castorum virorum exempla
castitatem sectando aliis pudicicie sint exemplum ¶ Refertur — exemplum de castitate ypocratis
quod ypocras mire fuit continencie Nam apud athenas erat
quedam mulier nobilis facieque decora scortum vulgariter nun-
cupata cui non nulli Iuuenes et adolescentes lubrici spo-
sponderunt talentum si ypocratis animum ad incontinenciam
inflectere potuisset que ad eum nocte veniens accubuit ignota

eu nec tn eius ptinetia in aliquo tabesceret. Cumque derideret iuvenes quod exportatis animi illecebris sue dilectionis amplexibus flecti nullatenus potuisset precium victorie expeterunt. Illa eis respondit non de statua sed de homine se pignus posuisse. Vocavit eum philosophum et medicam statuam propter inmobile eius ptinetiam. ¶ Hoc idem recitatur de zenocrate philosopho quod cum mulier cum eo decubens minimum nocturno tempore ipsum finisset in sesta et ille castissima firmo quod proposito inmobilis permanet in tantum ut nec humerum ad eam verteret. Illa se despectum conspiciens confusa discessit. ¶ Cornelius scipio missus ad hyspaniam eo momento quo castra lustravit omnia que in exercitu voluptatis causa erant iussit tolli. vii. et duo milia scorta leguntur ab exercitu recessisse. Novat enim vir industrius quod voluptas animos estuantes maculat et corpus enervat voluptati subiectum. ¶ Unde in fabulis poetarum dicitur quod fontem syrenarum ingredientes syrene eos enervabant et viros effeminatos sexus admittebat. Et demum sunt in voluptatis figura sicut scribitur libro v° de nugis philosophorum. ¶ Curas egritudinum attendant. Que cum sunt aut per similitudinem ut in cirurgia cum rotondo vulneri lanceolum rotundum adhibeatur et longo longum. ¶ Aut per contrarium ut in phisica calidum frigido aut gaudium tristicia aut tristicia leticia est curanda. Multi enim gaudio perierunt aut nimmo gaudio mabrorum usu destituti sunt. Dicamus ergo hic primo quid sit gaudium et quomodo nimio gaudio aliquis mori potest. ¶ Gaudium est diffusio animi apprehensione comprehensibilis seu delectabilis sed in sensibilis leticie. ¶ Sapiens autem numquam sine gaudio est sed gaudium huius non

nascitur sed ex bonorum consciencia que nec interrumpitur nec desinit
Quod enim non dedit natura non eripit Dicit marcialis coqua
Gaudia non remanent sed fugitiva volant ¶ Narrat valerius
libro ix° quod verisile et credibile videtur quod in eripienda
vita a corpore idem possit facere amor et gaudium ¶ Accidit
apud Julatum suffimentum quod mulier ~~cum falso~~ lyma nomine
putans virum suum ea clade periisse eorum conspecto redeunte
ad ipsam ad portam domus sue illi obviam facta tanto est enec-
ta gaudio quod in illius conspectu statim expirauit ¶ Alia quoque
mulier cum falso mortis filii sui nuncio mesta domi sederet
ad primum conspectum ipsius filii redeuntis exanimata vel mortua effec-
ta est Sic quod dolor quas non obstrinxit consumpsit leticiam ¶ In
fabulosis quidem nomine cum audivisset quod quendam nobilis theodo-
sius nomine nuper corsicam insulam sibi subiugasset cuius diis sa-
crificaret receptis literis quod placa^gentium mentitur In tanto ille animo
legens orta caligine enectus est gaudio quod ante foculum col-
lapsus mortuus est quod aliud quam quod nimio gaudio enectum puta-
mus hinc gaudio remedium ypocratem medicum invenisse legi-
mus Ita cum diuturnam moram extra patriam propter sciencie amo-
rem constituisset perbuisset autem fama et opinio summe sa-
piencie sue apud parentes et patriam Cum domum rediret
et prius appropinquaret nuncium de suo adventu parentibus suorum
aliis oculorum privatio nuncia pararet Putabat enim eos
enectos leticia de facili morituros ¶ Legimus titum vas-
pasianum filium in castris circa iherosolimis residentem
audiuisse vaspasianum patrem suum totius romani senatus
voluntate ad imperii gubernacula sublimatum Ex quo tantum

^ quem suo sen... tu eius quod placaverat ... g... eius ...

erectus gaudio et subito mebrorū corporis fortitudine des-
titutus credetur obrigue membra q̄z eius fient cōtracta
Ac josephus qui romanam contra iudeos texuit hystoriā
medicus peritissim⁹ causā egritudis intelligens requisiuit
cito si in vrbe eet aliqs emulus cuius nome tytus audire
abhorrebat Ac cū audiuisss vnū hoiem cui⁹ nome tytus ī
tantū abhorrebat q̄ nec eū in sua curia aliqs denoiare
auderet eū fecit venire et statuto die mensam felicissimā
ante titi oculos fecit parari pincernas quoq̄ et dapiferos adu-
nari mandauit occulte ne preptis titi aliqs obtēperare psumer̄
Hic autem omnibus ordinatis emulū titi cū omi honoē et
imperiali reuerencia in mēsa locari iussit et fecit sibi ab
audientibus affectuose seruiri Ac tytus hominem inimicū
conspiciens ira cepit velud ignis accendi mādabat q̄ seruus su-
is ipm emulū suū occidi Cūq̄ nullus sibi mandati occidi
emulū obedire auderet qui pmo ei ministrarēt ipm q̄z magis ꝛ
plurimū honorare cōspicerēt In tm̄ succensus est ira ut q̄ corporis
vsu carebat mebra q̄z cōtracta sana recuperaret ꝛ vsū me-
brorū haberet vt prius ~~corpus~~ Attendens aut̄ emulū suū
venisse ut eo viso curam corporis reciperet nō inimicū suū pu-
tauit s̄z ut sincerū amicū sibi postmodū copulauit ¶ Pig-
mentarii curā gerent sollicite et ea que eis mandantur
studeant sollicitius adimplere ne obliuione uel diuersitatis
occupati in medicinis uel cōfectionibus vnū p alio pposito hoim
se pbeant occisores fallaciam fugiant ne sophisticantes
aromata fures pocius q̄ pigmentarii iudicent̄ ¶ Vnguē-
tarius debet vnguenta facere suauitatis nō infirmitatis

et unctiones consistit sanitatis ¶ Venenosa simplicibus etiam ipsis requirentibus vel suspectis nullatenus precio quanto quod tribuant ne malicia ducti ad dampnum proximorum illa qualitatis fiant quod principes communis huius quibus gerere debent curam salutis ¶ Cyrurgici quoque sapientes circa egros sint ne facile se probeant incisores vulnerum vel ulcerum ut perdita fama carnifices dicantur potius quam vulnerum sanatores Hii omnes cum omnium egrorum curam gerunt corporum primo habeant ut puritatis anime passionibus moribus se aptos probeant que autem ille sunt Boecius de consolacione libro primo ostendit dicens Nubibus atris condita nullum fidere possunt Si mare volvens turbidus auster misceat estum vitrea dudum par que serenis unda diebus mox resoluto sordida ceno visibus obstat quique vagatur montibus altis defluus amnis obice saxi Tu quoque si vis lumine claro cernere verum tramite recto carpere callem Gaudia pelle pelle timorem Spemque fugato nec dolor assit Nubila mens est vincta que frenis hec ubi Regnat

Capitulum sexti tractatus 3ii de tabernariis et hospitariis

Sotus status ante alphilem hanc formam accepit nam fuit homo habens manum dextram extensam ad modum invitantis In sinistra manu habens panem et vinum In corrigia habens claves hic representat tabernarios hospitarios rerumque custodes Et hii ante Alphilem tamquam ante iudicem sunt positi quia sepe inter eos rixe et turbationes orte per alphilem regis iudicem habent tractari et libra iusticie quietari ¶ Horum officia sunt bona cibaria preparare ementibus Curiales debent esse advenientibus omnia que supervenientibus deposita

vel meo

sidera lumen

saepe resistit rupe soluti

salua per eos et sub certa custodia reponantur. Primu hominu custodia reponantur ...

salua per eos et sub certa custodia reponantur. Primu ho
ru[m] c[on]p[or]tat claues pendentes ad cingulum. Hii fugiant
gule viciu[m] q[ua]nto e[ni]m plures edendi bibendi q[uam] c[ur]a ad eos des-
cendu[n]t tanto se cibi [et] potus p[ar]tate restringu[n]t vt ad
eos c[ur]a ei[us] q[ui] venie[n]tes exemplo eoru[m] nec[ess]a[ri]a no[n] sup[er]flua
corpi querant. Sepe e[ni]m ex c[on]puia oritur n[on] mo[do] oculoru[m]
suffusio et duricia[m] inuentio atq[ue] c[om]plexio debet e[ni]m homo
ed[er]e et bib[er]e vt viuat no[n] aut[em] viu[er]e ut edat aut bibat
Taurus paruissimoru[m] iugeru[m] repletur pascuus vna silua ele-
phantibus pluribus sufficit homo v[er]o terra mari q[ue] pasci[tur]
Verumptame[n] non fames ventris in agro c[on]stat n[on] in esu[ri]s
ambicio est. Vn[de] di[cit] Quintilianus In grandibus cenis nobis
hoc accidit sepe vt n[on] optamus saciati sumus. Et Lucanus
O p[ro]digia reru[m] luxuries nu[m]q[uam] paruo c[on]tenta parat[is] [et] questoru[m]
t[er]ra pelago q[ui] ciboru[m] ambiciosa fames et laute gloriose
mense Discite q[uam] paruo liceat p[ro]duc[er]e vitam. Vn[de] Cathon Indul-
ge[re] gule noli que ventris amica est. Vent[er] e[ni]m et genitalia
proxima su[n]t sic et gule viciu[m] luxuria[m] p[ro]uocat [et] mentis
obitudinem. Que aut[em] co[m]is obtusio carnalis i[n]t[em]perancie
viris vicia crass[is] sensibus inducta subministrat. Quid aut[em] hoc
vicio fetidius et q[ui] etiam damp[n]osius eo quo virtus atteri-
tur victoria languescente sopita gloria infamia vertitur. Aie
q[ue] p[ri]us et corpis vires expugnatur Et ideo dicit basi-
lius Qui vent[ri] deseruiu[n]t [et] gutturi peco[r]a sunt q[ui]a p[ri]mi ad
terram c[on]spic[er]e et vent[ri] obedi[r]e n[atur]a g[e]ssit. Boetius de co[n]so-
lacione phi[losophi]e libro 4o Qui virtute deserta homo esse de-
sinit cu[m] in diuina c[on]dicionem t[ra]nsire no[n] possit vertitur in be-

lita Quot et quanti sapientie viri et solidi fuissent consilii si
eos ebrietas et vini calor fecissent ebetes Quam periculosum
est patrifamilias toti et rei publice magis quo ita attendi
tur discretio obfuscatur luxuria excitatur Comunicatur in tantum
ut libido nephandis se inmisceat actibus discretione so-
arist 9º pita Ovidius vina parant animos veneri si plurima sumis De remedio amoris
Noe mero calens nudatus filius verenda detexit Loth cas- gen 19
tissimus nimio sopitus vino in incestum fugiens carnali copu-
la filias ut uxorem agnovit Gregorius Venter vino
estuans cito spumat in libidinem Leonina mero calentes si-
mul ira succensos ut cum amicicia iuncti essent in tantum ut sobrii
unus pro alio pericula se exponeret se ad invicem gladiis per-
imisse Herodes antipas iohannem baptistam non decollasset mathei 14 marci 6
sciens eum virum sanctum et iustum si crapule et ebrietatis vino animi
defecisset Balthasar rex babilonie regno vita quam privatus danielis 5º
minime extitisset si ea nocte fuisset sobrius qua eum Cirus et
Darius reges cum populo sopitum crapula occiderunt Affabile hos-
pites decet esse ad eos precipue quos suscipiunt vultus enim a
lacritas blandus sermo invitacio quam benigna famosum hospi-
te reddunt Cum viarum sunt pericula ac locorum discrimina locorum nes-
cientibus hiis qui in tuo introducti sunt hospicio per te docti
dirigantur ut sanum umbra tui culminis vivat Sis eorum vite et
fame defensor ut tue Loth enim angelos quos homines peregrinos gen 19º
putabat hospicio benigne susceptos ab impetuosa sodomorum
libidine prohibuit et oblatis duabus virginibus amore genitorum
postponens se de suscepto hospicio tamquam sub umbra sui cul-
minis prebuit defensorem Salva sunt omnia que tue credita sunt

custodie nam tunc hospicium alienum subintrans suum habitaculum fiat
Cum ergo qui defert tue commissa sunt custodie sic salua fiunt qui
domini ipse Tales insuper famulos teneas qui non ducti auaricia
bona aduenientium curant et equis oblatum pabulum uel annonam
furtim subtrahant ne per eques fame cruciatos ac uessores eorum occa
sione tali quotiens in innumerum mangnum incidentes male pereant et
sic tanti facinoris cum famuli rei fiant ¶ In lombardie parti
bus apud pmam receptus fuit homo nobilis hospicio cum magna
hominum comitiua Cumque equis prime noctis vigilia pabula donata
fuissent famulus hospitis clamate equos pabula furta tollebat
Cum vero ad equum cui nobilis vir insidere solebat Ille homo latro
venisset manumque ad tollendum pabulum applicasset equus ipse
furis brachium dentibus stringens detinuit Cumque fur de equo
se detentum sentiret ac pro nimio dolore clamaret domicelli domini
nobilis vna cum hospite accurrerunt Sed nullo ingenio furem de dentibus
equi extorquere valebant donec ad vicinorum aures huiusmodi negocii
fama peruenit Sic quod factum est ut delatus reus ad iudicem confesso
quod crimine per sententiam dampnatus laqueo vitam finiret ¶ Cum quidam va
dens sancti Jacobi limina visitare apud tholosam hospicio fuit receptus
hospes cuius erat hospicium in tantum exarsit auaricia ut dampnum re
portans pro lucro cyphum argenteum clam in mantica in mala fi
lii suscepti hospitis collocaret Ac postmodum ipsum insequens tamquam
furem cepit arguere cum adhibitis secum ciuium testibus Cumque se
ille et patrem innocentes assereret et ad scrutandam malam fuisset
processum cyphus in mala filii inuentus est et tamquam latro peregrinus sus
pendio dampnatus et rebus omnibus que peregrini erant hospiti
applicatis Cumque pater peregrini suspensi viam perfecisset incepta In sancti

Jacobi honore

Jacobi honore et ipm redire contingeret per locum ubi filius
suus pendebat In patibulo ac secum pr[illegible] tur deque
talia euenire permisisset filio suo Filius pendens patrem
allocutus est dicens se meritis sancti Jacobi apostoli incolume
conseruatum Admonuit quod patrem ut ad Judicem properaret et mira
culum ac innocentiam ipsius enarraret Cumque hoc impletum esset et
filius peregrini a patibulo amoueretur ueritate de causa
suscipiens hospites tholosam sciuit quod confessione propter
cupiditatem et auariciam rerum habendarum peregrinum hospitem
de latrocinio accusasset ipse qui peregrinus pendebat patibulo
illius est appensus Capitulum septimi tractatus tertii de
custodibus ciuitatis officialibus quibus pedagariis et messariis

In sinistra parte ante militem collocantur custodes ciuita
tis in hac forma Nam status ille formatus in huma
na specie erat habens in manu dextra claues magnas In sinis
tra ulnam In corrigia bursam aptam // Per hos intelliguntur
custodes ciuitatis et hoc in clauibus officiales quibus et
hoc in ulna // pedagiarii seu massarii quidem quod computatur
in bursa apta parati ad recipiendum que eis debentur et sol
uendum quod debent // Recte hii ante militem collocantur per
milites ciuitatis custodes habent regere et uideri et etiam per
ipsos hos ciues custodiri Custodes decet esse sollicitos o
culatos et zelatores boni communis siue pacis siue belli tempore In
tincrem debent discurrere ciuitatem per circuitum que ad securitatem
et tuicionem sunt rebus [illegible] Nulli ergo homini tempore
guerre nocturno debent ciuitatum uel murorum omnium por
tas uel clausuras aperire Conscientia in eis sit tanta ut zelum

habeant civitatem ut culpa iudicis timore seu cordis a maritudine nulli imponant Sepe enim fit cum videri ze latores amant quidam et hoc ceteris laudati permaneant alios fraudulenter accusant Summum enim genus malicie malicie et in bello male agere gloriam reportare vel sine culpa crimina a lii infamiam imponis Sic enim te custodem probeas apud iudi ces et rectores ut non pariaris ipsi iniurias innocenti. Semper vultum dei pre oculis habeant qui omnium corda novit et pendat Illum enim timeas sine cuius custodia frustra custo diende civitati in vigilias invigilantibus dominum benedicendo permit titur et eis omnia cooperantur in bonum sicut Fredericus impe rator sedens apud capitaneam civitatem super pontem aque que circa ipsam civitatem defluit portam marmoream miro o pere construxit in qua ipse imperator sedens maiestatem suam pre tendens sculptus est a dextris vero et a sinistris duo iu dices sculpti sunt In semicirculo capitis iudicis in sinistro est hic versus Infidus excludi timeat vel carcere trudi In semicirculo totius porte est hic versus Cesaris imperio regni cus todia fio In semicirculo vero super caput regis est hic versus Quam miseros facio quos variare scio Attende et time quod iudicium est Idem narrat tullius libro primo de castulanis operibus quod cum dyogenes amicus dyonisii laudaret copias eius et opus maiestatis et rerum habundanciam edificiorum gratiam dicens nunquam beatiorem aliquem fuisse dyonisio tunc rex fecit ipsius formam dyogenis ex una parte ut sequitur

¶ Dyonisius rex sicilie hunc fratrem quem intime diligebat super quemque loco pergeret vultu se agebat tristi Cumque ei deambulanti in curriculo occurrissent duo pauperes facie

leti habitu vero despecti. Ille statim de curru prosiliens cum
omni honore et reverentia eos suscepit. Ac ex hoc barones
non solum mirati sunt sed etiam conturbati causam tam inusitati negotii
timore conterriti minime requisierunt. Per fratrem tamen regis rogaverunt
certificari de causa. Cumque dyonisius a fratre suo admissus se fore
dixit beatum maxime qui tot divitiis et honoribus ac delectationi-
bus esset consitus. Rex fratrem rogavit si suam beatitudinem
experiri vellet. At frater regis ait desidero ac requiro. Tunc
rex precepit et mandavit omnibus sibi subditis quod fratri suo ut
sibi in omnibus obedirent. Et cum refectionis hora venisset et mensa
ferculis et epulis esset referta, ac in ea frater regis sederet,
nobilissimos vero et aptissimos ante oculos ipsius pincernas et
alios ministratores conspiceret et sonos musicos cum summa delectatio- summa
ne audiret, rex fratrem cepit inquirere utrum se beatum reputaret.
Cui frater respondit: Etiam beatum me sentio puto et experior. Tunc
rex dyonisius clam lunatum gladium fecit portari et cum e-
quina seta super caput fratris discumbentis iussit appendi. Cumque
frater regis nec manum ad mensam porrigeret nec oculos ad
servitores converteret, rex dixit ei: Cur frater non comedis
cum beatum dicas te et sentis? Respondit ille: Beatum me non
sentio cum gladium tremulum super caput meum conspicio. Tunc
rex aperuit ei et detexit quod se vultu iocundo gerebat quoniam
loco se contineret tamen eo quod gladium dire ultionis in corde semper
conspiceret materiam non valens habere leticie ubi tamquam si timor
continuus et terror inesset. ¶ Pauperes vero letos facie honora-
bat ex eo quod eos esse leta et serena consciencia aspiciebat.

Dans enim rex apud audit non fore bonum hominem cui timor
inest unde contrarie timere debeat Excedit omnem calamitatem
diebus ac noctibus timere Revera qui timetur multos timet Est
enim minus quam servus dominus ille qui timet servos suos Tutissima
res est nichil timere preter deum Interdum audaces cogitur esse me-
tus Et ubi dat vires minus tamen sollicitum reddit ut que cus-
todie committuntur procurantur ne pereant Et nimium timendum
securum esse timendum est ¶ Officiales quoque discreti sint
ne ultra quam ratio expostulat extorquant ab ementibus vel
vendentibus Personam enim communem gerant ideo quoque hominibus
se probeant Et que inter emptores et venditores prava lingua
se inserit Dominus sit in eis diuturna sapientia patientia Ex quo
enim animo honesta et inhonesta patienti et amanti tolerandus est
ipse contemptus Contempne quoque eruditorum contemptus si vis
ad summa pervenire Iniuria iuste perpetrata cuius est infamia que
facit ¶ Socratem vero quidam pravus intuens ait Oculi tui cor-
ruptores sunt puerorum Cumque discipuli eius cornuentes in eum
vellent vindicare illatam magistro contumeliam hac forma illos compescuit
Quiescite o sodales quiescite etenim sic quod dicit sed me ex-
primendo contineo ¶ Quodam tempore cum idem Socrates in camera
sua inferiori studeret legendo ac disputando Xantippes
uxor sua cum aliis mulieribus in superiori solario confabula-
rentur et secum quererent que iniuria contumelia possent deo Socra-
ti inferre Una earum accepto vase pleno aqua urine fetida
et immunda perfudit super caput Socratis uxore sua predicta
hoc procurante Quo facto ipse Socrates capite terso paciencie

sic audit Credebam enim futurum quod post talia tonitrua talis pluvia sequeretur Catho Cum vias rectas non curas verba malorum Arbitrium vestrum non est quod quisque loquatur Et psalmista Nulla bona bonis malis nunquam discrimina desunt ¶ Pedagiarii nulla pedagia extorqueant nisi que imperator a conditore legis instituit ne videantur potius raptores quam pecunie exactores Ad dubios viarum transitus veniente quod eis ex officio incumbit et a quibus exigere de iure debent sine iniuria aut contumelia postulent Non affectent tamen utilitatem rei publice ut incurrant dampnum conscientie De quo per Davidem Ve qui predaris nonne et ipse predaberis ¶ Thesaurarii sive clavarii civitatum secundum legalitatem habeant ne penitus quod sibi non debetur rei publice subtrahunt ut qui debent esse custodes fiant fures Nam nulli rapina diu feliciter cessit et gaudium rapti diu non durabit in posterum Capitulum octavum tractatus tertii de prodigis ribaldis lusoribus et cursoribus

Ribaldos et lusores ante sinistrum rochum dicimus esse situatos Ad vicarium enim regis qui est rochus primum habere homines aptos ad civitates et loca regi gratia explorandam et cursores qui cito portent litteras et regis mandata expleant Hic autem sunt formatus status ille eos representans Nam homo sunt habens capillos hispidos et velatos habens in manu dextra modicam pecuniam In sinistra vero tres taxillos et in corda quam habet pro cingulo pixidem litteris plenam ¶ In primo representantur prodigi et dilapidatores rerum suarum In 2o lusores et ribaldi In 3o cursores et litterarum portatores Prodigis et dilapidatoribus debent dari curatores ne bonis dilapidatis furari co-

gantur Cum enim habundare consueuit pecunia eam que prodige expe
dendo lascuire cum ad paupertatem deuenerit aut mendicare
aut furari necesse est Tales enim quia delicati sunt et laborare non
possunt aut nobiles et mendicare erubescunt Sic quod fit ut
qui dilapidauerunt sua propria rapiunt aliena Magnum vicium prodi
galitas que et si quam vtilitatem aliis ad tempus pariat finaliter
cum proximis fit dapnosa ¶ Hos enim ammonet cassidorus
sua seruare ne necitate suborta mendicare aut furari necesse est
Maior enim mali apud diuites in consuadis diuiciis quam inuenien
dis adhibenda est cautela Claudianus in maiori volumine dicit
quod potius est furari quesitum quam nouum inuenisse Et ideo prouerbio
vulgari dicitur Qui cauere non vult expensas aut mendi
cat quam senciat ¶ Cum quidam nomine Iohannes granaza ditissimus
esset nec haberet nisi duas filias illas nuptas duobus
nobilibus ciuitatis fecit dicitur quas in tantum sicut generos pre illarum
dilexit sicut aurum et argentum et bona temporalia succedente
tempore eis largitus et prestitus sit Cumque duratibus denariis
generi et mariti filiarum post earum cent minimum cuiales atque be
neficia veteris et tempus quod distribuit diuitiis omnibus suis Iohannes gra
naza nichil habet sic quod factum est ut qui diuitibus denariis in
dabantur grati superueniente inedia probarentur ingrati Cum autem
pater earum prudens esset indigencie sue cupiens ac volens
succurrere mercatorem quendam sibi ab antiquo notum adiit et decem
marcharum librarum milia prestari sibi et ad tercium diem reddendum
exposcit Cumque pecuniam mutuo acceptam ad domum propriam
reportasset In quodam nobili et solempni festo generis et filiabus
nobile parauit conuiuium post quod in cubiculo clam incluso prius

cum scrinio novo fabricato cum tribus firmis clavaturis affirma-
to pecuniam quam mutuatam de sacco super tabeta strata perfudit
ut filie extra cubiculum posite per primam portam ostii pecuniam
possent inspicere. Quo facto pecunia ipsa collecta in scrinio ipsam et con-
dite sitiavit ad mercatorem vero ad tempus statutum eam integre re-
portavit. ¶ Die vero altera sequenti generi et filie a patre interrogant
quanta esset pecunia in scrinio obstructo deposita. Cui ille finget
xxv mille libras fuisse ut ex eis testamentum suum faceret ac
distribueret generis et filiabus si tamen eo modo quo cum filiabus nup-
tum tradiderat se haberent. Illi autem hoc audito nimium quis ho-
norem et servicium tam in vestibus quam in cibis usque ad finem vite
sue patri impendere conabantur. Appropinquante autem fine cursus
patris vocavit generos et filiabus sic eos alloquitur. Antequam moriar
non intendo aliud facere testamentum nisi illud quod in scrinio obfirma-
to cum statim coram me predicatoribus C et minoribus C et heremitis
L libras tradere et assignare curetis a quibus cum sepultus fuero
claves scrinii et depositi expectatis. In qualibet autem clave
meum scriptum apposui in testimonium promissorum. Dumcumque autem
pro paupere clauso cum pecunie quantitate dum lecto decumberet do-
nari fecit pro filiarum suarum maritos quoque fecerunt libenter spe
testamenti quod in scrinio exspectabant. Cumque ille diem
clausisset extremum celebrate quam fuisset funeris exequie sep-
timus etiam dies obitus sui iuxta patrie morem sollempniter
fuisset expletus. Cum sollempnitate magna desiderio et avi-
ditate claves apud predictos fratres depositas pecierunt. Quibus
acceptis scrinium in quo depositam putabant pecuniam aperien-
tes cum magna sollempnitate et iubilo nichil invenerunt

in ipo pt una clauā ligneā enormit grossā z magnam In cuius manubrio vulgarit sc̄ptū erat Questo testame=
to de Johe granaza que q clesesia palcrisia amasato de
questa massa Et in latino sic sonat Ego Johes granaza
feci hoc testamentū ut aliis hac claua mactetur q se ipo
neglecto altius curā gerit Stolidissimū enī opus ē ppria
pdigere expendere et aliena postmodū expectāda sperare
Siue filius sit siue filia an manū tuā dispēsando e
respicias aliena Nemo bonū ciuē estimet eū q cū multa expendit et modica possidz Talem i ciuitate esti
mo nō nouū ciuē nouitates appetē domui ciuitatē bel
la intestina libent moue Ac cont hii qui liberis
habundāt ceteris q rebus quibus ciuios hoies felices ee
putamus ciuiū nouitates dnorū mutaciones z pturba
tiones ciuiū abhorrent quapropt talibus ciuitatis regimē
aplius gueri qbus nouitates z pturbaciones ciuiū dis
plicēt suis rebus contenti z alienis nō cupidis pdigū
aut nec bonū ciuē nec utile rei publice estimamus ¶
Post hec lusoria scortorum turpitudines insequētes oio
pciosos dicimus qs cū ludi taxillorum talorum varietatis
q libido ad paupiem traxerit latrones z pdones fieri
necē ē Post hec oīs infidelitas pdicionis textat ebe
tatis q vicium inseqtur ¶ Hii bella sequunt militū q
castra nō optātes tā victoriam q pdā multa tū eis lucra
dāpna inferāt z pua lucra īportet ¶ Beatus bernar
dus eq insedens obuiauit cuidā lusori taxillorū Cui
lusor ait velles vir dei ludere ꝑ aiam meā pro suo equo

Cui btus bernardus r[espo]ndit · si a[n]i[m]am tua[m] m[ihi] obligas ego
ipse de equo descendo tibi q[uia] si plura q[ua]m ego puncta t[ri]-
bus taxillis p[ro]iecis equu[m] sponte et grate p[ro]mitto Ex
quo v[er]bo ille gaudens acceptis taxillis t[ri]bus xviii pu[n]c-
ta traiecit stati[m] q[uasi] lusor ceu[s] de victoria credens eq[uum]
et se victore[m] asserendo discede[re] cu[m] equo voluit Cui
bernardus respo[n]dit fili q[ui]a plures s[un]t hiis q[ua]m n[on] vides
puncta in illis taxillis p[ro]iectis quo[rum] eos t[r]ib[us] taxillis
divisis e[st] p[er] mediu[m] In su[m]ma p[ar]te vi r[e]p[re]sentans et in alia vi
divisa r[e]p[re]sentans vnu[m] Sic[que] f[ac]tu[m] est ut in aliis duob[us]
r[e]p[re]sentantibus xii et in t[ri]b[us] vii puncta vnu[m] vltra lusorem
se p[ro]iecisse iactaret b[er]nardus Quo miraculo cu[m] lusor adu[er]-
tisset a[n]i[m]am sua[m] sub b[ea]ti bernardi obediencia dedit q[ui] f[ra]t[er]
monachus postea laudabilem vita[m] finiuit ¶ Cursores et
li[tte]rarum portatores iter ceptu[m] expediant ne mora gravet
mittentib[us] eos aut eis ad quos mittu[n]t[ur] ip[s]a mora cedat i[n]
da[m]pnu[m] ¶ Sepe fit ut cursor i[m]peditus modica hora
alius p[er]ueniat q[ua]m gr[ati]a defu[n]ctus q[uod] p[er]uenire debuit p[os]t-
ea ta[m]en seu lucri copia[m] accipiat et victoriam q[ui] m[ihi] veniente
per penuria[m] lucru[m] in victoria p[er]dat Studeant ergo cur-
sores cu[m] ag[m]i vicarii eos mittu[n]t n[on] se gravare[n]t i[n] mane
cibi nec seco se vino i[m]ple[re] ne debilitate lassati nec
ius subsistant Cu[m] aut[em] t[ra]nseuntes ad quaslib[et] civitat[es]
p[er]ueniu[n]t n[on] curiosi si[n]t eas [con]spicere q[ua]m eas exploret ni[si]
forte s[ibi] hoc habeant sp[eci]al[ite]r madatu[m] Ita ille stult[us]
viator e[st] q[ui] p[er] amena prata [con]spiciens obliuiscat[ur] it[er] q[uod] ce-
dit Expeditus i[n]ius g[ra] que ad formas s[er]uo[rum] mo[n]es et

et officia eorum pertinet tam nobilium quam popularium de processibus eorum breviter videamus

¶ Tractatus quartus et ultimus de processu et motu predictorum Capitulum primum de scaccario in generali

De scaccario locuturi sciendum quod illud computatur civitatem babilonicam in qua ipse ludus fuit inventus ut supra dictum est capitulo primo ¶ Circa quod quatuor sunt videnda ¶ Primo quare lxiiii puncta sunt in eo quadrata ¶ 2o quare circumquaque labia tabularii sunt alta ¶ Tertio quare populares situati sunt ante nobiles ut cum tabulerium est plenum ¶ Quarto cum tabulerium est plenum tunc est de vacuo quam de pleno ¶ Circa primum est sciendum quod secundum dictum beati Ieronimi civitas babilonica fuit amplissima et quadrata quodlibet autem quadratum ipsius habuit xvi miliaria et quartam unde et mensura quod xvi et quartam miliaria ducta est fuit in lxiiii passuum mensura dixit esdras lxiiii miliaria more lombardico seu leucas comprehendit more gallico Ad computandum autem hanc mensuram prius inventor huius ludi tabulerium constituit continens lxiiii puncta quadrata que et si comprehensa sint tam exterius quam interius circa labium utrobique loca quadrata respicit Hoc factum est ad ludi decorem ad motum seu progressum scacorum ostendendum ut patebit inferius in sequentibus ¶ Circa 2m est sciendum quod labia tabulerii reputantur murum dicte civitatis ac qua fuit altissimus ideo et labium in altum statuitur Dicit enim Ieronimus super illo verbo ysaye prophete omnis super montem caliginosum statuit quod dictum est de babilonia que sita fuit in caldea non autem de illa que fuit in egypto ¶ Illa autem que erat in caldea licet sita foret in maxima planicie erat tamen in altitudine murorum sic alta quod primi

ma altitudine caligine continua tegebatur in tantum quod propter caliginem
huiusmodi visus ad murorum summum altitudinem se nullatenus extendebat. Et ideo mons caliginosus ab Ysaya dicitur. Altitudo 3° ca°
namque murorum eius ut dicit Jeronimus erat in mensura passuum centum milia
que faciunt centum miliaria seu ut dicit Jeronimus leucas centum. In angulo
autem civitatis ipsius erat turris triangularis que circumcirca protendebat
ad mensuram passuum septem miliaria. Hec turris vocata est babel. Muros
vero ipsius turris construxit quedam mulier nomine Semiramis ut dicit
Virgilius. ¶ Circa 3m est sciendum quod populares statuuntur ante
nobiles ipsius caput et in ipsa quadra primo populares sunt quadam modo
dicti corono nobilium. Prima dicitur rochus qui est ignis vicarius qui
possit fieri non esset situatus ante ipsum agricola cum eius terra est pabula
ad victum ministrare. Quod enim miles faceret non autem se fabrum haberet
quod valet. Sine eis miles autem absque hiis que ad ornatum militis
pertinent esset nichil quantum enim populares et forte minus possit va-
lere. Qualiter sine vestibus nobiles et calceis et frigora sustinent
si populares deessent qui merces aut pannos venderent aut facerent. Quid
sine ipsis popularibus egros aut egrine aut terram facere. Sine
medici peritia. Ergo gloria nobilium atque vita populares sunt. Nunc
se rex miles aut nobilis populares non despiciat quia ante nobi-
les in hoc ludo situatos movent. Secundum est quod populares anteponuntur
incipiant bellare ante vacuum quadrorum situatur ut ex hoc distat
sine officiis et artibus mercenarie et attendere. Consilia vero et certamina
igitur at bellorum ordinem nobilibus permittant tractare. Qualiter
sciret consiliare populares qui mercenarie studiunt circa consilia. Quale dabit
consilium qui ad hoc ~~[illegible]~~ ignorat namque in super quod consilium est hendiu. Pacem

q° z intendit officiis z minis q̄b9 se apti nō erāt Itē ex ɔsiliis
nō adinuēcōe sed̄ gnātōe iuerāt ꝑ ꝑ ignorantiā sbuītur ɔsili
a z defiāētibꝫ sapiētibꝫ titus ɛ̄hut ad ꝑimā // Ipse ei d̄
Aiīt ꝛe publicas ꝑōē bn̄s cū carunt sapiēs rgāt q̄ earum
redecs sapiētie studet Plus q° ꝑtais distat loci q̄ inrecē ꝑ
ɔāra velit Sepe enī fit ut q̄ plus ɔ̄iut ēē q̄ sit minī sꝫ
ait q̄ est ¶ Circa quartū z sm̄ ꝑ tabuleio ut extensio
tm̄ ē de vacuo sicut de pleo q̄ io est q̄ q̄ꝫ gente
occupat ad rgēdū ea cōnāi dꝫ ut titus z possessiones
et castra occupet/ que sufficiat genti ad habitandū z excole
nō dū Regē sit regno nomē vacuū ē z vana Nobilitas sit
moribus fatuitas potiꝫ ē resēda q̄ libtas Et regia pau
ꝑtas que adeo ē grauior q̄ ē origīe nobiliꝫ āq̄ sblimior
Paupem ꝑtatē nec obiurgat tūrꝫ nobilē z paupem
n̄ cū mores venustent vniusāsꝫ fastidit Bn̄ itē habūda
tia regna lat° tīma sūt Bn̄ potē orīgis nobilitas ē vani
tas z despectus Et licꝫ sceabcium ciuitatē qua ꝑdiptiꝫ
significet si ab vno quadro incipiens vnū minimū grnū multi
plicetꝫ ad finē q̄drꝫ z ꝑ aliū ad sexaginta q°r duplicādo
ꝓductiꝫ nō solū mundū rpm equales sup excrēsc ꝫ si plures
mundos nā sustinet etiā excresceret ¶ Capm̄ 2m̄ tractatus 4ti
Hunc q° mundo ipe Rex dnādo De progressu regis
ꝑsidꝫ et hc̄ eius motōis sū ꝑgessꝫ nā ē Cū ei rsi
deat / ꝑ q°drū cū sit ipe mg̃ hꝫ a dextrō i albo militem
alphilē in nigro z rochū in albo In sinistra vō hn̄ ēē tenet
loca opposita cuiꝫ rō ēē pot Cuia cū glia z cōna rgē sit
militꝫ eū sequit in sua siti rsidēcia quā faciūt cū dext

tre regis sinistre regine sede sibi sociatur. Alii enim regis vicarius
sit rochus dexter reginam in sede sibi sociat quia et alphilus
judex sibi iuncto sociat. Sinister vero rochus et alphil regem in sibi
sede sociat ut hinc inde se oppositi regi et in rege et regina circum-
cat ipsis in locis et sedibus ad modum corone sufficientis securius
obfirmat. Alii enim judex miles et regis vicarius regem pertinuerunt
oppositi vero in regis dextera reginam custodiunt. Rex tamen regnum
firmitat et eis querentibus in omne quod ad consilium pertinet robur ac
auctoritatem et regni negocia securius disponuntur. Si enim universitas
ipsa attendunt negocia non que regni sunt vel regno debentur de-
fendere vel curare cito fiet regni divisio et per consequens regem
perderet nomen regni et regine dignitatis. Rex vero regis super omnes ob-
tinet dignitatem et divine dignitatis ratione non decuit nec de-
cet eum multo spacio a regni solio absentari. Et ideo cum movere in-
cipit a loco suo quadro albo naturaliter sequitur rochorum a dextris et
a sinistris. Ita tamen quod a sinistra se potest ponere in loco albo iuxta
custodem civitatis situatum in albo et potest se ponere in loco albo
iuxta dextrum rochum ad angularem quadrum in quo situatur custo-
des civitatis et sic habet naturam militis in processu tali. Istos autem duos
processus sortitur vice regine. Rex tamen regis in sinistra de loco
proprio perambulat ac seipsum in quadro regine quod est nigrum si-
tuatus est. Perambulat autem in rectum ad modum rochi ad
quadrum album dirigat ita quod rochus adversarius non sit disco-
opertus albus in 2a linea. Et rex nigri ad eandem lineam non
possit transire. Secundo gradu rex sortitur naturam rochorum a dextris et a
sinistris ad loca militum progrediendo et in rectum ad spacium al-
bum ante mercatores. Rex in sequitur et sortitur naturam militum a dextris

quātū ad duos pgressus q̄a de loco suo fabri q̄ est in nigro
et ad spaciū seu quadrū nigrū si sit vacuū an lanificē ad
sinistrā Etiā hz duos pgressus militares a sinistris q̄a ante
medicū se pot ponē in spacio vacuo et in quadro nigro v
bi situat tabnarii Sic g° [struck word] q̄ntū ad q̄tuor quadra rex
militū sequit nāz in pgressu suo pmo ¶ Alphiliū vo nāz
rex sequit q̄ntū ad duos pgssus q̄r a dextris se pot mouere
i quadro albo et i vacuo an fabrū a sinistris vo in quadro
vacuo et albo an tabernariū Istos pgressus rex hz du et i
loco pprio hns eos i vtute anq̄ moueri incipiat Postq̄
autē moi incepit nō pt t[illegible]sire ni ad vnū quadrū et tunc
nāz pplariū in pgssu sortit [illegible] g° Rex naim hac om̄
hnt q̄a sicut om̄s vtus que in mebris ē sit a capite et mo
tq̄ tocius corporis pncipiū et vita sit a corde Sic om̄s sb
iecti regime dignitati q̄q̄ hnt p execucionē et gtinua
appēciā ex motu et pgssu corp rex totū detinz in vtute
Militū em̄ i victoia Judicū prudēcia ¶ Vicarior siue
legator auctoitas regine gtinēciā pplariū gcordia none
oia regis honori ascribut In pgssu aut suo cū pmo mone
ri ~~ascribuntur In pgressu aut suo~~ debz linea tria an po
pulares sita non excedit a t'nario aut nūo oīs status
moui incipit q̄ t'narius gtinz tres ptes que gstituūt p
fcm nūm q̄ ē senarius Ita t'narius mis hz vnū duo tria
q̄ sit iuncta i senariū surgit q̄ ē pmus nūo pfcus et sic
in h° loco sex psonas nomiatas que regim psone gsti
tuūt s regē regina Judices Milites Vicarios et ppla
res A tribus igit inū rex incipe debuit in suo pmo
motu vt psone vite tam i tepo q̄ i alūs se hre ondet

Postquam autem rex moueri incepit dicendum est post reginam secundum
modum quo dicitur de progressu ipsius. Nam regina sequitur regem a duo-
bus locis aquilaria nigra ad modum alphilum et ad locum indirectum
ad modum rochi in quadro nigro ante medicum. In hoc figuratur quod
mulieres non possunt vouere siue promittere aliqua viagia absque viri
voluntate. Et si viagium aliquod promiserit mulier sciente viro vero
contradicente non potest votum reddere. Si vero vir alicubi ire voluit secum
eam potest trahere. Et si eam vir secum ducere voluerit secum eius vxor tenetur
ire ideo est quia caput mulieris est vir sed non econuerso. Cum ergo ad ea
pertinent sui pares sint quia sui corporis vir potestatem habet non mulier.
Si contingat hominem profectum ad loca longinqua mittere de iure propter
matrimoniale debitum ad eadem loca potest a viro requiri si se velle ab
eo conduci etiam illa mulier in tali voto tenetur sequi. Et ideo cum
rex moueri incepit regina moueri potest non autem cum ipsa mouetur sed
in sequenti motu necesse est. Et vero quoniam prime linee sunt infra
reginam spacium ad terminos quas rex situatus in loco suo potest ac-
cedere. Cum vero tertiam illam progredi ceperit non nisi in uno quadro proce-
dere potest quia tunc est extra regimen. Nam dum est infra
reginam rex securius graditur. Ideoque sibi graditur ut ad spa-
cia sibi confirma ~~exierit vno quadro progredi sic grediens persona~~
~~eius regis~~ reginam posset progredi. Cum autem ad bella extra reginam sui
confirma exierit vno quadro progredi sic grediens persona eius reginis
pro mille aliis et inito computatur. Ideoque cum belli periculis
se exponit cum tempore et timore progredi necesse est. Nam capto vel
mortuo se seu incluso vires omnium bellancium deficiunt et ideo
tantum in progressu belli ipsum est necesse procedere. Licet autem sic caute

procedat / ad unum quadrum punctum post primum motum non pos
sit excedere nulla tamen lege pstringitur qui ad dextram partem
sive sinistram procedendo sive retrocedendo sive a dextris sive
a sinistris sive in angulis nigris quam in albis procedat
nunquam tamen potest se ponere immediate iuxta adversarium regem
sed in tertio quadro semper quia oportet eum ab adversario rege
distare quod progressum non clausum dicimus quod licet omnibus a
liis lex sit posita in certis locis et terminis procedendi regem
tamen dominum a tali lege gratuitum fiunt et communi. Et quia
reges in bello nunquam sibiipsis appropinquare possunt / Ideo reges
captivantur nulla ipsis regibus post victoria patet Quid enim
rex regno possit gaudere si nullos subiectos sibi haberet super
stites cum de nobilitate regia gloriari absque subiectorum mul
titudine vanum est atque ridiculum Contingit autem regi in hoc
ludo in vehendo dici frequenter / per adversarios tam nobiles
quam populares scilicet idest / Ideo ius in facias et hoc fit in captiva
suorum qui fortitudinem iuvatur quod non fit in vincere. Item cum
regis regi in nimis iniustum quod durum est scilicet subiecti bellare
desistunt ut sic per adversarios regno amittat dominum Dicitur
etiam cum necessitas inimicis plurimi populus et milites a principe sus
ceptas iniurias ad memoriam reducunt et cum inter urbem et
principem eos vindicare non possunt occasione plurimi ergo ad bel
lum pari viribus inimicis terga vertunt ut principe solo relicto
confusioni pateat qui eos dura manu regebat / Cum per mi
lites vero per alium dicitur scilicet in tali loco dicitur scilicet in hoc
tunc rex perdit vicarium suum // Fatuus etiam rex est qui ad
tantum infortunium venit / ut perdat eum cui delegavit auc-tas

ptinebat Ciuis et negotia regni pot pagere si eo plicet
q tocius regni existit pcursor baculum portet in capite
q captiuatis omnibus excluditur in ciuitate ¶ Capitulum 3m tractatus
Progreditur regina de loco pprio ¶ 3m de pcessu regine
sociata regi quem mouet incipit dum nata sit alphilum
cum sit nigra a dextris ad locum nigrum et vacuum ante ciui-
tatis custodes Nam vero rochorum ad tres ptes sortitur ¶
Prima a dextris ad locum nigrum et vacuum ubi alphilus stat
¶ 2o a sinistris ad locum nigrum et vacuum ubi miles stat
¶ 3o indirectum ad locum nigrum et vacuum ante medianum eius
et est quia auctoritas vicariorum q sunt rochi in regina est per gratiam
unum ipa multa pt subiectis credere gratiose Alphilum vero
sapiam cum sint Judices dz esse in regina ut pz in capitulo de for
regine Militum vero cum sint bellatores et arma portantes re-
gina in pcessu non tenet natura quia mulierum ppter corporis fra-
gilitatem non est ppium bellare ¶ Postquam autem mota fuit de
pprio quadro nigro ubi primo fuit locata non pt pcedere
nisi de quadro in quadrum unum tantum et hoc angulariter sic
pcedat sive procedat sine capiat vel capiatur Sed hic
queritur quare regina bellis exponatur cum mulierum conditio
fragilis et debilis sit non forte dicere volumus quod more earum
mulieres sequuntur ubi viri ad bella pcedunt pcedentes mulie-
res et uxores cum tota familia ad castra adducunt Tarta-
ri hoc faciunt et licet utantur arcu magis possunt hostes
impedire quam corporis virtute pstinere In solacium tamen regis factum est
ut ad amoris ostensionem ut regina regem sequatur ad bellum Se-
dis namque est cum pplo et solitudo de rege successore Et io

uxore non solum in civitate verum etiam ad castrum adducere voluerit ut per filios suos posterorum regimen maneret in ipsis Qualem
vero sedem habet regina iuxta regis similem in regno ta
le etiam contineat in bello quia ubicumque mas et ubicumque casta
est et verecundia est dicit Et quod mulieres non debent nimis distre
pare id est extra lineam in progressu non nisi uno quadro discedat
¶ Licet enim mulieres infra annos suos secure sint so
ciate per suos ex tamen annos sue regionis suspecte debent vere cu
genesis 34º — de perdere et omnes viros suspectos habere Ita dyna filia ia
cob patriarche virginitatem servavit dum in domo fratrum suo
rum quievit Sed statim cum curiose ad videndum alias regi
ones exivit a filio sychem corrupta est Seneca dicit quod
mulieres que turpe habent faciem impudica sunt non enim
deest illis animus sed corruptor ¶ Plinius dicit quod propter mulieres
pauca animalia coitum movere gravida Regina sane debet ad
omni virorum aspectum habere ne ab illis sollicitate de incontinen
ovidius de vetula — cia diffametur Ovidius Que dant que ve negant gau
dent tamen esse rogate Ludunt formose casta est quam nemo
iuvenalis — rogavit Iuvenalis dicit Cognoscat mulier quod toto fiat in
orbe prima videt fama rumores quod alta regens exceptum
ad partem Fugiat igitur curiositatem et variarum discursum si cas
titatem servare cupiunt Sapiencia homo a mala muliere
fugiasti que vinculum anime latrocinium vite suavis mors
percussio blanda infectio lenis pernicies delicata malum libens
sopita iugulacio et omnis calamitas rerum Et plinius dicit
quod mala mulier est insaciabilis bestia hominis confusio do
mus confusionis pugna indeficiens cotidianum dampnum con

nna sollicitudo solitudinis Impedimentum hominis cythmeris nau-
fragium Capitulum 3m tractatus 4ti de processu alphilum

Alphilum vero talis est progressus nam in sede propria ille qui
est niger ad dextram regis collocatur Albus vero ad
sinistram regine situatur et dicitur est niger non ex colore
sed ex sedis situacione sive quod albus sit sive niger
fuerit dum in propriis locis situati sunt possunt ad duo loca pambu-
lare dexter enim qui est niger versus dextram progrediens se in spa-
cio vacuo et nigro agricola locat et quod congruum fuit ut iudex
passiones et laborea sua vina sua credita defendet Ipse vero
versus sinistram progrediens ad spacium nigrum et vacuum ante medicum
perambulat congruum enim fuit quod hec sane media et iudices
sint affines licet officio differant Dicitur enim medicus hominum cura-
re corpora et ad sanitatem ducere ad gaudia veritatem Sinister vero
alphil qui est albus duos habet ex loco proprio progressus unum versus
dextram ad spacium nigrum et vacuum ante mercatorem ex hoc quia mer-
catores sepe indigent consiliis et lites eorum sunt per iudices tractandi
Alium vero progressum habet versus sinistram ad spacium album et vacuum
ante ribaldos et lusores etiam quia tales sepe rixas et quasi furta
que committunt per ipsos iudices sunt puniri Est autem sciendum quod
alphiles semper procedunt de tercio quadro in quadrum tercium quadro
semper proprium situm in hac forma ut si sit niger semper in nigro Et si sit
albus semper in albo procedat et hoc in procedendo semper in angulo An-
gularis processus sit cautela quam semper in suis processibus iudices
debent adhibere Tamen enim quidam reputantur tamen quod debet iudex attendere
iustas enim causas debet iudex fovere tamen dare consilia causas al-
legatas de iure sententiare et iniquas a rectitudine declinare vel

et sp albus est Judex aut sp ngr ut alphilis Et sicut ꝑ dext alphilis q̄ ē ngr a ꝑprio quadro ubi nūc Regem residet versus dextram pte ꝑcedendo ꝛ ulti͡us usq̄ sinis- tra i sex stacionibus ꝛ ꝑgressibus totū tabulerum circulariter ꝑagit Cum tuc i loco ubi ꝑmo situatus fuit se iuenit collo- catū Eo mō sinist albus q̄ albus ē ꝑcedit qd pz inspicienti Cuius sō accipit q' licz oīa ꝑfine debeat ee in rege sumo tū in illis q̄ regi ꝛ regno ꝯsulē debet nulla enī ardua ꝛ dubia delz Rex attendē ñ ꝑmo Judiciū ꝛ ꝯsiliū intuc- mat decretū Et io ꝑfine eos necē est ūi sciā ꝑ moib' et h' ꝯputat motus illa ꝑ decenalo in circuitū quadrū ꝑgredientes tenet i senalo aūt nūo q̄ ꝑmus est ꝑfinis motū faciunt circulare q̄ mot' ꝑfinis ē ꝑ finē ngr ꝑnci- pio Capm̄ ktū tractatus q' de ꝑgssu militū

Nunc autē de ꝑgssu militū attendendū dicamus ꝑ miles sū sit dext sū sinist ꝑ eundē modū ꝑce- dit Cū et dext est albus ꝛ sinist ē ngr Motus autem eorū ē talis ꝗ quilibz eorū hanc nāz hz ut albus ꝑgre- diat ad nigrū quadrū qd declinat i alphilum quadrus s' patz de milite dextro qui ē albus ꝛ tres hz ꝑgssus in loco ꝑpo situatus hz unū versus dextrū in loco nigro aīt a- gricolā ꝛ ꝯgrue qa cū agricola laborat ꝛ agros colit cū milites custodiē dent ut sibi ipi ꝛ militi ac eqmis pabu- la colligat ꝛ ministrat Sedm ꝑgssū tenz voluendo ꝛ se po- nendo ante lanificē i spacio nigro ꝛ vacuo ꝛ illū delz ꝑ- tegē miles qa vestes ꝛ alia nīa corpis tegumenta opa- tur et facit Tciū ꝑgssū hz ~~ꝑgssus~~ vsus sinistra i loco

ubi mediator situatur an regem qui locus est magis regaliis quia miles personam regis tam propriam habet defendere et tueri. Cum vero ad medium tabulerii devenerit octo quadra perstringit. Eodem modo et de sinistro qui tertium situm magis est et semper albus fit. Eodem modo debellat progrediens sua virtute crescat et multiplicatur in quadris. Cum enim magis versus regem et albus versus eundem unus ante reginam ut sinister alter ante regem ut dexter et regem et reginam ad modum corone cingunt. Cum vero ad bella descenderit ad capiendum quatuor sibi ipsis adiuncta obiunavit militaris virtus se in eis perfectius manifestat. Miles enim agnosci non potest cum pugnare sit nisi certando virtute monstravit. Consueverunt milites et experti in principio cum arma susceperint menbris tremere colore pallescere de naribus sanguinem emittere. Cuius signum potius probitati attestatur quam vicio. Credibile namque est cum qui in principio terrore quatiuntur ut cum bella venerint ubi timor mortis a natura ante passionem videtur si bellando strenue conparent quia natura in principio ipsi virtuti irascibili ministravit. Magni enim animi est considerato arduo et imminenti periculo non cedere sed constanter se ultro hostibus bellando offerre. Quod etiam milites representant cum in principio progredi non possunt nisi ad tria quadra et cum fiet regis ut regina. Cum vero extra fines exiliunt cum tarditate et virtute assumpta usque ad octo quadra prosiliunt ac invictos hostes prosternunt. Hic enim est de omni homine qui de se humiliter sentit quia dum expositus fuit clarius elucescit. Capitulum septimum tractatus ...

Rochorum seu De processu et motu rochorum

Rlegatores a vicariis progressus talis est dexter et magis et sinister albus. Cum autem omnes stachi fuerint in locis propriis situati nobiles qui primates hoc attendandum est quia tam regem quam

alii nobiles quam etiam populares non habent virtualiter per tres ad ternos terminos possunt progredi. Roli autem rochi cum sint inclusi nullam
habent virtutem progrediendi nisi eis per nobiles populares via
fuerit expedita. Quod ideo est quia cum ipsi sint legati et vicarii eorum
auctoritatis non habent virtutem ut habeant donec eam receperint. Exeunt interim qui
pallatium residentes legatione fungi non possunt. Statim autem cum
exierint vim possunt auctoritate a rege eis gessa. Eorum enim
magna est auctoritas cum personam regis gerant. Et ideo vacuo ta-
bulerio existente per totum tabulerium quasi per regnum discurrunt et
tam in albo quam in nigro vtrorum sive dextre sive sinistre fuerit totum
tabulerium discurrit si tamen vacuum et tam a fine quam ab adversa-
rio inveniunt expeditum. Cum enim aliquis eorum in angulo tabule-
rii se invenit ad duas lineas quadrorum quantumcumque extensas
potest progredi et moveri. Cum vero in medio tabulerii se invenerit quatuor
lineas quadrorum perambulare potest. Et secundum est quod rochi non
quam progrediuntur in angulum sed semper in rectum sive antecedant sive re-
trocedant. Omnibus enim qui regi subiecti sunt tam bonis quam
malis auctoritatis vicariorum clarum debet patere quod recta sit et iusta.
Tante enim virtutis sunt in bello ut ipsi solum duobus liceat adver-
sarium regem deponere et captum regno et vita privare. Dicitur enim
est. Cum per tertium Rex persarum et darius rex medorum balthasar
babilonis regem nepotem Amaradap sub quo hic ludus inventus
est vna nocte regno et vita privaverunt. Capitulum quartum tractatus
Omnium popularium unus est tractatus quartus de progressu popularium
et progressus. Nam a primo quadro vbi situati sunt possunt
ad tertium progredi eo quod secuti infra regni confinia consistunt. Cum
vero extra regni confinia prosiliunt vno quadro contenti semper indirectum
ascendunt unquam tamen retrocedunt. In recto vero ad curtes curat per

Danielis 5°

virtute acquirere quam nobiles situati obtinerent per dignitatem
Unde si per milites et alios nobiles aditi fuerint ita quod ad
lineam adversariorum nobilium vel ad quadra pervenerint per virtu-
tem acquirunt quod a regina de gratia est concessum. Item si hec eorum ad
decimam lineam poterit pervenire si albus fuerit ut agricola la-
nificus medicus et ceteri custodes regine dignitatem acquisitam
tenent ut videndo consueta [illegible] ac in ceteris albus ut dictum est
in modo de regine concessu tribuitur. Si vero aliquis popularium niger et ut
faber mercator tabernarius et ribaldus eodem modo devenerint ad
lineam adversariorum nobilium sine dampno pervenerit regine nigre
dignitatem et concessum acquirit. Est autem sciendum quod popularis as-
cendens in rectum si quem nobilem vel popularem invenerit ad-
versarium et hoc in angulis ipsum a dextris et a sinistris capere
et occidere potest. Tunc enim tales habentur suspecte persone
populares in directum ascendentes vel ibi ipsius velit decipere
et lex omnis censeat ut vim vi repellere liceat cum moderamine
inculpate tutele. Alter adversarium in angulo
dextro tamquam sibi insidiatorem alterum in sinistro tamquam regis sui
invasorem capere potest. Ad aliquid albus vero vel niger quadrum as-
cendendo in recta linea vel in angulo procedit popularis nec
tamen per rectam lineam ad dextram et ad sinistram procedendo seu
retrocedendo procedit. Nemo ergo populares despiciat quia tam
ad imperium quam ad summi pontificatus honorem virtutibus preditos
et genus legimus sepius pervenisse. Cum Giges quidam nobilis ar-
mis et diviciis esset opulentissimus Lidie regno inflatus ad
Delphos ad hospicium Apollinis sciscitaturus an aliquis mortalium
se esset feliciore diceret ex alto sacrarii abscondito vox insonuit

aue queda~ pp~larem pitulit agalum sophidum q~ licet eet
paupus rebus aio tn~ eat dives z etate senior qr tios
agri sui nu~qm excessat Hic g~o diuus apollo magis
apbauit paupertate agali sophidu~ qm tristes sollicitudini-
bus aula~ regia~ gygis ditissimi magis et apbauit pau-
cas glebas pauorum exceptas qm horream pinguissima~ festi-
na z metu referta~ Hic paup agalus virtuosus z secu-
rissimus fuit Cum em~ ho eet natoe inferior virtute vo su-
perior tato magis gloriosior redditur z formosior Virgilius
mantuanus natoe humilis sapia magis toto terrarum orbe cla-
ruit cui ei semel quida~ minando diceret qd versus homeri
suo insereret opi z alit insurgeret Reddit magnam virtutem
e claua~ excute de manu herculis Cam 3um et
vltim tr~ty 4ti de epylogatoe seu recapitulacoe pdictorum

Nunc ad fine~ inquantu~ pns tractatus expostulat p-
stringentes ad supius exposita reuertendo dicimus hunc
ludu~ inuentu~ fuisse tpe elmaradach regis babilonie eu~
aute~ inuenit xerses seu philometor phus Causa aut~ qre
inueit ipam fuit triplex regis correccio Otii euitacio z
ronum subtilium multiplex inuestio Hec tria patent in tbus
pmis ca^lis tractatus pmi Cum em~ rex malus eet z impius
z no~ posset correctiones sustinere si etia~ correctores occideret
z multos ia~ prudentissimos occidisset pplus multu~ cotristaba-
tur de mala vita regis z rogauit dem phm ut regem
de vita sua pessima increparet qd cu~ phus pplo allegar-
ret morte~ sibi sicut et sapientibus ceteris absq dubio

timme aut pplus

imminē Aut phūs cte debet an̄ mortē diligē ⁊ eligē q̄ q
fama volet in pplo q regis vita sit tuo ɔsilio detestabilis
maxīe cū eū increpaē nō audeas ut tu dicis q audiēs
phūs pplo pmisit regē corrigē ⁊ cogitaē cepit modū quo
et mortē euadet ⁊ pplo pmissū suaēt Et tūc phūs ad
metē se ɔtulit tolit ⁊ scakeriū cū hoīum ore quadrīs īuēit
ut dcm̄ ē in caº de scakcio in gnē ¶ formas scachoꝝ
eleganē ad formā hūanā de auro ⁊ argēto ɔposuit et for-
muit 2m q dixi9 in captis de formis scacorū tractatu 2º
⁊ 3º ꝓgssū aūt eorū descripsit ⁊ motū 2m q dcm̄ ē ī tcta-
tu 4º Cū aūt dn̄is phūs sit totū ludū ordinassꝫ ⁊ ia
corā multꝭ in regꝭ aula ludē incepissꝫ placuissꝫ q ludꝫ
ambus rex supueit ⁊ ludē desideāuit Tūc phūs regem
de ludo ⁊ ꝓgssu scacoꝝ docē incepit dicendo pº q rex
dꝫ hrē clemēciā iusticiā ⁊ ɔtinēciā sm q pꝫ ī caº de for-
regꝭ ¶ Docē ecīā incepit eū de forma regie ⁊ ei9 ꝓgssu
dicēs quales moēs dꝫ hrē regīa docē ⁊ incepit de al-
philib9 ⁊ iustꝭ iudicib9 ⁊ ɔsiliarīs qꝫ in regno necē ē
est ¶ Itē de milibus q fideles q sapiētes ⁊ q libea-
les ē dcm̄ ¶ Itē de vicaīs regꝭ ⁊ moib9 eorū sicꝫ dcm̄
ē in pdcīs captis de formis coꝝ ⁊ nobiliū ī tracta-
tu 2º ¶ Docuit eū ecīā quō pplares dꝫ incendē cū
maxiā diligētiā sīa suis artificiis ⁊ in eis fiuiē no-
bilibus quaē ⁊ an̄ nobiles sūt situati ut hētur in 2º
tractatu capto de scakcio in gnē Cū gº dn̄is phūs
sit vitā regꝭ euualit ephēdissꝫ quasi ephendo regē ⁊

nobiles in ipso scakario situatos Rex a philosopho quesiuit
quod sub capite sibi diceret quare hunc ludum inuenisset tunc philosophus
timore territus et coactus respondit quam ipse regem viuenti promise-
rat quod regem corrigeret Sed cum mortem timeret videns quod ipse
rex alios sapientes trucidasset eo quod tante audacie fuissent
quod eum increpare ausi fuissent dixit se in anxietate positum
qualiter vitam seruaret et modum conformem regis qualiter inueni-
re posset Cogitauit autem magna parte ludum hunc inueniret
ut regis vitam meliorare posset qualiter corrigendo vicia sua
persone formato in ipso scakario ad memoriam et in publico ad-
uocando ut ipse rex qui ludum discere cupiebat dictum de 3a
persona tamen dictam sibi attenderet sic saltem vitam mutaret et mo-
res ¶ Addidit quod se hunc modum ludendi siue hunc ludum in-
uenisse ut nobiles diuitiis quod habundantes et pace gaudentes
ocia vitarent per hunc ludum adinuicem ludendo et ei cederet item
ulterius ut daret materiam meditandi in multis et inueniendi varias
rationes et modos tacendi et loquendi et scribendi super eo Rex
vero audiens huiusmodi causas cognitionis quod nobilem conformem
modum philosophus inuenisset philosopho regraciando quod pristinam vitam et mores
et mandatum et modum quem ei philosophus docere voluit permutauit
et penitus se submisit Hic quod finis est ut rex qui prius erat in-
ordinatus et impius pius et iustus fieret ac coram omnium o-
culis in uite virtutibus ac moribus instructus philosopho gratias imme-
nsas ageret Sine virtutibus enim viuit dicitur homo non est opus sed
belue Igitur ad illam concurramus que est virtus a qua omnis
virtus manat et gratia ut nobis quibus donauit per me et aliis
ad honorem ... et nobilium dicere det graciam in presenti

ut imperpetuum possimus cum eo feliciter vivere et regnare a quo
procedit omne datum optimum et omne donum perfectum Cui est
honor et gloria in secula seculorum Amen

Explicit scakerium per manus est completum Wilhel
mi Nicolai In profesto beate marie virginis Infra horam sep
timam et octavam nec non de nocte Deo gracias
Et est editum a fratre iacobo de cessole ordinis predicatorum

Secudū sententiā
doctorū mūdus iste seu totū
vniūsū regitur a deo Aliqua aūt eius ps
regitur immediate ab eo Alia aūt regitur me
diantibus creaturis aliis Hinc ē q̄ cor
pora superiora influunt istis inferioribus
seu regūt ea Et licet in corporalibus hoc
vlr vēm sit tamē quo ad āc moris excepcionē habet in hoībus
nā impressioēs quas hō a corpibus sup celestibus accipit nō im
ponūt necessitatē licet ad aliquid efficiendū disponāt Ex qbus
vbis habeo q̄ totū malū quod nūc i mūdo ē et fiunt ex regi
mīe corpm supcelestiū quodāmō habz ē Ntā in allemānia
bis tremotū nrīs tpibus huīmōi pestilenciā frequēt passi su
mus nec ē angulus i mūdo i q̄ ipā pestilēa nō fuerit quod q̄
de p magna pte cōstellacō in celi assribo saluo iudicio me
liori // Item eidem cōstellacōi quodāmō attribuo saluo tn̄
sp quod verius ē q̄ in tpīe mōis hoc ad ptīs pacim̄ q̄d nō ē
fidelitas in hoībus nec constancia in viris et mulieribus Sed
piuria et decepciones adulteria et adulacōes et oēs malicia
nūc i mūdo i olen Et sic de statu mūdi nūc modernis tpi
bus vificat dcm scptū osee 4o cao vbi sic hetur Nō ē veitas
nec ē mīa nec sciā dei i tra s; mēdaciū homicidiū furtū et
adulteriū inūdauerūt Et statim postea sub infert penā
dicēs quod lugebit tra et infirmabitur oēs q̄ habitant i ea
Hec eni mala ut sūt etiā tepolbus machabeorū fuerunt Tūc
eni sicut et nūc regnabāt vicia vtutes spernebant Pmeiis
dabatur supplicia nec fiunt fidelitas in cōfedercōe tūc in tra
Quod patet in mathathie filiis quorū duo ab amicis dolo
se occisi sūt qbus benefecerat et subuenerat pus Ntā Jo
nathan triphom cū 40 milibus armator subuenerat quē pos
tea fraudulose cepit et ut ipm libere ire pmitteret centū talentū
argenti accepit et duos eius filios i obsides quos ptr simul
maliciose occidens totū faciens irritū qd pmiserat pus i machaōrū

ie Sicut modo ptholomeus dux in iherico filius abobi fecit symonem
filium eius quem dolose ad convivium vocaverat in quo ipsum cum duobus
filiis interficiens aliisque duobus cum matre in vinculis incarceravit i macha
beorum 16 Ecce quanta mala sunt et consilia eorum fuerunt Et si ista
constellacioni asscribo forte habebo impugnaciones qui dicunt quod homo
cum sit potencie libere non sit capax alicuius impressionis peregrine et
per consequens mala que per homines fiunt constellacioni celi seu coniunctionibus pla
netarum non sit assribendum ¶ Ad quod respondeo et dico quod cor
pora humana sicut in alia corpora in speciali accionum et passionum
subiacebunt impressionibus supercelestibus hee autem impressiones libero
arbitrio violenciam non faciunt sed inclinant et talibus inclinacionibus
homo ut plurimum succumbit et ab eis deducitur quamvis resistere possit
Et hoc quod dicunt astrologi quod homo sapiens astris dominatur maxime in celes
tibus impressionibus dominatur Ista autem ut in paucioribus sunt Et plures
incedunt per viam passionum et impressionum supercelestium eo quod sumus
fragiles et debiles ad resistendum Et hec est sentencia et intencio sancti
thome doctoris mei in prima parte q. 115 articulo 4 in solucione vl
timi argumenti et ibidem 6 articulo in corpore questionis et 4 scripto d.
1 q. 1 articulo 3 in solucione ultimi articuli in locis aliis multis Ex hiis
igitur dictis concludo ulterius et principale intentum videlicet quod celum
suo regimine non solum disponit et preparat hec inferiora ad recep
cionem suarum impressionum ymo et quandoque per instrumenta seu lu
dos fieri ordinat que hec significent ut sic signum non discor
det sed conveniat cum suo signato ¶ Hinc est quod quidam ludus
qui ludus cartularum appellatur hoc anno ad nos pervenit scilicet anno
domini m° ccc° lxxvii° In quo ludo status mundi nunc modernis tempori
bus optime describitur et figuratur Quo tempore autem factus sit per quem
et ubi penitus ignoratur Hoc tamen assero quod prodest nobilibus aliisque
ociosis hominibus ne peiora interim perpetrent maxime si quandam ur
banitatem et absque pecunia ipsum ludum exercerent Et hoc idem in aliis
ludis honestis sentit dominus albertus Sanctus autem thomas doctor
meus egregius super 4to scripto super sentencias di. 16 et 2a 2e q. 168 articulo 4
articulo 4 3 2 et 4to videtur dicere quod tales ludi eciam laborantibus

conveniunt. Et racionem assignat dicens. Racio: sicut homo laboribus corporalibus fatigatus
medium indiget corporali requie, ita ex parte anime indiget solacio et re-
focillacione. Hoc autem solacium fit talibus ludis honestis in quibus
non queritur nisi delectacio cum animalis. In qua delectacione reperitur requies
et refocillacio quedam. Et hoc est quod dicit philosophus 4 ethicorum: Est in conversa-
cione humane vite quedam requies cum ludo habita. ¶ Unde ego frater Johannes in
ordine predicatorum minimus nacione theutonicus sedens quadam vice in
mensa abstractus revolvens in corde meo hunc mundi statum mundi
nunc currentis. Et ex abrupto madet mihi ludus cartularum. Et quo ad
statum mundi nunc currentis possit aptari cepi ymaginari. Et videbatur
mihi quod bene fieri posset et similitudinem haberet admirandam. Ideo confi-
dens in domino decrevi tractatum de hiis conformiter materie compilare quem de
crastino incepi et cum dei adiutorio sperans ipsum perficere seu finire.
Si autem contingat aliquem passum non omnibus esse intelligibilem sed aliquibus
obscurum et difficilem, tales exeant in burghem et iterum in rinvel-
den revertantur et procedant ulterius tractatum hunc legendo ut prius quo-
usque finem habeant. Predictus autem passus est periculosus in navigio
transeuntibus ideo plures in hoc passu exeunt et in alio termino reu-
tuntur in navigio procedentes ulterius ut prius. ¶ Materia autem huius
tractatus trahi potest ad ludum scaccorum cum ubique sint reges regine
et principes nobiles et vulgares ut sic sit quasi tractatus utriusque lu-
di in materia morali. ¶ In quo quidem tractatu intendo facere tria ¶ Primo
ludum cartularum in se describere quo ad materiam et modum ludendi
¶ Secundo ipsum ludum ad mores trahere seu nobilibus dare normam viven-
di. ¶ Et tercio ipsos operarios instruere eos informare de modo virtuose
operandi ¶ Quapropter mihi videbatur quod hic presens tractatus intitulari de-
beat de moribus et disciplina humane conversacionis ¶ Prima enim
pars istius presentis tractatus habebit vi capitula ¶ In primo erit mencio
de materia ludi et diversitate instrumentorum ¶ In secundo declarabitur quod in ludo
isto est actus moralis virtutum et viciorum ¶ In tercio confirmabitur quod va-
leat pro allevacione mentis et requie laboratorum ¶ In quarto demon-
strabitur quod hominibus ociosis est utilis et quod valeat pro salute corporum
¶ In quinto comparabitur statum mundi currentis quo ad actus nature
sit et morum ¶ In sexto manifestabitur quibus pro aliquota mundi sexage-

[illegible] et precium ipsorum [illegible]

De materia ludi et diversitate instrumentorum capitulum primum

Quidam ab hominibus ludus cartularum appellatur diver-
si diversimode ipsas cartulas depingunt et aliter atque
aliter ludunt in ipsis. Secundum communem formam et sicut primo pervenit ad nos est
talis quod quatuor reges depinguntur in quatuor cartulis quorum quilibet sedet
in regali solio et aliquod certum signum habet in manu. Et quorum signis aliqua
reputantur signa bona aliqua autem mala significant. Sub quibus duo mar-
schalci sunt. Quorum primus sursum signum tenet in manu eodem modo ut rex.
Alius autem idem signum tenet pendens in manu. Postea sunt alie decem cartu-
le eiusdem quantitatis et forme ab extra. In quarum prima ponitur signum regis poni-
tur semel. In secunda bis et sic consequenter de aliis usque ad decimam cartulam inclusive in qua
decies predicta signa regum ponuntur. Et quilibet rex cum suis cartulis tredecim
et insimul cartule erunt decem quinquaginta due. Postea sunt alii qui eodem
modo faciunt de reginis et cum totidem cartulis ut de regibus iam dictum est.
Similiter sunt alii qui cartulas seu ludum sic ordinant et sunt duo re-
ges cum ~~marschal~~ marschalcis aliisque cartulis suis. Item alii recipi-
unt quinque reges. Alii sex quilibet cum marschalcis aliisque cartulis suis
secundum quod cuilibet placet. Et variatur ludus iste in forma et materia a multis.
Item sunt aliqui qui faciunt ludum cum quatuor regibus et duobus marschalcis
aliis quam cartulis communibus. Et adhuc addunt reginas quatuor cum
quatuor domicellis sic quod quilibet istorum quatuor regum cum tota familia totius reg-
ni sit. Ibi loquendo de personis principalibus. Et erunt tunc cartule
sexaginta. Et iste modus faciendi cartulas cum tali numero plus placet
michi. Et hoc quidem ex tribus: primo ratione maioris auctoritatis, secundo
ratione realioris commoditatis et tertio ratione pulchrioris urbanitatis. Primo
dico quod ratione maioris auctoritatis secundum expressam figuram habemus in sacra
scriptura Danielis 2. In statua enim quam in sompnis vidit rex Nabuchodonosor
rex Babilonie quam Daniel ei interpretatus fuit, que statua in parte superiori
habuit caput aureum, pectus argenteum, ventrem eneum et quodlibet
crus ferreum. Per ista quatuor ut ei Daniel interpretatus fuit signi-
ficantur quatuor regna mundi principalia que quondam in mundo gloriam habuerunt.

scilicet Regnum babilonie seu regnum caldeorum Regnum persarum seu regnum medorum Regnum macedonie seu regnum grecorum Et regnum ytalie seu regnum romanorum // Ut autem ex predicta figura patet tunc per caput aureum intelligitur regnum babilonie seu regnum caldeorum Per pectus argenteum significatur regnum persarum seu medorum Per ventrem ereum signatur regnum macedonie seu grecorum Per crus ferreum denotatur regnum ytalie seu romanorum // Has enim quatuor competencias visionis predicte quam nactymbodonosor vidit in sompnis habent illi quatuor reges in armis quilibet competentem quam ipsum ex visione predicta contingit seu convenit // Nam ut dictum est per caput aureum intelligitur regnum caldeorum Et ideo rex illorum defert caput hominis Quando autem rex medorum habeat in armis ignoro ideo compleat cui nota sunt arma eius // Per ventrem autem ereum denotatur regnum grecorum Ideo rex eorum campanas defert pro armis Quia campane debent esse eree secundum competentiam visionis predicte Ipsum enim regnum romanorum in visione predicta denotatur per crura ferrea Ideo rex romanorum aquilam habet pro signo que ferrei coloris est scilicet nigri etiam aquila vincit Nam sicut inter metalla ferrum tenacius est et solidius licet etiam primo domat alia metalla Sic regnum romanorum inter regna preordinata fortius fuit et contrarium alia regna Et nec tradatur quod inter regna predicta debilia fuerit eo quod ferreo comparatur Ideo aquila habet pro signo que est rex avium et altius volat inter aves Sic et regnum romanorum excellentius est et sollempnius fuit inter regna mundi Non enim fuit monarcha mundi nisi de illo regno. licet aliqui dicunt alexandrum fuisse monarcham mundi ut aliquatulum ex daniele loco preallegato habetur quod regnum tertium scilicet ereum imperabit universe terre quod de alexandro intelligitur Alii autem tenent oppositum // Tamen ut visio danielis predicta de istis quatuor regnis clarius habeatur et quod arma cuiuslibet regni cum visione concordet Ideo ipsam visionem seu figuram hic inferius describam simul et arma ponam per ordinem ut clarius pateat intuenti

¶ Secunda declaratio hoc idem racione recreacionis commoditatis sic Sicut
quinquaginta duo in quibus numerus cartule sunt non possunt dividi in plures p-
tes equales quam quinque viriles Sexaginta autem dividi possunt undecies in partes
equales Et sic per aliquotas numerus sexagesimus plus quam in duplo ex-
cedit per aliquotas numerum quinquagesimi secundi ¶ licet enim uterque sit per
aliquota numerus utrimque nullus tamen se solo ludit et cum se ipso eo quod
ludus iste est quidam conflictus qui ab uno fieri non potest duo autem simul
ludere possunt Et in primo numero habebit quilibet 26 cartulas In 2° autem
numero habebit quilibet 30 ¶ Item tres in primo numero secundum ludere tamen non
possunt similiter ludere nisi aliquid supersit Bene autem in 2° et habebit quili-
bet 20 ¶ Item quatuor similiter ludere possunt in utroque numero In primo numero habebit
quilibet 13 In 2° quilibet 15 ¶ Item in primo numero et ludo communi non potest fieri
ludus usque ad 13 nisi aliquid supersit ubi quilibet habebit quatuor ¶ In 2°
autem numero 4 ludentes habebit quilibet 12 cartulas Inter 6 habebit quilibet
10 Inter 10 habebit quilibet 6 cartulas Inter 12 personas habebit qui-
libet 5 cartulas Inter quindecim habebit quilibet quatuor Inter viginti perso-
nas habebit quilibet tres cartulas Inter 30 personas habebit quilibet
duas cartulas In primo autem numero et in ludo consueto inter 26
habebit quilibet duas cartulas ¶ Et sic ex dictis patet quod racione rea-
lis commoditatis ne inter ludentes alique cartule extra remaneant
melius est ludere et commodius cum 60 cartulis quam cum quinquaginta duabus
Et hoc sit quantum ad racionem 2am ¶ Patet etiam racio 3a videlicet quod est
ex pulchrioris urbanitatis Ex regimine cum ancillis suis mentitur
isti ludo quod si abessent et non adessent ibi Nam quilibet ludus talis
aliquid pretendit et significat in genere moris quod per exercicium ludi fi-
guratur ut patet de ludo scacorum de quo etiam quidam frater nostri ordinis pul-
chrum composuit tractatum Ipsum quia ludum retrahendo ad hominum mores Sic
quidem et iste ludus quem pre manibus habemus et de quo est materia mo-
ralem materiam pretendit ut patebit in sequentibus Que materia perfecta
non est nisi et regine cum ancillis suis intersint Sicut ludus predictus preten-
dit figurare curiam regis integram quia curia defectuosa est si regina nec

ancille sit ibi Nam nullus rex diu pmanz sine vxore ppria Et h°
qda roe plis sili et roe honestatis ¶ P° roe plis qr rex no pt
p se ipm ppetuare in individuo mitr at h° facit in ple et i seme
suo Et ne frustret in itracione tenet vxore ducere et no diu
absq vxore seu regina pmane ¶ Hinc e q assuerg rex regina
vasthi repudiata no diu ab vxore imanes sed statim accepit
alia hest 2° ¶ Scd ondit hoc ide ex decens roe honestatis
videlicet q rex regina in vxore heat ets si vive vellet caste et
cotinet ¶ Itm ad ppositu adducendo legit de sco heynrico
impatore q cu vxore ppa vixit et ambo i vgini te pmanserut
Quod qde impatrix quada vice maifestans eo q ipaz de
quoda milite suspecta habebat ppt quod impator ipaz ex
verecudia ad maxilla pcussit q h° publicauit Et sic ex dcis
pz q ludus cartular ad ludedu magis aptg e et talis si fiat
cu lx cartulis qm cu qnqgita duabus Tu ut dcm e roe maio
ris comoditatis tu ecia roe pulchrioris vrbanit Sz h qda m se
text istancia dicēs q ludus cartular vt ad nras ps pucit no
sit integ ludus sz solu qrta ps vl medietas vni ludi hic et e
in ludo scaccoru q aliqn cpit integ aliqn medietas illig ludi
het aliqn qrta ps cuig vsus apd nos e cois In q deficiut ali
q lapides no tm sm nm sz et spe distes q tn cpiut in ludo
integro seu i medietate eius Sic qde et suo mo in ludo car
tularu integ° sut aliq cartule q no habet in medietate vl in
qrta eius pte ut sut regine et pedisseque ptineat ad hunc ludu
Et queteni mo sine eis ludus cartular fieri possit cu 42 car
tulis q nus cartularu suffiat p ludo habendo e no sit nccm ha
be plures Cu frustr sit pone plura q fieri pt p paucioa sm
phm p° phicor ¶ Ad q rspondeo et dico ex eo h° no condicit
in vno in pte mitr approbare dcta mea Nam in quolibz ludo
scaccoru regine sut sine instrumetu sit integr siu aliq ps
eius Sic et si ludus cartularu pdco mo variat q tn nesciat

et certum apud nos non est. Similiter et si in ludo moriri si abiciendum
sit aliqui non tamen ille cartule dicuntur de regine eo quod regina in quolibet
regno sit persona 2a et quasi dextra manus regis. Propter quod david
prophetando predixit de dei filio scilicet ihesu christo et rege regum omnium. Astitit re- ps 44
gina a dextris tuis in vestitu de aurato circumdata varietate. Unde
regina quolibet unam cavallam habere debet in qua alie intelliguntur que pro regine
servicio necessario sunt habende. Rex autem marschalcos habet duos unum
in factis intraneis alium que communis est in factis extra mittendis. Et cum 4or
sint reges quibus cum suis erunt omnes in simul cartule lx que numerus in lu-
do tali ad ludendum est aptior. Et ad sensum misticum significandum est
convenientior. ¶ Primum enim sic patet. Similiter mensura vini raro vel
forte numquam venditur pro quinque vel pro vii vel xi denariis eo quod partes
aliquotas non habeant nisi unitatem. Et ideo vendere vinum vel aliquod
huiusmodi pro tali precio est minus aptum quam si sub alio numero aliquo ven-
deretur. Similiter si mensura vini alicuius precedentium vendere non possit ve-
di mensura dimidia nec aliqua pars mensure nisi pro denariato eo quod non
habeant partes aliquotas nisi quod denominat ipsam scilicet unitatem. ¶ Unde
hos numeros incompositos nominat boecius in arismetica sua libro primo
capitulo 14 incompositos eo quod alias partes non habeant nisi unitatem
que est mater omnium. Omnes enim numeri ab unitate tamquam a matre sunt excreti. Cum
igitur cartule dividi debeant in personas ludum exercentes et
quelibet persona suam quotam seu porcionem accipere debeat sequitur quod
numerus in quo pauciores sunt partes aliquote minus pro predicto ludo sit
dispositus. Et sic patet quod quinquaginta due cartule numero ad ludendum
minus quam lx sunt apte. Eo quod 52 in sub duplo pauciores habe-
ant partes aliquotas quam lx ut manifestum est ex precedentibus ¶
Secundum punctum patet causa videlicet quod lx numerus sexagenarius numerum 52
excedit et ad sensum misticum designandum est convenientior. Est enim
ludus cartularum quasi quoddam bellum quod committitur inter plures
et cum ludendo per lx cartulas fiat transitus quod plures cartulas de
cartulis obtinuerit victoriam habebit in ludo. Per quem ludum seu

Scrte vlta

ecciã trāsitū ecclesiam militante sil' ꝛ triūphãte ītelligo Cum
trāsitus ē de emaus .i. ecclesia militante p lx stadia bonoꝝ
operū veniedo usqꝫ in ihr'lm .i. domū patris in q̃ domo ec
clesia triūphans etnalit' de victoria ludi huius mūdane vite
gloriat' ¶ Item si sexagenari9 nūs cū-tulari ꝛ media ps
ludi integri sc͠at' qꝫ 120 sit ludus integ' et cōpletus R'
quide nūs misteriū magnū ī ecclesia militante significat
Na in tali nūo spaciū penitencie habuit hō an diluuiū
tpe noe iux' id erit qꝫ dies hōis 120 annoꝝ gen 6 ¶ Sic
eode nūo fuerūt xpi discipuli cū mulieribꝫ in orōne pse
uerãs pt' ꝛ spm scm in die penthecostes accipie' Iux' illud
Erat aūt turba hoim sil' fere 120 act' p° De q̃ nūo et
facto loq' beus Ido in 2ª pstacōe sup iohelem sic dicens
Effusu spm scm sup seruos dei ꝛ ancillas .i. sup 120 credē
tiū q ab vno usqꝫ ad qndecim paulatim ꝛ p incremē
ta crescentes xv gdui nūm efficiūt q̃ in psalterio mis
tice designāt' h' Ido ¶ Ad litam In teplo eni salomonis
quod erat in ihr'lm fuerūt 15 gradus p quos ascendebat'
ad templū Et qui cantores solēpnit' precedebant incipie
bant ab inferiori ꝛ ascendebāt pcessionat' usqꝫ ad sūmū
et stando ī singul' gradibꝫ cantabāt vnū de illis 15 psal
mis Ideoqꝫ qndecī grad9 ij de in psalmi nūo appellant'
hos eni qndecī grad9 ut ī legēda de nati' bte vir
ginis scribit' ipa dū triū eet annoꝝ ascendit ac si pfte
etatis fuisset Vn tales gradus usqꝫ ad aliae manus
ad huc in aliqbꝫ ecclesiis antiqs habent' Et sūt ecc
ī opido nro fbgs in ecclia prochiali lic3 nō in tali
ctro nūo ¶ Vn illud quod sup tactū ē ecc ex algoris
mo hīri pt ca'lo 8 de pgressioe In q̃ ca'lo de pgressioē
nali talis dat' regula viz Ex pgressio nalis ab vnitate
incip' in cta sūma sisit nullū qꝫ nūm intmi omittēdo
ut 1 2 3 4 5 6 et sic deinceps et sic sep nūs sequēs sepat

Gen ꝛ fuerūt in cenaculo … (marginal note, partly illegible)

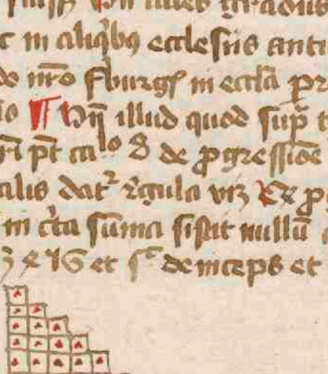

precedente in unitate tantum Et si talis progressio fiat usque ad xv
inclusive summa tota erit 120 Quod quidem patebit per regulam
algorismi loco ubi supra ubi dicitur Et si progressio naturalis terminatur
per numerum imparem per maiorem porcionem ipsius multiplica numerum
supinum et habebis summam totalem Ubi gradus sunt quot gradus ex-
tremus supremus 14 et dividatur seu in partes seu porciones duas
porcio minor erit 91 porcio maior erit 8 dividas quos sunt Dec
ies quidem erit 120 quod est numerus totalis et hoc quidam et per experien-
ciam practicando advertere poteris Ita ut dictum est ascensum ad
templum salomonis erat 14 graduum et in quolibet gradu ponatur
tot puncta vel denarii quot gradibus a primo gradu distat gra-
dus 1e et videbis quod resurget idem numerus qui est prius Cum igitur
in ludo cartularum in carta fiat idem processus usque ad 10 in-
clusive et inferior marschalcus se habeat ut xi pedis-
sequa regine ut 12 superior marschalcus ut 13 regina
ut 14 ipse met rex ut 14 Sequitur quod resurgat idem numerus qui est
prius scilicet 120 Et ideo merito in 1o numero stare debet perfectio ludi
cartularum propter motiva supra posita Et numerus sexagenarius
est eius medietas in quo et quod ministrum designatur ut patet
ex precedentibus Quapropter et si istius ludi inventori primo
in aliquo erraverit corrigi potest ex predictis Et sic de primo capitulo
sufficiant

Ex dictis theologorum
simul et philosophorum hoc thema quod sunt aliqui ludi qui
boni sunt et laudabiles Alii autem sunt viciosi et
vituperabiles Et hec quidem differencia est secundum diversitatem persona-
rum temporum et locorum in quibus fiunt et a quibus Unde est quod alius
ludus convenit clericis alius militi et armigeris Alius seni alius
puero iuveni Et sic quod unum est vicium alteri virtus potest esse Unum ad
propositum adducendo fingit ysopus in fabulis suis Erat quidam
catulus domino suo multum dilectus eo quod ipsum dominum cum domum re-
diret cum gaudio et leticia reciperet Hoc quidem asinus eiusdem

¶ Potentum dignissimum

dm̄ cōsiderans cogitauit cōsiliū mō ipm̄ dn̄m frequenter ut sic in
maiore grāz dm̄ posset venire Et quadā vice cū dn̄s de foris
veniret azinus ut catulus fecerat dn̄m irrupens pedes anteriores
sup humeros dm̄ posuit et clamore valido rugire cepit De
quo dn̄s turbatus ancillaꝝ famuloꝝ inuocat q̄ azinū fustibus
pcutiūt ipm̄ q̄ ad fugiendū cōpellūt Et sic diuersimode ꝛ s̄m
diu'sitatē psonaꝝ ludus laudatur et vituperatur Jtā s̄m phm
4o ethi cor ipe finē In ludo ē excessus et defectus scilicet
et mediū in gn̄e moꝝ Est enī excessus in ludo qū q̄s re-
gulā rōis excedit Et iu q̄d excessus s̄m doctorē sanctū
thomā dupliciter pt fieri 2a 2e q 168 ar 3o Vno mō ex ipa
spē actōis q̄ assumūtur in ludū Vt cū q̄s cā ludi assumit
turpia ul' q̄ vergūt in nocumētū pximi q̄ de se sūt mala Et
talis taliter in ludo excedens bomolochus a phō appellatur Alio
mō pt ē excessus in ludo s̄m defectū debitarū circūstanciaꝝ ut
cū aliq̄s vtitur ludo locis et tpibus phibitis sicut in ecclā uel in
xlma ul' diebus festiuis Et hij caus̄ viciosi sūt q̄ cū liceat fie-
ret in locis aliis et tpibus nō phibitis // Defectus aūt ex pte
ludi ē Cū q̄s onerosū se exhibet s. qñ q̄s nullū delectabile
exhibet ymo et delectaciones alioꝝ licitas impedit et q̄
s̄m rōem sūt facte Et tales viciosi sūt ꝛ vocantur a phō a-
grestes ethymag tn viciosi sunt q̄m qui in ludo s̄m excessū delin-
quūt // Est enim et alius ludendi modus q̄ in medio virtutis
cōsistit seu hz ē s. si moderate fiat et s̄m iudiciū rōis re-
guletur Quod q̄dē sic patet pt Jtā sicut hō corporali quiete
indiget ad corporis recreacionē eo q̄ cōtinue laborare nō
pt cū sit virtutis finite q̄ determinatis laboribus pporcionatur Jta
eciā ē ex pte aīe cū virtus eciā ē finita et ad diu'sas opa-
ciones pporcionata Simili' modū sicut in aliquas opaciones
se extendit laborando ex hac fatigatur et pserti cū opacioni-
bus aīe simul' eciā corpus laborat Jdeo aīa indiget ut ludis ho-

nestis introductum se ingerat per quandam recreationem ad expellendum
fatigacionem quam ex laboribus acquisiuit Hoc est quod dicit philosophus
8 politicorum Ex omni laborans requie indiget ymo laboranti
bus requies est necessaria quia est medicina estiue que consistit in
labore Unde ludus fit propter requiem maxime ludus musice artis
quia omnia naturaliter delectatur in musice melodiis Ideo pueri non solum
sunt erudiendi in arte utili et necessaria sed etiam in artibus delecta
bilibus ut est musica Totum philosophus ubi supra Qui autem ludos
musice artis pro requie habere non poterit sufficienter quod aliquid quod ho
nestum sit pro ludo faciat ¶ Unde de sancto Iohanne ewangelista in colla
cionibus patrum legitur et habetur etiam in legenda sanctorum quod cum a
uis que perdix dicitur beato Iohanni a quodam oblata fuisset et ille
eam quasi demulcendo ipsam tangeret et contrectaret qui
dam adolescens hoc videns ad socios suos deridendo dixit
Videte quomodo ille senex cum auicula sicut puer luditur Quod beatus
Iohannes per spiritum cognoscens iuuenem ad se vocauit et quod haberet in
manu teneret requisiuit Cui cum se arcum tenere diceret Ait quid
inde facis Et iuuenis Aues inde et bestias sagittamus Cui
apostolus Et qualiter Tunc iuuenis cepit arcum tendere et ten
sum in manu tenuit Sed cum nichil ei apostolus diceret iuuenis ar
cum distendit Cui Iohannes Quare fili arcum distendisti Cui ille
Quia si diucius tensus teneretur ad iaciendum ia
cula infirmior redderetur Et apostolus ad hoc Sic est humana
fragilitas ad contemplacionem minus valida fieret et si semper in
suo vigore persisteret et fragilitati sue interdum condescen
deret recreacionem Sicut et aquila cunctis auibus celsior volat et
solem clarius intuetur et tamen nature necessitate ad yma descendit
Sic et humanus animus cum se modicum a contemplacione retrahit
crebra renouacione ardencius ad celestia tenditur ¶ Consilium
enim hystoria de beato anthonio recitatur et habetur in collacionibus
patrum libri et in legenda sanctorum Unde talibus ludis quibus luse
runt beatus Iohannes et beatus anthonius non fuerit redarguendi

qua in eis nō q̄sistit v̄ delectacio sed accidentalem q̄ ludricam vel iocosa
nominat et mala nō ē Vnū et nunc ē talibus ludis uti medium ppt
requiem et aīe refocillacionē Et hoc ē qd' dicit phūs 4 ethi^r ex in
hui⁹ vite conu'sacione quedā requies cū ludo habet ¶ Vnū ne ī ludis ad
extrema vicior̄ declinem⁹ tria p̄ncipaliter a nobis sunt tenenda ∥ Primū
ē et p̄ncipale qd p̄dcā delectacio in turpibus vel eciā in nociuis nō q̄ra
tur sicut ē risus seu eciā iocq in detrimētū vel confusionē p̄ximi
Vili et ludus taxillor̄ p̄hibitus ē maxime clero Extra de vita et
honestate clericor̄ ca^lo clerici Et di 35 ca^lo p̄o ∥ 2o attendendū
ē ne totaliter grauitas aīe dissoluatur Vnū tulli⁹ li^o p^o de officiis sic
inquit Sicut pueris nō oēs ludendi dam⁹ licenciā [illegible] ea que ab honestis
accionibus nō sit aliena Sic qdē ē in ludis qd turpe est vel ni
mis dissolutū relinquatur et assumatur quod v'tuosū ē et bonū
Ludū eciā tēpem seu dissolutū cito sequitur tribulacio seu tēpes
tas adu'sitatū ē si nō hic saltē ī futuro eueniet ∥ Vnā et delphi
ni dū in mari ludūt tempestates futuras significare videntur
ut dicit ysydorus 12 ethi^or ca^lo [illegible] Nichil eciā ī mari velocius
eis Vnā plerumq̄ salientes naues transuolant scribit ibidē Vnū
ludi aliq̄ ī qbus agilitas siue vires corporis examinantur p loco
et tpe militib⁹ conueniūt nō tn̄ clericis ē religiosis ymmo venacio
p̄hibetur Extra de clerico venatore ca^lo p^{us} 1o 2o maxime si clamori
bus ē sarabis fiat di 86 ca^la Cum venari Amputans ∥
Tercio aūt attendendū ē sicut ē ī oībus aliis humanis accionibus
ut debitas circūstancias psonar̄ tpm et locor̄ solicite ordinemus
ne discensiue fiat ad extrema vicior̄ Et tunc ī medio v'tu
tis p ludos tristicie potarim⁹ Que v'tus a pho eutrapelia noīatur
et ab eutrapelus qui circa ludū tale occupatur ∥ Vnū ī hodo ad
p̄positū aliqua q̄ dcā sunt ē sciendū qd ludus cartular̄ tribus modis
fieri pt quemadmodū de aliis ludis dcm̄ ē videlicet s'm excessū
et defectū et s'm mediū v'tutis ∥ Primo eciā circa hunc ludū ex
cessiue ē Cum qs nimis circa ipm se occupat et q̄ sibi ex offi

cio vel alias ex honestate in aliquo negligenter peragit Vel
qui quis dolum in ludo committit vel si ratione lucri ludit Similiter etiam
si fiat loco et tempore prohibitis Tamen ceteris paribus qualitercumque
etiam fiat magis videtur honestus quam ludere cum taxillis.
// 2° in ludo defectus est quando quis nimis indecenter se habet
et societatem perturbat quia per ludum debent allevari ab hiis de
quibus fatigati fuerunt prius // 3° ludus 1ta fieri potest et fit
inter dum virtuose medium virtutis non excedendo scilicet quando quis hunc ludum
exercitat causa solacii et recreacionis et non propter pecuniam seu ratione lucri
ut inter virum et uxorem et pueros suos considerande sed ut se a fatiga-
cione allevient ~~ut magis dispositi~~ sunt quia ingenium exacui-
nent ut magis dispositi sint ad opera meliora ¶ Sed contra
ponitur quia ludum hunc seu alios sic faciunt ymmo forte ma-
ior pars hominum ratione lucri ludit In quo ut plurimum homines
delectantur // Respondendo et dico quamvis hoc verum sit quod a-
liqui ratione lucri ludant vel propter alium finem deformem tamen sunt
alii qui virtuose hunc ludum facere possunt Opera et bona materialia
sumendo frequenter prius sic non fiunt Sic est ire ad cenam
ut ibidem mordiantur quis videatur vel ut ipse mulieres ibidem
videat vel ut offerat vel eam elemosinam ratione pompe tribuat
totum hoc malum est et viciosum ¶ Sunt autem alia scilicet tartari
qui actus viciosos seu parva magna reputant levia autem
et ridiculosa ponderant Inter quos carnes cum cutello de cal-
dario extrahere ligna cum securi ignem scindere flabello
sagittas tangere Iuvenes aviculas de nido accipere equum
cum freno percutere In loco communi urinam sponte lac effundere
et consilia Nichil autem pondus tartari reputabant humanum
sanguinem fundere cibo vel potu ventrem implere aliena rape-
re violenter et cetera Item sicut et circa ludum plures decipi-
untur Quorum alii levia multum ponderant gravia autem tristicie per-
mittunt Alii autem ratione considerant quibus ludum iudicando secundum
quod levis et gravis est Et 1ta que de 2° capitulo sufficiant

Videmus
enim ad
oculum primo et experientia
cotidiana docetur sic ergo quod laborantes in hoc mun-
do laborantes continue laborare non possunt perferre cum creatura
quelibet sit potentie finite ideo necesse est ut laborantes interpolatum habere
requiem quam quidem et habuit auctor huius seculi qui minus non indigeret
Cum enim nichil de nichilo universum conderet et die septimo compleuit opus
suum quod fecerat et requieuit ab omni opere quod patrarat Genesis 2o
Quapropter nos qui in potentia sumus debiles indigemus interpola-
tam requiem habere seu solacium inter labores Iuxta dictum Cathonis
qui ait viii° Interpone tuis interdum gaudia curis Gaudia autem
sive solacia que in laboribus sunt interponenda debent esse honesta
et non excedere metam rationis Et quanto plus ratione regulatur tanto
magis appeciari debent Unde loquendo de ludo tartularum de quo
pluries mencio fit et in quo et multi delectantur licet sit solacium a-
liquod et secundum ratione regulatur magis honesta non tamen ludum predictum in probo diu-
tius fiat ut dicitur et in phisicis et in capitulo 10 2o ¶ Quod autem quies
sit necessaria inter labores habenda probatur figura Confirmatur scrip-
tura et declaratur in natura ¶ Primo probatur figura sacra scriptura in
vinea domini laborantibus promittit denarium eterne felicitatis
Mathei 2o Que felicitas vero quies est et immediate post labores
in pura in scriptura interpretatur ergo De quibus loquitur beatus Bernardus sic di-
cens habent enim requiem sine labore gaudium sine tristicia et meroe
re plenum commune sine dolore Ad quod communiter salvator in-
vitat omnes qui sumus laborantes et in diversis operibus onerati dicens
Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam
vos Mathei xi ¶ Unde ad propositum adducendo legitur de Ciro
rege persarum quod cum quadam vice cum suis primos preeunte plu-
rimum per integrum diem ligna cum laboribus incidere propter Se-
quenti autem die communiter preparaverat et eos fecit epulari et
que dies magis eis placeret ab ipsis petivit Quibus at respondentibus

q dies 2° Ipse r^x submtulit dicens Et mo con timmos ibi
m^9 q^o q~stine debens sicut altera de ligna reddo fecisti
2 tue pace seu r^aqem habebitis et epulari cu~ tripudio po
testis Wu~ et nos con~ vicia bellu~ cotinue h~re op~z Cu~ si
q~stinemq sequenti die s in alio seculo reqem habebim^9 2
gaudiu~ maxim~ eterna^t dudatur pmo 2 ludos pulcherrimos
ibide~ excebim^9 q^a dei filius cu~ s^t figu~ substancie pris ad heb^e
p^o e rex pmo rex r^egu~ 2 dns dnanciu~ · r^egia maria di genitrix
v^go Mar(t)shalci chrom dnaciones ptates 2 pncipatus ocs seu
populares s^t morres agli et pueri q^a i mediate p^9 baptismu~
euolauerit ul' alias modiu~ hnt in pmo x^o ‖ P q^a comuniis seu
est ludo i q^bq tot psone solepnes sut pntes addua p^t p fi
gura comuniu~ assueri q^q d^t iussit pparari gaudiu~ p magnifi
cu~ p gaudiu~ 2 nupciis hest cuctis pncipibus et s^uis suis
hest 2° Et seq^r imediate p^9 Dedit q^a r^aqem vniuis pnciis su
is Et ut p sumendu~ e ibide~ fuerit oia gna ludor q^a leticiam
gaude potuerit seu gaudiu~ hest 2° ‖ 2° cofirma^r septua bes
eni gregor^9 18 modlia ca^la 24 volens exprime~ q^o sit labor
i h^o mundo et q^a sit q^es a labor s^t inqt Quod i hac vita labo
riosius qm~ feruens desideriis estuare Aut qd h~ qeuies qm~ se
culi huius n^l appetere hinc e q pplus isr-ahelitarum custodia sab
bati accep^t i mune Eton aut egiptus passi e musciarum mul
titudines pplus em~ dem~ dn~ seq^r accep^t sabbm i r^aqe metis
Egiptu vo q^a typug^at muscis muscis peuit^r h^t gregor^9 musca
est e i qetu~ mal' et isolens valde Et id p opne status istiq
mundi p ipam itelligit^r P pplm aut di p desertu~ tnsiens qes
mentis notat^r ¶ Narrat em bn~ Jo^9 de trib^9 hoib^9 q^a tenerrime
mutuo seu diligebat Quor pmo elegit litigan^s ad pace re
duce ‖ 2^9 ifirmis ministrare seu s^uire ‖ 3^9 i solitudie qesce
seu esse pmane ‖ Pmo^9 laborans no potuit hoies cocordare
et tedio victus venit ad 2^m que iuenit aio deficiente q^a no po
tuit ifirmis satisfacere Et cocordan^s hij duo venerut ad 3^m narrant^s

a tribulatione qui sustinuerat rogauerunt ipsum ut eis diceret quomodo et per
quod ipse profecisset Cum paululum tacuisset misit aquam in cyphum Et
ait Attendite in aquam et erat turbulenta Post modicum dixit i
terum Attendite quomodo limpida sit aqua Cumque attenderent quasi in speculo in aqua viderunt
vultus suos Et dixit eis Cum in medio hominum sit turbatio et
non vident peccata sua Cum vero deuenerint maxime in solitudine tunc fa
cile possunt ea videre ¶ Ratio declaratur naturalia Nam videmus naturam in produc
tione fructuum non posse continue laborare hinc est quod terra in estate
fructus attulit in hyeme a fructificatione cessat Sic quod sunt formica
in tempore messis cibum congregat quod tempore hyemis a labore cessat propter quod
ipse Salomon eius astuciam approbat loquendo homini pigro ut eius sapien
ciam attendat dicens illud prouerbiorum 6 Vade ad formicam o piger et con
sidera vias eius et disce sapienciam contra enim ex naturali industria
sapientem imponitur eo quod tempore debito laborando cibum congregat ut tempore in
cepto a labore cesset Ipsa enim ex natura cognoscat quando debet laborare
quando debet quiescere et ocio vacare Sic quidem et homo natus ad laborem nascitur
Job 5 sic laborare debet ut secundum suum laborem mercedem accipiat 1 cor
3 Ut sic post laborem mercedem in pace recipiat quiete cum sapientibus plenius
Circa secundum Socratem in libro de vita philosophorum Societatis sensati et racionis ig
norantis autem est labor Ergo post laborem cum sapientibus et sensatis so
cietate cum solacio fruamur cum eorum societas sit quies seu requies et
nobis vtilis per prudenciam acquirenda Circa secundum philosophum in philosophorum Anima se
dendo et quiescendo fit prudens Ex quo maxime laudandi sunt qui cum pru
dentibus et sensatis sedendo solacium seu societatem habemus Et hec de 3o
exemplo sufficiant

In hoc exemplo
Intendo facere tria ¶ primo ostendam quod ociosus vituperatur quia
inclinatur ad vicia ¶ 2o ostendam quod laborans commendatur
quia operatur contra vicia ¶ Et 3o ostendam quod in ludo ludens
delectatur si regulatur ut congruit milicia ¶ Dixi primo quod ociosus
vituperatur quia inclinatur ad vicia Nam ociosi et qui non laborant frequenter
excogitant talia que non possunt Et hec ad eorum ad effectum producunt vnde

gine pecco rum coherendo Ideo quod tales per optime ferro comparantur propter
similitudinem quam habent ad invicem Nam sicut instrumentum non exercitum vel
mundum et fulgidum reddit splendorem sed quando et homines si omnino
a bono opere cessant et vacant ocio statim in eis gignitur peccatorum ru
bigo cumulum et maliciam docuit ociositas scribitur eccli 33 Ideo sal
vator similiter ociose non quod operantes increpat dicens quid statis hic tota
die ociosi mathei 20 c. merito a patre familias debebat redargui
quia secundum senecam ad lucillum ocium sine litteris mors est et vivi hominis
sepultura Quia propter romani pene per totum orbem vias publicas lapidi
bus construxerunt propter rarum diutius itinerum et ne plebs esset ociosa ut dicit
ysid. li. ethi. 15 ca. 16 circa medium Ipse enim ociosus est qui agri
cultus non procedens fructus non habes inutiles que debent evelli et ex
tirpari radicitus Quia secundum avicennam x° phisice sue ca. x° Intencio
prima et principalis cuiuslibet legislatoris constituendo leges debet esse ne
aliquis in civitate sit inutilis sed omnes obediant ut ab unoquoque utilitas
civitati proveniat Ideoque expellendi sunt qui tamquam urtice et herbe inutiles et
valde ocio quod vacantes ne inutilia operentur etc. in civitate et in quali
bet alia congregacione potest quilibet sua ex numero ¶ Item ociosus est quasi
scutifer qui cum militibus ad pugnam vadit Ipsis autem pugnantibus rece
dit ¶ Item est qui aqua non mota que fit lutosa et corrumpitur Vestis
non usa a tinea corroditur Ignis autem si lignum non apponitur de
ficit Et ideo nos induat ne sicut sumus ocio vacantes sed operantes
quod debiti sunt Nam ut refert tullius li. officiorum ca. 10 ex Platone
est scriptum quod non solum nobis nati sumus Ortus namque nostri partem
patrie vendicant partem amici Atque ut placet stoycis que in terris gig
nuntur ad usum hominum omnia creari homines vero hominum causa esse generatos
ut ipsi inter se invicem In hac enim natura ducem sequi debemus communes utilita
tes in medium afferre Si igitur philosophi iudicabant faciendum natura
duce multo magis debent fideles spiritu sancto dirigente vivere ad communem
utilitatem ut nemo sibi vivat a ro xiiii° Sed ad imperium prelati cui
summe obediendum est ¶ Nam et tartari ut in eorum hystoria recitatur
dominis suis obediunt et plusquam faciant ceterre naciones aut etiam reli

giosi et eo patiẽs hĩo sciunt q̄ apud eos tñ strictis ordĩbus lonis inserere
di nõ p̄sint. Et ideo imperator omnimodã h̄t potestatẽ sup eos siue ad
mortẽ sit siue ad vitam Suas eñ leges seu cerimonialia meli⁹
obs̄uãt q̄m sciant xp̄iani ul' certe alie tñ de n̄ra fide plura te
nent Sc̄a vnum deũ creatorẽ rerũ visibiliũ et inuisibiliũ dn̄atorē
ꝛ donatorē bonorum in hoc seculo ꝛ in futuro credunt Insup etiã c̄
dunt in dnm̄ m̄m ihm xp̄m Elemosinas dant largas Reuerentur
xp̄ianos Quosdã s̄cdōs h̄nt speciales Coronas portant ut clerici
forte ꝓpt' sanitatẽ nõ tñ baptizant' nec ab ydolis abstinēt Toliter
Circa artẽ sagittandi et in hiis q̄ ad bella valent ut sc' conti
nue occupati. mulieres aũt artibus mechanicis vacant ꝛ ociose nunq̄
sunt ¶ Iter otiũ signũ ē ad quod demones vndiq sagittas temptacio
nũ inmittunt a q̄bus clipeo occupationis nos defendere oportet scuto
fidei et galea salutis ꝓpt' q̄d b̄tus ier̄o⁹ loquens ad rusticum ꝛ
h̄r̄ ecc' de conseruacione dī 4 capitulo Numquam [illegible] sic dicens Sep
aliqĩ boni facito ut dyabolus te inueniat occupatũ Ideo et de facili
capit' a dyabolo q̄ bono vacat exercicio ¶ Cuius figurã h̄em⁹
in dauid rege q' tp̄e belli remansit domi ꝛ vacabat ocio et sui la
borabant i bello et incurrit adulteriũ homicidiũ qz comisit ꝛ' reg̃m
Poeta xi ꝓpt' q̄d q̄dã poeta sic inquit Ocia dat vicia fugiant q̊ paul
1ª Vn̄ tales q̄ nõ fugiunt periculose viuunt eo q̄ ociose sep̄ incedunt
Et talis fuit filius adolescentior q̄ porcionē sue substancie a p̄re ac
cepeat q̄ ipsi i hereditate contingebat quã luxuriose viuendo dissi
pauit luce 15 Vn̄ talis viue nõ dicimus si q̄ statũ molt' abule
mus Iux dcm̄ Senece q̄ sic ait Age q̄ si sp̄ victurus sis viue q̄i sic cras
moriturus Et talis ociosus nõ fuit Ideo ociosos vituperat' q̄a inclinat'
ad vicia ¶ Secundo declarat' q̄ laborãs comedat' q̄a opet' dicit sicut
homo erit ad laborẽ nascit' Iob 4 cuius figurã h̄em⁹ i adam gen
4 quem deus in paradisum posuit ut operaret' et custodiret illũ Post
eius aũt lapsum dixit ei deus Terra de q̄ sumptus es erit i ope tuo
ꝛ i laboribus comedes cunctis diebus vite tue gen 3° Ipsis etiã iudeis
i lege existentibus scriptũ ē Sex dies operaberis ꝛ facies oĩa opa
tua septimo aũt die s' die sabbati nullũ opus facies exo 20 Et in

unde immediate post assignat eo quod sex diebus fecit deus celum et terram
mare et omnia que in eis sunt et requievit die septimo In signum quod hic in terra plus
est laborandum quam quiescendum Vel quia hic sex diebus operemur in terris
die autem septimo requiem habeamus in celis Quod quidem et ipsa sinagoga in-
certa observat quod sex dies habet pro laboribus et vita activa septimum
autem habet pro requie et vita contemplativa Sed quia et suo modo et ex eodem
fundamento iudei ab aliquo magno pontifice peciverunt ut legibus patrie possent
uti et septimo anno de suis tributis propter sabbatum terre Qui dedit et concessit ex
privilegio et gratia speciali eo quod deum in forma summi pontificis prius vide-
rant qui ei dominium promiserat totius orbis ut dicitur commestor in hysto-
riis Quapropter et nos hic deum in terris demonstrantes eum quod continue
operibus bonis laboremus ut diem sanctum sabbati habere mereamur in celis
Sed forte dicat aliquis Probus est impossibile ut sic continue laboribus
insistamus Ad quod dico Et hoc dictum non est ita stricte sumendum sed sic
intelligi debet quod servicia in quibus deo servire tenemur non malis operibus
interrumpamus sed in dei gratia maneamus eique serviamus absque culpa et pene
metus Et hoc est laborare seu servire deo continue Secunda et ex probabilibus
habemus quod de intervallo indigemus et interpolatim laborare et requiem habere
oportet Et ut labor in dei servicio sit magis delectabilis alternando dei opera
faciamus Quia alternis vti est delectabile secundum illud 2 math in fine Sicut enim
est delectabile semper bibere vel comedere sed utrumque alternatim Quapropter et nos
alternatim in dei servicio nunc serviamus nunc legamus nunc oremus
nunc laboremus Iuxta illud metricum quod de hac materia habetur Nunc le-
ge nunc ora nunc cum fervore labora Sic erit hora brevis et labor
ipse levis Tales enim sunt actus hominis vivere et mori In dies eius
computandi sunt pro vita qua non reputabitur homo vivus quamvis vitam ducit de-
fectuosa Et iste est ille qui dicit porro Vixi vivo in presenti et in preterito cuius
autem vitam suam procrastinat cras cras cras cotidie clamando cum
corvus De quibus loquitur marcialis cocus libro 2 epigrammatum sic inquiens
Non est crede mihi sapientis dicere vivam Sera nimis vita est crastina
vive hodie Et cum hoc quidam versificator metrice assignat dicens
Vita brevis casusque levis nec spes redeundi Quanta feres hinc
tanta feres sit cura ferendi Plura feres ut multa feras na- macha. 4

non seruisse. Prodesset enim domino nil valeat iam pertransisse. Ideo dum tempus
habemus operemur bonum ad omnes maxime autem ad domesticos fidei ad gal[athas]
6. Bonum autem facientes non deficiamus ut vitam habeamus hic et in futuro
Cum tamen isti dies computabuntur nobis pro vita quibus bene vixerimus. Et
hoc idem sensit quidam religiosus a quodam interrogatus quantum vixerit et quot
annos haberet etatis. Nichil ad hec respondisse nisi quod dixit Vixi. At ille
Non quero vtrum vixeris sed quantum vixeris. Respondit ille Dum dixi vixi quantum
vixi tibi dixi. Voluit dicere quod per tantum tempus vixerat quantum secundum
litere mentales potestate in hac decem vixi et secundum ... in quibus annis fuerat
in religione. Simile legitur de barlaam. Qui cum interrogaretur a quodam quot
annos haberet etatis. Respondit 44. At ille Michi intuitu apparet quod plus
quam 70. Et barlaam. Si a natiuitate mea omnes annos meos queris
bene existimasti. Ego autem istos omnes computo qui sunt in vanitate huius mun
di expendi ab illis de falso. Cum enim in interiori homine mortuus
eram et annos mortis cum annis vite numquam notabo. Cuius figuram
habemus in dauid rege qui 40 annis et mensibus sex regnauit. Et tamen mensis
in hystoriis 6 menses subtrahit quibus nichil dignum regis fecit
Idem de saule qui 20 annis regnauit non tamen legitur eum regnasse nisi
duobus annis. Vnde ad propositum adducendo narratur in quadam hysto
ria Quod quidam nobilis nacione anglicus venit ad quandam ciuitatem in longin
quis partibus In qua in cimiteriis illius ciuitatis erant quedam sepulchra longa et
quedam breuia in quibus scriptum erat aureis litteris Hic iacet x annos hic iacet
tres. hic iacet duos et sic de ceteris. Ille autem nimium admirabatur de longitudine
et breuitate sepulchrorum et amplius de scriptura annorum. Et cum huius
inquireret inuenit scriptorem a ciuibus conductum qui omni die domos ciuium
circuibat querens qualiter illum diem quilibet expendisset. Et si bene adderet
suis sepulchris si male non computabatur dies ille. Et secundum hoc se
pulchra erant breuiora vel longiora secundum quod minus vel magis operibus
bonis illo die laborauerat. Et secundum patet quod laborans commendatur
quia operatur diligencia. Tercio insinuatur quod in ludo ludens delectatur
si regulatur ut patet in milicia. Secundum milicia regis in bello bene regulatur

Si milites regē diligūt ꝛ de eo h̄nt cōfidēciā Si int' se cōuel-
lit et adīuicē h̄nt beniuolēciā Si bn̄ ↄsiliati sūt ꝛ cōsiliatoꝝ
sequūt' sapiēciā Tales delectari pnt ī bello ꝛ cē qi cti de victoria
¶ Primū pꝫ de illiricis ꝛ macedonibus Nā illirici sepius in bello
victi fuerūt eo qꝫ regē secū nō habuerūt Ipm̄ aut̄ altera vice
secū in cunis receperūt ꝛ victores effecti sūt Et tūc ferūt eos
sic dixisse Mlt̄ cepti sum⁹ qm̄ p⁹ nō defuisse sꝫ regē Scd̄
pꝫ de militibꝰ aliū q̄ tantā ↄfidēciā de eo habuerūt qꝫ ipo p̄nte
eis ī armes bellū intrire ausi sūt ¶ Simile eciā pꝫ p locū ab opposito
de olofrne pricipe q̄ dū vincēt pplus israheliticꝰ in bethulia
nec aquā h̄re potuit Ipo aut̄ interfecto pplus eius fugit et de
spoliis interfectoꝝ vnusquisqꝫ diues fctus ē Judith 3 Sic qꝫ suo
mō luderet ī ludis honestis si regē celi h̄nt p oculis nō pauē
tur trsticiā sꝫ delectari pnt ī eo in quē spē seu fiduciā posu
erūt Si q̄ aūt acephali i sn̄ capite sn̄t sūt rcē suoꝝ inimi
nū cer vant' spoliant' oībus bonis hic ꝛ alibi Et ut fiducia ha
beatis in deo ex toto corde vr̄o pu̇ 3° ¶ 2° milicia regis bene
ī bello ↄgulat' si int' se pacifice cōueniūt ꝛ adīuicē se h̄nt
beniuolēciā Nam sꝫm auctorē de causis oīs virtus vnita for
cior ē seipā dispsa h̄nc ē qꝫ tria milia hoīm quos Jonathā
ī anthiochiam ī auxiliū de metrii miserat centū milia hoīm
occiderūt eo qꝫ nō erat vniti sꝫ dispsi ut h̄etur p° math 12 Et
ne lōge petam⁹ exm̄ q̄i sile sm̄ ē in tra mā Cūia ↄpterū
ī quolibꝫ ludo honesto vnanimes sim⁹ ī dn̄o ꝛ victoriā ha
bebim⁹ in ludo sicut pueri Joab luderet cū pueris abner pri
cipe milicie victoriā obtinuerūt 2 Reg 2° de qua ut p̄sume
dū ē nō modicū accepūt solaciū sil' ꝛ ↄsolacōēz ¶ Vnde
lud⁹ cartulaꝝ de q̄ sepi⁹ mēcio fcā ē et p modū belli pag'
Itaqꝫ vn⁹ victor cōstituit' et accip' brauiū alii aut̄ ī ludo
succūbūt Et q̄dē ludus ꝛ maxīe hoībus valet ociosis ꝛ est
ī solaciū eoꝝ ꝛ in tiēm mō deueīt cōsuetudīēz qꝫ platre

civitas coplent[ur] infantibus et puellis ludentibus i plateis.
zach. 8. ¶ Secundo milicia regni in bello bn̄ regulat[ur] si milites
bn̄ consiliati sunt et consiliatori[bus] sequu[n]t[ur] sapienciā et hoc quidē
sentit ipse prudens salomo̅ proverbiorum 24 dicēs Vir sapiēs
fortis est et vir doctus robustus et validus quia cum dispone[n]tur
bellum et erit salus ubi multa consilia sunt. Propter quod recitat idē
sapiens de quadā parva civitate in qua pauci erant viri et ue-
nit contra eā rex magnus et vallavit eā extruxitque municiones per
gyrum et perfecta est obsidio Inventusque est in ea vir pauper et sapi-
ens qui liberavit urbē per sapienciā suā eccl[esiast]es 9. Propter quod quibus-
dā in prepositis submiscet[ur] melior est sapiencia fortitudine. Item
quia meliores sunt armis bellicis ideoque dicit vegetius de re mili-
tari. Et plus valet in bello docta paucitas quam indocta mul-
titudo exposita semper ad cedem. Sic quia et nos indocti in nris
temptacionibus sapiam divinam sequamur et sine dubio contra
inimicos victores erimus de quo no̅ modicum consolari debemus
iuxta verbum dei dicentis Consolamini consolamini populus meus ysa.
40. Sic quia in ludo prenotato consolari possumus et quiete ut dem
et quiete si laboramus Si autem ociosi sumus eodē modo solacium in
ipso ludo querere possumus et ne peiora inteirent per nos peteremus.
Et ad hoc valet etiam si in eodem per ludentes peccatum committatur tamen ra-
nabiliter presumendum est quod minora peccata per illum ludum committuntur
quam cum taxillis vel per aliud quod minus sit honestum et magis
periculosum Inter duo enim mala minus malum eligendum est. est lo
verbum 22 q. 4. c[apitul]o Nervi et c[apitul]o si quid et c[apitul]o sequenti Et hoc de quarto ca-
pitulo nunc sufficiat

Primus enim
in prohemio dictum est quod ludus cartularum
statum mundi nunc currentis assimilet[ur]. Et hoc modo lo-
cum habet ut declaret[ur] Quippe dicto aliquid quae nunc in mundo
sunt et per ludum cartularum figurat[ur] ¶ Et sunt tria ¶ Primum quod sta-
tus mundi ut rota fortune mutat[ur] ¶ 2m quod mundus in suis partibus

deficit et peioratur // 3m q dolus et fraus mundanos inficit et v
bique dominatur // primo et dico q status istius mundi ut rota fortune mu
tur Na ipa fortuna ad modum rote volubis depingitur In cuius summita
te sedet homo tamquam in honoribus constitutus Alius iacet in yimis qu
depressus et ab omni solacio destitutus cum tali supscripcione Vocor fortuna
quia non sto forte sub una columpn ut luna qua non sum omnibus una Est
enim luna quandoque plena quandoque semiplena quandoque nulla Sic et dna fortuna
in revolucione sue rote facit hominem quandoque in statu bonorum temporalium di
uiciarum et honore plene habundantem · quandoque semiplenum necessaria solum
habentem · quandoque nullum penitus pauperem et ex toto deficientem Et sic sta
tus istius mundi mutatur cotidie nec dum permanet in eodem Na pauper
fit diues et iterum rebus suis priuatur potens deicitur et iterum exal
tatur Rusticus si diues et nobilis reputatur nobilis si pauper est
despicitur et conculcatur Et sic fortuna statum istius mundi mutat
communiter Vnde sicut speculum mouetur in plano sic rota fortune
voluitur in hoc mundo Na illud quod imo super et postea inferius te
netur Et ab 1o puncto a quo speculum moueri incipit ad idem
punctum redit et tamen in plano post se vestigium circulare non relinquit
sed rectum nec ad idem punctum reuertitur sed semper progreditur in
directum Sic et isti qui sunt in mundo et mundo seruiunt in rota for
tune variis modis sursum sub et super mutantur Et tamen in spacio
temporis in quo transeunt ad etatem quam reliquunt non reuertuntur · neque iuue
nes ad pueritiam neque viri ad iuuentutem neque senes ad virilem
etatem sed semper progrediuntur tendentes ad terminum suum non ex · puta
ad finem sue mortis Quam mutacionem pauci aduertere volunt et ideo
suo atto quidam de ista subitanea mutacione nescio et de termino il
lius mutacionis sibi scripsit in hec verba Hec tua vita breuis que
te delectat inique Est velud aura leuis qui te mors spec
tat vbique Si quis cras nunquam eris scio quod morieris Sed quando tibi
non modo vigil esto precie Et sic patet quod status huius mundi ut rota

Encas sibiq Bona fortune sunt fluxa mutabilia caduca quod ut fortuna volt
que atque illius fiunt illa ei mortale genus qui in ludo est et hunc deprimit
hunc exaltat · nec ei magnum et cum facilis iste et inuersus ex ingenti
fortuna Hic inuenis si fortuna volet fies de rethore consul
volet hec eadem fies de consule rethor Magnus alexander subacta india
ut quidam possit ondeuit [illegible] ad [illegible] ... [illegible]
[illegible] cum omnibus [illegible] deposita purpura [illegible]
[illegible] arboribus opus plenus hec ille

fortune mutatur que per ludum mitularium figuratur quia in utroque fit
mutatio. Nam in ludo predicto ymagines sunt ut nobiles Alie vero mi-
nute ut populares seu communes Et isti sic congrediuntur in loco certaminis
quod aliquando communes victoriam obtinent et triumphum Aliquando autem nobiles simul et
populares Est iste modus obtinendi victoriam in ludo communis Cum autem
varius sit eventus belli 2 Regum xi capitulo in rota fortune per victoriam exal
tatur nunc ille nunc alius sic quod ludus sepius variatur ad modum rote for
tune Cum in ludo hoc sicut in quolibet bello alio ex parte pugnan
cium posse esse tota virtus et potencia in superando adversariorum qui certant de
victoria Si hoc verum est Unde in bellis seu ludis aliis consilia debent
precedere et experiencia debet esse in pugnantibus propter quod dominus dereliquit fi
lios israel aliquas gentes ut in eis erudiret israelem et omnes qui non noue
rant bella chananeorum ut postea discerent filii eorum certare cum
~~hostibus et habere~~ hostibus et habere consuetudinem preliandi Judicum 3 Et
hoc de primo puncto. ¶ Sequitur 2m punctum videlicet quod mundus in suis
partibus deficit et peioratur ¶ Dividit enim ovidius statum mundi
in quatuor partes etatis sive in quatuor tempora Quorum primum assimilat auro
2m argento 3m eri 4tum ferro ¶ Tempus enim aureum fuit in principio
mundi quando vixerunt in dilectione et in innocentia et iusticia contenti de fruc
tibus autem ipsorum fuerunt fructus qui sponte nascuntur ut ficus vites et poma
Ut dicit boetius 2o de consolacione metro 4 Si autem de veste loquamur
vestes fiebant de lana ovium et fuit in colore proprio Nemo
enim illis diebus scivit quid esset scarletum vel purpurea Nec tunc e
rant iudicia quia quilibet tunc alium dilexit nec erat qui male faceret sed
quilibet bene fecit alteri Et ideo merito id seculum aureum dicebatur Quia
sicut aurum prevalet inter metalla sic illud tempus inter tempora presentia
et futura ¶ 2m tempus fuit argenteum minus laudabile quam primum
quia tunc cupiditas incepit pullulare fraus et calliditas in terra esse
Tunc inceperunt homines emere et vendere pondera et mensuras excogitare
Tunc consternaverunt arbores et sibi fecerunt domus et naves Domus
autem ut a tempestate se defenderent naves ut mare transire possent

fent Tunc didicerunt homines fossata et muros facere et quibus incepit
se ab alio dividere et munire Et tunc primo incepit meum et tuum quia ante
tempus illud omnia erat communia que nunc sunt distincta et propria Et propter ista duo
pronomina totum bellum quod in mundo est insurrexit ¶ Tercium tempus quod
sequebatur adhuc fuit peius Et hoc tempus ereum vocabatur quia es ad
huc peius est quam argentum Nam tunc temporis cepit ingenium in omni malo et
calliditas et dolus creuit tunc in audacia in tantum quod homines tunc non time
bant iniurias et dolos committere ymmo ausi sunt fraudulose se defen
dere per subtilitatem loquendi Nam tunc temporis inceperunt placita fieri et
iusticia expugnabatur per verba ingeniosa et ideo merito seculum ereum vo
cari debet quia sicut es inter metalla est maxime sonorosum sic interloquutus
significat sonum aduocatorum qui per ingenium et astuciam iusticiam de
primunt et proximum defraudent in rebus suis Et quia iste modus
latuit in seculo argenteo modo autem in palam insurrexit Tunc enim
de iniquitate et iniusticia verecundabantur homines nunc autem in seculo ereo ip
sam iniquitatem et iniusticiam defendere volunt per leges Nam nulla est causa a deo
iniqua que non habeat defensores Et ideo merito hec etas siue hoc se
culum ereum comparatur ¶ Quartum seculum quod successit ferreum dicitur
quia tunc expressius ostendit se humana malicia Cum enim calliditate et nequicia
per verba subtilia preualere non poterat ad diuersa genera armorum se posue
runt homines facientes lanceas gladios balistas et cultellos Ut quod in pri
mo vel in seculo ereo habere non poterant saltem vi armorum in seculo
ferreo obtinerent et tunc honorificum fuit humanum sanguinem fundere
et tunc inceperunt bella fieri et quia preualuit iniusticia et ubi veritas
deficit robur et fortitudo et dominium conquisiuit Et hec est consideracio
poete gentilis ¶ Adhuc autem de incremento humane malicie per y
maginem duo ex predictis ¶ Primum quantum creuit mundus in tanta in malicia
infra mille annos Secundum quod poeta predictus volens prouocare huius mundi
incrementa malicie nobis insinuare incepit comparacionem a metallo no
bilissimo scilicet auro et finiuit in turpissimo scilicet in ferro Si igitur malicia
sit aucta et tantum tempore suo si modo viueret nulli rei mundi nisi homines
melius comparare posset quam lapidi Non enim dubium est quin iam ferro dicet

in lapidē et commutatū cū lapis sit peior ferro Conciūt tn̄ in
pīa mali et causā gn̄acōis hīt tn̄ in Iob 28 scribit̄ ferrū de
t̄ra tollit̄ et lapis solutus a calōe in es vtit̄ Dic igit̄ ex
scriptura poetica patz q̄ mundus ita de die in die deficit et peiorat̄
eo q̄ hōies modernis tpibus lapidibꝫ compar̄at̄ // 2° eni hoc ide
i sacra scriptura more mundū s̄ hoiem peccatorē diuis̄ rebus suc
cessiuē diuis̄ tpibus ē cōparatū // Pº eni cōpat̄ bestiis et
iumentis 2° auibus 3° piscibus 4to arboribus Et ut dicit̄ ista cō
pa° ē̄rit p̄ decrementū q̄ minoris nobilitatis s̄t aues q̄m bestie ac
indigniois nē et minoris sensꝫ Pisces v° s̄t minores cognacōis
q̄m sit aues Arbores v° oī cognicōe carent Si aut̄ compa° ī
plus voluit̄ ad res ināiatas cuiꝰ mōi sūt lapides deueniet
Etē pmꝰ et indignissimꝰ pphetarū Dauid de pmo patre lo
1348 ques dicit homo cū ī honoē eēt nō intellexit cōpatꝫ ē iu
mētis et silis fcūs ē illis Filius v° eius s̄. Salomon sapientissiꝰ
videns pctā et iniusticias suo tpe plus creuisse priores nō cō
parat bestiis s̄ auibꝰ eccles quo s̄. dicens Sicut mgt̄ aues
capiunt̄ laqueo sic hoies capiunt̄ tpe malo Hinc successit
abbacuk pplīa dm̄ fere p̄ mille ānos q̄ tot mala vidit tpibus
suis q̄ dixit lex ē lacerata iudiciū ē puersū et impius p̄
ualet cont̄ iustū vbi abbacuk cōpat priores piscibus et
reptilibus dicens Facies mgt̄ hoies quasi ~~pisces~~ piscis ma
ris et q̄i reptilia nō hntes ducē Huic successit p̄ 400 ānos
postea alius q̄ in ewāº vocat hoies arbores mar̄ dicens
Video mgt̄ hoies velud ar-bores ambulātes credo s̄. ē q̄
tn̄ vnꝰ gradus vite arboribus in est Vn̄ si ista cōpaº vlte
rius debeat pcedē nc̄rio in lapidibus t̄minabit̄ Cū igit̄
ab hoc ultiō dicto computet̄ q̄ dein fuit tpe dm̄ mī ihū
xpī et dū pdicauit ī t̄ris t̄nsiuerūt interim 13 44 ān̄ q̄a si
ab ānis dm̄ 13 44 sicut mō ē demat̄ t̄ginta tres āni qbꝰ
vixit ēmanebūt adhuc 13 44 Et intāti nō ē dubiū m'ta

mala euisse i mundo Pnt 9o peccatores modernis tempibus melius
p lapides designari Tria enim in lapide video s duriciam
frigiditatem et gravitatem Certa ab initio mundi Nunquam fuerunt ho-
mines duriores p superbiam et inobedienciam Nunquam frigidiores per
dilectionis carenciam Nunquam graviores p ponderose iniquitatis vehemenciam
De p^o Job 38 scribitur In silitudinem lapidis indurantur Et
quandoque accidit eis ceterum 1 ysa^e p^o Ve genti peccatrici populo gravi
iniquitate semini nequam filiis scelleratis Ista enim gemina^r propheta ut
homines se corrigant malam vitam dimittendo De 2° scribitur eccl
43 Flavit aquilo ventus frigidus et gelavit cristallus ab
aqua In rei enim veritate tempore hyemali flante i^o vento aqua congela-
tur Sic et modo in hominibus aqua devocionis constringitur cum frigus in-
tenditur et ad modum lapidis induratur eo quod ignis divini amoris
in hominibus extinctus est nec est qui scintillam habeat alicuius devocionis
etiam in valde propinquis et socialiter conviventibus Non erant duo so-
cii non sil' commorantes quorum unus habuit cibum de quo alius li-
benter parum habuisset quia forte infirmus erat et misit pro tali cibo
Ille demandavit sibi Crede et manducasti Ille tacuit Et alius
pro equo illius alio tempore misit Cui ille rendit Michi demandasti
crede et manducasti Sic de palefrido tibi rescribo et mi scripsis-
ti crede et habuisti Certe quod caritas seu ignis divini amoris
in hominibus extinctus est De 3° loquitur beatus Job 3° c^lo dicens
Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui et calamitas
quam patior in staterá quasi arena maris hec gravior appareret Et ratio
est quia omne grave naturaliter tendit deorsum Et hinc est quod de tot qui mo-
dos cotidie moriuntur vix decimus vadit ad celum sed sicut la-
pides graves ad infernum descendunt Unde exo 14 scribitur Abissi
operuerunt eos descenderunt in profundum quasi lapis Si for-
te diceret aliquis Nunquam homo sic est mutabit quod lapidi debeat com-
parari eo quod lapis est eius racionem et silitudo clauditur Respondetur
quod in aliquibus est proprietatibus conveniunt in quibus silitudinem habent adinvicem

Hec autem similitudo non est in omnibus quia lapis est inanimatus homo autem anima-
tus est. ¶ In quantum secundo species nunc modernis temporibus homo peior conplexionis adhuc
quasi monstro pater ut est. Respondetur quod in nulla moraliter loquendo eo quod homo peior
non est rationalis. Rationale autem differentia est et tamen genus constituit speciem. Sed
est quod homo nunc modernis temporibus schymera est et monstrum intus et extra.
Nam in pedibus pollicis habet ungues ut griffes crura habet longa ut grues
posteriora habet detecta ut symea. In capite habet comam ut huppupa
corpus habet pictum ut leopardus pectus habet magnum ut leo caudam habet
ut virgo collum habet ut pavo. Videtur sic ex omnibus istis nunc modernis
tempore unum animale monstrum componitur in detestationem maioris et minoris
mundi. ¶ Sed forte iterum diceret aliquis quod hec exteriora sunt et ideo
in homine laudem et vituperium nichil faciunt et per consequens nec ma-
ior nec minor mundus per hoc deficit et peioratur. ¶ Ad quod
respondetur quod hec que fiunt exterius signa sunt illorum que latent intus. Unde
si homo est monstrum ab extra similiter et est monstrum interius in anima. Omnia
enim vicia committit in se homo et maxime nunc modernis temporibus
quia secundum Aristotelem in secreto secretorum. Nil est impressum in animalibus quod per-
tineat ad mores quod non imprimatur in homine. Nam homo superbus est ut leo
Avarus ut bufo Invidus ut pavo Gulosus ut lupus Accidio-
sus ut ursus Luxuriosus ut vipera Iracundus ut leena.
Hec enim omnia in minori mundo sunt in homine reperiuntur. Magis autem
hec vicia in utroque mundo regnant nunc modernis temporibus quam umquam
antea fecerunt. Et sic verificatur quod mundus in suis partibus
deficit et peioratur. ¶ Et hoc idem ex ludo cartularum
ostenditur et demonstratur. Nam cartule ymaginum que impor-
tant ut dominos et personas nobilium excedunt cartulas popula-
rium et tamen frequenter in ludo sic vilescunt quod una de cartulis no-
bilium vincitur a gregario et hoc satis notorium est in ludis expertis. Quod
igitur hii pretendunt vel figurant circa statum mundi describere que per hunc
ludum designantur. Nam et alii ludi puerorum aliquid in spirituali sig-
nificant quod in sensu morali pretendunt sicut in ludo scacorum significatur

quod unum regnum invadit aliud. Sic in ludo autem puerorum quem vulgariter
arrebarren dicitur designatur bellum inter castra et castrum
quod se ipsos insequuntur et capiunt et qui quiescunt antea treugas
faciunt. Sic et in ludo caetularum predictorum status huius mundi de-
scribitur qualiter inceperit et de die in diem crescat. Et ubi toti mundo hic
ludus assimilatur quia sicut in mundo plura sunt regna que se ipsa inva-
dunt continue sic et in hoc ludo si lx sunt caetule erunt quatuor re-
gna. Si autem centum xxo scilicet erunt regna in quibus mundus deficit et
periclitatur eo quod se ipsa invadunt. Et timendum est frequenter cum iniusti-
cia sicut rex anglie regnum invasit Francie pro quo autem ius-
ticia sit et quis melius sit motus non est meum determinare quia
hiis iubet me prelatus quiescere. Unum tamen dico quod utrumque regnum quo
ad aliquid est commendandum Regnum anglie de audacia eo
quod tam viriliter frequenter pugnaverit. Regnum Francie de constantia
eo quod fideliter semper regi adheserunt non obstante quod regnum
Francie multa infortunia passum sit tamen libencius sub eo vole-
bant esse quam sub rege anglie. Et ideo ut dicitur uno die fuer-
unt munitiones expugnate per regem anglie se transtulerunt
ad regem Francie quapropter hee munitiones et alia que prius
tacta sunt statum huius mundi instabilem indicant esse malum et ipsum de-
crescere quo ad esse rei et moris. ¶ Primum patet de maiori mundo
in glosa super ysa 30 erit lux lune sicut lux solis etc. Ubi
in glosa sic habetur. Et propter lapsum primi hominis peioratam
sunt sol et luna et lune suo inmoratam ¶ Patet et 2m de mundo
in mundo primo Ioh. ubi dicitur quod totus mundus est in maligno
positus quod de minori mundo scilicet de homine intelligitur. Et etiam
ex quadam hystoria satis apte reperitur. Nam in gestis romano-
rum legitur quod quidam demon prefecto anthiochie scripsit hos
versus Ac triplande i d sil e soniande Dant signa capi
quod cornuet ara papi. Sed prefecto versus non intelligente pre
tibus et sacrificiis prodolu sium pulsavit super expec pdcm

vsum Tandem ydolum sibi induit cum illi expone Irax Auaricia adula astricia habundat Conspiracio contentio carnalitas inundat Inmunditia irreuerentia insipiencia ingnat Duricia detractio deri sio placent Elemosina egestas cum opera tacent Ecce quantum peioracionis maioris mundi et malicia vlis minoris mundi Et hoc quidem maximum malum ipsius hominis Igitur cessate agere peruerse et discite benefacere ysaie primo Bonum autem facientes non deficiamus ad gal. 4 Et hec quidem eo quod bonis datur premium malis autem supplicium Ut autem minor mundus non pereat sic oportet bona et laudabilia ... et leges condere et eas seruare quod secundum ysidorum li 2 ethi. ca 10 Et libro 5 ca 21 Et habetur eciam di 4 co ca Erit autem lex decens honesta iusta possibilis sine per naturam sine per consuetudinem patrie loco tempori ... conueniens necessaria vtilis nullo priuato bono sed pro communi ciuium vtilitate conscripta Causa autem constitucionis legum est hominum cohercere audaciam et nocendi facultatem refrenare ysidorus ubi prius Primi romani tempore romuli paucas leges habebant ... ad bellum quia romulus undique bella gessit totusque rebus bellicis deditus erat post ipsum autem inmediate succedens ei ... populus ... pace ... totaliter sedebat condendis legibus et sacris instituendis ut patet per tytum liuium de origine urbis libro primo Ille autem leges non suffecerunt eis Et ideo ut dicit orosius li 2 quod anno 299 ab vrbe condita missi sunt legati athenas propter leges deferendas ipsius salomis qui erat vnus de septem sapientibus qui sic erat clarus et tam vtiles leges composuit ut si ipsas imperium vti voluisset sempiternum habiturum fuissent imperium Ipsis autem legibus portatis in x tabulis populus romanus x viros elegit iuxta numerum tabularum Qui decemviri appellati sunt et quibus eorum decem viri in singulis annis dari ... ut decemuiri sit una decem quibus a senatu et populo data est potestas leges condendi ac corrigendi leges ipsius salomis in x tabulis allatas Et quasdam leges extraxerunt quasdam ex eis correxerunt implentes ... decem tabulas Et nihilominus duas tabulas alias tabulas nouarum legum addiderunt

Ita quod in universo eant 12 tabule que vocamus leges 12 tabularum
De quibus fuit mencionem beatus augustinus 8 de civitate dei capitulo 19 Justinus
autem libro primo 3o loquens de ligurgo dicit Et ligurgo salone aliquan
tulum professus quod quasdam leges lacedomonibus dedit quas romani accep
ture volentes eo quod dure erant Quarum legum appollinem del
phicum auctorem finxit et inde eas tulisse dixit Et quidem romani
credere non poterant non adhibuerunt fidem Hii et lacedomonis erant
fratres et ne ipsas sperneret sed perpetuis temporibus durarent si
mulans se ad oraculum delphicum proficisci ipsum consulturum utrum
tenende essent aut abrogande Interim tamen eos ad observandum
iuramento astrinxit quousque rediret Ipse autem cretam profectus est
Ubi voluntarium exilium perpetuo egit moriensque ossa sua iussit
in mari proici ne forte lacedemone deportarentur et sic se
putarent a iuramento esse solutos Hec Justinus Et quod de ipso
dicit valerius libro 2o quod neminem ligurgo aut utiliorem aut
virum meliorem lacedomonia genuit utpote cui appollo del
phicus oraculum petenti respondisse fertur Nescire utrum illum
hominum an deorum numero aggregaret ¶ Hanc autem hystoriam tangit
eciam beatus augustinus 2o de civitate dei capitulo 16 Ipse autem ligurgus
non inmerito est comendandus quia numquam sanxit legem in alios
cuius non ipse documentum primus daret Et licet princeps a legibus
sit solutus extra de electione capitulo io significasti Tamen honestum est quod
qui legem condidit ipse primo eam observet Et io zeleucus sibi
unum oculum eruit et filio 2m ne infringeret legem quam ipse con
didit Hec autem hystoria clarius habebitur infra in capitulo de
rege Silicet quidam de consulibus romanorum in senatu cum aliis le
gem condiderat ut morte dampnaretur qui cum ferro senatum intraret
et ipse casu de villa veniens subito ad senatum vocatus obli
tus est ferrum deponere Et cum a quodam de hoc amonitus fuisset statim
gladio quo erat precinctus seipsum manu propria interemit ut penam legis
acciperet quam ipse cum aliis tulit et condidit in senatu Sic et
xpistus legem quam observare precepit ipse implevit Cande oc
tava circumcisus eo die cum oblacionibus ad templum portatus 2 a pm

Ideoque Item g° Vnde exemplo xpi reges et principes prelati mundi qui
rectores legum seu leges quas alias imponunt decent ut ipsi
obseruent Quemadmodum et fecit cezar Julius qui suis militibus
non dixit Ite sed venite quia primus fuit in omni militari actione Vnde si
sic modo facerent reges mundi qui rectores rempublicam esset magis
tuta et in maiori pace quelibet policia floreret Immo magis
si subditi [struck] seu wlgares exemplo apostolorum ad simplicem va
cacionem vertirent et obedirent in hijs que eis preciperent et maior
mundus scilicet homo non periret sed melior fieret cuius oppositum
huiusque fecit et quemadmodum dicunt et plus ¶ Tamen primo est
quia dolus seu fraus mundanos inficit et vbique dominatur Ita
homo mundanus in suis membris defectuosus est et pulsum habet
inordinatum et ideo egrotat valde quia a planta pedis usque
ad verticem non est in eo sanitas ysa 1° Licet enim infirmitas
est in homine seculari clericali et regulari Taceo autem de secularibus
quorum status ad huc statu clericorum peior est in multis et de
statu clericorum necnon et religiosorum tamen ad presens erit sermo
De quibus statibus non ego sed iheremias sic inquit A propheta
usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum Ie 6 Vnde in statu ecclesiastico siue
fuit archiepiscopus vel cardinalis patriarcha vel dignitate episcopali
prepositus vel decanus cantor vel capellanus canonicus vel monachus
Johannita vel bernardita wilhelmita vel carmelita ordinis minorum
vel predicatorum premonstrensium vel augustinensium omnes declinauerunt
simul inutiles facti sunt et non est qui faciat bonum ps 13 Et sic status
ecclesiasticus de die in diem deficit et debilitatur confunditur et
anichilatur Vnde crisostomus super matheum loquens de statu clericorum
sic inquit Videte ergo quomodo sedeatis super cathedram quia cathedra non
facit sacerdotem sed sacerdos cathedram Non locus sanctificat hominem
sed homo locum Non omnis sacerdos sanctus est sed omnis sanctus sacerdos est Qui
bene sederit super cathedram honorem accipit cathedre qui autem male
sederit iniuriam facit cathedre Ideo malus sacerdos de sacerdotio suo

cure acquirut non dignitate Et hem magnum est mihi talium sacerdotum
nec non et religiosorum multi enim sunt sacerdotes et pauci sacerdotes
multi nomine et pauci opere Dicit Cr(ysostomus) in glosa Et multitudo talium fa
cit eos contemptibiles deo que ut legimus in ysaya et multa alia
mala inde sequuntur sicut ex quibusdam versibus habetur videlicet Vitium
ecclesia . clerus demon symonia cessat calcatur errat regnat
dominatur Qui versus seipsos sic exponunt Virtus cessat . ecclesia
calcatur . clerus errat . demon regnat symonia dominatur Et sic
filius ecclesie venenum propinatum est et infecti sunt vndique non solum clerici
ymo et amplius seculares ita quod fraus dolus et malicia in tantum
ad mundanos homines se extendit quod modo currunt per totum Et sic
ea verificatur videlicet quod fraus seu dolus mundanos inficiat et
vbique dominatur Ideo quidem et promulgatur de ludo scacularum de quo
supra mentionem fecimus Nam in ludo isto decepciones seu fraudes
fiunt sicut in ludis aliis hoc tamen est preter intentionem instituentis non
aut preter intentionem illorum qui sic ludunt Unde multe sunt insidie do
losi fiebant et xi et maxime nunc modernis temporibus Ipse enim mundus
nunc temporis fraus est et tam peruersus quod omnia in hijs que de genere bono
rum sunt homines mala operentur Non igitur mirum est si in actibus
differentibus quis fraudem faciat quam fraude tamen deponere debe
mus iuxta consilium apostoli qui ait Nolite defraudare vos inuicem
i cor v Qui aut de aliis viciis sermo fiat maxime de gula et
luxuria dico quod totus mundus infectus est nec est qui se abscondat
a calore eius scilicet gule vel luxurie ¶ Et hoc quidam demon testifi
catus est qui in forma hominis apparuit in habitu decenti et hones
to Et cum a quodam interrogaretur qualis homo esset vtrum regularis
vel secularis Respondit deposita prima syllaba sum vtrumque Nam in prima
dictione deposita re et in secunda se manet ibi gularis et cularis De
notans per hoc quod totus mundus hijs duobus viciis scilicet gula et
luxuria plenus est Hec enim duo vicia ut dicitur sibi se coniunguntur
Et quanta mala efficiat luxuria manifeste patet in sapientia de dauid

et salomon ¶ De gula aut seu vicio ebrietatis qdam vsifica-
tor tales cposuit vsus Ebrius atqz satur hijs ecia modis va-
riatur Hic ciit hic plorat hic fit blasphemus hic orat hic dein
incitat sociu frangedo qz mactat Hic fit pacificus hic f nullis
amicus hic vomit hic vorat sic bachi turba laborat Ille studet
venei sopno q solz ille tenei Disputat hic ec eciit p topu
tu mille Ebrietas frangit qcqd sapiecia tingit Vn qs gs cleri-
cus vl religiosus hijs vicijs ecet deditus no possit dici pbi
qsi phens iter Sz quasi p aliis bibens ter Tales em sut re
tercius ma ruine lapis offensionis z petra scandali de qbus
pt dici 1o pe Turbati st et moti st sicut ebrius i oia sa
piecia eorum deuorata e ps 106 Et hec de quto mo sufficiat

NUmerus sexa-
gesimus seu sexa-
genarius vi ptes hz aliqtas ut pz ex mo
po de qbus nuc p pnti eit meno spetaus cu libz
ptis aliqtr ponendo Et ut hoc clarius pateat qdam de termino
et qdrimo puta de septe artibus libalibus ad positum addu-
co que quide artes in quadam synodo eugenii pape legi pci-
piunt eo qz i eis maxie dina maifestantur atqz declarantur mi-
rabilia ut pz 3 libro De qbusdam locis Vnm ysid 3o ethi-
ca 4 loques de nuo qntu misteriu in sac sciptura habeat sm
qt sto nuor no e ctepnanda eo qz i mltis locis sacre scipture
eluce qntu misteriu obtineat ro nuor ¶ Vn po loq mapia
de vtute nui q no e nus sm ysidor ubi sup cmo 3o sz radix
ymo ps aliquota oim nuor e seme nui mat et ples Nam
vnitas igenita e eo qz no habeat nuim a q creat sz oim nuor
origo a quo ois nus effluat et emanat Nam vnu seu vni-
tas e radix multiplicacois et multitudis et e simplicis et
sublimius et vtuosius oim sub eo ptentor ut dicit arples et
auicenna lio po cao 2o ¶ Ite vnitas se hz p modu forme
pluralitas aut p modu mie z id qnto ro plus accedit ad

unitatem tanto magis fugit pluralitatem Et quanto plus accedit ad sim
plicitatem tanto perfectiorem recipit entitatem Et quanto perfectiorem
recipit entitatem tanto habebit magis intentiorem unitatem lib^o 2 ca^o 4
Unde ipsa unitas non diversificatur secundum formam sed tamen secundum materiam cum sit
sustentatrix omnium et retentrix li^o 1 ca^o 31° Tanta enim laus uni
tatis olim apud sapientes fuit quod a multis omnia dicebantur esse uni
tas in numeris procedens ab unitate Unde et dixerunt ipsam unitatem
esse principium cuiuslibet continui et discreti ut dicit avicenna li^o 3°
ca^o 1° Est itaque unitas commendabilis quia a nullo principali causatur sive
oritur sed a seipsa principatur a qua omnis numerus oritur Ad quam omnes numerositas
tamquam ad radicem propriam et originem revocatur ¶ Item est unitas in qua non
est multitudo quod utique intelligitur de unitate prima et summa ad quam omnia
quantumcumque dispersa reducuntur Item totaliter et perfecto debetur unum secundum
philosophum vel philosophorum quia perfectio sufficit ad esse unum p^o celi ca^o 2°
Item unum est per se aliquid extensionis solutum 3° metha^ce Et secundum algaz
elismum Est multiplex unum sive unitas Et unum simpliciter et
unum secundum quid Unum simpliciter est illud unum in quo non cadit multitudo
nec actu nec potentia ut punctus Item est unum sive unitas simplex
in qua non est multitudo actu quamvis sit in potentia ut est magnitudo in quo
non est multitudo actu sed potentia tamen Unum autem secundum quid dicitur eo quod
multiplicatur Est unum genere ut homo et bos Unum specie ut sortes
et plato Unum accidente ut nix et cerusa Unum proportione ut
auriga et nauta Unum subiecto ut in lacte dulcedo et al
bedo Unum continuatione ut quorumcumque terminus quibus Unum diffinitione quorum
una est diffinitio Unum indivisibiliter ut punctus centrum Unum
numero ut singulare Unum simpliciter ut centrum Unum totaliter et per
fectione ut circulus Unum materia ut omnia corporalia Item est una res
simplicissima quae fuit semper et per illam omnes aliae sunt In omnibus generibus
est unum principium quod est in illis particulare ut in coloribus albedo et
in nerviationibus sonus 10 metha^ce ca^o 3° Et ideo unitas materialis a qua
oritur et ad quam resolvitur omnis numerus divine virtutis est expressa similitudo
et figura Item ut dicitur 9° metha^ce ca^o 3° Primum in genere substantiae est motor

pimus etenim quod deus absolute ab omni materia quia non solum est primum principium tanquam motor sed tanquam forma et finis et actus ultimus cui non admiscetur potentia omnino sed est actus purus. Unde ab ipso deo uno in substantia procedit omnis creatura effective exemplariter sicut ab unitate procedunt omnes numeri originaliter. Et ad ipsum velud ad finem omnia referuntur sicut ad unitatem prima omnes numeri resoluuntur. ¶ Unde unum sive unitas post est aliquota cuiuslibet numeri et per quantitas numeri sexagesimi. Ideo ex hoc motus dixi aliquid de uno sive de unitate et ideo in sequentibus dicam de aliis partibus aliqualiter predicti numeri in quibus ludus predictus exerceri potest. ¶ Sequitur binarius qui eciam est post aliquotam numeri predicti qui sic generatur. Si ad unitatem que numerus est numeri additur unitas binarius tunc plebs ex hiis fereatur quod numerus ab aliquibus infamis dicitur eo quod primus est qui ab unitate procedit. Hic est mittit in geometria in lineis ratio non licet ex meis quia secundum euclidem in primo geometrie sive due linee recte non faciunt figuram sed paralelle vocantur sive eque distantes sunt sive non tamen hoc non obstante

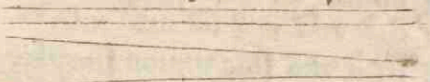

Paralelle eque distantes

Paralelle non eque distantes

Hunc numerum scilicet binarium quidam defendit beatus augustinus commisit sive dicens Si binarius numerus vituperabilis est quia ab unitate primo recedit laudabilis tamen est quia ab unitate exiens ternarie appropinquat et accedit. Item ex sacra scriptura vituperatur sola seu unitas Inx. i. ecclesiastes 4 Ve soli quia si ceciderit non habet sublevantem se. Societas autem duorum commendatur hinc est quod deus misit in egiptum pro negociis quibusdam expediendis non solum moysen sed et aaron ei associauit. Unde exodi 4 scribitur Venerunt itaque simul moyses et aaron et congregauerunt cunctos seniores filiorum israel. Et post frequenter dicitur quod insimul respondebant. Eide filius xpi mittens discipulos in orbem terrarum non ut soli incederent sed misit binos ante faciem suam luce 10 Sic est quod spiritus sanctus paulum et barnabam solos non assumpsit ad suum opus sed misit duos associatos Inx. i. Segregate mihi spiritus sanctus paulum et barnabam in opus ad quod assumpsi eos actuum 13 Itaque eciam collegium apostolorum qui iherosolimis erant cum audissent quod recepit samaria verbum dei non misit solum petrum

trū ul' solū Johāne quorū utq3 vir magnus fuit Ro vnq3 s3 misil'
miserūt petru et iohāne actuū 8 Itē nūqd ē sīia² solus enoch ul'
solus helyas ad subiciendū electis in fine mūdi cōn antixpm
cōstat q nō s3 simul veient ut p3 apoc xi Itē iosue nō vnū so
lū s3 duos exploratores misit in trā pmissiōis Josue 2º Itē tho
bias cū mitte vellet filiū suū ad trā longinquā sn socio p pe
cūia rhabenda nōne deo ordināte datus ē ei āgelus i socium
i spē viri thob' 7 Itē nūqd vxor pharaonis ioseph apphendiss3 ut gen 39
cū ea dormiuiss3 si sociū habuiss3 sociū cōstant q nō Ōtē q bina
rius nūs val3 in societate habenda Et qa eciā ē ps aliquota
pdci nūi sexagesimi iō de ipo ec̄ feci hic mēcione Sequit² tnari⁹
nūs de quo modo ē dicēdū q̄ eciā ē ps aliqta nūi sexagesimi q̄
ternarius ex vnitate additōe ad binariū gnat² Et eciā tnarius
ē nūs sacratissimi⁹ qz i ipo tota trinitatis vestigiū lucet qa sic
pma vnitas p³ pncipiū ēpūtat vni^te s^c ternari⁹ psonar in
deo exprimit trinitatē Filii s a pre gnacione ē spūs sā a pre ē
filio pcessione In tnario si qd adhibuit phus magnificie deū
sublimē et gloriosū ut dic² pmo celi et mūdi ppē pn^m Na
bimi trinitate et pdicit qlibet creatura q̄ sm ē a dō s q̄ fecit
oīa i nūo ponde et mēsura sapie xi Scdm aūt dyonisiū In
oībus creaturis appāet ēpūta⁹ trinitas Nā in qlib3 creatura ē
eā^a ctus et opa⁹ qz pm p^m apetit pri s^m filio 3^m spui
sco Ōes eīm creature quodamo i ternario cōphēdūt² Est eīm
qda creatura pcipue spūalis Alia pue corporalis Tcia mixta
ex hīis In p^a pte diuisiōis sūt angli seu intellige^c spūales
In 2^a s^t creature corpales In tcia s^t hoīes Itē p^a ps diuisiōis
s angli distinguūt² p tnariū s p tres ierarchias et qlib3 ierar
chia adhuc tēs ordies cōtinz sm dyonisiū de celesti ierarchia
Itē creatura corporea celestis ec̄ i tnario h3 ēē qz celū diuid² i p^m mo
bile in celū stellatū et in orbes planetar Itē quatuor elemētorū
i tnario cōphendūt² Queda eīm s^t leuia qda gūia absolute a^a
aūt leuia a^a et grauia in cōparacōe p3 intelligentib⁹ Itē in eis ē

triformis s rectus circularis et obliquus ex primo celi // Item distinguitur motus secundum aliquos in motum naturalem cuius principium est natura et in motum violentum cuius principium est ab extra et in motum animalem cuius principium est anima que movet corpus animalis Item terra sphaeric s p trinarium dividitur Una enim pars dicitur azia alia europa alia affrica Est enim azia tercia mundi pars media per orientem usque ad aquilonem protensa a quadam muliere sic vocata que apud antiquos tenuit imperium orientis ut dicit ysidorus libro ix ethimologiarum capitulo 2o 23o Europa a septentrione usque ad occidentem est extensa que sic vocata est ab europa filia regis libie quam iupiter rapiens et de affrica duxit ad cretam et ab ea sic tercia pars mundi est nominata europa ibidem capitulo 4o Affrica vero ab occidente usque ad meridiem est porrecta et secundum quosdam ab affer filio abraham sic dicta ibidem capitulo 4 Quidam vero dicunt quod has tres partes mundi tres filii noe sibi diviserunt postquam egressi sunt de archa Ita quod Sem cum sua familia et posteritate futura occuparet aziam Japhet europam Cham vero possideret affricam sicut dicit glosa genesis x Et quibus dictis habemus quod non immerito gaudere debemus quia ~~noe pater suum non derisit~~ a Japhet nos in europa descendimus qui noe patrem suum non derisit sed eius verenda detegit et pallio occultavit Unde et ulterius correlarie inferendo et nos defectus amicorum nostrorum palliemus virtutes que acceptemus ab illo qui confert dona omnia Item omnis res perfecta creata ternarium habet scilicet principium medium et finem ex primo celi Item quelibet magnitudo vel habet unam latitudinem ut est linea vel duas ut est superficies vel tres ut est corpus Post ista autem non est magnitudo alia quoniam omnes sunt tres et dividuntur in tres dimensiones ibidem primo celi Item quod ad numerum dico quod etiam dividitur per tria quia numerorum secundum ysidorum alius linearis alius superficialis alius vero solidus Linearis vero est qui ab unitate incipiens ordinate procedit ut unus duo tres et sic in infinitum Superficialis vero numerus est ductus in se vel in alium bis quater vel ter duo vel bis tria et de aliis Solidus autem est qui ducitur in se vel in alium semel et postea ducitur semel in totum sicut cum dicitur ter tria ter et de aliis Item est alia distinctio numeri ternarii Quidam enim numerus vocatur digitalis

articul9 z tri9 ex hiis cōpositus vl' mixtus vt hēt' ex algarismo
in pn̄cipio ¶ Digitꝰ q̄dē dr̄ oīs nūs minor denario Articulꝰ
vō oīs nūs diuisibil' p̄ decē p̄tes equales ita q̄ n̄t sit r̄siduū Cō
positus siue mixtꝰ ē q̄ cōstat ex digito et articulo ¶ Itē triang
lius locū hʒ ecīa ī figuris Nā oīm figurar̄ rc̄a linear̄ p̄mū locū
optinet triangulꝰ q̄ hʒ tres angulos eq̄les duobꝰ rc̄is cui cō
par' aīa vegitatiua q̄ tres hʒ v̄tutes s̄ nutritiuā augmētatiuā
z gn̄atiuā Est igr̄ trangulus tribus lineis inclusꝰ tribus an
gulꝰ extēsus et per tres species diuisus scilicet equilaterꝰ
et q̄ duo habʒ equalia latera et triūs qui tria habʒ latera ī
equalia ¶ Pma spēs per aristotilē p̄o posterior vocat' ysō
pleꝰ 2a ysocheles et 3a spēs vōt' schalenon ¶ Euclides at
ī pn̄o geometrie sue addit adhuc alias tres spēs tranguli q̄ rē
piciūt angulos nō lineas vn̄ figurar̄ trangular̄ aa ortogoniū
aa ambligoniū vnū obtusū angulū hn̄s rlīquos duos hʒ acu
tos alia exigoniū ī quo tres anguli sūt acuti

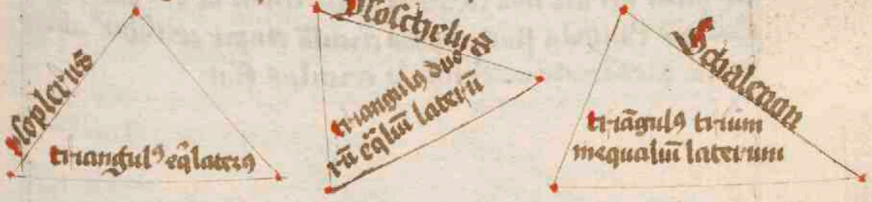

¶ Item in triangulo p̄t inscribi circulus et comp̄hendi a
circulo s' q̄d circulꝰ tāgit et tangit' ab vtrōꝫ trangulo ex q̄bus

principiis concludit(ur) q(uod) si lapides alit(er) tamq(uam) piciat(ur) du(m)mo(do) no(n) sit i(n)a
ta puncta i(n) recta linea circulus circa puncta s(ic) picta p(otest) circu(m)scribi
s(ic) q(uod) om(n)ia puncta tangit et ab eis tangit(ur) p(ri)mu(m) punctu(m) p(ro)bat p(er) euclide(m)
li(bro) 4(o) p(ro)p(ositi)o(n)e 3(a) et 5(a) 2(u)m punctu(m) p(ro)bat p(er) euclide(m) i(n) eode(m) p(ro)p(ositi)o(n)e 11(a) 2(a) 4(a) 2
3(a) 1(a) et q(ui)a co(m)pamu(r) i(n) sue ge(n)eto (et) satis p(ro)lixus d(icitu)r p(ro)bat pu(n)c-
ta p(ro)de(m) id breui(ter) tra(n)sea(m) et 1(a) puncta s(ic) declaro q(uod) n(on) (est) t(ri)angul(us)
n(ec) tria puncta no(n) signa(ta) i(n) linea recta n(ec) circul(us) signata ab i(n)t(er)ius
u(e)l ab ex(terius) 1(a) puncta tangit e(r)go p(ri)ma duo suppo(si)ta v(er)a g(e)n(er)a bona et
a(nimu)s patet p(otest) p(er) experie(n)tia(m) et si q(ui)s ista p(er) experientia(m) s(er)ie no(n) pote-
rit t(ame)n forte sciet p(er) experientia(m) co(m)pam (et) 1(m) correlariu(m) ex p(re)dict(is)
co(n)cludi(tur) s(ic) vbicu(m)q(ue) no(n) i(n) linea recta tria puncta u(e)l lapides picia(n)t(ur) s(ic) circul(us)
circa puncta 1(a) p(otest) circu(m)scribi h(oc) correlariu(m) i(n) p(ar)te pat(et) p(otest) p(er) euclide(m)
i(n) p(ro)p(ositi)o(n)ib(us) sup(ra) allegatis ut postea etia(m) patebit melius in figur(a)
q(uod) si linee s(un)t i(n)equales et si a binis linees trahat(ur) due li-
nee a punctis mediis eq(ue) distantib(us) ab extremis (et) q(ue) a(n)gulos rec-
tos faciu(n)t vbi ille line co(n)curru(n)t centr(um) circuli et t(ri)anguli erit
circa q(ue)m t(ri)angul(us) siue angulis circulu(m) tangit et tangit(ur) ab eis
ut sit quoda(m)mod(o) ex t(ri)angulo circulus fiat

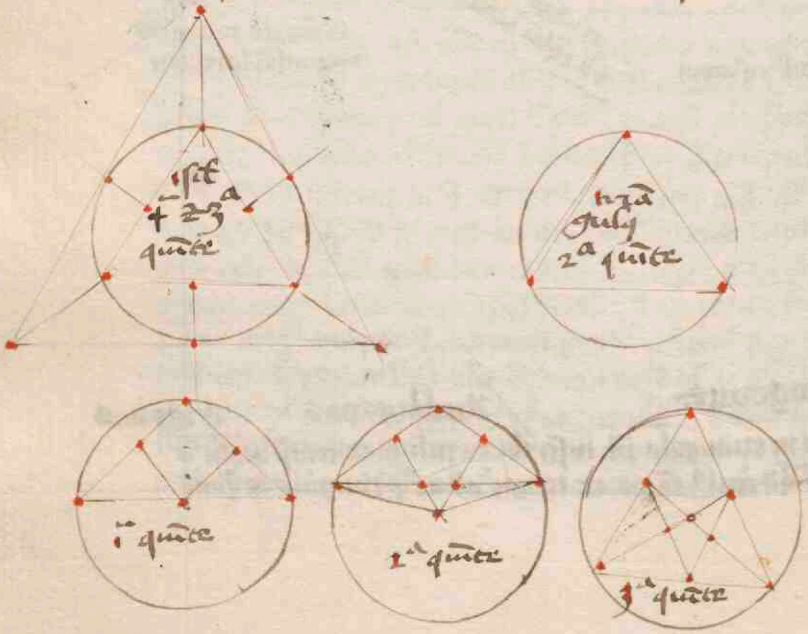

Prima figura quantum ad triangulum in quo concluditur circulus per se est
una figura seu ypotesis et linee a et b una deberet esse linea et in
puncto seu centro se ipsas deberent intersecare quod ideo obmisi ut
2a figura et quinta maxime prima quinte in eadem figura possent com
prehendi omnia hec ad dignitatem pertinet trianguli Unde et boecius li
2o ca.o 5 dicit quod triangulus primus numerus est et omnes alii ab eo diri
vatur 2us quadratus 3us sub quinque angulis pentagonus quartus exago
nus et sic ceteri eodem modo singulatim per naturalem numerum angulos auge
ant in plana scilicet descripcione figurarum ita quod omnes figure a ter
nario numero inchoant eo quod primi sunt cuiuslibet latitudinis et sup
ficiei In geometria quidem de planis dicitur in principio de peticionibus
videlicet quod due linee recte spacium non continent Unde omnis triangula
ris figura vel tetragonum vel pentagonum vel exagonum vel cuiuslibet
alterius que pluribus angulis continetur si a mediate seu a medio per
singulos angulos linee producantur tot enim dividunt triangu
li quot ipsa figura continget intra angulos quadratum enim ducitur
ita in quatuor angulos pentagonum in quinque exagonum in sex etc.
sic in qualibet figura tot trianguli quot angulos habet in figuris ut
patet in sequentibus figuris

Unde boecius ubi prius Si quis enim figuram triangularem diviserit in
alias figuras non resolvitur nisi in semetipsam In tres enim angulos

dissipatur Adeo enim hec figura particeps latitudinis est ut cetere omnes su
perficies in eam resolvantur Ipsa vero quia nullius est particeps ab nova ne
que ab aliqua latitudine suscipit inicium neque in aliam nisi in se ipsam sed in fi
guram triangularem resolvitur Et sic ternarius in geometria in arisme
tica locum habet magnam dignitatem quia sibi acquisivit privilegium Item ter
narius eciam in musica locum habet Sunt enim secundum ysidorum 3o libro ethi
particula de musica capitulo 4o tres partes musice scilicet armonica Ridim
ca et metrica Omnis enim sonus modulacionis musice ibidem 4 capitulo aut
voce datur sicut per fauces aut flatu sicut per fistulam aut pulsu sicut
per cytharam Cythara enim infertur ad potenciam patris vox ad sapienciam
vel flatus ad bonitatem vivificativam spiritus sancti Ipsa enim musica est
quasi sciencia generalis ad plura valens Ita secundum ysidorum ubi prius capitulo 3 Sine
musica nulla disciplina potest esse perfecta Ipse enim mundus et celum sub
armonie modulacione revolvitur Musica et mentes affectus provocat
in diversum habitum sensus In prelis quoque tube concentus pugnantes accendit
et quanto vehemencior fuerit clangor tanto fit ad certamen animus
forcior Sic quoque et remiges cantus hortatur ad tollerandos quoque la
bores Musica animum mulcet et singulorum operum fatigacionem mo
1º reg 16º dulacio vocis consolatur Excitatos quoque animos musica sedat Sicut
de David legitur qui a spiritu immundo Saulem arte modulacionis
eripuit Ipsas quoque bestias necnon et serpentes volucres atque del
phinos ad auditum sue modulacionis provocat musica quia quedam
modulacio ut dicitur est in ternario mirabiliter [?] Item ternarius astro
nomie similiter quia [?] celum sicut supra tactum est scilicet primum mobile ce
lum stellarum et orbis planetarum Item triplicem habet motum primum mobile
movetur a se celum stellarum et orbes planetarum rapiuntur omnia
de naturali semel a primo motu Tercium motum proprium contra primum mobile
habent alia corpora celestia licet sint adhuc alii motus ut in epi
cicul[?] Item ternarius locum habet in dyalectica alio nomine logica nuncupata
in qua pertractatur de sylogismis secundum ysidorum libro 2o capitulo [?] de dya
lecticis sylogismis totius artis utilimus et utendi Sunt

et sylogismus

et sylogisimi vbi p9 sm psid 2 sm arplē po porū in tbg figuris
et in qualibet figura sunt plures sylogisimi q̄s petrus hyspanus
pulchre declarat p quasdā dictiones in tractatibus q̄ cōit me
diocribus scolaribus legit Quibz aūt sylogismus ex tbus cōsis
tit ppoīibus s maiorē minore et cōclusione Et ite eē ppones
sunt etiā ex tbus tīs s maiori extremitate 2 minore extremitate et
medio Quorū q̄libz bis sumit In sylogismo mediū enī bis
sumit in pmiss q̄libz aūt extremitas semel in pmiss 2 semel
in cōclusiōe Et sic tnaria utilit seruit dyalectice seu logice
sciē Itē tnarius mltū seruit rethorice sciē hūt enī tria gna
causarz in rethorica s deliberatiuū demōstratiuū iudiciale hec
ptes declarant p ysodoz lio 2o ethym cao 4o Itē ē trip
tita contruersia in rethorica s simplex iuncta ul' iucta et con
uersa in compacōe ptes declarat p ysidoz vbi pus cao 6
Itē rethor vtitur sylogismo sicut dyaleticus Nā sicut sylogismus
dyalecticus ex tbus ppōibus cōpoit Ita sylogisimus rethoricus ex
tbus ptibus cōstant s ppōe assūpsiōe 2 cōclusiōe ut pz in
pdcō libro cao 9 vbi ptes etiā declarat Itē ibidē cao 17 q in
rethorica ē trimodū dicendi genus s humile mediū gradiloqū
Cū enī magna dicimus gradit pferenda st Cū aūt pua di
cimus subtilit Cū mediocra loquim tpate Nā in puis causis
nichil grande ul' sublime dicendū sed leui ac pedestr more
loquendū In causis aūt maioribus vbi de deo ul' hoim salute
aliquid refertimus plus magnificētie et fulgoris ē exhibē
dū In temperatis vō causis vbi nl agit ut agat s tm ut
delectet auditor int vtrumq modeate dicendū ē Lz 2 quāuis
de magnis rebus q̄sq dicat nō tn sēp gnit tn ai ad cōn
sione aīos aiās puocat vtendū tn vba ī summisso gnre
sufficiā ī tperato splēdidā in grādi vehemētia Itē in re
thorica oīs orō compara vbis et in tbus spēbg fiei pt s
coma colon et pyodon ptes declarat ibidē ī cao ī me te

post per istum enim ternarium multiplicatur tactum in pluribus artibus seu sciencijs trinitas personarum vbique intelligi potest Et ex sacra scriptura confirmatur quod dicit Tres sunt qui testimonium dant in celo pater verbum et spiritus sanctus 1a Jo 4to Has enim personas in nomine dei et dic tu quodam garcione qui cum talis deluserat quis habuit qui sibi inquit In tres sunt mea spes Datum eos multiplicat res Diat perit eos et res igitur in nunc sinatu vos tres Ecce quod vtil est hic per aliquanta numerum sexagesimum in qualibet sciencia seu in qualibet sensibili ¶ Deque quaternarius qui quadratus numerus generat a mire vni secundum forma si ternario additur quaternarius siue quadratus numerus surgit et procreatur Dz modum generacionis deducit pulchre boecius in arismetica sua libro 2o capitulis xxix xxx per hunc modum Primus enim quadratus seu quadrangularis quadrangularem constituit figuram et in quolibet latere equalem habens numerum et secundum hunc numerum laterum numerus quadratus multiplicatur Est enim numerus quadratus qui per quatuor latera per figuram quadrangularem potest formari et sunt iste

Primus

Secundus

Tercius

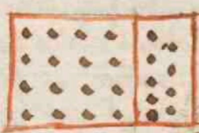
Quartus

Prima enim figura est quadratus tamen in potencia et non actu quoniam ymaginandum sit ac si hoc vnicum punctum sit in quolibet latere semel et per ymaginacionem faciat quadratum quia punctum quocunque vertit totaliter se vertit seu ponit ¶ 2m quadratum absolute sumendo ut ¶ primum quadratum in hactu habet quatuor puncta 3m habet nouem puncta 4tum habet 16 puncta primum quadratum cum puncto vnico quod tamen non ut dem est in potencia est quadratum si additur eius primus numerus impar scilicet 3 quia vnitas non est numerus sed principium numeri generatur primus quadratus actualis scilicet iste

Si isti quadrato additur 2us numerus impar scilicet quinque generatur 2us quadratus actualis scilicet iste

Et est tercius tantum in ordine quam primus cum unitate etiam
numeratur qui tamen in potencia habet esse. Item si isti
quadrato additur tantum numerus impar in ordine scilicet septem
generatur tantum quadratus actualis scilicet iste

Et sic in infinitum semper procedendo ulterius per numeros
impares et lateribus eius quadrate figure augmentan-
do per unitatem uniformiter semper consurget seu generatur quadratum
proximus. Est enim figura quadrangularis inter figuras superficia-
lium maxime stabilis atque firma et ideo ipsa stabilitatem signat
universalis ecclesie et firmitatem fidelis anime tam in virtutibus quam
in sciencia et doctrina que comprehenditur cum omnibus sanctis que sit longitudo
latitudo sublimitas et profundum ad ephesios 3o. Item quaternarius
utilis est et locum habet in geometria. Habet enim multas species huius figure
secundum euclidem in primo geometrie sue. Est enim figurarum quadrilaterarum
alia quadratum equilaterum atque rectangulum. Alia detragonus longus
est quod figura rectangula sed equilatera non est. Alia est elemmhaim
atque equilatera sed rectangula non est. Alia est silis elemmham
que opposita latera habet equalia atque oppositos angulos equales.
Que vero nec rectis angulis nec equis lateribus continetur. Preter has
vero omnes figure quadrilatere elmoharife nominantur

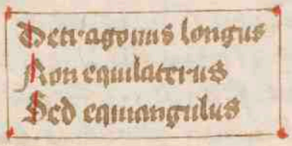

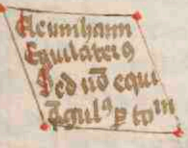

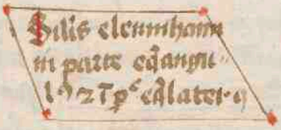

Eucharistia ipse est angulus et in nullo est lateribus

Eucharistia non est lateribus neque est angulus sed totum

Ipse enim numerus quaternarius est in multis sacre scripture et in eis valet in locis
pluribus. Ita ezechielis primo et apocalipsis quarto scribitur de quatuor animalibus que vidit
erant simile homini aliud leoni tertium vitulo et quartum aquile volanti. Hec enim
auctoritates etiam tanguntur in primo prologo super matheum et ibidem applicantur
ad quatuor evangelistas. Per vultum enim hominis intelligitur matheus per faciem leo-
nis marcus per vitulum lucas per aquilam iohannes. Matheus enim
scripsit de christi incarnatione. Marcus de eius resurrectione. Lucas de
ipsius passione. Et iohannes de eius in celum ascensione. Verum et per hec
quatuor animalia non solum quatuor evangeliste designantur verum et ipsemet christus
per ipsa misterialiter intelligitur. Est enim natus ut homo surrexit ut leo passus
ut vitulus ascendit ut aquila. Unde versus Est homo matheus vitulus
lucas leo marcus sed volat iohannes avis quatuor unum deus. Est homo dum
vivit bos dum moritur leo dum qui resurgit. Avis cum superna petit. Item
nota quod per hec quatuor animalia etiam quilibet iustus potest designari. Ita quod quilibet
iustus debet esse leo in fortitudine. Similis vitulo in carnis mortificatione. Homo
in mansuetudine. Aquila in contemplatione. Et ecce quomodo iste numerus scilicet quaternarius
fuit sacre scripture primo et in pluribus locis aliis de ~~presentibus~~ quibus ~~pro~~ ad
presens transeo causa brevitatis. ¶ Item ex additione unitatis ad quaternarium resur-
git numerus quinarius qui in multis sacre et valet et in sacra scriptura magnum
misterium representat. Ita ipsemet christus ex quinque panibus quinque mi-
lia hominum saciavit exceptis parvulis et mulieribus de quo miraculo omnes
loquuntur evangeliste. Sed enim per quinque panes melius intelligi potest quam quinque
vulnera christi quia sicut christus ex quinque panibus multa milia hominum saciavit. Ita
ex quinque vulneribus eius totum universum cibat nutrit et confortat.
Per millenarium enim numerum universitas mundi intelligitur secundum beatum au-
gustinum libro 20 de civitate dei capitulo 8. Isto enim miraculo a sinu quo-
in oblivionem tradito ac si christus panes multiplicare non posset sic ...

r darguendo alloquitur Non recordamini quando quinque panes fregi in
quinque milia hominum mathei 8 ipse xpus panes vivos in suo carnali g
nimo copiose monstrat suis fratribus ex utraque parte duplicem por
cionem eis ministrando in quinque stultis quinque sensuum De quibus pulchre
loquitur quidam magister nycolaus magnus minorum ordinis in libro quem intitula
uit de deliciis paradisi in tribus partibus eiusdem libri In quibus pulchre
deducit et declarat quomodo quinque sensus in patria premiantur qua porcio
ne angeli non recipiunt eo quod tantum ex uno parte scilicet per visum compotitus
sit frater domini nostri ihesu xpi Cuius expressam figuram beniamin in be
niamin quod maiorem acciperat porcionem Ita ut in quinque partibus
excelleret per aliorum genesis 43 Joseph autem dicitur quod beniamin du
plicabat quinque partibus honorabatur Utrumque enim statim patet si quinque fuerit ci
borum imposiciones sibi de illis libris dupla accepit Item dauid elegit
quinque limpidissimos lapides de torrente cum quibus golyat supra
eius caput abscidit i regum 17 Per dauid intelligo xpm qui de tor
rente passionis elegit quinque vulnera xpi cum quibus golyat i dyabolum
superauit eius omnem potestatem abstulit seu amputauit cum baculo
crucis ipsum ledens Ita quod modo nullum non ei confidere lede pt
Item per numerum quinarium prudentes a fatuis distinguuntur mathei ibid
erant decem virgines quarum quinque erant fatue et quinque prudentes
mathei 25 fatue enim vanis quinque sensuum sinerunt et bona opera pro
laudibus hominum fecerunt De quibus loquitur salomon ecclesiastici 20
Gracia fatuorum effundetur Et quinque erant prudentes quod velatam s
inerunt pro eterna retribucione Unde theologus de 1a militia ad propositum for
mat Item sunt virgines prudentes scilicet pro deo bona operantes et fa
tuas pro vana gloria laborantes Unde prudentes mandata dei seruant
et secundum ea operantur et deus eis bona sua tribuit et fortes
fiunt Ita quod quinque ex eis persequuntur centum alienos leuitici 26
super quod verba dicit origenes et habetur in glosa ordinaria Ex sic quod
magis sapientes indicat et insipientes Ita tentenai fideles et

fideles Et quinque sapientes persequuntur centum infideles Et centum fi
deles non tamen numerus quinque perfectionem signat multa infidelium milia
Si autem qui insipientes deum provocaveritis eius mandata non suadeo tunc
in bellis erunt sicut qui a facie terroris mille homines a facie ter
roris unius et et a facie terroris quinque fugietis donec relinquamini qua
malus navibus in vertice montis ysa 3o Item et apostolus paulus volens
loqui verba utilia et dimittere vana sub quinario numero ipsa verba com
prehendit sicut dicens In ecclesia dei volo quinque verba in sensu meo
loqui ut et alios instruam quam decem milia verborum que supple va
na sunt intellectu 1a cor 14 Item sub hoc numero quinario matha
thias quinque habuit filios strenuissimos dei zelatores et defen
sores legis antique 1o machab 2o ¶ Item quinarius locum habet
et est utilis in musica geometria arismetica Primo in musica Secundum
situm proporcionis sonorum fiat in musica una vox vel flatus vel pulsus
se habebit ut gravis Alia vox vel flatus se habebit acuta Et
inter proporciones sonorum prima que dyapente appellatur magis magisque
sensum auditus allicit et allectat Et in musica practica hic so
nus seu cantus quinta vocatur Et sit gratia exempli sonus gravis re acu
tus la. Gravis igitur sonus se habeat ut duo quia ut re et re est 2a
nota ut autem est prima nota Intermittuntur igitur tres note scilicet mi fa
sol tunc la se habebit ad re ut quinta et vocatur hec proporcio dyapen
te in musica De quibus proporcionibus loquitur boetius in arismetica
sua in prohemio prope finem et in 2o libro capitulo ultimo in fine Et hoc
ex eo quia secundum auctorem boetium omnes artes liberales maxime de qua
druvio assumpte fundantur super arismeticam et sine ea nichil sunt
et facere possunt ¶ Item quinarius locum habet in geometria Secundum petaga
nus quinque habet lineas et quinque angulos et diversificantur secundum diversita
tem linearum et angulorum Ita quod alique sunt angulos obtusos equales
alia angulos obtusos similes et rectos et illi distinguuntur per tres
angulos Illi autem qui sunt quinque angulos et quinque lineas equales
etiam per quinque triangulos describuntur ab intrinseco Ut patet per pendi

De li^o 6 ppoe 18 19 et 20 ¶ Hic tamen descriptio n° 2 quam boetius
ponit super de triangulis et notata ¶ Dissimiliter quomodo circulus in pentagono
possit inscribi ita ut tangant omnia puncta pentagoni habentur
demonstrationes ubi prius li^o 4° ppoe xi xii xiii ¶ Et quod pen-
tagonus in circulo includatur ita ut circulus tangat omnes angulos pen-
tagoni habetur ibidem ppoe 14^a ¶ Sic in arismetrica unus est et
valet quaternus ¶ Item pentagonus quinque habet angulos et quinque lin-
eas ut patet etiam ex precedentibus quia secundum boetium li^o 2° ca^o 13
et 14 de progressione naturali generatur quod ad latera eius ¶ Ita quod primus
quod tamen est in potentia habet unum in lateribus 2us habet 2 et tertius habet 3 quar-
tus habet 4or et quintus habet quinque etc. semper uniformiter ascendendo ut
patebit infra in figuris ¶ Sed quod ad quantitatem numeri in se sic generatur
quod semper et semper ascendendo etiam uniformiter duo numeri proximi
omnes pretermittuntur et tunc semper uniformiter recipitur ¶ Et sunt
isti numeri pentagoni scilicet unitas 1 12 22 35 51 Secundo ¶ Item primus pentha-
gonus est 1 ¶ Sed tunc transitur et obmittuntur 2 et 3 et recipiuntur
4or et ponuntur ad primum pentagonum scilicet ad ipsam unitatem
generabitur ibi 2us pentagonus scilicet quinque quod est primus in actu
¶ Sed iterum ascendendo ultra quatuor et transeam quinque et 6
incipiendo a 7 numerum addam ad primum pentagonum scilicet quinarium
generabitur ibi 3us pentagonus scilicet 12 quia quinque et septem faciunt
12 ¶ Sed iterum autem a septem incipiendo transeam duos numeros
numeros scilicet 8 et 9 et incipiam decem et addam tertio pentagono
scilicet 12 generabitur ibi quartus pentagonus scilicet 22 ¶ Et sic semper unifor-
miter ascendendo scilicet duos numeros proximos transcendo scilicet
a x incipio 13 postea 16 postea 19 postea 22 etc. semper
uniformiter duo proximiores numeri pretermittuntur ¶ Et sic
de aliis sicut mihi demonstratio apparebit in figuris

~~in figuris~~

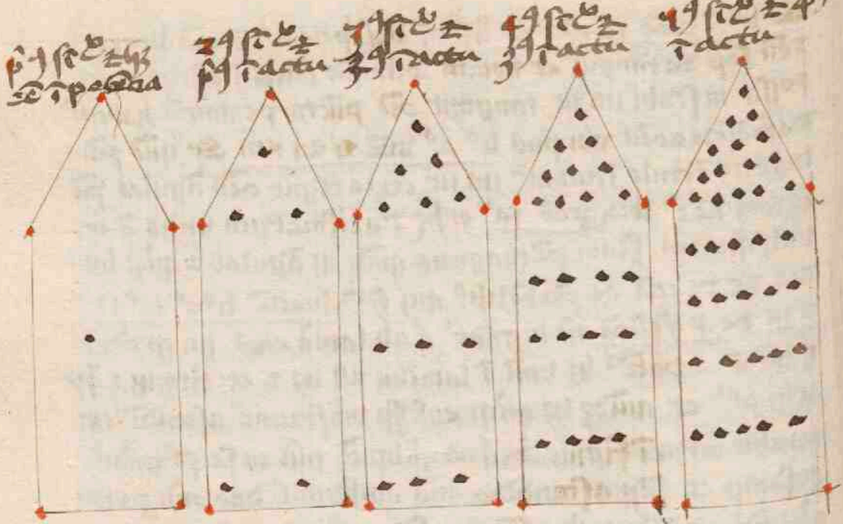

Ite quarta nuie i gmatica vul' e et necessaria Na quinq3 st
lre q vocales noiant eo q p se vocem impleant et p se
sillam faciut nulla cosonate adherente ut dicit psid' li
p° ethi° ca° 3° de lris lris Sut em a e i o u q p se i vbu
impati moi o adiubim vocandi v interiectio admiratois Etia
quo qlibet p se facit ordinis et sn eis nulla pt ee dicc
silla ul' oro Ipe em voles no i vno loco s; distant ab in
vice ordinate tn et pulchro mo formant Na a formatr
i pectore e i gutture i in faucibus o in dentib' v in labiis
Et' in pfundo corporis incipint ascendendo p ordine debitu
et fine faciut in labiis Vn ad ppositu psid' vbi pus sr i
qr vocales st q direct' spanti sn ulla collisioe fauciu varie
emittunt Ipe em qz vocales ab a tqu ab vin incipint et
i v desinut q i nllo labio conatur qnauit Vn et p eade
vocale vbu di intelligi possu qd qde vbu caro fcm e et
habitat in nobis Io p° Fiut em h° vbu qd in pri° erat vbu

et v̄bū erat ap^d deū et deus erat v̄bū Jo. vbi p^a. ii. h^c l̄ra a
liq̄n vocalis ē aliqū in vim transit consonātis s^m ysidorū
ubi sup^a. Dnū e et di filius v̄bū incarnatū an̄ eius incarnacio
nē sola vocalis fuit qr a solo p̄re prolatū. In eius aut̄ incar
nacōe in vim trāsiuit consonātis q̄ cū a^o sonat ppt̄ com̄uni
cacōē ydeomatū. Dicit^r eīm deus homo ē et ecōu^a homo est
deus q̄ ppōēs olim ambe false fuerūt nūc aūt vere fuēte st̄
i eius incarnaōe. In eius aūt passiōe eadē l̄ra v quinq̄ vulnera
xpī significat eo q̄ i hoc latio nūo q̄tuor q̄nariū. Itē se
nari^s nūs s^e q̄nat^r. Dr si iii. nūi s^e vinitas q̄nais iugat^r
i surget senari^s q̄ q̄dē nūs i multis sacris ē vtilis et max
ie in sacra sc̄ptuā in q̄ plura misteriā cōnōt et sigt̄ cōt̄e ma
terias tales. Sed p^a deus totū mūdū in sex diebus creauit
i q̄bus s^m btm augustinū xi de ci^{tate} di ca^o 3°. Ni p̄fcū s^t opa
narirāt^r nō q^r deus narīia s^e uicit mora tpm q̄ q̄ nō potuerit
crāe oia sil' q̄ demcps cōgruis motib^a pagent tpa sed q̄a
p senariū nūm ē opim significāe pfectio. Est senari^s nūs
pfect^s eo q̄ p p^o eius aliq̄etes sup^{ra} sil' q̄ aggregate reddūt
eandē sūmā 2 h^c nō plus inuenit^r i monadib^a nūs n^i i se
nario n^e in decadib^a n^i in 28 n^e i centenariis n^i in 496
s^m boecm̄ i arismetica sua li^o p^o ca^o 19 et 20 et s^m btm
augustinū vbi plus de hac mā pulchre tractabit^r i 2^a pte
huius tractatus i 2° ca^o de i^mā. Dnū 2 plus israhelitice
i deserto extūs sex dieb^a collegerāt gomor qd ipi appella
bant man. Septio aūt die scilicet i die sabbati n^l inuenerūt
et io s^{exto} die collegerūt cibos du^{plices} i duo gomor p singu
los hoīes exodi 16. Itē ihūs faciēdo p^m miraculū i nup
ciis fuerūt ibi sex ydrie posite implete aq̄ q̄ i vinū mutā
ē Jo 2°. Dnū ppt̄ pdcā voluit deus ut hoīes honestis opi
bus erāt occupari sex dieb^a ul' sex annis 2 septio iq̄escerēt
ab oī ope s^uili ideo dix^t eis. Sex annis seminabis t̄ram tuā

et congregabis fruges eius anno autem septimo dimittes eam et re-
quiescere facies ut comedant pauperes populi tui Exo 23 Item facies
etiam in vinea et in olineto tuo Sex diebus operaberis septimo autem
die cessabis ut requiescat bos et asinus tuus Exodi ibidem Item
in signum et figuram huius vite quia hic sex diebus a nobis est operan-
dum ut die septimo felicitatis eterne requiescere debeamus in throno
celesti et eterno Fecit rex salomon thronum de ebore
grande et vestivit eum auro fulvo nimis qui habebat sex gra-
dus 3 Reg 10 ¶ Item senarius numerus locum habet in geometria li 4 propositione
penultima secundum in qua demonstratur quomodo exagonus equilaterus et an-
gulus in circulo includitur ita ut anguli omnes tangunt circulum ut tac-
tum est prius ¶ Item in arismetrica ~~lo 2o mo~~ locum habet senarius secun-
dum boecium in arismetrica libro 2o capitulo 3o et capitulo quod ibidem dicitur
sunt et alia hic superius tacta tamen omnes figure numerorum rectarum linearum
et angulus prima est et omnes uniformiter difformiter crescunt
quo ad quantitatem laterum si non quo ad quantitatem numeri cuiuslibet figure et an-
gularis Sicut sicut patet ex boecio ubi super quelibet figura et an-
gularis numeri progressione crescit super alia Figura autem quadran-
gularis seu tetragonus formatur uno numero pretermisso figura pentagonus duo-
bus pretermissis In exagono autem tribus numeris pretermissis et hec figura
non est ad propositum Et ulterius consilium modo faciendum est seu procedendum
in talibus figuris Ista autem materia modus procedendi quia consilium modo habetur
9 et euclidis propositione 8a Et hoc sit de numero senario Sequitur sep-
tenarium octonarium et nonarium modo transeo quoniam et ipsi sint
utiles et misteria comprehendant plura sed quia non sunt per aliquem
modum sexagenarium propter quem totus iste processus modo fuit ortum ha-
bunt Et ideo modo de incipio in denario numero qui est per aliquam
modum perfectum In quo numero sunt precepta dei scilicet decem verba que locutus est dominus
moysi et scripta in duabus tabulis lapideis Deut 9 et 10 ¶ Pre-
cade enim vero dominus a nobis est laudandus Ps in psalterio decem corda-
rum idest ex preceptorum in quibus ei psallere debemus ps 32 tale in virtute
sit vero hec quia si quis ea observaverit salvus erit Sicut ut ... scribitur

Si x iusti inventi fuissent in sodoma q̄ x preceptis fuisset ut
dt glosa sodome pditū fuisset cū adiacente regione Et q̄a
deus toti mūdo nō pepcit ppt̄ 8 iustos ut abrahā sub de
nario nō descendit Et sic denari⁹ ē qi mīmū in q̄ deus voluit
misereri q̄a in octonario iustorū nō ē misertus et in denario
nūo voluit misereri Et mē octonarium et denarium nō ē me
diū ii novenari⁹ Et si ppt̄ nove iustos pepcisset toti mūdo
et eciā sodome dō et nō in ē cognitū Si aūt ppt̄ nove
nō pepcisset certū tunc ē denarium ēē mīmū in quod sc̄ in q̄
et nō in minori voluit misereri Hic em̄ nūs cuilibz fideli sic
ē necessarius qi infra eū nō ē salus sīmo q̄libz inmūd⁹ ē ut
lepsus q̄ legem decem preceptorz nō integre obsūaverit q̄a
si q̄s totā legē obsūaverit offendat in vno fc̄s ē om̄i reus Ja
2° Et ppt̄ x^s dc̄a leprosis q̄ allegorice in decē preceptis offendeant
dixit Ite ostendite vos sacerdotibus et dū irent mundati sūt
luc 17 Per hūc em̄ nūm sc̄ denariū vniūsitas mundi intelli
git sc̄m aug^m 20 de ci^te ~~dei~~ di ar^lo 23 Et p ipm eciā
xp̄us dei filius intelligi pt̄ q̄ ē dn̄s totī^q^ vniūsi Alpha
et o p̄n^m et finis apoc̄ p^o Nō solū creaturarz ymo vera
p̄n^m et finis felicitatis et btitudis hoīm ē angelorū Et
hoc sit de denario nūo Undenariū nūm vō transeo eo qi nō
sit ps aliquota nūi sexagenarii ¶ Et ad duodenariū nūm
accedo q̄ in sac̄ sc̄ptura vtilis ē et necessarius Sicu eniz filii
iacob 12 gen 34 q̄ duodecī patriarche nominant a q̄bus 12 tribus des
cenderūt De q̄bus Josue elegit 12 viros singulos de singulis
tribubus q̄ tulerūt de loco vbi steterant sacdo^s 12 lapides
iux^a nūm filiorz isrl' in siccū de sicco vero tulerūt in alveū
Alios 12 in eternū memoriale transitus eorz et sūt ibi usq̄ in
hodiernū diem ut dicit comestor in hystoria et ē origina
lit^r sumptū de Josue 4° c^o ad quos Johannes credit^r demōst

cione fecisse cu dicit Potens e deus de lapidibus istis suscitare
filios abrahe Mathi 3 ¶ Item xpus vocavit discipulos suos et
elegit 12 ex ipis quos et aplos noiavit luc 6 Et hii sedebunt
sup sedes 12 iudicantes 12 tribus isrl Mathi 19 Et quod verbum ptr
tans beatus aug 20 de ci dei ca 4 sic inquit Ex hoc ait loco
discimus cu suis discipulis iudicaturum illum vnde et alibi ihesus iu
deis de eis dicit Ideo iudices vestri erunt Nec quia sup 12 se
des sessuros ait 12 solos homines cu ipo iudicaturos putare
debemus Duodenario quippe no vniversa quedam significat et iu
dicandum multitudo ppt duas ptes numeri septenarii q significat
plum qz vniversitas q due ptes idest tres et quatuor altera p alte
ra multiplicate 12 faciunt vnde aplus paulus q plus illis omnibus
laboravit vbi ad iudicandum non habebit Et ipse cu aliis sanctis
ad numerum iudicii se ptinere demonstrat cu dicit Nescitis q ange
los iudicabimus 1 corinth 6 Et hoc idem sentit rabanus sic di
cens Nemo putet tm 12 aplos iudicaturos sicut nec solas 12 tri
bus sunt iudicande sz in 12 aplis vniversitas significatur viorum p
fectorum scz aplicorum In 12 tribubus vniversitas iudicandorum vnde
Crisostomus sup Mathm sic inquit Apli sedent sup 12 thronos
i in orbibus xpianis Omnis enim xpianus q suscepit vbum petri thro
nus fit petri etc. De aliis aplis Sedent g apli in hiis thronis
in 12 ptes distincti sm diversas actus et diversitates cordium que solus
deus cognoscit Dicit enim iudeorum ppulus in 12 tribus fuit di
visus sic et vniversus ppulus xpianus dividitur in 12 tribus ut quedam aie
sint de tribu ruben et simili de aliis sm diversas virtutes Non
enim omnes gre in orbis equales sunt sed vnus pcedit in ista alius in
illa Et apli iudicabunt 12 tribus isrl i omnes iudeos p hoc
qz vbum aplorum a gentibus receptum Sedes aut xpianum sunt qui
12 sedes aplorum sz vna sedes xpi xpi enim omnes virtutes sunt
qui vna sedes q in omnibus virtutes eque ipe solus pfectus e Vniversas

em aplorum i aliq bono speciali fiut pfectior a^ns Ut petrus
i fide Johannes i inocencia Et b de a^ns Un ipi omia reliq^b
xpm secuti st Quod ubum ptractus btus aug^9 i lib^o de
pefca^a S tract In ho igit^z nuo duodenaio oco pse in
dictum itelligit^z q ppt ewangelium oia sua dimiserit et
secuti sut dnm Un Jo loqus de ct^te celesti therlm apoc
21 S tract Habebat murum magnum z altum hnte portas
12 angulos 12 et noia iscripta q st no^a 12 tribuu filiorum
isrl Ab oriente pte tres Ab aqlone pte tres Ab occide
te pte tres Et murus ct^tis hns fudamenta 12 Et in ipis 12
12 noia aploz et agni Sup q^d v^o dic^t glo ordinaria Nus
portaru 12 q p qtuor mudi ptes sub ternario apphenditur
ad misteriu ptinz 12 aploz p q^s fides trinitatis diffundit
p orbe qdriptitu Et ho de nuo duodenaio sufficiat
Iteru nuc trasco de nuis no aliqta scz 13 et 14 Et de nuo
qudenaio q ex ptes aliqta nui sexagenarii modo simo
dat Et Dz qa satis dcm e de ipo in p^a cra^o ppe fine ie
et nuc de ipo trasco et ad nuim vicesim aggredior qa et h
e ps aliqta nui sexagesimi Alii aut int medii a quide
ci usq ad vicesim exclusiue no st ps aliqte nui pdci
Un nus vicesimus frequet locu hz in sac sceptura et de
oibus hnis no recipio ii unu passum sac sceptulie q poit
gen 31 videlicz qi iacob laban seruierat viginti anis
qtuor decim p suis filiabus et sex p gregibus ¶ Spualit
p illos viginti anos itelligi pt hi vita pns i q p merce
de laboramus et postq satis ~~[illegible]~~ ditati simus p certos me
ritos cu Jacob repatriare nos iubet deus ut in tra etne
felicitate maneamus pstra sep ¶ Ite a vicesio nuo usq
ad tricesim no e aliqta ps a^a qm daus nus tresimus
q in sac sceptura mltu rotinz misteria Sca ab ~~[illegible]~~ cem de

bethleem habuit triginta filios et totidem filias quas emittens foras maritis dedit et eiusdem numeri filiis suis accepit uxores introducens in domum suam Iudicum 12. Per triginta filias quas ex dans eas maritis intelligere possumus opera nostra exteriora et que fiunt ad ostentacionem. Per uxores autem eiusdem numeri quas in domum filiis suis introducebant intelligi possunt opera nostra interiora que opera nostra manebunt eternaliter in domo eternitatis que a filiis lucis sunt producta in cumulum operum bonorum. Item ioseph qui postea factus est dominus egipti madianitis venditus est triginta argenteis Genesis 37. Unde et verus ioseph scilicet xpistus venditus est triginta argenteis Mathei 26. Item postquam darius obtinuit regnum caldeorum ex consilio principum ne infra triginta dies fieret aliqua peticio a deo vel ab homine nisi a rege mitteretur in lacum leonum oppositum faciens Danielis 6. Item omnis multitudo israel videns occubuisse aaron flevit super eum triginta diebus per cunctas familias suas Numeri 20. Et hoc de sexto capitulo sufficiat et per consequens de prima parte huius tractatus.

cancellarius imperatoris per germaniam · cancellarius per galliam · cancellarius per ytaliam
dignior · senior · dicior
Maguntinensis treuerensis colomensis
comes palatinus · scilicet imperatoris · saxonie

Inde palentinus dapifer dux portitor ensis
comes bradeburgensis · camerarius · scilicet imperatoris · rex bohemie

Marchio prepositus camere pincerna bohemus

In ista secunda pte hui9 pntis tractatu9 q̄ ē de principibus siue sive nobilibus ī q̄ua regis erūt quinq3 capitula // Pmū erit de rege et eius bonis condicionibus // Scdm erit de regina et eius honestis moribus // Terciū erit de principali et eius diligēti prude^a // Quartū erit de regimine principalis dn̄e et eius decenti prudencia // Quintū erit de principe milicie et eius excellenti experiencia

Rex enī est nomē dignitatis et rōe illius pemīnēcie in honore precellit a^os dic qde et ī vtutibus simul et in bonis moribus excedē det ceteros Et nō solū ī una vtute pmo et in qualibet vtute vigē debet et alios pcedē q2 si vna s' deficet in ista tamq3 viciosus ipugnal posset Et licet ut sit rx ī oibus vtutib9 decorat9 ēē debeat principalit tn̄ vigē debet in t'bus in q̄bus s^r hūiat9 ēē debet q2 nō declinet ī oppositū // Pmo enī det ēē sapiens et prudens ne aliqd sibi impona^r de ipnide^a et fatuit^te // 2° det ēē verax et iustus ne comphandat^r ī menda^o et falsitate // Et t'cio det ēē clemens et pi9 ne corripiat^r de arrogācia et crudeli^te ¶ Dico pmo q2 rx det ēē sapiens et prudens ne aliqd s' imponatur de imprude^a et fatuit^te Na sim phm d ethi^c 8 m^o x quod s^r incip^t Politico aut di^r Q2 rx nō sit rex si tyrann9 q̄ nō ē sufficiēs ad regendū ut s' sit superexcellēs ī oib9 bonis aīe et corpis et rerū exterioꝝ ut sit dign9 et potens ad principandū Et talis rx q̄ s^r ē rx nullo indiget Tyrannus aūt indiget de mltis eo q2 tyrann9 bonū suipi9 intēd^t Rex aūt q̄ tyrann9 nō ē intēdit bonū sbditoꝝ suoꝝ Pt qd

aristoteles in secreto secretorum ponit quatuor modos regendi in quibus fo^e ca^o
rex populum regit inter quos modos commendat regem qui sibi parcus
est subditis autem liberalis illum autem precipue vituperat qui sibi
largus est subditis autem parcus quia talis per tyrannidem regit et
eius regnum durabile non est Unde ysidorus libro 9 ethymologiarum capitulo tercio
tales tyrannos non reputat vere esse reges sic dicens Rex recte
faciendo regis nomen tenetur peccando autem amittitur Unde et
apud veteres tale erat proverbium Rex eris si recte facies si autem
non facies non eris Quapropter et ipsi romani propter tyrannidem quam
reges in populum exercuerunt similiter et propter adulterium commissum per
filium regis tarquinii superbi in lucreciam uxorem colatini de civitate
reges expulerunt et per duos consules postea civitas et impe-
rium regebatur ccc annis Et omni anno mutabantur et alii eis
substituti fuerunt et consules et non reges appellati sunt
eo quod de consilio et consultu regere deberent omnia Et primi qui sic
populum rexerunt fuerunt brutus iunius et tarquinius colatinus mari-
tus lucrecie de quibus postea mencionem habebimus in capitulo 2o de
regina Et in tantum ~~[struck]~~ etiam nomen regum postea romanis
exosum fuit quod ipsum tarquinium colatinum solum propter nomen regium
quod habebat etiam ex civitate expulerunt ut dicit valerius maximus
de factis dictis libro 2o 10o capitulo 2 libro 1 capitulo 12 Et idem narrat titus
livius de origine urbis rome libro 2o et ysidorus libro ethymologiarum ubi
supra Ex quibus dictis patet quod reges tyrannice regentes sapienciam perdi-
derunt similiter et a iusticia declinaverunt contristando populum ut propter
eorum iniusticias ipsos a regimine expellat Propter quod solon philosophus
ut habetur in libro de vita philosophorum sic inquit Rex faciens regnum cum
iusticia regit voluntatibus populi et rex qui facit in iniusticia et violen-
cia querit alium qui regnet pro eo Et aristoteles loquitur ad propositum
ibidem sic dicens Si rex iustus non est non est rex sed predo et spo-
liator violentus Chalitimoe obedivit beneficio vero bonorum Ergo

hos duos modos agnoscens liber vnum benefacias in aliquo penam infligas. Et quod si hoc non feceris de tuo regno latrocinium facies per creaciones et te sicut alium spoliaret et de regno expelleret. Propter quod beatus augustinus de civitate dei libro 4o capitulo 4o sic inquit. Quid enim sunt regna remota iusticia nisi magna latrocinia. Et latrocinia quid sunt nisi parva regna. Et hoc idem per exemplum declaratur quibusdam impositis de dyomi de pyrata qui ab alexandro captus et ab eodem interrogatus ad quid mare sic haberet infestum respondit. Ad quod et tu orbem terre. Et quia illud ego exiguo navigio facio latro vocor tu vero classe magna hoc facis et imperator vocaris. Unde tales reges qui sic sapienciam regnum providerunt similes et stulti facti sunt merito pueri sunt appellandi non etate sed moribus iuxta illud. Est puer centum annorum ysaie 64. Et de quolibet rege tali qui sic puer fuerit erit loquitur ipse salomon sic dicens. Ve terre cuius rex puer est ecclesiastes 4o. Unde autem idem salomon cum iuvenis esset regnum sibi commissum puellus non regere a deo sapienciam pre omnibus postulavit dicens. Ego enim puer parvulus sum et ignorans egressum et introitum meum dabis ergo servo tuo cor docile ut iudicare possit populum tuum et discernere inter bonum et malum. Et placuit sermo coram domino et fecit ei secundum sermones suos dando ei cor sapiens et intelligens in tantum quod nullus ante eum similis ei fuerit in terra nec post eum surrecturus. Insuper dedit ei divicias et gloriam ut nemo fuerit ei similis in regibus cunctis retro diebus 3 regum 3o. Quapropter omnis israel qui audiunt iudicium quod iudicaverat rex timuerunt regem videntes sapienciam dei esse in eo ad faciendum iudicium scribitur ibidem. Unde albertus in libro de natura rerum sic inquit. O felicia antiquitatis tempora in quibus ipsi imperatores mundum regentes sapientes philosophie dederunt ut patuit de alexandro macedone de iulio ce-

sare de tholomeo rege cuiuslibet enim regni gloria civitatis in imme-
su quam dum artium liberalium studia in ipso floruerit victoria
milicie gloria et philosophia qui simul concurreret Et merito quia
philosophia vera docet iuste et recte regere per me enim reges regnant
ait sapientia et legum conditores iusta decernunt per me principes
imperant et potentes decernunt iusticiam prov. 8 Et ve-
rissimum quod ipsa sapientia melior est cunctis opibus preciosissimis
et omne desiderabile ei non potest comparari scribitur ibidem Ipsa enim
sapientia in regibus est super aurum et thopazion quia omne aurum
in comparatione illius arena est exigua et tamquam lutum estima-
bitur argentum in conspectu illius sapiencie vii Ipsa sapientia in regibus
de subditis facit filios et efficitur pater eorum et si non tyran-
nus est erit consimilis amicicia inter eos que est inter patrem et filios
maritum et uxorem Et hoc quod sentit philosophus 8 ethicorum ca° xi
secundum unumquodque Unde tali amicicia existente inter regem et sub-
ditos status regni bonus est et recte commendandus de sua sapientia
tamen ut hec amicicia magis firmetur inter regem et subditos in
moribus animus quod conditionibus bonis rex debet esse et bonus et po-
pulus debet ipsum sequi ~~[struck]~~ seu imitari cum sit magna gloria
sequi dominum ecc. 23 Ita et corpora supercelestia primum mobile se-
quuntur in motu suo licet licet et habeant motus proprios sic
inde et inferiores seu subditi quamvis habeant alios mores
proprios nichilominus tamen conformare se debent regi seu domi-
no suo iuxta dictum claudiani qui sic inquit Regis ad exemplum
totus componitur orbis mobile mutatur semper cum principe vulgus
Et ratio huius est quia reges seu principes se habent ad populum sicut
caput ad membra Ipsi enim subditorum sunt capita fontes et exem-
plaria Nam a capite regitur corpus Rivulus a fonte capit aquam
et ab exemplari scriptor capit hoc quod scribit Unde si exemplar

sit corruptu et falsu scriptor in pte excusat licz scripse-
rit falsu libru Et io solz medici pcipue curat cap-
qa si caput infirmu cetera mebra dolent Dic qz artificia-
faciens aqductu curant pncipalit q sup oia fons
sit clar9 Et ipi stationarii solent ee solliciti ut exem-
plaria sint correcta de qbs scire dent s. qd reges
et pncipes i vita et moibz dent ee exemplares ne sb-
diti exeplo eoz vicient f mudi pmaneat et exeplo
bono et prude dnoz regant qz qlibz rex seu dns
det ee sapiens et pruds ne aliqd sibi impona de
imprude et fatuitate Et pt plures reges volebant
se credi filios ee deoru ut maiois reputacois ecent
in pplo tam i csiliis qm ecia i pliis habedis ut pz de
alxo et pluribus aliis qmb de hº no adhiberent fide
Vnu cu alis vulneratus fuiss i plio ipm fertur dixisse
populg credit me ee filiu iouis vulnera aut ista ostedut
me ee filiu hois Vn ut vena viru sapiete strenuu et
potente generaret eig maitr vulcang q e deus ignis
concessit achillent cu eius vxore cocuberet et generaret filiu
generosu et nobile sz enea s quod pus fatu fuerat Et
s romani crediderut romulu a marte ee genitu et ille
fabule a bto augo tangu 3o de ci dl ca 13 Et hº sit
pm pile ¶ Scda s pile videlicz q rex ee det verax
et iustus ne cophendat i menda et falsitate Rex e
no solu det ee iustus et verax in ope pmo i vbis et i
moe vt in vtqz verax iuciat qa s salomone miscia
dia et vitas custodiunt rege pu 20 Na ubi rex pmissa
nc tenz nc obsuat tu fede fideli se et sua regnu
no 10 exponit populo Quapp arles i secreto secretoru scribe
alio magno ipm talit alloqt dices O alexand caue

ile insignis data fide et federa confirmata quia hoc queritur infidelibus
innectis et mercenariis. Vna igitur fidelitas promissa fide qui
dem infidelitas sectator malis finis. Secunda ut qui pro fide castra
tenentur cum ciuitates conseruant et regnis donantur. Tercia firmitas iura
menta tua et federa et si sint contraria nescis quod teste hermogene
dicitur sunt spiritus qui te custodiunt. Hanc autem doctrinam firmissime tenuit
alius. Nam ut de eo recitat valerius maximus. Cum cum suo exercitu
iret contra ciuitatem lassacensem ira commotus contra eam volens eam des
truere et habitatores eius trucidare uel saltem aliquas malas trac
tare. Anaximenes philosophus qui eius instructor fuerat prius ciuis
illius ciuitatis extra ciuitatem ei occurrens volens petere pro salute ciuitatis et
loco natiuitatis sue. Cum alius aduertens ipsum loquendo preuenit di
cens. Iuro enim per deos quod michi hodie que petes facere. Quo
iuramento philosophus sapiens aduertens sua peticione prudenter sic fore
uit. Peto ergo domine mi vt ciuitatem lassacensem locum natiuitatis mee
destruas disperdas et omne malum ei inferas. Qua postula
tione alius attendens simul et iuramentum quod fecerat salutem
ciuitati concessit malens iram et voluntatem quam contra ciuitatem
habuit deponere quam contra iuramentum quod fecerat venire. Nam
simplex verbum in rege uel principe firmius debet esse quam iurame
tum in mercatore uel in alio homine ut dicit quintilianus. Si enim re
ges et principes iuramenta et federa primo simplicia verba non
tenerent et regnum eorum et dominium periculis exponeret magnis.
Quod sic patet. Nam a poetis fingitur et habetur in libro de
ortu deorum. Quia laomedon qui fuerat pater priami vltimi regis troiano
rum sub quo subuersa fuit troya quia deos per uicio suo offenderat
et ipsum et filium suum deseruerunt pepigit enim cum neptuno
qui est deus maris et et apolline qui est deus diuinacionis quod si
sibi fabricarent ciuitatem ipse redderet eis mercedem. Et hoc quidem
iuramento firmauit. Edificata igitur ciuitate non soluit promissum

Et iō neptunus grecos sup troyanos adduxit ad subuertendū
ciuitatē. appollo autē zelauit p eis q̄ tpe belli eneam ira
puit nube q̄ ptexit ne ab achille occideret' vt fingit virgili'
i eneyde. Hanc etiā fabulā tangit btūs augustinus 3°
de ciuitate dei ca° 2° ¶ Due aūt et alie cōe quare troya fuit
destructa de quibz hic mencionē nō faciā nisi de raptu helene q̄
fuit vxor menelay mulier pulchrior tocius mundi ¶ Fingunt
enim poete qd ad quodā conuiuiū fuerit i ciuitate omēs dee ex
cepta dea discordie q̄ phibita fuit ne veniret de q̄ indignā
ē quō se vindicare posset cogitare cepit Et cū pe troyam i qua
dā silua iuxta fontē sederunt tres dee scilicet Juno pallas et
venus dea discordie pomū aureū p̄iect' in fontē cū pomo sc'
i scriptū erat pulchrior vīm me accipiet Ex occasione huius
scriptue ceperunt inter se contendere q̄ pulchrior eēt et cui debe
ret' pomū Et alexandrū q̄ a° noīe paris dictus ē filiū
priami regis troye i iudicē elegerunt ut pomū decerneret
pulchriori q̄ p venere sentenciauit q̄ ei pmisit dare pulchrio
rē mulierē tocius mundi spretis muneribz aliarū Vn̄ postmo
venus sp fauebat p troianis Juno aūt ⁊ pallas ad eorū
laborabat excidiū Hanc et fabulā tang' etiā btūs augus
3° de ciuitate dei ca° xxv et xviii ibidē m° x° Vn̄ ad p̄ita
cionē veneris helena rapta fuit et ad instiga°ēs Junonis
et palladis greci aduenerūt et p' longa tpa ⁊ varia bella
troya fuit destructa et regnū translatū ppter infideli'tes frau
des et decepciones ¶ Vn̄ et s'm arl' i secretis secretorū
regnū alabitorū fuit destructū ppter hō q̄ reges eorū verbat
iuramenta ad fraudē et decepcionē hoīm frangebāt federa q̄
fuerunt stabilita Ideo eterna dei iusticia nō potuit amplius
hō sustinē Et ca pt assignari q̄ tales reges plus consupserunt
quā habuerūt i prouentibz Ideoq; mediacia commiserunt iurame
ta et confederaciones fregerunt et' ad nichilū redacti sunt

quapropter eorum familiaritas de corripienda et defendenda terra eorum
Iuxta consilium platonis qui sic ait Non habitetis in terra in qua sumptus
luxurie exsuperaverit et in qua mali prevalent bonis et ubi plurimum
meruit quod omnia contingunt in terra talium dominorum eo quod prudentes
non sunt quia non considerant hec que ex actibus eorum necessario sequuntur
Unde reges alii quoque principes sic se tenere debent ut cum vitare stare
possint et media vitare contra secundum apostolum ubi prius intendatur
cum de radice improbabilium et materia viciorum Veritas autem est
radix laudabilium et materia ~~~~~ omnium bonorum Ideo reges vi
tate verbis et factis accipient et prosequuntur et maxime de non infrin
gendo legem quam ipsimet condiderint et erunt gloriosi coram
deo et hominibus et liberabuntur a malis Iuxta illud veritas liberabit
vos Jo viii ¶ Unde narrat valerius li^o vi^o de zeleuco princi
pe qui talem legem condiderat quod quicumque adulterium committeret ambo
bus oculis privari deberet Contigit autem filium eius primo hanc le
gem infringere et ipse cum secundum legem ipsum punire vellet civitas ei
restitit quantum potuit et finaliter victus tamen ne contra legem
videretur facere primo sibi unum oculum fecit eruere et postea filio secundum
Et sic quod lex statuit mansit in vigore et dominus est laudatus
tam de iusticia constancia similiter et veritate Unde reges et principes
qui sic in dei iusticia permanent simul et in veritate oris et
operis a deo sine dubio honorabuntur et si non in via saltem
in patria ubi vivit ubique ¶ Unde ad propositum adducendo legitur in gestis
francorum quod tempore mauricii imperatoris anno 2° imperii sui gun
tramus rex francie in venando fessus et dum in gremio armige
ri sui dormiret iuxta ~~~~~ rivum aqua videtur armiger ex eius
ore parvum animal exire tum volenti rivum transire nec valenti ar
miger eius gladio trans rivum posito viam ei eundi et redeundi
paravit Quod iterum in os eius intrante rex expergefactus est et
stupefactus dixit se per sompnum per pontem ferreum transisse et
sub quodam monte magnum thezaurum se vidisse Ubi tamen rex

pueissi sm fide sceptrum magnum thezaurum ibidem inuenit Eunque
a deo acceptum affirmans per specialem donum et gratiam ipsum accepit
ideoque eundem thezaurum deo reddidit et sic ecclesie vsibus dele-
gauit Ex quo hic a deo honoratus est in terris et presagium futuri
honoris quantum ab eo plus honorari debebat in celis Vnde quilibet
infidelis iudeus siue gentilis qui bene facit deus ipsum remuneratur hic
vel in futuro seculo Iuxta illud actuum x° Non est personarum acceptor deus
sed in omni gente qui timet deum et operatur iusticiam acceptus est illi ¶
Hinc est quod traianus imperator mansuetissimus et iusticiarius magnus
primo contra filium pro quadam vidua paupercula tulit sententiam eius
eorum quadam vice beatus gregorius transiens recordatus fidei suorum
peritorum amarissime fleuit et postea pro ipso quod orauit et ex speciali gratia
gratia et priuilegio ab inferno liberatus fuit Et quo et quidam seminant
theologi in hac materia aliquantum pertractantur in legenda sancti de beato
gregorio Diffusius autem alibi hec eadem materia tangitur Vnde et
cezar iulius licet fuerit infidelis et paganus tamen aliquas con-
diciones habuit bonas propter quas deus ipsum voluit remunerare
Ideo fecit eum monarcham totius mundi Cum cum quadam
vice et certo die magnum festum ~~[illegible]~~ vellet habere
In vigilia huius festi pluuia maxima cepit esse et per totam
illam noctem pluuia durauit De quo non modicum imperator
erat turbatus Et dum quidam litteratus adiutens ad palacium im-
peratoris tales scripsit versus Nocte pluit tota redeunt spe-
ctacula mane Diuisum imperium cum ioue cezar habet Volens per
versus innuere quod cesar quasi medietatem fortune haberet cum ioue
et ideo de mane serenitas deberet redire quod et factum est
Vnde et quidam trufator finxit se illos versus scripsisse quod non mo-
dicum a cezare fuit honoratus de quo turbatus multum qui dictator
fuerat versuum predictorum supra predictos versibus eadem manu sic scripsit
Nobis non vobis nobis non vobis Nobis non vobis nobis
non vobis Et sub hiis verbis sic subiunxit Si quis hoc dictamine
eadem manu compleuerit huic honor debetur Sed iste trufator
dictamine perficere non potuit et ideo accedens qui dictator fuerat

vsum pd

v̄sum pdcōr s̄ pdictū dictamē cōplemit Nobis nō vobis
mellificatis apes Nobis nō vobis nidificatis aues Nobis
non vobis vellera fertis oues Nobis nō vobis fertis ara
tra boues // Ista enī ad lr̄am magis ꝓpe pnt dici reges
et pncipes alii qꝫ plati magni subditos hntes qm̄ alii co
q̄ qlibꝫ eorū suorꝫ subditorꝫ caput sit Ipi aūt subditi eorꝫ
mebra sūt et iō seipōs nō tm̄ sane ſꝫ in plurali seipōs
noīnat et exprimūt cōuocando mltitudinez suorꝫ mebrorꝫ s
subditorꝫ i quorꝫ v̄tute et actiōe forciores aliis hoībus
existūt Sꝫ qa ex ꝓ̄p̄iis nō habem9 vn̄ sustentemr̄ iō aliūde
opꝫ accipe et s̄ atr̄a mediantib9 aīalib9 accipim9 ano
na de q̄ cōficiūtr panes Ab ouib9 accipim9 de q̄ fiūt
vestes Ab apib9 accipim9 mel de q̄ cōficiūtr cōdimēta
Ab auib9 accipim9 pullos de qb9 fiūt pulmēta Et s̄ de
aliis Cū rx seu pnceps aliq̄ qualicūqꝫ sit caput subditorū ū
magis i eo iō dēt vigē qm̄ in subditis Et iō qlibꝫ eorū
p se et mebris suis pt cū vīte dicē aīalibus pdictis No
bis nō vob̄ mellificatis apes etc̄ Et h̄o s̄ de 2o pnl̄ī videlicꝫ
q̄ rex eē debet verax et iustꝰ ne rephendatr i mēdacio
et falsitate ¶ Seqtr t̄ciū pn̄le videlicꝫ q̄ rx dēt eē clemēs
et pius ne corrūpiatr arrogancia et crudelitate Fuerūt
enī plures reges q̄ illū diē se pdidisse reputauerūt i
quo nullū opus clemēcie seu pietatis fecerūt ut pꝫ de Iu
lio cesare et tyto imperatore Vn̄ reges clemēs eē tenētr
nō crudeles exēplo regū isrl̄ q̄ clemēs fuerūt 3 17 ro
¶ Sili et exemplo qrundā piscīū s̄ delphinorꝫ q̄ clemē
tes sūt et pleni pietate et nō tm̄ in spē ꝓpa sed et alie
na Nā ut dicūt naturales Si aliq̄s delphinorꝫ moritr alii
in pfundū maris sepeliūt ipm̄ ne ab aliis piscibus cōme
datr Cōsilia enī eciā hoīes fuerūt Nā si in fluctibus
maris hoīem mortuū īuenerīt q̄ nichil de delphino aliqd

comedit quod solo odoratu cognoscunt talem ad portum deducunt et
idem faciunt si hominem vivum in mari invenirent Narrant ut recitant
hystoriographi de arione cytharista cuius fortuna fuit mira
bilis qui secundum helinandum temporibus pharaonis regis iuda per delphinum ad
litus maris fuit deductus quam hystoriam tangit ovidius pulchre
et diffuse libro 2o de fastis et beatus augustinus de civitate dei capitulo 14
Agellius autem libro 18 noctium atticarum capitulo 20 refert eandem hys
toriam et per hunc modum Narrat cum arion esset pariandri regis
chorinthiorum familiarissimus et de sicilia rediret omnibus gra
di pecunia chorinthios nautas tamquam sibi notos elegit Hij
vero pecunia cupidi cum in altum mare venissent ceperunt consilium
inire ut arionem interficerent quod ipse comperiens omnia sua eis
obtulit ut sibi vitam concederent Quibus nolentibus ei precibus
peruit ut statim in mare se proiceret Precatur autem ab eis impe
travit ut prius quam ad mare se precipitaret sibi liceret vestimen
ta sua induere et canere carmine consolatorie sui casus in cythara
quod cum fecisset quantum alicui potuit statim ad mare se proiecit
mox quod inter undas delphinus affuit et eum super dorsum suum
elevatum super undas susceptum ad terram asportavit De quo fer
tur ovidius taliter posuit versus Ille sedet cytharamque tenens pretium
quod vehendi Cantat et equoreas carmine mulcet aquas Et de del
phino iterum fingunt poete ut patet in ovidio quod propter illud opus pie
tatis iupiter eum transtulit in celum ubi nunc lucet inter stellas
novem Est enim in regione vestrate una constellatio in celo ex decem
constans stellis que vocatur delphinus licet vero id de translatione
delphini in celum sit fictio poetarum non tamen propter hoc credendum est
quod id quod narratur de arione portato a delphino sit fictum
quia sepe contigit quod delphini homines susceperunt in mari ut patet
per solinum qui de pluribus hoc refert Dicit valerius libro quarto dicit
quod delphini non abhorrent homines ut alienum sed magis eis ap

plaudunt ideo navibus appropinquant ludendo coram eis Unde et philosophus li°
12 ethicorum ca° 6 dicit quod natura delphinorum est quod voces sequantur hominum
et ad simphoniam veniunt congregatim ideo propter simphoniam quam
fecit arion affuit delphinus eo quod in simphonia et in vocibus huma-
nis delectantur sic et cum eis conversari Unde dominus albertus
de ordine predicatorum in li° de 8 alphabetis de animalibus alpha-
beto 3° quod est de piscibus marinis dicit quod sub augusto prin-
cipe dicitur puerum quendam delphinum cibasse ita quod tandem cibum
de eius manibus suscepit cotidie et tandem etiam dorso cum
post puerum per mare vexit quo voluit et revexit ad litus quem hoc
signo indicavit tandem mortuus est puer et cum in litore maris
non compareret ut solebat ex dolore mortuum fuisse delphinum
Ecce quanta delphinorum est clementia et pietas non solum
in specie propria [...] sed et aliena ¶ Ideoque exemplo eorum regnan-
dent esse clementes et maxime erga parentes et propinquos er-
ga familiares et subditos circa advenas seu legatos cum
insolentes et timidos ¶ Et alexander magnus monuit debere
eos quam ita cum rex clemens et pius observabat ¶ Primo enim dico
quod alexander magnus fuit clemens et pius erga parentes et propinquos
Nam ut dicitur in libro de vita philosophorum narratur cum venenum biberet
et se moriturum sentiens matri sue carnali litteram gratissimam
sibi fecit in quo ipsam consolabatur rogans eam ne de eius
morte tristiciam haberet aliisque mulieribus non assimularetur sicut
nec ipse aliis viris eo quod de eius eventu semper fuit cautus et
ipsa sciret eum non esse immortalem locus etiam ad quem pervenerit esset
melior eo in quo nunc foret ipsa igitur se prepararet ut inde ipsum
sequeretur per prudentiam famam sibi suscitaret quam ipse regendo ha-
buerat et quod populus in hoc eam [...] esse considerabatur et quod videt
continua generationem et corruptionem eventuum et destructionem

preciu ruinasque edificior. Et sicut filius suus habuit mores
super alios reges ita se erat confirmans et se tenerat super aliorum
regum mores et maxime virtute pacientie sibi acquireret et non sicut
mores aliorum regum de morte filiorum turbaretur. Ideoque sibi de
mandavit cum de eius obitu certificaretur convivium magnum prepara
ret ad quod convocaret omnes principes et maiores terre et cum
ad locum venirent banniri faceret ne quis sub pena capitis ad
convivium palacium intraret nisi soli illi qui sinistris eventibus numquam
turbati fuissent. Qua accepta littera fecit sicut scriptum erat. Et
ecce nullus in palacio comparuit. Cuius causam querens. Et responderunt
omnes. O domina venerabilis tu enim precepisti non intrare tuum pa
lacium nisi soli illi quibus sinistra non contigissent. Propter ecce nullus
nostrum est hiis rei expers ideo ad tuum convivium non venimus.
Tunc ait. O carissime fili quam similia sunt posteriora tua factis pri
mis qualiter enim me consolatus es confortare in tuo recessu. Ecce
qualiter aliis sua clemencia et pietate ostendit. Ergo merces
Qualiter sua clemencia et pietate ostendit contra patrem sil et mater
nam sicut in libro de vita philosophorum legitur. Et narrat quidem de magna
In her tempestibus regis philippi patris alexandri nomine clarus historiographus
torius aut scolasticus et aliter nominatur pausanias forte hy
nominis fuit opibus et deliciis affluens captus amore olim
phiadis matris alexandri per intimaciones attemptans si ei in copu
lam carnalem vellet consentire. Illa autem non consentiente conabatur
occidere philippum ut loco sui regnaret eamque acciperet in uxorem.
Et capto tempore oportuno ad interficiendum regem advenit. Sed aliis
quibus quos habere potuit percussit philippum letaliter quia ipsum vul
nerans et interponentibus se hominibus ab impugnacione cessavit.
Interea quia alexander superveniens patrem quasi mortuum inter manibus pa

sanye captiuacam veniens evaginato gladio ut eum occideret
se ne mrem vulneraret suis manibus comprehensam a percussio
abstinuit Et dixit mri filio ne ab occisione ppt ea nullo
mo abstineret et percussit eum ali- ense ipso q qui mortuus ceci
dit in tra Cu aut cepisset philippum prer suum putatum ad
huc spm ipse detulit eum ad prem et dixit Surge et capto
ense tuo et inimicum tuum occide manu ppria te ipm vlciscens
Quod cu fecisset philippus iam moriens s' ait Nichil e q
me fine vite aut mors gfert vltus et auctore finire li
bens opera adiet' Remissor et o ali- deu mri tue preg
nati pdixisse q vindice filiu eet paritura et hiis dcis spm
exalauit Et s' pz q ali- fuit clemens et pius erga pare
tus vltim h positum alicui magis crudelitas q pietas vi
deri possit q tn no e qa s'm Ieron ad riparium crimia punire
crudelitas no e s pietas Et eade ecia vba ponitur 23 q 8
mo legi 2o ali- fuit clemes et pia erga familiares et
subditos Na postq inabilia pegrat fuis monarchia mundi
decidit i lectu et cognouit q moretur vocauit q pueros
suos q secu erat nutriti a iuuentute et erat ei nutio ut ha
betur in hystoria scolastica et dimisit illis regnu suu cu ad
huc viueret et optinuerat vniusquisq regnum in loco suo et
imposuerat sibi oes dyadematem post mortem eius et filii
eorum post eos anis mltis 1 machab 1o Et d' comestor in
hystoriis Et h' institutio no stetit s' p magna tpa s tm e
aliisq abiectis regnauerit sicut ex hystoria daniel habetur
Canan texanen aliu aut libri hnt texane qd verius sit i
linquo magis expertis vxore pgnate reliquat reputans
qi nephas ee vio forti aliu herede qm viru forte succede
a tanti regni opes aliis qm pbatis i lmq h' in glo i mach
ubi sup Et s' pz q ali- fuit clemes et pius erga familia
res et domesticos Dilit' 2 eca s' subiectos clemes fuit et

pius Ita et in hystoriis eiusdem alexandri legitur Ex in principio
regni sui macedonibus immunitatem cunctarum rerum preter milicie vaca-
cionem dedit thezaurum patris aperuit cunctisque distribuens Ipse
autem ut in libro de vita philosophorum habetur sic allocutus dicens Deus debet
quod patre meo mortuo nullum in vobis quero dominium sed volo esse
sicut unus ex vobis Appeto non quod vos appetitis omnia enim volo cum
vobis velitis non volo contra istud aliud sub viris Igitur nunc audiatis
dicta mea et consilia et quod in corde meo habeo et quod de tes-
tor Deum ei fraudum ab horatore et amatore veri et tale me re-
putastis esse patre meo vivente Mando itaque vobis ut deum timea-
tis et quod obediatis in omnibus et unum assumatis in regem qui obediat deo
et qui melius cogitet pro populo et qui magis pius sit viris pauperibus et
melius inter vos dividat acquisita et qui pro vobis suum corpus ex-
ponat et qui pro nulla delectatione vel deliciis quibus sit plexus vos
negligat defendere et qui pro vobis ad occidendum inimicos viris se
audeat obicere Quibus auditis et approbatis dixerunt se vel-
le pro eius facto se exponere et eum super se regnare et elege-
runt et susceperunt ipsum in regem et dominum et coronatus cum
benedixerunt ei Sed non sic fecit Roboam qui cum a populo rogaretur ut
minueret paululum de iugo gravi quod imposuerat eis pater suus
consilio iuvenum et non senum seniorum dixit populo Digitus minimus
meus grossior est lumbis patris mei Pater meus cecidit vos flagel-
lis ego autem cedam vos scorpionibus Ideo quod eius regnum divisum
est 1 regum 12 Imperium autem alii semper augmentabat Et quia subditos
ut dictum est immunitate donavit ideo et ipse ab omni tributo liber
esse voluit Nam pater eius dario regi persarum quolibet anno consueverat
dare tributum sub certa quantitate de ovis aureis ut non impugnaretur
ab eo Alexander vero edoctus ab aristotele et factus magni cordis cum darius mit-
teret ad eum pro soluto tributo Respondit alexander mortua est gallina que
talia ova ponebat Ex quibus dictis omnibus colligere patet quod ali-
clemens fuit et pius circa familiares et sibi subiectos ¶ Ideo eam

de clemencia z pietate ondr cia aduenas seu legatos | In loce
cu sup allegato hz' ex dai9 i x psar scripsit tyrus q ipm alex
andru caperent z cu ciuibus suis q qde face possent et du
ftm eet ad sui pncia pducerent pius ciuib9 cermis cor et aia
libus i mai ptece | In q lr'a ipm alim latrne nomat dece q
de exatu alr latrnes appellat et cosilez lr'am cu legato s
destmat in q ut pius ipm vocat latrone cu q et s misit
pila tu puero cu ipa pila s ludedu sili et correctoriu ipm
tu discolu disciplinadu | Aureu ut si rdic vellet i expens sa
tiedis no deficet q oia ad aliu intellcm qm darius imptabat
et ad bo^m suu | Lris g^o rcepts et plectis fec^t legatos ligari
man9 p9 tergu et ensem euaginari qs ecnt decapitandi | Cu
dixert | dne tale rege nuqm plus vidim9 q suos vellet
mactare legatos | Rnd^t ali | dnus vr latrone me ipuat non
rge | Jo vob sacia moe latr'nis nc me in h^o inculpetis s verum
dnm q vos ad me tu ad latrone misit | Rnderut ili dnus
no hz tui noticia s nos mo cognoscim9 tua legalit^e z dem
| Et si nob indulseris dicim9 dario testioma de te fide dig
| Rnd^t ali | Ex q humiliam vos vob pco ut mea agnoscatis
misericordia sil' et clementia regale | Postea madans absol
ui et eos rmis^t ad domnu honorifice | Ecce qm clemet
et misericordit^r egit cu istis legatis || Q^to clemes fuit et
plus cu insolentes et inimicos | Nota in hystoriis ipi9 legit^r
q in 2° oflictu contr^a darium qda indutus armis macedonice
a tergo alexadru ferit s ictus ia spx galee forti dicti feriens
tratus dissiluit | Cepheus9 ie rgi offert^r i q sit9 causa facti
ait se pactu cu dario fecisse q pre rgm cu filio eet habitu
r9 si eu interfecisset | Ali pmissi audacie laudatu ad ppria
redire concessit || Ite i lib^o de vita phorz leg^r | Et cu i 2° oflictu
ali ad darium actigisset ita q ia ale alter vide posset duo ex
magnatib9 darii s bassas z ariobarsanes irrueut i eu scz

darium ut ipsum occiderent speciales gratias alexander pro hoc obtineret. Cui darius
Non faciatis hoc scelus et recordamini beneficii et gratie quas vobis contu
li. Ita et alexander rex est vester si velitis vel credatis ex hoc fideles sibi
esse eritis quia vos propter necem meam intimum faciet quia reges a con
regni querunt vindictam. Ipsi vero nichilominus percusserunt eum donec
de eo traderetur. Et postquam moreretur alexander ad eum applicuit et iactans
se super eum tersit pulverem de facie et posuit super pectus
mantellum. Dixit. Dari rex surge et sis rex principatus tue in
lio enim deum quod potentiam regia tibi dabo et institiam omnia ab
lata iniurias te contra inimicos etenim me reputo tuum debitorem
ex quo tua cibaria comedi cum occasione tue legacionis ad
tuam presentiam puer. Surge igitur et non desperes quia reges oppres
siones et gravamina sustinent plus aliis hominibus. Dein. Et signi
ficetis mihi quomodo tractatum taliter oppresserit ut de te de eis vindicam. Cui
darius eius manus osculando dixit. O alexander non te exaltes ultra
competenciam tui status nec in mundo isto confidas sufficiat tibi
ad tuam correctionem quod mihi accidisse perpendis. Supplico igitur
quod matrem honorate ut tuam teneas et loco matris uxorem
vero loco germane et filiam quam trado in uxorem et tacuit post
modicum discessit et spiritum exalavit quam omnia alexander tenuit et
nimium benigne ipsas pertractans qui in eius morte pre ceteris
doluerunt ut ex hystoria alexandri satis patet in diversis passibus.
Ipso autem sit mortuus alexander ipsum lavari precepit et sepeliri
pannis scilicet auro contextis. Post hec alexander grecos et persas ar
matos in acie congregari precepit precipiens 10 milia precedere
feretrum cum ensibus evaginatis et totidem milia sequi. Et x mi
lia a dextris et totidem a sinistris. Et alexander precessit cum persa
magnatibus et grecorum et ordinatum taliter incesserunt usque
ad sepulchrum sepelientes eum. Tunc alexander 10s duos qui darium
occiderat super eius sepulchrum suspendi precepit. In eius autem
hystoria habetur et meo iudicio melius. De cum alexander sic vel
let quod darium regem interfecissent cum gaudeo gaudeo michi hos

tem maximu subiugasse et licz ego ipe executus no sim ha
beo tn gratia condigna rndere hijs q benivolecia erga me pres
tati sut. Honoro igitur eos ut se pdant luroq prius ac mis
mee maiestate sublimes illos et notissimos me fr faciu.
Quo audito bassas et artiobarzanes se pduit qs ali inal
tissio loco iussit crucifigi s sup sepulchr darii ut sup tac
tu e dicens se cmitu no trsgredi n se ee reu pmissi quia
sublimes eos ac notissios oibus fecit. Quod videt hoies p
sexs satis in amore eius invaluert. Deinde significat filie da
rii testamentu patris ut nuberet et annuit puella et ad eu
venit et ordinat fr em darii loco sui i regnis. Ecce qnta
clemencia et pietas circa darium et suos fuit e. Vn circa
poru rege in die qsi consimilia pacta sut que ali post
occisione militu utriusqz ptes i singulari pugna obtinuit
et ipo interfecto sui milites nichilominus statuerut pugnare
contra alexandr et suos. Et cu alexandr quereret causa qua
re hoc facerent rnderut q vellent honorifice mori. Et tunc
ali sua arma exiut et in terra piciat ac si ab oi malo esset
securi. Quo intellecto qlibz arma deposuit et pugna cessauit
quibus benefecit ali. Et deinde precepit poru honorifice sepili
sicut decebat rege. Ecce quo sua clemencia et pietate ondit
circa poru et suos. Imit igitur eius exeplo aliis regis clemes
et ad pietate facie da prompti. Vn et dauid magna cle
mencia et pietate ondit erga saule et suos. Sicut dauid
habuimus in deserto engaddi ne i manus incideret saulis q qre
bat aiaz eius cu tribus milibus electoru et saul intrans spe
luncam i q interius latitans dauid cu suis volens se ex
pedire de secreto nre. Cui dauid oram clamidis silet pci
dit et socii eius volentes i eu irruere pulchris sermoibus ipos
auertit. Et hoc statim s indicans quo aia eius i manu sua fuerit
ondens ora clamidis qda qz a. subiugenda. His auditis

fleuit et ait Iustior es me reddat tibi dominus 2c 1 R 24 ll Item
et alia vice descendit dauid nocte ad castra saulis cum tribus
filiis sororis sue scilicet Ioab Abisai et azahel inueniens dauid ten-
torium regis circum dormientibus Volens abysai cum lancea per-
fodere saulem prohibuit eum dauid dicens Quis extendet manus
suas in xpistum domini et innocens erit sed tolle hastam et cyphum
aque qui est ad caput eius et eamus et ideo sic indicans eum ad
verticem mortis peruenissent 1 R 26 Quapropter et amalachitem occidi
iussit qui saulem interfecisse gloriatur 2 R 1 Unde ipso mortuo
planxit dauid carmine lugubre super saul et Ionathan et
creditur metrice compositum fuisse ll Et est continentia huius car-
minis triptita primo agit de loco ubi fuit estgeges et imprecatur
ei 2o commendat saul et ionathan et 3o specialiter commen-
dat Ionathan ut comestor recitat non autem metrice Ubi
dauid primo imprecatur montibus dicens montes gelboe nec ros nec
pluuia ueniat super uos neque sint agri quia ibi abiectus est clipeus for-
tium clipeus saul non esset unctus Et subiungit Sagitta Ionathe
nunquam abiit retrorsum et gladius saul non est reuersus inanis
Saul et Ionathas amabiles et decori in vita sua In mor-
te quoque non sunt diuisi aquilis velociores leonibus fortiores Et
certe querebat tamen animam dauid et fuit inimicus et hoc non obstante
tanta clementia et pietate circa eum et suos ostendebat quod ipsum
cum suis planxit multa bona post mortem eorum de eis narrando

¶ Unde et camillus dux romanorum magnam ostendit clementiam
circa suos inimicos Nam ut refert valerius libro 6 de ipso Cum
ciuitatem faliscorum obsideret magister puerorum nobilium de ciuitate
gratia spaciandi duxit pueros et a muris eos paulatim elon-
gando extrahens demum blandis sermonibus eduxit ad castra
romanorum ad camillum ducem romanorum asserens se faliscos
in manus romanorum tradidisse dum pueros quorum patres in eorum pa-
te urbem habent Cui respondit camillus Non magistrum solem tam po-

pulum nunc duce facies. Tu enim scelestus es et cum scelesti munere
ad me venisti. Dicitur enim belli sit et pacis iura iuste que ea non mi
nus seruare debemus. Arma que habemus non id aduersus eam etatem
cui etiam capte vrbibus parcitur sed aduersus armatos faliscos.
Tu enim quantum in te fuit nouo scelere vicisti ego autem romanus
arte et virtute ac armis eos vincam. Et statim iussit cum manibus
post tergum ligari et pueris dixit ut proditorem ad parentes suos per
ducerent ipsum puniendo secundum quod meruit. Nulla autem lex equior est
quam necis artifices arte perire sua secundum ouidium. Vnde ciues magis
beneficio quam armis victi pacem petiuerunt et portas aperuerunt roma
nis. Ecce quam clementer se habuit camillus ad faliscos suos ini
micos sicut alius ad darium et porum clementissime se habuit ut
dictum est prius. Vnde filii mi alii reges sint clementes et proni ad
pietatem quia ut dicit seneca in libro de clementia. Nullum ex hominibus
clementia magis quam regem et principem decet. Magni enim animi
est placidum esse tranquillum et iniurias atque offensiones dimittere
muliebre autem litigari et more ire sue gerere. Iracundissime ac
pro corporis captu pugnatissime sunt apes et aculeos in vul
nere relinquunt. Rex autem sine aculeo est. Natura ei telum detraxit
et iram eius inermem reliquit. Exemplum hoc magnis regibus
ingens est. Ideo pudeat ergo ab exiguis animalibus trahere mores
cum tanto hominum moderacior debeat esse animus quanto vehementius
nocet. Hec seneca. Ideo reges sint clementes et ad pietatem fa
ciendam sint proni maxime autem ut dictum est erga parentes
et propinquos erga familiares et subditos [illegible] aduenas et
legatos eciam insolentes et inimicos. Et si virtutes clementie
et pietatis eciam predictos exuerint vicium crudelitatis non in
current eo quod secundum senecam primo de clementia virtuti clementie ipsa
crudelitas opponitur. Ideoque reges prosequi debent clemenciam
fugere autem crudelitatem et maxime ex eo quia omnem crudeli
tatem [illegible] de qua quis contritus non est nec satis fecit sequitur pena temporalis vel

etna ul' vtraz successiue ut pz de pharone antyocho z herode q̄
sup̄ modū crudeles extiterūt In flagellis eciā determiacōes sūt
q̄bꝰ deꝰ etnā penā conexit ut tpale suppliciū sit eiꝰ etne dāp
nacōis iniciū de pē di z Auctoritas ¶ Si aūt pꝰ cāo obiciat vi
delicz q̄ nō consurget duplex pena tpalis et etna p pmit q̄
rndeo et dico q̄ nō ē dicꝰ pē s; vna q̄a vna alteri conectit
nc adhuc sufficiens ē eo q̄ deꝰ p oībꝰ pumedis sp aū q̄
dignū punit ¶ Dz adhuc ut a regibꝰ crudelitatē magis au
ferāmꝰ alios i mediū pducamꝰ q̄ crudeles fuerūt penasq̄
īcurrerūt notabiles ¶ Pꝰ eī adduco abimelech filiū gedeonis
seu Ieraboab alio noīe nūcupato q̄ tā crudelis fuit et malꝰ
q̄ lxx fr̄es suos vno solo excepto occidꝰ ut solus regnare poss
s; Dicimitz aūt et vi viri mello congregati iux quarcū q̄ stā
bat in sichem ut constituerūt i rege abymelech Qd nūciatū
fuit Ionathan filio Ioboam q̄ solꝰ euaserat init et stetit i vti
ce montis garizim eleuata q̄ voce clamauit et dixit Audi
te me vi sichem ita ut audiat vos deus Ierūt ligna et
vngerent sup se regem dixerūt q̄ oliue Impera nobis que
noluit desere pinguedinē suā qua vtūtur dii et hoies Po
ipm dixerūt ad ficū q̄ noluit deserē dulcedinē fructus sui
Ide dixerūt ad vitē q̄ noluit deserē vinū quod letificant
deū et hoies Dixert q̄ ad rāmū Impera nob Et ille dixt veni
te q̄ꝰ et rq̄escite sub vmbra mea alioqn egrediatur ignis
de rāno et deuoret cedros libani Iudicū 9 Ad lrāz eiꝰ
sm Iosephū rāmꝰ int ligna hz nāz ignē pferēdi Et tūc
exposuit eis pabolā dicēs Si rcē et absq; pnū consti
tuistis sup vos regē abimelech z ~~ipe letet in vobis~~ nō
vitiose egistis cū Ioboal et domo eiꝰ hodie letamini in a
bymelech et ipe letet in vob Sin autē pusse egrediatur
q; ignis ex eo et consumat habitatores sichem et oppidū
melle Egrediatur q; ignis de viris sychem et de oppido

mello et deuorat abimelech et hoc dicto aufugit quod et fcm
e ?iam tribus annis regnauit abymelech in sychem et misit
dns spm pessimu inter abymelech et habitatores sychem quia
ceperut eum detestari ppter scelus interfectionis lxx filiorum Jeroboal
qui colligens exercitum insidias urbi posuit et astucia optinuit
eam qui habitatores eius interficiens et in ea quandam turrim igne succen
dens in qua mille viri excepti mulieribus et paruulis perierunt postea
obsedit oppidum thebes in cuius medio erat turris fortissima Et
cum oste turris appropinquaret et ignem supponere niteretur mulier
fragmine mole iaciens desuper fregit cerebrum eius Et sic red
didit deus malum quod fecerat abymelech contra patrem suum
interfectis lxx fratribus suis Sichimitis autem quod operati erant retri
butum est et uenit super eos maledictio Jonathan filii Jeroboal
Judicium ubi supra Consilia que nostris temporibus pacta sunt // Sta
illustrissimus princeps dns petrus rex cypri qui non mille an
nis retroactis allemaniam terram transiuit nostram seu remum des
cendendo usque in coloniam a suo fratre interfectus qui frustratus
in suo proposito ei in regnum non successit sed filius eius in annis
iacens adiutus auxilio ianuensium qui considerationem habuerat
cum patre infantis // Item dns petrus rex hyspanie a suo fratre
nostris temporibus est interfectus et forte circa idem tempus uel saltem non
longe fuit unus ab alio distinct tempore Sed nunc rex qui ei
successit in regno de fratricidio per ecclesiam excusatur eo quod
secundum morem ecclesiarum non in tali cunctacione habuit ut debuit
ymo ut a pluribus recitatur ecclesiam principalem in hyspania
synagogam fecerat iudeorum in tedium sancte matris ecclesie // Item
ne est dubiose ut rex cypri a suo fratre fuit interfectus sed uir
armorum oppidum obtinuit in quo fuit et sic ab inimicis interfectus
est Sed quod uel quantum sit de hystoria ultima cunctadiatur non scio uerum
tamen dico quod si contra iusticiam fratrem suum occiderit impunitus non
transibit nisi hic uel in alio seculo de fratricidio puniatur // Vnum ad propositum

adducendo legitur de mauricio imperatore et habetur in cronicis
martini quod cum sancto gregorio plurimum discordabat adeo
ut post multas detractiones quas ei inferebat etiam mor-
tem sibi minabatur. Unde eodem temporis apparuit rome quidam vir in
monastico habitu evaginatum habens gladium per civitatem
transeundo clamans ecce modo mauricium imperatorem gladio peri-
mendum. Quod imperator percipiens de malis suis penitens
per se et per alios deos orauit ut hanc sententiam retractaret. Hiis
gestis audiuit in sompnis nocte dicentem sibi vis ut hic
in hoc seculo reddantur mala que meruisti. Et ille Domine amator
misericordiarum deus hic mihi reddas malum pro culpis et in futuro
parcas. Et alibi habetur quod tunc iussit divina vox tradi eum et
constanciam uxorem eius cum filiis ~~voce~~ foce militi. Expergefactus
vero misit ad accersiendum philippum generum suum cui quod dix-
it Scis inter agmina vestra aliquem militem focam nomine. Et ille Scio
unum. Et imperator Cuiusmodi est. Qui ait Iuvenis timi-
dus et temerarius. Tunc referens philippo sompnium glori-
ficavit magnificat deum pro huiusmodi revelacione. Post hec mau-
ricius in orientis partibus constitutus cum milites suos a rapi-
nis et furtis cohiberet, nec tamen eis conflictu stipendia da-
ret, milites provocati focam super se contra mauricium in
cesarem creaverunt. Quod audiens mauricius in quandam in-
sulam fugit ibique cum uxore et filiis suis iussu foce a ...
... interceptus est. Ecce quomodo iste imperator pro suis sceleribus
et crudelitate hic ~~punitum~~ punitus est et non in alio seculo qui
penituit et non permansit in suis sceleribus et crudelitate sicut
plures alii qui per totam vitam crudeles fuerunt et non se emenda-
verunt unde legitur Nero vero ne senectam ut magistrum timeret ipsum
vita privari voluit. Ut locum videret in quo ante natus fuit
matrem propriam incidi fecit. Ut ignem copiosum conspiceret ut in

tr(a)ctata fuit roma p(er) septe(m) dies incendii p(re)cep(it). De q(uo)b(us) et (con)si-
milib(us) roma(n)i (con)uocati ip(su)m int(er)ficere volentes baculu(m) que(m) tenes
i(n) manib(us) de(n)tib(us) acuit et se ip(su)m i(n)t(er)emit. P(ro)p(ter) q(uod) s(c)ito no(n) solu(m) t(em)p(or)al(em)
sed et et(er)na(m) seq(ui)t(ur) pena 23 q. 4 ca(pitulo). Displicet e(ti)a(m) medu(m) p(ri)-
mo n(on) p(ro) illib(us) e(ti)a(m) si baptizati e(ss)ent ora(n)du(m) e(st) n(ec) obla(ci)o fa-
cienda p(ri)mo cu(m) aliis cadauerib(us) sepeliendi s(un)t ibide(m) q. 4 ca(pitulo) pla-
cuit ut h(uius)m(od)i. ¶ It(em) hanibal tam seuerus fuit et crudel(is) q(uod) in
flume(n) gello de corp(or)ib(us) ro(ma)nor(um) i(n)t(er)fecto(rum) ponte(m) f(ecit) ex(er)citu(m) su(u)m
t(ra)nsduxit. ¶ It(em) dicit orosius de bello canensi et b(ea)t(u)s aug(ustinu)s
3o de ci(uitate) d(e)i ca(pitulo) 19 dic(it) de ro(ma)nis tot int(er)fecti fu(er)u(n)t q(uod) hanibal
i(n) testimoniu(m) victorie tres modios anulor(um) aureor(um) quos i(n)
manib(us) i(n)t(er)fector(um) e(q)uitu(m) ro(ma)nor(um) senator(um) q(ue) detraxera(n)t kar-
thagine(m) misit. ¶ It(em) recitat b(ea)t(u)s aug(ustinu)s 3o de ci(uitate) d(e)i ca(pitulo) 20 q(uod)
saguntinor(um) ci(ui)tas ab hanibale obsessa p(ro)p(ter) fame(m) totaliter
u(er)a i(n) suor(um) cadauerib(us) no(n) nullis pasta p(er)hibe(tur). Dein(de) o(mn)i-
fessa e(ss)et ne salte(m) captiua i(n) manu(s) hanibalis p(er)ueniret ingente(m)
rogu(m) publice struxe(ru)nt in q(uem) ardente(m) ferro eci(am) trucidatos
o(mn)ia se suos q(ue) miserunt. Alibi a(ute)m melius hor crudele fini-
eratur videlicet p(er) t(em)p(us) limu(m) q(uod) int(er) cetera recitat dic(it) miles
q(ui)da(m) amicus hanibalis valens salte(m) vita(m) ciuiu(m) saguntinor(um) sal-
uari p(er)mitteret eis vita(m) et locu(m) aliu(m) ubi possent possent ciuita-
te(m) costruerent du(m) t(ame)n saguntini hanibali cu(m) o(mn)i auro (et) arge(n)-
to ip(s)or(um) redderent. Ipsi t(em)p(or)e deliberac(i)o(n)is accepto rogu(m) max(i)-
mu(m) i(n) me(di)o ciuitatis accenderu(n)t et p(ri)mo i(n) eu(m) o(mn)e auru(m)
et argentu(m) cu(m) o(mn)i alia supellectili p(ro)iecerunt et postea ce-
sis vxorib(us) et liberis se i(n) ignem vnanimit(er) p(re)cipitauerunt.
De q(ua) int(er)itu eci(am) b(ea)t(u)s aug(ustinu)s 3o de ci(uitate) d(e)i ca(pitulo) 20 men-
cione(m) faciens int(er) a(li)a d(ici)t. Dic(it) de int(er)itu p(re)dicte ciuitatis
horror e(st) aliq(ui)d lege(re) mag(is) scribe(re). Cluagypt et ip(s)e male
t(er)minauit vita(m) sua(m) eo q(uod) s(ic) seuerus fuit et crudelis. Cu(m)
p(ri)m(um) in(t)estinu(m) sp(on)te ~~[illegible]~~ venenu(m) ip(s)e sumpsit ut legitur

p̄ueniret romanoꝝ q̄ ipm̄ etiā ĩuitū cōplē debebat ad pacē
habendā cū ponticꝭ Eutropius aūt dicit li° x° Cū ham-
bal videt q prusia rex bytinie ad quē cōfugerat p̄ter opinatū
fortuniū quod ei in bello acciderat ꝙ oēs suos in cōflictu p̄-
dideat voluit ipm̄ tradē rōmis legatos romanoꝝ p̄ueniens
venenū accepit ne viuus romanis p̄sentaretur et miserabiliter
et ipse mortuus ē Bene eni dicitur miserabiliter quia seipm̄ in-
q̄dam° cōm̄ naz est et sūmū g̃dū crudelitatis optimet
ni qñ a spū sco sit edocta sicut quēadmodū sapsone docu-
ncs a ip̄a inscriptione excusant Rōm aūt seu gentiles ali-
quosdā imitātur ex hoc cōmēdāt Nā theobrotus cū platone
in phedrone legeret se ipm̄ de muro in mari p̄cipitauit ut vi-
tā sibi acquireret meliore Simili mō q̄dā de domo cathonū fa-
ciens et ex eadē causa Jtē lucretia seipām interficiens ne
impudica reputaretur Catho vticensis idē faciens ~~et ex eadem~~
~~causa~~ ne imperatori sine rogaret a quo victus fuerat prius Quoꝝ facta im-
probat btūs augustinus de ci° dei in plibus locis in quibus mētionē facit
de eis sicut li° 1° ca° 19 usque ad ca^m 2[illegible] inclusiue eo q maxi-
ma crudelitas ē seipm̄ interficere Tūc et carthago cuius ciuitatis ha-
nibal princeps fuerat et eciā a rōmis victa per 17 dies per
incēdiū spōte factū periit Et rex hasdrubal cū vxore et
duobus filiis eius in igne se p̄cipitauit ne romanis seruire co-
gerentur ¶ Recitat aūt orosius li° 4° q publius scipio cū car-
thaginenses viribus defecissent ipsos ad se vocatos iussit eos
arma vniuersa et naues tradi si a morte liberari vellet quibus
traditis tanta vis armorum fuit q tota affrica iam terra armari po-
tuisset Armis igitur sic traditis iussit suā vrbe relicta recedē procul
a mari decē milibus passuū vnde tāc dolore in desperacione
contulerunt arma que ex ere faciebant ad huc quatuor annis se de-
fenderunt Tandē sex diebus et noctibus cōtinuis impug-
nant Jta q coacti quibusdā ciuitate egressi diebus postulantibus

ut salte eis sim̄re liceret Quibusdā aūt sponte de alto precipitan-
tibus se, aliisq3 in igne se et sua ꝑicientib9 ne romis seruire co-
gerentur potiq mori volentes et ciuitas incensa in diebꝰ continuis ar-
sit Et qa ut tactū ē mltas crudelitates in romanos exercuerat io et
ipi s̄t miserabilit̄ puniti sunt et flagellati Nam btūs aug9 i°
de ci^te di c^o 17 narrat de marco regulo q crudelissime a carthagi-
nesibꝰ tractatꝰ morte miserabile ei inferendo eo q atroces eos
ps inuaserat tandē captus ab eis q cū ipm cū aliis ligatis roma
miserunt ut liberacionē ꝑpam a etiā q captiuor vtriusq ciuitatis p-
curaret q roma veniens contraria consuluit et ut addit agelli9
dixit se ēē antiquū ꝑimo eis venenū fuisse ꝑpinatū q eū certo
die mea oportet et ꝑpter iuramētū carthaginesibꝰ factum i eum
q ne fieret redire sub iuramēto debet io q veniebat ipm q in
angusto ligno vndiq acutissimis clauibꝰ confixis includebant ipm
q stare oportebat ut sic p ꝑuaciōez sopni moreretur Agellius at
dicit q ipm i ꝑfundissimis tenebris includeret et postea cū i ob-
plexū solis posuerunt palpebris apertis retentis. Alii dicunt
abscisis forte vtriusq sibi fecerit ut miserabilius moreretur Ecce
crudelitas et in pena ē ipi crudelitate senserit ut pz ex pre-
dentibus Nā cyrus rex ꝑsarum q̄ eāt bellicosus q ut dicit co-
mestor i hystoria tande trāsgressus ē araxem regina massa-
getarum et thamari victus et occisus q capud illi9 ꝑscisū in vtre
plenū sanguine hūano proiciens insultando dixit Satia te sanguine
quē sic sicisti ipse et q mltos antea occiderat ē ipe in fine oc-
cisus ē vn̄ gen 9 scribit' Quicūq effuderit hūanū sanguinē
sanguis illi9 fundetur vn̄ aristoteles i secreto secretorū alexan- ca^e 9°
drū amonens ut pce fundere sanguinē hūanū sic inquit O ali-
moneo te videlicet q sanguinē hūanū pce fundas qm soli deo
cōuenit q nouit occulta cordiū ē secreta hom̄ noli tibi assumere
officiū diuinū qa nō ē datū tibi sicut ait-chamm diuinū Caue i°
q tu potes sanguinē effundere hūanū qa doctor egregi9 h'-
mogenes scripsit dicens Cū creatura m fiat creaturā silem

sed virtutes celorum clamabant ad diuinam maiestatem dicentes Domine domine
sanguis tuus vult et filii tui Rex si iuste interficiat .i. videbit creator
excelsus Permitte eum qui interficiat quia interficiet quia in vindictam
et ego retribuam Et totiens in suis laudibus virtutes celorum imputa-
bunt mortem interfecti donec vindicta fiat ab interficiente qui erit
vnus de persecutoribus in penis eternis Hec ille Romani ante tempora
xpi et postea nimis crudeles fuerunt sanguinem humanum supra modum
sitientes propter superbiam eorum et cupitudinem dominandi aliis Ideo et
multa mala eisdem temporibus euenerunt eis et maxime effusio sanguinis
Et hoc quidem euidenter patet tam temporibus regum quam etiam consulum Fuerunt
enim septem reges qui primitus vrbem rexerunt et regnum eorum secundum
eutropium libro primo et secundum beatum augustinum de ciuitate dei libro 3 capitulo 17
durauit 243 annis et solum duo ex hiis numa pompilius et anchus
marcius morbo obierunt alii horrendos exitus habentes secundum beatum
augustinum vbi prius In quo etiam loco predictos reges nominatim exprimit et
quedam eorum facta Et sunt primus romulus numa pompilius tullus hostilius
anchus marcius priscus tarquinius seruius tullius et tarquinius superbus
De illis omnibus facit etiam mencionem titus liuius libro primo de origine
vrbis Ipse enim romulus primus rex in roma remum fratrem suum occi-
dens dum muros ciuitatis faciebat et qualiter habetur clarius infra
parte 3a capitulo xi in 2o membro principali Quidam autem ipsum a fratricidio
excusant ut habetur ibidem Post hic multitudinem latronum congregauit in
quodam templo in quo omnia crimina dimittebantur carentes vxoribus
qui filias sabinorum in quodam ludo rapientes propter quod multus sanguis
effusus est in diuersis partibus vtriusque partis Dum puelle rapte se inter-
ponerent inter viros parentes et cognatos et illis pugnantibus
pro quibus facerent nesciebant Dum strage socerum maritis cruentis
ab eorum filiabus amplexus miserabiles extorquebant nec ille
audebant flere patres occisos ne offenderent victores maritos
ut dicit beatus augustinus 3o de ciuitate dei libro capitulo 13 Dum romani
soceros interficiebant in pluribus quam iam filias amplexabantur
in thalamis Dum ex vna parte timebant ex alia dolebant nec

socere hostes liberent non dolorem ferre possent victis parentibus et propinquis quorum
aut pie cruciabantur aut crudeliter letabantur victoriis ma-
ritorum. Aliqui non parentum ferro amiserunt viros aliqui virorum ferro
etiam et patres et viros sic quod duxerunt vitam miserabilem lugendasque
victorias alternas accipientes non finis fuisset tanti miserie nisi rap-
te puelle laceratis crinibus et vestibus provolute pedibus parentum
iram eorum iustissimam non armis sed supplici pietate sedassent.
Sed inter ipsas acies et tela volancia medias se posuerunt ex
una parte interrogando parentes ex alia viros ne sanguine nephando so-
ceri et generi se respergerent sic quod moverunt animos utrorumque. Et facto
silencio duces ad fedus faciendum processerunt non solam pacem
sed unam civitatem ex duabus fecerunt. Igitur consociant et imperium omnes
Romam conferunt. Verumtamen tacium regem Sabinorum qui arte dolose ob-
tinuerat plurimum quod federum cum romanis habuerat compulsi in regem
recipiunt ut cum Romulo ex equo regnaret qui cum postea occisus
fuit quem Romulus inultum dimittens quia solus regnare affectabat.
Hanc hystoriam satis copiose tradit beatus Augustinus 3 De civitate dei capitulo
13. Et Ovidius 3 de fastis. Et quia Romulus crudelis fuit valde ideo
et ipse miserabiliter vitam finiuit quia a fulmine percussus vel ut alii
dicunt a senatu occulte occisus. Et has opiniones recitat beatus
Augustinus 3° De civitate dei capitulo 4. ¶ Post illum sequebatur Numa Pompi-
lius qui secundum Tytum Livium libro primo De urbis origine non de Romanis sed de
Sabinis fuit et propter eius famam tam de iusticia quam etiam de religione
ipsum in regem elegerunt. Cuius tempore pax fuit quod deo Iano templum con-
stituit cuius clausio pacem significaret, eius autem apertio bellum. Quod
templum toto tempore vite sue quibus regnavit scilicet 43 annis clausum per-
mansit. Qui leges condidit sacrificia instituit et naturali morte vitam fi-
niuit. Hec Tytus Livius. Ipse enim regnavit tempore Ezechie regis Iu-
da. ¶ Post Numam vero regnavit Tullius Hostilius qui templum iam
aperuit quia totus erat bellicis deditus fuit qui post effusionem mul-
ti sanguinis utrusque partes Latinos superavit civitatem eorum principa-

le s[cilicet] albani ciuitatis et populum ad inhabitandum romam adduxit Cuius autem h[isto]
riam fuit clare habetur in tractatu .1. libri 2e partis 3o membro principali
h[oc] etiam a fulmine percussus ipse et domus eius tota ¶ Post illum se
quebatur quartus rex romanorum sanctus marcius quod autem fecerit
quod sit relacione dignum non recordor me legisse forte non dum
vixit uel aliquod non fecit magnificum sed vitam cum fulmine mor
bo non violento aliquo exteriori ¶ Post hunc regnauit priscus
tarquinius qui quintus rex fuerat romanorum de quo narrat titus liuius li
bro de urbis origine qui non romanus sed aduena fuit qui romam veniens
tantam graciam inuenit apud anchum marcium quartum regem romanorum quod
fuit tutor eius Cum igitur mortuus fuisset anchus et ciues congre
gati essent ut de futuro rege eius prouideret tarquinius filios anchi
quorum tutor erat venatum misit et eis sic absentibus peciit qui licet
postmodum in regno multa strenue egisset tamen filii anchi propter inui
diam eius suum in vitam dolose ... regni et quia etiam nullum eorum successo
rem constituit sed quendam seruium tullium cum filia sua desponsa
uerat Conspirant igitur contra ipsum et duos pastores assuetos ferra
mentis agrestibus dimicare ad hoc elegerunt ut regem interficerent
qui ex condicto inter se litigantes appellauerunt ad regem et cum ad
missi fuissent et ad regem adducti et rex in unum illorum conuerte
retur vehementer intenderet alter eleuatam securim regem in capite percussit
et occidit Cui in regnum successit seruius qui sextus rex romanorum fuit
tullius ¶ De quo narrat titus liuius ubi prius quod lucius tarquinius qui
postmodum tarquinius superbus appellatus est cum tulliam filiam seruii
duxisset in uxorem stimulante malicia uxoris regnum appetiit et quod
tullium ~~filium~~ suum prius coram patribus ipsum inuexit postmodum in foro
presente populo idem fecit et stipata armatorum multitudine in se
de regia se collocans iussit patres citari ad regem tarquinium propter promi
Tullius vero hoc percipiente mox accitens tarquinium de hoc increpare
cepit quare per gradum statum deicerat et cum grauiter lesus fuisset et in
domum vellet redire in via per inimicos a tarquinio missos occisus est

Sup eius corpus tullia filia eius festinās ut nouū regē salu
taret currū sup̄ sūm tradux fecit Premissa vō ferre oīa narrat o
uidius li° 6 de fastis post p̄fatū vō scelus ut narrat tytus liuius
vbi p9 regnū sibi vsurpās valiscos et gabios populos vicinos
domuit Idem templū iouis edificans ī monte q̄ p° p̄m ysidori
nū li° 13 vocatus ē saturnius q̄a saturnus locū illū ī habitauit pos
tea mons tarpeius dictus ē Cum aut foderet et templi fundamenta
ruderta ē ibi sub tra capud hoīs cū facie integrā a q° mons ille et
templū iouis capitoliū appellatus ē Et p̄m titū liuiū ita suptuo
sū erat et magnū q magnificēcia rōnor q̄ fuit tpe augusti
sub q° ferre toti orbi dn̄abant vix potuisset illi opi aliq eq̄
le fecisse Et q̄a in hiis et in aliis tarq̄nius suptuosus erat valde
io tarq̄nius suplus fuit appellatus Et licet malus fuit extrēe
nō tn̄ ppt scelus ppriū ꝫ filii sui sexti tarqni de vrbe expul
sus fuit eo q lucreciā vxorē colatini violent' oppssērat Quā
hystoriā clarē inf^a hēbimus ī ca° sequēti ī p° membro pn̄li Vn̄
amici lucrecie corpus eius ī romā tulerūt ut ergo eo magis po
pulū concitarent 9° regē q̄ tūc ex roma ī absidione ardee
ciuitatis fuit Et cū redire vellet clauserāt sibi portas et
duos consules q̄ p̄eēnt reipublice creauerāt q̄ oī anno mutari
deberent ne nimis rigidius diu regnarēt Et p9 expulsionē
17 annis supuixit quibus romanis infestus fuit hūs spem
recuperandi regnū et tn̄ in ea spe frustratus fuit Et quā
uis regimē consulū romanis placuisset multa tn̄ mala sub eis
acciderunt Nam p° a° 4 consules fuerunt p̄m titū liuiū lib° 2°
de vrb' origine Et p̄m btm augustinū lib° 3 ca° 26 q̄ p̄mi
fuerunt Iunius brutus et colatinus tarq̄nius maritus lucrecie
q̄ nō scelerosus ꝫ plus extitit et p expulsionē regis labo
rauerat fortissie et tn̄ de vrbe expulsus fuit eo q ī nōie
conueniebat cū rege Nā in expulsione regis māuerat nē am
plius genus regnū nec nō in vrbe relinquā Vn̄ hinc eius

sulatu successit valerius publius Iunius autem filios et duos
fratres uxoris et eius pr̄ncia p̄ma virgis cesis de inde eos decollari
iussit eo quod tractauerant de reductione regis nec in aliquo de hoc
immutatus nec dolorem ostendebat ab extra et eodem anno 2 ipse in bello
a filio tarquini interfectus fuit Cui in consulatu successit lucrecius
spurius pater lucrecie quam filius tarquini regis oppresserat Sed et
ille eodem anno obiit Cui successit marcus oracius Et sic ut
dicit isto primo anno 4 consules roma habuit Illis autem 14 annis
quibus rex tarquinius supervixit ad extra plurima bella habuerunt
Post hoc autem tempus peiora mala subsecuta sunt tam infra
urbem quam extra Infra enim urbem passi sunt famem pestilen-
tiam et bellum ciuile Fames enim secundum titum liuium libro 4 tanta
erat quod se ne fame cruciaretur in tyberi submergebant ¶
Item ex pestilencia maxima multitudo primorum seu maiorum moriebatur
veneno matronarum infecti et ex manifestacione vnius ancille pro-
te sunt 22 que cum ad preceptum iudicis sumpsissent medicamenta que
dixerunt esse bona statim mortue sunt 2 earum complices in eodem fa-
cinore deprehense secundum orosium libro 3 fuerunt 3 80 que dampnate sunt
Item alia vice secundum eundem libro 4 sub fabio gurgite et gayo genu-
cio consulibus tanta pestilencia rome fuit quod eciam necatis in ven-
tre fetibus futura prole priuaretur 2 iminatur partus cum periculo ma-
trum extracti abortum parinebatur in tantum quod credebatur de futu-
ra esse successione parum in hominibus quam in iumentis Et subinfert
quod atrocitatem huius pestilencie significare conticens suum quia verbis implere
non possum Nam vltra byennium ipsa pestilencia durauit ¶ Ista
enim mala tangit eciam augustinus 3o de ciuitate dei capitulo 17 Sub annis
autem consulibus innumerabilia facta sunt que verbis explicari non possunt 2
tamen aliqua adducam in medium videlicet quomodo silla urbem intrauit et bel-
lum contra marium 2 suos prualuit qui tamen sex vicibus preconsul roma-
ne urbis fuit Silla vero contra grecos missus et interim marius
diuersas crudelitates exercuit et silla reuerso 2 mario mortuo contra

marcum filium eius crudelior commisit Hanc enim hystoriam tangit
beatus aug^s 3° de ciuitate dei ca^o 21 2 28 Inter crudelitates autem
principales quas romani inter se passi sunt hec est vna quam cumulus
a^a ut bella seu mala inter affines fuerunt et primum fuit inter
popeium magnum et julium cesarem 2^m inter cesarem augustum et
antonium Popeius enim fauebat parte sille Julius autem parte mari
norum Jo enim plurium non solum romanos sed qui totum mundum occupat
ut dicit orosius li^o 6 Vnum et multa bella ab eis sunt commissa
variis euentibus terminata Vlando cum iulius preualuit popeio qui eius
filiam scilicet iuliam habuerat Hec autem bella commissa sunt post
mortem iulie filie cesaris vxoris popey ut dicit beatus aug^s
3° de ciuitate dei ca^o 13 Vnum cum Julius ut dicat eutropius li^o 6
40 vicibus dimicauerat et finem bellorum fecisset cumque per orbem
et romam fuisset reuersus cepit insolencius agere preter et po
pulo romano consuetum subtrahere nec senatum ad se venienti assur
gere Alia que tyrannica faceret contra consuetudinem rome libertatis co
niurauerunt contra eum plus quam 260 de senatoribus et 23 vulneribus confossus
Tamen marcus fuit tradita cartula per orbem conspiracionis quam si legisset
mortem euasisset post tamen Vnum et octauianus cum multa bella egisset
tandem bellum habuit scilicet inter affines contra sororium suum antonium
qui eius sororem repudiauerat et cleopatram reginam egipti duxerat
in vxorem quem nauali bello vicit qui in egiptum fugiens de sua
salute desperans se ipsum interfecit Cleopatra autem vxor eius
sepulchro anthonii se iungens aspidem admisit et eius veneno ex
tincta fuit // De malis autem bellorum que ab externis sustinuerant
nullus exprimere sufficit aliqua tamen pauca tangam Unde ut narrat
orosius lib^o 4 in 2° bello punico quod erat contra cartaginenses
tanta multitudo ab hanibale principe kartaginensium cesa fuit quod ro
mani desperauerunt et cogitabant relinquere romam et alibi sibi querere
locum ad habitandum quod tunc confirmata fuisset nisi quod cornelius
scipio tribunus militum restitit et eos ad spem vite respirare

fecit Nam ut recitat valerius li° 9 Hanibal fugire cupiens quoniam
odium esset inter romam et kartaginem in terra pede puluerem sus
citans dixit tunc fore finem belli cum altera ciuitatum in pulue
rem sic esset redacta quod non de roma sed kartagine post modum
est adimpletum ut ex habitis patet Item quam crudelem finem et horri
bilem fuit quem mitridas rex asie intulit romanis Jussit enim omnes
ciues romanorum in tota azia peregrinantes vno die vna que hora
interfici quod etiam factum est et nunc explicari nullo modo potest quanta multitudo
romanorum tunc cesa fuit Hanc hystoriam recitat beatus augustinus
3° de ciuitate dei ca° 22 vbi inter alia sic inquit O quam miserabilis
rerum facies tunc erat subito quemquam ubicumque fuisset inventum in agro
in via in oppido in domo in vico in foro in templo in lecto in con
uiuio inopinate atque impie fuisse trucidatum Quam gemitus mo
rientium quam lacrime spectantium fortasse et ferientium lamentabiles
fuisse omnes enim crudelitates quas romani fecerunt simul et sus
tinuerunt minimus plures esset ponere etiam si compediose fieret
quapropter de hiis que de romanis dicta sunt ad presens sufficiat Modo
tamen pertranseundum est quamuis multis notum sit quod iudei principes
eorum et pontifices crudeles fuerunt in christum et sanctum iacobum
ipsos crudeliter et contra iusticiam interimendo propter quod miserab
biliter a vespasiano et tyto filio eius puniti sunt ita quod au
res audiendo pertinescere possunt Nam ut recitat egesippus li° 4 et
iosephus li° antiquitatum quod ibi per biennio a tyto obsessa int
terit mala que obsessos fuerunt prouenerunt tanta fames omnes
tenuit quod parentes filiis filii parentibus viri vxoribus et vxores
viris cibos non tantum e manibus sed etiam ex ipsis dentibus
rapiebant calciamenta que sua et corrigias comedebant
vetuste quoque palee que olim proiecte fuerant non mediocri stu
dio requirebantur et si quis tales volebat grandi precio mercabatur
Primo tanta fames ibi fuit ut quedam mulier locuples infan
tem proprium interficiens ipsum que comedit Juuenes etiam etate

Fornaces velut simulacra per vias oberrando pre fame exanimes ca
debant Cum autem mortuos sepeliebant sepe super ipsos mortuos
mortui cadebant fetorem cadauerum non ferentes Ex publico sump
tu ipsa sepeliebant sed deficiente sumptu et vincente cadauerum
multitudine de muris cadauera precipitabant nec alia tunc erant
sepulchra in que mortuorum cadauera ponerentur Unde etiam tytus cir
cuiens cum vidisset valles cadaueribus impletas et totam patriam
ex eorum fetore corruptam manus suas cum lacrimis ad celum ele
uans protestabatur nequaquam sibi illud ascribendum quod veniam dare
voluisset et pacem incolumes ipsos seruasse si bellum deposu
issent et pro pace habenda rogassent Plurimi eciam non ignobi
les viri ad tytum confugientes asserentes decem defunctorum corpora
que per portas delata erant Eorum autem que propter multitudinem infi
nitam efferri cadauera nequiuerunt numerum fuisse inestimabilem
Et sic nichil magis in tantis calamitatibus quam quod una precedit
que solet alleuiare ~~miserias~~ miserias solacium eripuerat Nam
nullus locus periculo vacabat nulla fugiendi copia erat pauoris
ubique clamores morientium gemitus desperacio vincentium ut miserabi
les diceres eos qui euaserant et beatos qui obierant Quos igitur decreuistis
es ciuitas prelijs tuis expugnata armis tuis que solebas sine
armis ~~tuis que solebant~~ vincere sine prelio hostes ferire cum pro
te angeli dimicarent et militarent tibi fluctus maris hya
tus terre celi fragores Ecce habes quod petisti agnosce tu hodie
barrabam viuere ihesum verum mortuum esse In te enim regnat sedicio
Pax sepulta est ut crudelius a tuis pereas quam si ab alienis
pereres Ecce calamitas et miseria super miseriam Ipsa enim ciuitas
a tyto capta est anno 2o imperii vespasiani et captam subuertit
templum quoque funditus destruxit Et sicut iudei christum 30 denariis
sic et ipse vno denario 30 iudeos vendidit et pauci erant emp
tores Plures autem venditores quia iudeos pro vili precio vendere volen
tes ¶ Unde sicut narrat Josephus 97 milia venditi sunt et vnde

cies centena milia fame et gladio perierunt De hiis autem qui ven-
diti fuerant fama volauit ad plures quod aurum in eorum exitu de
ciuitate absorbuissent contra legem dedicacionis contra promissum
cesaris quo eos occidi non licebat Duo milia iudeorum vna noc-
te tali flagicio occisi sunt ventres scilicet secreta aluum scrutabantur
et mortui eius manantia purgamenta aurum inquirunt Alij autem et plu-
res ex eis visis alimentis in ipso gaudio deficiebant aliique inter
optatos sibi cibos moriebantur Erat quoque populus lacrimabilis cum
plures a cibo ad periculum surgeret quam ad salutem Nulla ei
vis erat dencium ut cibum sumerent obriguerat enim interiora
viscerum Obstructi erant meatus ciborum Aruerunt iecoris vene
que cibos ad hunc usus pe(r)ierat auiditas crescebat Inflaba-
tur enim in solito cibo qui quodam precipisi morbo Non enim nimis
si exhausto periculo cibus est Nam post biduanum ieiunium si quid
cibus superfluit statim crudescit Non nulli autem eorum euaserunt
quadam arte pensantes sibi moderamina valetudinis assuetu-
dendi cauto ad suos usus rediret Ecce quanta calamitas
et miseria ¶ Non enim tempore noe quando totus mundus diluuio perijt
tanta miseria fuit quanta hec Ipsa enim forte ad plures homines
se extendebat de quo dubium potest esse eo quod in 2ª mundi etate
fuit et mundus non diu antea steterat Hic autem quasi tota terra
que ad ciuitatem confluxerat et ad festum venerat perijt Illi autem
semel moriebantur isti quasi cotidie et omni die De qua miseria loquitur
xpus luc 23 loquens mulieribus ihrlm que xpm flendo sequebantur
dum crucem portaret ad martirium sic dicens Filie ihrlm nolite
flere super me sed super vos et super filios vestros quia ecce veni-
ent dies in quibus dicent Beate steriles et ventres qui non genu-
erunt quia non lactauerant Ipse enim xpus istam miseriam presciens fu-
turi destructionem ciuitatis et templi eo quod deum puniret ad mon-
tem oliueti et ciuitatem videns fleuit super eam dicens Venient
dies in te et circumdabunt te inimici tui vallo et coangustabunt

te undique et ad terram prosternent te et filios tuos qui in te sunt
et non relinquent in te lapidem super lapidem eo quod non cognovisti
tempus visitacionis tue Luc. 19. Hec autem mala a deo civitati Jherusalem
inflicta sunt a tyto autem instrumentaliter peracta. Ideo de tanto
malo seipsum excusare dicat assidue ego sum ab hoc contagio et
me absolvo quemque et in celo pro diis. Deus scis profecto quia intimo
affectu pacem frequenter obtuli et quod non pudet me dicere victum ro-
gavi quia prece eis volui si quid facere inpugnatibus qui adversus
suos furentibus. Ista et ipsi de muris nos sepe hortati sunt di-
micare ne quomodo a suis perirent. Et ego dispositus plerisque armis
ipsi autem a suorum cedibus non desistebant. Ideo in bellum coactus
ut liberarem obsessos non potui. Unde civitate capta et templo ar-
dente sacerdotes occidi iussit dicens Templo destructo de-
cens est eciam si nimium superat supprimere. Johi autem et Sy-
moni ceterisque sedicionum principibus indulgenciam postulantibus re-
spondit Serum nequissimi tempus ad misericordiam cum iam quod conservare nichil
relictum sit. Pacem offerebam non recepistis prece volebam non sine-
batis pro illa suspendebar et vos irruebatis et nunc populus extinc-
tus et templum ardet. Quid adhuc statis armati. Deponite
arma qui vici nunc vobis donabo et si non [illegible]. Et tytus graviter
ad iracundiam excitatus [illegible] non solvit [illegible] regalis
fastigii et frigidatus recepit solius pietatis tantum. Ipse autem tytus
super modum conqueritur quod genus [illegible] non se habuit ut homines sed ma-
gis [illegible] quam animalia et fere silvestres. Unde ad celum manus
elevans talia protestabatur. Ad bellum quidem venimus si non cum hominibus
qui potius adversus rabiem beluarum dimicavimus. Nam et fetus
suos fere diligunt quos in fame nutriunt et alimentis pascuntur cor-
poribus a consilio cadaverum abstinent [illegible]. Hac ultima
necessitate est ut membra que genuit mater devoraret. Ecce quomodo de pre-
dicta calamitate se excusat tytus asserens non esse factum suum sed

vindicta dei omnipotentis ex crudelitate commissa in xpm que eis ab ipso xpo
predicta fuerunt ut patet ex duabus auctoritatibus predictis Ideo ergo vos re-
ges et principes et qui iudicatis terram clementes sitis ut regnum istius
fuerit 3 q 12 et rigorem seu crudelitatem deponatis ne in eternas
penas quas iniusti sustinent Unde hec que de regibus dicta sunt et de aliis
de aliis qui mundum regunt dici possunt eo quod tam reges quam alii in mun-
do regentes virtutibus debent vigere subditos instruere et eos in
debito regimine tenere Et hoc non solum debent facere reges et prelati su-
periores verumeciam abbates et prelati inferiores Unde dicit beatus augustinus super
psalterium et habetur extra 23 q 4 cum ubi sic inquit Que disci-
plina invigilat officio episcopi sicut cuiuslibet alteri regenti apta et
et accommodata est non solum episcopo regenti plebem suam domini regenti
familiam suam marito regenti coniugem suam iudici regenti provinciam
suam regi regenti gentem suam Idcirco caveant huiusmodi regentes quod in eorum
regimine tyrannides nec crudelitates exerceant ne eis imputari
possit quod crudeliter regenti seu prelato imputatum fuit nomine lucius
qui nimis crudeliter se habuit contra suos de quo tales extant
versus lucius est piscis crudelis raptor aquarum A quo discordat lu-
cius iste parum Devorat hic homines hic piscibus insidiatur Esurit
hic semper hic aliquando saciatur Amborum vitam si lex equata levaret
Plus rationis habet qui ratione caret Hic enim redarguuntur tam reges quam
prelati crudeles existentes Prelati enim redarguuntur in hoc quod dicitur erat
quidam nomine lucius et reges in hoc quod dicitur lucius est piscis cru-
delis raptor aquarum cum in mundo se habent reges Unde in capitulo
Est enim rex leo animalium basiliscus serpentium aquila avium lucius
piscium bos armentorum Et ideo cum lucius sit rex piscium congrue
per ipsum intelligitur rex et prelatus qui crudeles sunt et regunt tyrannice
te Sicut et deus ex eadem ratione pro rege tantum habuerit propter propter
eorum rapinam et crudelitatem eo quod regem eorum naturalem cum semine
suo interfecerant quibus imputatur in penam tamen pro rege dederat tamquam
hominibus crudelibus et nimis cum invenerit ei qui honorem regum

exhibuerunt et post mortem ipsum sepelierunt cum solempnitate. Cum igitur secundum eos imperator
puniret de crudelitate et tyrannide quam in regem eorum exercuerat dando eis
carnem de rege presumendam et quod cantus iste non fuerit pulcher et amabilis quad-
modum ego vidi in quodam castello provinciali canem unum qui super duos pe-
des integram cantilenam coreizabat plura quam aliqua solatia faciebat. Sed
presumendum est quod distortus fuerit et crudelis a quibus reges bone vir-
tutis debent abstinere et cum mansuetudine sapientes subditos regere et
eos de bonis informare et tunc sapientiam eorum narrat populus et laudem
eorum annunciat ecclesia ecclesiastici 44. Hec enim que de rege dicuntur sunt quodammodo a-
liqua ad sensum spiritualem seu tropologicum trahenda. Nota sicut in magno
mundo id est in maiori mundo reges regnant et dominantur subditis. Sic in micros-
mo id est in homine sunt in regno anime ratio seu intellectus regere debet. Ratio enim et
intellectus eadem est potentia secundum beatum Augustinum super genesim et ad literam. Unde
ad propositum adducendo recitat aristoteles in secreto secretorum quod in
quodam lapide lingua caldaica scriptum inveniebatur quod rex et intellec-
tus sunt fratres et alter alterius indiget nec sufficit unus sine reliquo. Ex quibus dan-
tur quod intellectus est rex et regnum hominis magnum si vincis dominatur. Unde senecam
in quadam epistola ad propositum sic inquit: Vis regnum late et dominium magnum regere
te ipsum et si hoc regnum habes esse magnus rex eris. Unde psalmista in sine secte
tis sic inquit: Nos tam regna perdere quam corpori suo noverit rationabiliter
imperare. Est enim dominator et quam carnem suam regit legibus disciplinae. Unde
senecam de clementia modum regendi hoc regnum sic inquit: Si vis omnia tibi
subiicere te subiice rationi et multos reges et diriges si te ratio rexerit. Ab
ista non distes quod et quadammodo amaritudinem debeas quod tibi et tuo regno expediat
secundum regno rationis. Hec nunc regnum contraria quaedam societas virorum insipientium in homine
que perturbat regnum animae et infestat continue sicut et nunc modernis temporibus
sortem tenet
invadunt et destruunt regna ecclesie dicentes, ut dicitur sapientie 2º:
Venite fruamur bonis que sunt et utamur creatura tanquam in iuventute celeriter
vino pretioso et unguentis nos impleamus et non praetereat nos flos
temporis quibus consentire non debet rex rationis iuxta consilium salomonis quod ait:
Fili mi si te lactaverint peccatores ne acquiescas eis. Si dixerint veni
nobiscum. Fili mi ne ambules cum eis prohibe pedem tuum a semitis
eorum pedes enim illorum ad malum currunt et festinant ut effundant sanguinem.
Et omnia ista secundum tropologiam intelligi possunt de viribus inferioribus animae sensitive quae con-
tinue infestant regem rationis et deprimunt regnum eius. Et hoc quidem de primo capitulo suf-

ficiat

1a pB

Regina que in isto capitulo describitur
in omnibus que ad decenciam sui sta-
tus pertinet decorata esse debet ut in regno
honestate polleat et placeat regi quia secundum sentenciam apostoli
1 cor. 7 mulier eciam coniugata sic marito placere debeat multo ma-
gis regina. Sunt autem ~~regina~~ plura in quibus fulgere debet et excellere alias
mulieres. Et ista ad presens constringo ad quatuor videlicet quod debet esse
fortis et animosa, debet esse prudens et virtuosa, debet esse affabilis et excel-
lenter vestita, debet esse venerabilis et eminenter pudica. Primo di-
co quod regina decenter ornata debet esse fortis et animosa. Hic quidem posset
aliquem videri vanum et futile quod mulier dicatur que mollis est. Et for-
te Salomon movit questionem dubitando quis inveniet mulierem fortem quasi inveniet
et Proverbiorum ultimo. Ad quod dicendum. Respondeo non temporibus suis credendo
quod nunc modernis temporibus reginas aliquas in medium producendo sicut et si
loquimur de fortitudine corporis domina nostra illustrissima nunc imperatrix
tam fortis est quod suis manibus habata frangit plura quam aliqui fortissimi ardua
opera, de qua dicere possum illud Salomonis: manum misit ad fortia, Proverbiorum
ultimo. Prius hec autem fortitudo non est multum laudabilis eciam in viris immo
nec in mulieribus. Et propter regina commendabilis sit fortis manibus sit quod
manum suam aperiat inopi et palmas suas extendat ad pauperem.
Et isto modo fortis fuit prima uxor illustrissimi Karoli nunc impera-
toris quedam filia Francorum Philippi ultimi que tota erat humilis et
mater pauperum ut audivi a fide dignis de qua vere dicere possum
in eius laudem et premium: fortitudo et decor indumentum eius et ri-
debit in die novissimo, Proverbiorum ultimo ubi supra. Non et taliter fortis non minoris
animositatis fuit sancta Elizabeth filia regis Ungarie ut patet ex eius le-
genda. Sed regina antiquior mater nunc domini Ludowici regis Ungarie
cuius nomen celebre est in universa terra propter sua magnifica que fecit
et maxime modo ingrediendo terram paganorum vindicando se et plebem
suam. Hec inquam regina suum maritum patrem nunc regis Ungarie a morte
liberavit et arma invasiva non habens nec defensiva nisi proprium corpus
exploratori hosti opposuit et manum pro scuto adhibuit in qua sicut in scuto
adhuc apparent ictuum vestigia quia digitis pluribus est privata in

honorē suū ⁊ regni laudē Aliq̄ aūt palā modicū recitat qi ve
rius sit cōmitto aliis Cetera quā fortis fuit hec regina aūt muli
ebrem nō lenis ſꝫ virilē Multe aūt mulieres fortiores viris fuerūt
aūt ingēis audacie legūt variis tp̄e q̄lib; p̄r deū bellaret in iudic
milites ferū in exercitu habuit mulieres q̄ bachie appellate sūt nō tā
viriles nobiles qm̄ fruos ut recitat libro augꝰ 18 de ciuitate dei ca
13 vn̄ ⁊ ysidorꝰ ethymolo li ca 2o parū aūt mediū mli recitat
de q̄busdā mulieribꝫ q̄ amazones appellate sūt i sine mamil
la q̄ sil' vicerūt sn̄ viris in regno massagetarū quod regn̄ ipe
mulieres adiderūt dextras mamillas igne cōsumētes ne sa
gittando cont̄ hostes impedirent Has aūt mulieres alii cōsumit
dicens nō fore multū honorificū si cont̄ eas euphasit eēt au
te in manē imperiū si ab eis vinceret De illis mulieribꝫ ede
et regina earū fuit q̄ tyrū rege psarū occidit ⁊ caput eius
in vas sanguine humano plenū posuit ut sup̄ in ca° in me tar
tū e Hec aūt gens mō nō ē q̄a p̄ri ab hercule p̄ti ab achil
le usq; ad interdictionē delete sūt Hec ysidorꝰ vn̄ ⁊ vege
cius de re militari li° 2° loquens de obsidione capitolii p̄ gal
los in quo et mulieres eorū fuerūt q̄ cū machinarū bellicarū
funes putrefacte fuissent matrone omnes crines suos ab
sciderūt ad machinas reparandas ut se et viros suos
liberarent Et addit valeriꝰ q̄ cū fame artarent panes
e pluribus locis iacere ceperūt q̄ videntes galli putantes eos
habundare victualibꝫ ab obsidione recesserūt Cetera de aliis
hiis q̄ dām° in sacra scriptura figurā habemꝰ in iudich de mu
liere 1a virtuosissima q̄ ut populū dei liberaret se periculo mortis
exposuit caput holofernis abscidit ⁊ dei populū ab impug
nantibꝫ liberavit Iudith 13 Sicut eciā huiꝰ mulieris sit virtuo
sū ē et laudandū tp̄e aūt fortitudinē ideo regīe de q̄bus
ē mō mencio ex° in ipa recipiat nichilq; faciant qd sit cont̄
earū honestatē nichilq; omittant q̄tūcūq; arduū sit q̄ eis cō

fiem criminosum posset obici et imperari. Primo tamen fortes et animose esse
debent quod magis morti se exponerent quam aliquid committerent quod eis
possit ad vituperium et contra statum earum honestatis. Hoc quidem fe-
cit lucrecia uxor colatini nobilis romana quam hystoriam tangit be-
atus augustinus primo de civitate dei capitulo 19 [illegible] et similiter Quidem at
2° de fastis. Et titus livius libro primo de urbis origine in fine me-
lius eandem hystoriam narrat. Et pro isto modo cum maritus lu-
crecie scilicet colatinus tarquinius in obsidione ardee civitatis rutullorum esset et
cenaret cum sexto tarquino filio tarquinii superbi septimi et ultimi regis
romanorum et aliis iuvenibus regiis et inter ipsos ortus esset sermo de ux-
oribus suis cepit quod unusquisque suam laudare et uxori alterius preferre.
Tunc maritus lucrecie ait sermo est opus verbis nam [illegible]
Ascendentibus igitur aliquibus equis suis ut suas visitarent ux-
ores et sciret quid ageret unaquaque earum venit in primo noctis romam
Quarum uxores erant rome et subito in domos suas ingressi cum soda-
libus invenerunt uxores suas luxu et conviviis occupatas. Postmodum
ulterius procedentes collaciam urbem colatini oppidum prope romam a quo
maritus lucrecie colatinus dictus est et subito domum colatini tarquini
intraverunt invenerunt quod lucreciam cum ancillis suis occupatam et
lo uxorum laus penes lucreciam remansit. Sextus vero tarquinius fi-
lius regis amore eius succensus captus deliberavit quomodo copiam eius habere
posset. Igitur paucis diebus interiectis ignorante colatino ad lu-
creciam cum uno tantum comite venit quem benigne ipsum recipiens post
cenam ad cubiculum deduci fecit quod omnibus dormientibus ad lectum lu-
crecie clam accessit et in sinistra manu pectus lucrecie opprimens
Tace inquit lucrecia sextus tarquinius sum ferrum in manu teneo quod morieris
si vocem emiseris. Tunc ipsa sompno excitata ad hec verba pavida
tacuit. Tunc sextus amorem suum ei indicans et minas precibus
adiungebat quam cum non posset flectere minatus se interfecturum unum
ex servis eius et positurum in lecto eius iuxta ipsam ut notam in adul-
terio tam sordido videretur quod timore victa lucrecia sibi assensit

Post recessum vero sexti tarquinii mittit ipsa roman ad lucretium patrem
suum et ardeam ad maritum suum colatinum. Venit igitur pater cum valerio
volensi filio et maritus cum iunio bruto qui cum ad ipsam missent
interrogat eam vir si salua esset eam. Ipsa vero emisse lacrimis
respondit minime. Quomodo enim salua est mulieri amissa pudicicia. Vestigia
enim viri alienum colatine in tuo lecto fuerunt ceterum tamen violatum
est corpus meum vero innocens est mors testis erit sed date fidem
adultero non immune fore. Sextus tarquinius hostis pro hospite recep-
tus vos videritis quid illi debeatis ego meipsam et si a peccato me ab-
soluo supplicio tamen non libero ut nulla impudica viuat lucre-
cie exemplo. Deinde ferrum quod sub ueste absconderat in suo corde
defixit quod quidem illicitum est et quodammodo contra naturam et contra deum precep-
tum est. Contra quodlibet ens naturaliter se appetit in esse permanere ut ex primo physi-
corum magis patere fundat. Vnde licet beatus augustinus dicitur expresse in capitulo immediate
sequenti scilicet 20o capitulo libro primo quod preceptum de non occidendo extenditur ad
hoc quod nullus seipsum interficiat non tamen extenditur ad bruta anima-
lia neque ad herbas quamuis habeant quodammodo vitam. Et ideo virgilius
libro 6o eneydos dicit eneam viuum ad inferos et ibi vidisse locum
in quo anime mortuorum propter criminam ibidem detinentur. Inter alia dicit se i-
bidem vidisse lucretiam apud deos infernales quia eam puniunt eo
quod sibiipsi mortem inferebat et super hoc dicit beatus augustinus nullum se fu-
dat loco palligato. Aliqui tamen senciunt quod ubi fides ecclesie et
castitas corporis impugnatur licere alicui se interficere ut patet 23
q 4 capitulo. Non est nimium et in glossa ibidem. In fine scilicet in eadem glossa quod augustinus
senciat oppositum et ideo melius potest legi hic dicendo absque conclusione
quid dicendum nisi in istis in quibus magis videtur et tamen non est. Dicitur autem de sampso-
ne fieri consimilia quod seipsum occidit et tamen ab ecclesia excusatur. Respondet
beatus augustinus primo de ciuitate dei capitulo xxi in fine dicens Et sampson se-
ipsum hostibus ruina domus oppressisse. Excusatur autem pro tanto quia la-
tenter spiritus sanctus hoc iusserat qui per illum miracula ~~faciebat~~ faciebat.
Vnde concludimus aliisque duabus magis consilio primo faciendum dico quod
nulla causa nullo quoniam casu seu arduo se ipsos terminat in factum lu-

tiecia respiciendo q̄ virtus angus alii q̄ docuit ī̄pbat ipm q̄
detestando H̄ū aūt dicūt z tenet^z regina s^t fortes ēē et aiose
q̄ pocius morte illatam sustineant anq̄m deū p̄ pctm mortale
offenderent vl' cont^a honestatē castitatis regina aliqd oppbriū seu ho
nestatis committerent Et s^c fecit btā katherina costi regis filia
pleres q̄ alie filie regū q̄ ut pudiciciā suo sposo s^c xpo īma
culatā servaret eius q̄ fide constantissime tenerent p̄ ipo mortē il
latā paciēt^r sustinuerūt Et fortitudo in mulieribg cōmēda^r z red
dit^r laudabil' Et h^c de p^o puncto huius ca^li sufficiant videlicet q̄
regine fortes debēt ēē audaces et aiose ‖ Secundo dico q̄ regine
prudēs debēt ēē civiles z v'tuose Na s^m phm 6 ethi^orum ca^o
x Tales prudēs existimandi sūt q̄ sibi et aliis bona pnt spe
culari et tales existimamus dispēsatores 1 yconomos z poli
ticos Viri et mulieres mediū ex nāli īdustria vtut^r tali pru
dētia q̄ etiā viri illuminati in dandis cōsiliis minus bn̄ faciunt
q̄m faciāt mulieres ipe Na narrat Seneca ī lib^o de clemē^cia
de quodā q̄ milītē ad h^o studuit ut hostē suū vinceret z cū nō
posset cōsuluit vxorē q̄ dixit ei fac q̄ medici solent facē
Na qm̄ visim remedia nō psūt apponūt remedia ɔ̄tria Na si se
ueritate nō pfecisti adhibe clemētiā quod et fecit z postea fi
delissim^m s^c habuit ‖ Et talē prudēciā habuit caudax re
gina q̄ audita fama alexandri ut h^r in historia eius misit vnū de
pictoribus suis Iussitqz ut diligētissime ymaginē ei^s depingeret
sibi q̄ desideret Iam vero alex^r misceat ei l'ras via amicicie cōtinē
tes Ipa q̄ s^c rescripsit cupiēs sibi placē ī oibg et ppetuai fedg
et ī argumētū amicicie multa dona rara ei misit Interim q̄
vxor filii sui candaulis capta z p adiutoriū alex^r liberat^r q̄ cū fi
lio z vxore ei^s liberatā nō sub forma alexandri s^z sub noīe
antigoni cū satellitibus pueniēt ad dictam reginā Et^c ḡnosissime
recepti ipse cū filio ei^s z vxore quā reduxerat oiā eciā clenodia
z q̄ habebat sibi ostēdēt dixit q̄ ei michi videt^r q̄ tu mei ali

sis non antigonus Ille negante duxit eum in secretiorem aulam ostendens
ei ymaginem dicens Intuere ymaginem hanc et videbis candacem aliis
sollertiorem Et ita fremens querebatur se secum gladium suum non habere
Cui regina Depone hunc metum ita fide qua filio meo servasti sep-
te servabo cunctis diebus esto antigonus In vero alius eius Carthaginensis
aut filius eius candaces iunior quia filiam pori habebat volebat inter-
ficere alexandrum si non esset promissio regine quod esset prudens ipsius regine sil-
et veritas quod est contra alium in ondit cum aristoteles in secretis secretorum de mu-
lieribus sic loquitur alias De alia nunquam confidas in operibus et servitiis mu-
lierum ne committas te eis Et si necessitas exigit illi te committas quam
fidelem esse et dilectam credideris et hoc est quia mulier tractans tuam personam sane
te est quoddam depositum et commissum apud eam quia in suis manibus
est vita tua Et subinfert ibidem De aliis recole fili regine indorum
quando tibi plurima mandavit et cum amicicie multa exennia et dona venus-
ta misit Inter que missa fuit venustissima puella que ab infancia indu-
ta et nutrita fuit veneno serpentum et nisi ego in illa hora diligenter
in ipsam inspexisse et arte advertissem quod puella venenosa esset eo
quod ita audacter horribiliter incessanter et verecunde suum figebat visum
perpendi in facie eius quod ex solo morsu inficiebat quod tu experimento
postea probasti et nisi hoc tibi ostendissem certissime mors tua contra illius
puelle tibi fuisset subsecuta Credo quod non fuerit prima regina eo quod plu-
res fuerint regine tunc et mire sunt in india quam probe bene civiliter et vir-
tuose se habuerunt Secunda autem male nunc laudatur propter exemplum predictum nec
puella computata fuit inter dona candacis regine quam plura erant munera
ut ex hystoria alia patet Si autem prima fuisset regina et ipsa fuisset
mala quia quicumque totam legem servaverit et offendat in uno factus est
omnium reus Ia 2o Unde et regina quam bene agere voluit oportet cunctas habeat
bonas quia si una sibi deficiat iam in laqueum incidisset et rea iudicaretur
et per consequens mala esset Unde secundum dyonisium de divinis nominibus ca. 4
bonum tamen uno modo fit scilicet omnes causas facias bonas in tamen malum
autem multis modis sicud et inter duo puncta tamen una linea recta fieri potest

cinie aut mil'e p̄mo infixe s'm ph'm Item etiam tm̄ ē vnus modus
r'te vivendi ut ergo in p̄mo alib; alius h'o ex actibus laudet' mlt̄i
aut modi s't q'bus vivere possum' male Sicut et i arte saggittandi
1o q' punctuale mediū tangit p' ceteris comendatur alusq; vituperatur
q' distat a signo signato recedunt Sic ergo igitur alii q' hoies q' v'tuo-
se civilit' et politice age volunt maneant in medio v'tutis no ad ex-
trema vicior' se extendentes ¶ Contra ul igit' h'o mediū i q' consis-
tit v'tus ē punctuale vel medium latitudinem comphendens no p'm
quia omnes v'tuosi equalit' essent boni qd' ē falsu et gn'a tenz quia
medie no fuit magis neq; minus Nec etiam 1d mediū latitudinem
comprehendit q' tunc extremum no esset ad p'positum de sagittariis de q'bus
sic dem ē tm̄ comendatur q' punctuale me'm tangunt ¶ Respondeo et
dico q' id mediū i q' consistit v'tus no ē punctuale i creaturis
Deus aut sua iusticia excitet circa punctuale me'm no et iustus cu
uno qui cu alio agit Et h'o qd' sentit scs thomas doctor nr
venerabil' 4o scripto di 46 q p'a ar'lo 2o i solutione principali quoru-
bu licz eni ph's 2o ethicorum loquens de me'o v'tutis ponat exemplum
de centro circuli salvo tn̄ iudicio meliori hoc dem no intelli-
git' de cent'o indivisibili s' divisibili saliquam latitudinem circa se compre-
hendens Et adhuc h'o mediū cu difficultate invenit' s'm ph'm
loco ubis p'us Et q' obicit' de sagittis q' mt'dn punctuale at-
tingunt mediū concedo no aut punctuale mediū sagitte punctualit'
tangit mediū signi et si fieret esset inconsideralale cu magis sit
mathematicum qm artificiale Et si ulterius obicit' de lapide q' p'foram-
ine ad centrum terre descenderet mundi ibi centrum lapidis ro'e gravi-
tatis foret idem cu cent'o mundi qn descenderet Concedo et dico
quia natura occulte ibi opat' et artificiose nulla causa similit' corpo-
rea hoc facere posset et utrumq; centrum ē a nobis i considerabile Nam et
centrum quod i me'o circuli describit' no ē indivisibile s' latitudinem
comphendens mathematicum aut punctum sensibile centrum indivisibile media
nus est Sed ubi sit ignorancius Et igitur ergo alie q' magistes et m-

dignitatibus constitute magis in opibus virtutum debent vigere et in potentialibus h'o
medium debent attendere non declinando se ad extrema viciorum Unde h'o
idem adhuc ex aliis sciencijs potest declarari Secundum enim boecium in arism
sua libro primo capitulo 20 In numeris magna similitudo vicii et virtutis continetur
et hoc ipse magister declarat ibidem capitulo 19 in mediate ante et ubi sic inquit
Dicitur enim numerus quidam ut ad comparatum sit superfluus diminutus et perfectus Super-
fluus est cuius partes aliquote simul iuncte excedunt summam totius ut sunt duodecim
cuius partes faciunt 16 si simul coniungantur 1 2 3 4 6 et consimiles alios dicimus
sunt superflui eodem modo ut dicitur est de numero 12 Numerus diminutus est cuius
partes minorem faciunt summam quam fuit numerus principalis ut octo cuius partes sunt
quatuor duo et unum Et iste partes simul iuncte constituunt numerum septenarium
qui in unitate a totali summa deficit et ita plures sunt numeri consimiles
Perfectus autem numerus est cuius partes aliquote precise reddunt summam totalem et sunt
pauci faciles quam innumerabiles nam sub denario est tantum unus numerus perfectus
scilicet senarius Sub centenario similiter unus solus 28 Sub millenario est
tantum unus est scilicet 496 et sic ulterius procedendo modo predicto omnes autem alii
sunt superflui vel diminuti de quibus ipse magister boecius per declaratione predictorum
numerorum ponit exempla loco ubi prius || Primum exemplum de numero superfluo ut
si quis multis super naturam manibus natus ut centi manus egeon gigans vel cum
pluri corpore iunctus ut gerion tergeminus vel quicquid unquam monstruosi natura
in peccatum multiplicatione subripuit || 2m exemplum de numero diminuto ut si
quis naturaliter quadam nativitatem parte detracta ut qui uno oculo nascitur et
ciclopes frontis dedecus fuit vel alio curtatus membro naturale totius
super plenitudinis dispendium sortietur || Exemplum de 3o numero scilicet perfecto
quod inter numeros prenotatos veluti in equales temperancias medii tempera-
mentum limitis sortitus est nomine quod perfectus dicitur virtutis scilicet emulatoris
qui nec superflua progressione porrigitur nec contracta rursus diminutione
committitur sed medietatis obtinens terminum suis equus partibus nec crassa
habundancia nec eget inopia Hec boecius Et sic patet quod numeris potest
ostendi excessus et defectus vicii et medium quod virtutis In quo
medio morari debent regine aliequam persone solempnes et maliaine quam
quanto aliis mulieribus in statu dignitatis altiores sunt tanto plus

alias mulieres in moribus excelle'e de'nt et eis p'be bonu' ex^m et nor-
ma vite videri Vn'n talis q' virtuose s't et ornate virtutibus moru' et
corporis me'n dnu' que'nt eligunt aliis q' ecofutat ut pz de regina vasthi
et hester quarum p'ma p'pt' inobedientia' et contemptu' fuit repudiata
hester p'o Secu'da fuit q'sita et ex multis electa p'pt' eius decore' et
pulchritudine' Erat enim formosa valde et incredibili pulchritudine
om'ni oculis g'ciosa et amabilis videba'r hest' 2° ¶ Allegoria aute'
sumendo h^o q'd dicit' e de virtutibus sil' et regime et electione earum ad-
duco ad p'positu' quenda' dyalogu' int' virtutes fc'm et p' h^o modu'
Erant in o'es virtutes sil' congregate volentes int' se regina' elige' q'
pre eet eis et eas rege't in o'ibus Et q'a in electione discordabant
hinc in dantes vota sua Jta q' q'da' elegerunt humilitate' ex eo q' s't
radix o'im virtutu' Alie iustitia' ex eo q' unicuiq' dat q'd suu' e
Alie aute' patientia' ex eo q' qui sibi p'pin se exercent in hac virtute
Alii virginitate' ex eo q' soror e angelorum Alii prudentia' eo q'
salomo sup' salute' et o'em pulchritudine' dilex't ea' Sed q'a ipsis
virtutibus discordantibus compromiserunt o'es i' ro'ne et q'si factu' et
ratu' ab o'ibus h'ri deberet Que surrexit et de electione
seu compromissione se int'mittens ip'as q' virtutes multiplicit' p'us
commendans ex eo q' plures regali hono're indicabat et dignas Sim-
pliciter aute' earum assc'ipsit q' illa q' o'ibus p'eminet p'us no' no-
uerunt Ideo q' subiu'xit Sunt q' ait q' regina a vob' e facienda
intellectu' meu' in hac p'te audite Amor dei o'ibus virtutibus
merito p'fert' In q' hono' cor i^a adueniat tote virtutes tamq'
pedissequae conueniut et t'pam ut regina' sequu't' vicia vero velud
quedda' eis g'ui fugiunt statimq' ab ea tam ligna arida ab igne
consumunt' p'ctam q' pl'ma et g'uia et multa i' eius aduentu reguitur
iux' dem salomonis q' ait Vniuersa delicta operit caritas p'ui et
p'pt' q' deus loq'ns de hac virtute mediante ezechiele s'c inq't deus
lib' p'mo e Expandi amictu' meu' sup' te et op'ui ignominiam tua'
et p's Bti q'r remisse s't iniquitates et q'r tecta sunt pecc'a
31

Ideo enim per hanc virtutem peccata teguntur immo totaliter delentur. Unde luce 7° quod de
maria magdalena salvator dixit. Remittuntur ei peccata multa quoniam
dilexit multum luce 7°. Ipsa enim in hoc vocabulo scilicet roma optime
describitur. Ita si littere debito modo ponuntur idem signatur quod sublime vel
corona sit in arcus. Si autem transponuntur eedem littere faciunt hanc dictionem
amor ad denotandum quod dum roma mundo se dedicavit videbatur esse
sublimis. Cum autem Christo et fidei catholice se subiecerat in dei amore
vixerunt. Sic quidem et beata maria magdalena dum in peccatis fu-
erat videbatur in altis ambulare. Quando autem ad pedes Christi se posuerat
videbatur in dei amore ardere quapropter non immerito amor dei appellatur
quia dilexit multum. Et sic quam prius fuit roma in altis habitans in mon-
te ambitionis eadem descendit ad vallem humilitatis et facta est ar-
bor amoris seu caritatis. Unde regina quilibet hanc mulierem sequi debet
si prudens vult esse et virtuosa eo quod dilectio dei amor Christi et ipsa-
met caritas multa bona operatur. Nam ipsa caritas seu amor dei pa-
tiens est benigna et non emulatur non cogitat malum non gaudet super in-
iquitate congaudet autem veritati omnia suffert omnia credit omnia sperat
omnia sustinet. 1 cor 13. Hec enim regina si ipsa caritas sic prudens est et
virtuosa quod male agere non potest. Ita secundum philosophum 6 ethicorum capitulo nono. Impos-
sibile est prudentem esse et ipsum non esse virtuosum. Unde ibidem capitulo 3 dicens
prudentis similiter dicit esse prudens non circa unum actum particularem sed circa to-
tam vitam hominis universalem omnes actus morales debito modo regulando. Er-
go cum prudenter operatur regina hec scilicet caritas seu dilectio dei quia diligenti-
bus deum omnia cooperantur in bonum ad rom 8. Ipsa enim est verus thezaurus
et qui eam possidet divitem facit valde quia secundum beatum ambrosium. In
caritate omnis pauper dives est et ex caritate omnis dives pauper est. Et si
ipsa caritas thezaurus magnus est immo ut ita dicam infinitus thezau-
rus est hominibus quo qui usi sunt participes facti sunt amicicie dei sap
7. Hic enim thezaurus cum magna diligentia est querendus quemadmodum et
aurum queritur in locis ubi creditur inveniri. Et hoc de 2° puncto in quo
agebatur quod regina debet esse prudens et virtuosa. ¶ Sequitur 3m punctum

in quo dicitur quod regina debet esse affabilis et decenter vestita ¶ Nam sicut
regine in statu dignitatis alias mulieres excedunt sic quidem et in
decenti vestitu pre ceteris apparere debent Aliter enim in ipsas conspiciunt tamquam
in exemplum et normam vivendi et ideo si excederent in hoc esse possent multo-
rum peccatorum Et ideo Salomon eccl^o 9 cuilibet tali sic monet Omni tempore sint
vestimenta tua candida non solum exteriora sed et interiora que magis
appetende sunt cum sint vestes nuptiales et innocentie sine quibus non
potest ingressus in regnum celorum Iuxta illud math 22 de illo qui de nupciis fuit
expulsus eo quod non ~~in veste celebri~~ habebat vestem celebrem seu
nupcialem ¶ De veste autem exteriori quamvis in reginis secundum leges
decens esse debeat minor tamen diligentia est adhibenda quam de veste interi-
ori eo quod nimis preciosa sit et medium uti possit male et ad indebitum
finem Unde beata cecilia quamvis deauratis vestibus desuper tegeretur
maiorem tamen diligentiam habebat de veste interiori Et in signum huius
in suo corpore in medio cilicium portabat Unde sicut ex epistola didimi
regis bragmanorum habetur quam alexandro magno scripserat mulieres eorum non
ipsi inter homines amictum preciosum nec colore fucatum sed papiri tegmine
membra vestiunt nec in augenda pulchritudine plus affectant quam nature
sunt intelligentes quod nulla possit opus nature corrigere Unde ornamentorum cul-
tum virgines deputant oneri quam honori Et hoc sit de 3° principali videlicet
quod regina debet esse affabilis et decenter vestita ¶ Sequitur 4^m principale
in quo dicitur quod regina debet esse venerabilis et pudica In quo quidem
duo faciam ¶ Primo dicam aliquas reginas que pudice fuerunt et commenda-
biles et laudande ¶ 2° ostendam quod fuerunt aliqua que impudice sunt et fuerunt
vituperabiles et detestande Et utrumque declarabo quibusdam hys-
toriis seu motivis aliquibus ¶ Primo enim ostendam quod regine pudice commen-
dabiles sunt et laudande Et ad propositum potest adduci hystoria de
lucretia uxore colatini supra in primo membro tacta quam constat ostendit ipsam
fuisse pudicam licet se ipsam occidendo forte fecerit 32 q 4 ca^lo
Ita Ieronimus tamen ex hoc pudiciciam quod corpus absque consensu mentis viola-
tum fuit ibidem Et ca^o Ieronimus potest et ca^o magis ¶ Ideo ad propositum nar-

ratur in speculis vincencii li° 8 c° 9 de quadam imperatrice cuius
maritus limina sanctorum ex devocione visitare volebat uxorem comendatos
imperium et fratrem suum adolescentem et iter aggressus est Ipse autem
dictus adolescens spiritu deceptus in imperatricis amore vehemencius ex
arsit sic quod cor suum ei aperiret et frequenter ipsam sollicitabat de
consensu que renuente et i° sepius ipsam sollicitudine tandem turri quadam
parata et serviciis decenti simulans ei in eadem turri consentire
et in ipsa prius ascendente Imperatrix ipsum a foris includens domi
clusa est Roma autem pacifice sub ea regebatur donec postquam quinque an
nos imperator ad patriam rediret et ut cum aliis imperatori obvia
ret ipsum de turri inconsulte emisit qui ipsam apud imperatorem
sic fratrem suum de adulterio accusans et quod ei in consilio scelus
consentire nollet in turrim intravit per eam inclusus fuisset Credidit
hoc imperator et sequenti die cum et ipsa imperatrix cum comitatu mul
to ad virum venisset et ipsum pre gaudio amplecti voluisset graviter
ipsam in facie percuciens sic quod in terra ex stupore caderet vocavit
que duobus servis ipsis precipiens ut eam in profundam silvam duceret
decapitandam Cum autem ad locum pervenissent ubi decollanda erat
admirantes eius pulchritudinem dixerunt ad invicem priusquam mortificetur
cognoscamus eam quia non est in mundo pulchrior ita Et illis
irruentibus in eam suspiciens in celum voce lacrimabili sicut Susanna
deum respexit et matris virginis sancte efflagitabat auxilium que ei
subveniens et quidam nobilis heros i. dominus non longe ab ea iter
faciens cum comitatu multorum clamores audiens cicius ad locum
festinavit ipsam que in anxietate positam liberans de manibus eo
rum secum duxit eam in domum propriam unicum filium educandum commi
sit Ipsa quod maiorem diligenciam puero adhibuit quam si ipsum genuis
set Et frater eiusdem domini eciam in eius amore exarsit sicut fecerat
frater imperatoris et cum ipsa sibi sicut nec primo consentiret cogitavit
impius quod eciam eam faceret ut occideretur vel saltem de terra expelleretur

Et quadā nocte sua dente dyabolo filiū fr̄is ī eius sinu oc-
cidens cutellū q̄ dimittens ibidē et recessit Et cū sanguis p
lectū deflueret excitata vehementer expauit et exclamat sic et
miseriā ad q̄ clamorē pr̄ et mat̄ pueri accurrunt sil' et omn̄s fr̄e
cū tota eorum familia et videntes puer̄ sic ~~iugulatū nimis~~
iugulatū nimis dolor̄ ipos ī uasit q̄ vix explicari pt̄ Dre
latissimus aūt homicida prēz et mr̄ēz pueri hortat̄ ut
ipaz igne cremari faciat q̄ ipam inesta phibētes et mā-
dauerūt nautis ut p̄ mare ad t̄rā alienā ipam adducerent
Qui eius pulchritudinē cōsiderātes ut p̄ ipam de actu car-
nis sollicitātes ul' ī mari ipam p̄icē minant̄ Que rndt̄ sic
libencius inf̄ fluctus maris deficē q̄m eorū libidinosis peticioni-
bus assentire Agitato aūt cōsilio et dño pvidente alia rupis
in mari apparuit in qūa ipaz deduc̄t sola ea ibidē delinquunt
Que ibidē duanū ieiuniis afflicta paru q̄s abdormiuit et ei
apparuit btā v̄go cū admirabili decore et pulchritudinē dicens
ei q̄a inl'ta p̄pt̄ fidē casti cōiugii seruādā ~~sustinuisti~~ sustinuisti
adūsa oīs amodo tēptaco impiorū a te expellēda ē et ī mrit̄ t̄
illata manifestabit̄ Collige g° herbam q̄ sub tuo capite ē et
q̄buscūq̄ lepsis dabis bibē in noīe dni sanabit̄ Excitata igit̄
mulier et de visiōe letificata cū deuotis orōnibus herbam
collegit̄ cui silem an̄ nūq̄ videat et cirothecas de manibus
extrahens impleuit Hora aūt t̄ria naute a deo missi iter faci-
entes iux̄ rupē illā et vocati ab ea applicauerūt q̄ ei cōdole-
tes ad nauē eā recepērūt et ad portū pduxerūt Et egressa
de naui inuenit lepsū quē statim sanauit Exiit aūt fama
eius lōge late q̄s p̄ fr̄as et pueri ad ciuitatē ī q̄ erat i° q̄ fi-
liū fr̄is sui ī sinu huius dñe occiderat lepsus affectus Que
vocata et pmittat subuenire si de oībus pctīs corā ea et sep-
tē aliis psonis cōfessus fuerit Et i° q̄dē inl'ta cōfitens sce-
lus aūt ī ipam cōmissū celabat Et rndt̄ mulier ei medicinā
nō valē nisi oīa crimia publicaret Et dix̄ ei fr̄ sui xpei con-

tuum et emunda te ab omni peccato Et si quid adversum me male egisti totum
tibi remitto eciam si reus esses in omissione filii mei Et sic solutus in lac-
rimis qualiter egerat manifestavit Hec audiens dominus expavit
vehementer dicens se plus de amissione mulieris dolere quam de
morte filii Et ita manifestantis se dicit Malum pro malo non reddas
sed bonum pro malo retribuas ipsum qui sanavit ¶ Vidi me et Fredericus imp-
eratoris filius erat leprosus et prius facta confessione in presencia pape et
senatus per ipsam sanatus est Et cum imperator totum quod plus racionabiliter [?]
iure pristino ipsam voluisset habuisse renuit dicens se in similibus tri-
bulacionibus votum fecisse de continencia perpetua suadendo virum [?] mon-
alium assumens a papa benedicta fuit et sanctam vitam duxit pos-
tea ¶ Istam hystoriam compendiose posui quia magis [?] vade hac
palligato loco Hec in imperatrice regimen ac des [?] ve-
res principum per exemplari deinde hic et recordari quantum passa
fuit pro pudicicia suadenda ¶ Unde gens bragmanarum utriusque eciam
sexus optime huius imperatricis exemplo tenent pudiciciam quia ut in epistola
didimi regis eorum habetur tantum apud eos non est fornicacio nec inces-
tus adulterium nec aliquis concubitus illicitus sed tamen amore prolis gig-
nende ad invicem miscentur Unde greci dicunt de eis quod mulieres
eorum seorsum manent quodam fluvio in medio posito quod flumen
viri transfretantes ad uxores suas in mense Julii et au-
gusti commanent autem uxoribus cum per 40 dies tantum et iterum redeunt
ad loca propria Cum autem uxor duos genuerit pueros non amplius
ad eam accedit vir suus nec ipsa alteri viro postea appropinquat nec
[?] propter eorum [?] religiositatem Si vero contigat aliquam inter
eas esse sterilem usque ad 5 annos transit ad eam vir eius et si in-
terim non concepit non amplius accedit ad eam Unde cum sic religiose
se habeant et deum nec seipsos offendant igitur non sunt pro iusticia
exercenda Sed propter honestatem et decenciam tanta venia terra eorum
non distat a nobis ut insolentes et in moribus defectuosas
pro disciplina acquirenda ibidem ad studium mitteremus Iam satis

dem e quas commendantur diuersas pudicicia sicut eas audiamus et nunc vitupe-
rium illarum pudiciciam non curantes quia secundum philosophum 2° topicorum sicut positum
in posito ita oppositum in opposito Et sicut bone et pudice commendantur
ita detestabiles et impudice vituperantur Sunt mulieres quasi modo
vacant libidini metas continencie excedentes Sunt enim alie que plures nupcias
celebrant vidualem continenciam spernentes Audiuimus enim a fide et quod beatus
augustinus dicat se originaliter non vidi quod Rome fuit quedam mulier que successiue
23 habuit viros legitimos Et fuit alius qui xix habuit vxores qui sibi
contraxerunt cum magno tripudio tocius vrbis Rome et quis eorum superuiueret
tota Roma expectabat Et accidit quod homo mortua uxore et dixerunt mu-
lieres ipsam fore mortuam (?) Ecce vester sexus hic inculpatur de incon-
tinencia Non autem sic fecit rogeduna filia darii post mortem alterius vi-
ri sui que mentem suam mortificans eo quod secundas nupcias sibi suadebat
Ipsa enim Rome Romanorum vituperatur iure autem continencie vidualis commenda-
tur Non qualibet regina vidua post mortem mariti sui propter honestatem
et decenciam in continencia viduali debet permanere nisi regnum de ea ex-
spectaret prolem uel heredem ¶ Item mulieres alique existentes in matrimonio
existentes iure libidinis quedam facere permittuntur que bruta animalia non sinunt
fieri 32 q 4 ca° Non solum ¶ Item adultere mira excogitant qualiter viros
legitimos decipiant ut liberius adulterari possint ¶ Sicut legitur de quadam
adultera que virum suum odio habuit alium quem dilexit que ipsum bono vi-
no inebriatum quem videbat quasi in extremis laborare mittens quosdam re-
ligiosis flendo dicens eis Ecce maritus meus laborat in extremis
et rogauit me ut ipsum liceret ut habitum ~~monach~~ monachalem in-
duere posset et vitam suam emendare quod quidem admisi Et ideo ipsum
induite et vobiscum assumite si moriatur vester et si superuixerit vester
rum manebit vobiscum Tunc ipsum super bigam ponentes secum duxerunt
Et mane vino digesto intuens se in claustro in habitu mona-
chali ex verecundia non audebat redire ad domum remansit cum habitu
in claustro Et hoc pretendebat adultera ¶ Item fuit altera cui marito
propria obediebat Et cum ad adulterium ire vellet dicebat marito

Tu es infirmus maneas in lecto et non egrediaris donec veniam At
illa nimis simplex credebat se esse infirmum et cum amasio suo de
magis loqueretur amore dicebat In hoc probabo te verum dixisse si
meliorem dentem quem habet maritus tuus in ore suo mihi portaveris At illa
domum reversa adhuc ipsum in lecto inveniens cepit amarissime flere At
ille Quid habes mihi et quare ploras. Respondit non audeo dicere At
ille Dicas audacter quia volo scire At illa post multa instancia dixit
ei Certe sicut dixi infirmus es et infirmitas tua talis est quod opor-
tet me mori nisi sanatus fueris habes enim dentem in ore tuo qui tantum
fetet quod non possum sustinere At ille dixit Et ne aliquod remedium adhuc
habendum. Et illa non nisi extrahatur Et statim fecit ipsum extrahi Et
extractum ipsum portavit ad amasium suum Ecce quam nocuit sibi adul-
teria alienique amplexus viris uxoratis Quod enim mulieres nes-
ciunt ignorat dyabolus et maxime ad scelus nepharum alliciendo li-
bidinem quam provocando in viris et mulieribus ¶ Item ut legitur
in legenda barlaam et iosaphat prope finem quod mulier quedam mulier
quedam et fuit filia alicuius regis ipsum iosaphat virum suum ad libidinem
concitavit qui tamen castissimus erat Quod videns quidam demon dixit sociis
suis Videtis quomodo illa tantum hanc fortissimam scilicet sanctum iosaphat concussit
quem nos movere non poteramus Venite ergo et fortiter in eum irruamus
quia nunc tempus congruum est Ecce mihi patet quod demones nequiunt facere de-
mone autem fortiter laborare oportet si mulierem regere debes ¶ Item
legitur de quodam devoto viro qui ad sanctum iacobum ire proponebat et
ab uxore frequentius infestatus cui ipsam committere vellet Cui maritus
respondit Committam te domino deo tuo Huic responsio sua non sufficit Secunda
vice eandem peticionem replicavit Et tunc sic respondit Committam te
angelo tuo Nec illa responsio placuit sibi Et cum iam recedere vellet iterum
resumpsit eadem verba scilicet cui ipsam committere vellet Tunc maritus provo-
catus cum indignacione recedens commisit eam dyabolo Hec mulier hoc
egre ferens plura adulteria cogitavit committere nunc cum uno nunc alium vo-
cavit Sed dyabolus semper affuit et ~~quotiens~~ qualiacumque solacia cum eis
loquendo habuit sibi placuit non autem eam cum aliquo istorum commisceri sinit

adultrari permisit et quilibet illorum cum cantrio in facie signauit
et ille sic signatus confusus recessit et sic cum plures ab ea fugasset
tandem maritus eius reuersus est de nocte autem cum ad eam accedere
vellet dyabolus eum omnino hoc facere prohibuit Cum autem maritus
eius quereret quis eum a propria uxore prohibere vellet Respondit dyabolus
Audiens deus quod tu capt et captiuus de manu etiam sum liberatus
Et ei narrauit quomodo etiam mulierem custodiuit et quilibet illorum sig
nauit Et cum maritus ei regratiaretur et diceret si eum iterato pereg
nari contingeret quod eam sibi potius quam angelo committere vellet Respon
dit dyabolus Nequaquam de tanta etiam custodienda me ulterius in
tromittam Et subiunxit quod potius custodire vellet tritum plenum
de pulicibus ne aliquis euaderet quam ultimus mulierem custo
diret ne adulterium committeret Iste sunt multe libidinose pu
dicicia feminea totaliter postponentes non expectantes tempus quo a viris
sollicitarentur Immo ultro se intro offerentes viros sollicitando de actu
carnis seu opere carnali viros prouocando de quarum numero fuit uxor
Pharaonis que iniectis oculis in ioseph dixit ei dormi mecum gen
39 Talis consilii femina fuit pro imperatrice uxore 3ii octonis qui propter
infamiam feminam pro ea innocentem precianit comitem quendam decollari
comperta autem veritate ipsa viua igne cremanda est dicitur in signum ul
cionis et vindicte ut habetur in legenda pelagii Hinc successit
Iste utriusque sexus ac maiorum natu tanta vesania fuit
et hoc quod etiam aliqui apte libidini vacare non curabant nec verecundabantur
luxuriari coram hominibus De quorum numero sunt et fuerunt cinici ab inmun
dicia imprudentie sic nuncupati Hoc totum humana verecundia in pa
tulo loco omne cum coniugibus mos erat eis censentes licitum hones
tum quod esset palam cum uxore concumbere quia coniugium iustum est publice
predicantes agendum ut canes in vicis uel plateis Vnde et a cani
bus quorum vitam imitabantur etiam vocabulum nominis traxerunt
Quorum vitam et mores assumpsit anthyochus epiphanes qui secundum theo
super dan sic luxuriose vixisse legitur et in tantum decus [illegible]
igne dignum stupra et corruptelas commisisse quod [illegible] et scortis

publice iugeret et libidinem suam plene perfecte compleret ¶ Hoc eciam quidam
contra naturam est contra in omnibus animalibus et avibus quibus cura de filiis
est et tamen duo sibi se coniungunt et non plura unum preter columbas et pas
seribus aliisque avibus et animalibus consimilibus in quibus tam masculus quam
femina prolem nutrit In quibus autem masculus non nutrit prolem in illis
indifferenter masculus accedit ad feminas plures sicut gallus ad
multas accedit gallinas et taurus plures habet vaccas Et quia homo
inter cetera animalia maiorem curam habet de filiis educandis et diucius
in talis cura persistit quam aliqua animalia ideo ut videtur contra naturam sunt quod spre
ta uxore propria accedit ad alias mulieres Et hoc idem de mulieribus
adulteris intelligitur que plures alios ad actum carnalem admittunt quam
viros suos proprios Et licet utriusque sexus est magnus numerus contra naturam
sic facientes Et si punirentur sicut tartari puniunt adulteria commit
tentes minor esset numerus talium personarum ¶ Nam apud tartaros utriusque sex
us pena mortis punitur Similiter et in veteri lege utrique adulterium
pena mortis puniebatur Levit. 20 et Deut. 22 Et ideo raro adulteria
inter tartaros committuntur et tamen quilibet eorum tot habet uxores legitimas
quot potest nutrire hoc cum non obstante pudica sunt et caste valde Ideo
et mulieres in nostris partibus sic decenter se haberent si talis lex apud
nos servaretur ymo forte usque ad tercium celum clamarent quemadmodum
fecerunt roma tempore papirii pueri Et cum pretor senatum interrogaret
et quid ibidem egissent infra a puero sciscitaretur Respondit puer hoc non
fore manifestandum quod sub pena capitis prohibitum est ne revelet quod
mater audiens audivit puer solliciter ut secretum hoc sibi revelet
Et post verba dein plagas ab ipso puero extorquere voluit et puer
ut penam evaderet mendacium excogitavit dicens in senatu fuisse
propositum utrum melius esset unum virum duas habere uxores Aut una mu
lierem duos viros habere Hoc audito statim currit ad mulieres a
lias et in crastinum maxima multitudo mulierum coram senatu comparuit
dicentes potius hoc fore faciendum quod una duos habeat viros quam unus
duas habeat uxores Et tunc dictum est puer papirius in cum huius vesa
nie ¶ Consimile eciam narratur in quadam hystoria salomon accidisse qui
tamen supra modum dilexit mulieres Et propter hoc quod sic fecit fuit ipse

vituperau

vitupatur Circa quarta vesania et impudicicia mulierum femino et virorum
libidini vocare volencium non timentes periculum quod imminet eis eciam qui
in matrimonio coniuncti sunt. nam utrique parens spiritualiter moleste et vindicab-
iliter vivat temporalem Ut patet in viperea de qua narrat ysidorus libro 12 capitulo et quod
masculus moritur femine emittendo Femina autem periendo Similiter et 2° ge-
nerat masculus neque femina Ista non quia ad utrumque sexum hic adduxi in
medium nec in tempore ponatur pena dicta et quod minus feminale pecunie contra mu-
lieres quamvis hic sermo de mulieribus non de viris dicat etc. Non quod aliquis
mulieres in tantum deviciant vesaniam quia in omnem pudiciciam feminea de-
ponant ut ex dictis patet Excusari quodammodo possunt ex hoc quod libido
et appetitus carnalis active et passive magis viget et regnat in sexu
femineo quam in sexu virili seu masculino Primum videlicet quod active libido et
appetitus carnalis magis vigeat patet per ysidorum libro xi capitulo 3° de por-
tentis ubi sic inquit Gorgones quasi meretrices crinitos serpentes quasi aspi-
cientes convertebant in lapides habentes unum oculum quo in vicem utebantur Fue-
runt autem tres sorores unius pulchritudinis quasi unus oculi qui inspec-
tores suos stupescere faciebant ut vertere eos in lapides putarentur
Et sequitur ibidem in metre post syrenas tres fingunt fuisse ex parte
virgines et ex parte volucres habentes alas et ungulas Quarum
una voce altera tibiis tercia lira canebat qui illectos navigantes
sub cantu in naufragia trahebant Secundum autem veritatem meretri-
ces quedam fuerunt que transeuntes deducebant ad egestatem hiis sic-
te sunt inferre naufragia Alas autem habuisse et ungulas quia amor
et volat et vulnerat qui inde in fluctibus commorasse dicuntur quia
fluctus venerem creaverat hec ysidorus Patet similiter 2m videlicet quod passive
libido et appetitus carnalis magis vigeat etc. Nam Thyresias qui
secundum fabulas successive utriusque fuit sexus et actum carnis in utroque
sexu fuit expertus hic iudex fuit et in causa utrum mas vel femina plus
libidinose delectaretur in actu carnali qui sic determinando dixit mu-
lierem habere 10 uncias luxurie seu libidinis virum autem tantum quinque
habere uncias Hic enim tantum est proporcio sexquialtera secundum boecium in arismetica

metricam sua li° 1 ca° 29 ubi dic^t q^d mr̃ quinq^z et duo ē proporcio
diu^x galica Et ē eadē proporcio mr̃ 10 2 Q^or q^d ē mr̃ quinq 2 duo
Et h° idē forte lepus dicēt si loq posset de q variat plin^9 li°
8 ca° 5u ipm habē utrumq membrū q dicēt si loq posset q mas-
culus tamen 4^or habet vrinas mulier aut 10 de h moses dixit aut
et si actū carnis vtriusq sexus pficē possent de q tn dubito
nō aut gnare pñt vtroq membro eo q semē vtriusq sexus ēēt
imperfectū nc corpus ab mr̃ p vtroq sexu sit dispositū sicut de le-
pore dicit q a na habeat Quapropter ysidorus li° ethi xi ca° 2°
cta medium dicit q gnā ethymo^a femas mr̃ptai ab ignea vi q^z va-
hementer concupiscat vnde libidiosiores sunt viris tā in aīalibus q̄m in
hoībus Vnde inung amor apud antiquos femineus dicebatur hc ysidorus
¶ Ex qbus dictis ut videtur mota ouidius et credo in libro de ve-
tula sic inqt Casta ē quam nemo rogavit nā appetitus eaz ē in-
saciabilis qa scdm plin 1° phi dicit ma appetit form sicut in
mulier appetit 2 turpe bonū ¶ Vnde ad ppositū adducendo
legitur de secundo pho cz cū in scolis ēēt frequenter audiuit q
oīs mulier fornicatrix ēēt et impudica Tandem in phia pfectus
2uersus ad patriā cū coma capitis et barba plura hospitan-
tis i domo matris neme domesticorū ipm cognoscente volens
q pbaē de mulieribus si verū ēēt q^d in scolis de eis audiebat
ancille et matri pmittendo denaria si ei in carnali copula consen-
tiret q annuit et cū de nocte nō ut incestor sed ut filius co-
tinens se habuit et postq filiū eius de mane cognosceret nō
ferens confusionē examinata ē Secundus vō hoc sciens q
p loqla sua mors matri contingisset postea in penā nunqm audi-
tus ē loq vnde dicitur q est ~~mo~~ in prona honesta si sollicitatur in-
fidū acquiescit ¶ Vnde quidā de huius impudicis mulieribus et q in-
continenter se habent metros composuit vsus de qbus aliquos
ad ppositum hic pro presenti ponam et sunt isti Vnde

Secundus phor

Luxuria viget impietas riget undat iniquitas Inquinat omnia turba
nepharia vir ex meretrici Fossa novissima vipera pessima pulchra
Putredo Dempta pulchritudo rosa male lubrica preda Horrida noctua
publica ianua dulce venenum Nil bonum conscia mobilis impia vas
luteum plenum Vita peccatis et meretricibus ire licent Lingua con-
actio coinquinata copula venenum Femina sordida femina perfida femina
fracta cruda cor quod nat impia ruminat acrius acta Plurima femina
plurima crimina multa ruina Plurima dalida rara lucrecia nulla iustissima
Hec enim iustissima que a capano inmabile est infesta que etiam arte diabo-
lica ipsa frangere non potuit si in castitate et bonis operibus permansit
ipsum quod ad fidem conduxit et pro fide martirium passus est Cum clarius
ista scire voluerit inspiciat legendam que pulchra est valde hanc enim in-
semina virgine sanctum et pudicissimam regie atque alie domine reverende
et excellentes sequi debent ut impudicias aut spurie ne videantur
eis consentire quia in genere moris ab illis separande sunt Ergo autem
sillogismos posui quia opposita magis elucescunt ex primo elenchorum Et
hoc quidem mihi imputari non debet quia et sacra scriptura hoc facit ista
et salomon mulieres nimis dilexit ipsas quas commendavit valde
et tamen detestabiles vituperavit eas quas iudicavit esse reprehendendas
Ideo nulla propria pudica et honesta egre ferat quod dixi si merito de-
testabiles vituperet ne de eodem mihi dicitur et Et ista de secundo
capitulo dicta sufficiant

Femina fax sathane fetens rosa dulce venenum
Dixit et iusta visu cessa autem cultum
Que ab insultem quibus potabis penal este
Eneas filius dicitur c. pro(?) mulier ... mulier compilatrix ...
rapinasse ... patrimonium devorantis ... pabulum
diaboli ... a morte ... in supplementu ... mulier et aia...
vanitas fallax ... passionibus ... subvertens sive fide sive
moribus ... sive constantia sive pietate Et hec de mulieribus que tempus ad
mittunt dimicanda(?)

Ut autem multitudo magna
ut est regnum integrum gubernetur
bene requiruntur plures regentes quia ad regendum unus
non sufficit quod quidem Ietro adveniens audiuit Moysi
dixit ei Stulto labore consumeres vltra vires tuas
et regere tuum populum sed elige tibi viros prudentes potentes timentes de
um amantes veritatem detestantes avariciam et que prima sunt ipsi expediant
que autem grauia sunt ad te perducant et referant quia tibi Exo 18 In huius
autem modum ut dicit Comestor in hystoriis ecclesia romana vocauit in
partem sollicitudinis suae primates archiepiscopos episcopos archidi
aconos et archipresbiteros et minores sacerdotes qui leuiora predicant et que
sunt grauiora licet occulta iudicant grauiora vero et apta referunt ad episcopum
Dic quidem plures sunt et plures oportet esse in quolibet regno qui
regnum regant et iudicent ¶ Sufficit autem quod tantum duo sint principes
qui regi assistant in omnibus et assessores eius sint in ~~medio~~ medio ti
principales qui sint consiliarii eius aliisque negociis arduis expedi
endis pro regno Cuius figuram habemus in filiis Zebedei quorum mater
a Christo petens ut duo filii eius unus ad dexteram alius ad sinistram
possent sedere qui principes et principales eius in regno suo Mt 20
Hec autem peticio inepta fuit quia regnum suum non erat de hoc mun
do secundum quod Christus mater dixit Pylato Io 18 Hoc tamen non obstante
fuit et est monarchia mundi in regimine et duobus dominancium duosque
principes legis in mundo scilicet summum pontificem et regem romanorum seu
imperatorem quorum primus in regendo utitur gladio spirituali De quibus duo
bus verificatur id Luc 22 Ecce duo gladii hic Item et Roma dum erat
in gloria et honore per duos consules regebatur a consulendo sic dicti
qui omni anno mutabantur ne insolentes diu remanerent et moderacior esto
consurgeret quorum unus de ciuitate alter militare aministrabat secundum Ysid
libro ethimologiarum ca^o 3 Et hii duo consules seu principes in ludis cir
kulariis marchalchi appellantur Et primo hic erit medio sicut in ca^o 3° et
4to De 2° autem in ca^o 4 aliquid dicetur quia in ca^o 5° qui est intermedium
medio erit de domina que in medio subest regine quasi per concordia regine

precede debet marchalem 2m Unde princeps seu marchalus supe
nor in mediatus sub rege consistens debet plura bona in se habere max
aut ista Debet non esse prudens in consiliis ut firmus itentus sequitur debet
esse equus in iudiciis ne de iniusticia redarguatur Debet esse sollicitus
et rigidus in ponendo suppliciis quod tamen diligenter || Primo dico quod princi
palis princeps debet esse prudens in consiliis ut firmus intentus sequitur circa
quod ista sunt advertenda Primum quia consilium ceteris paribus magis est accipi
endum | 2m de quibus sumus et quod consilium sit tenendum | 3m de quibus
consilium non sit habendum || Primo dico quod consilium antiquorum principum pre
aliis est accipiendum primo ex eo quia plus finaliter per eos ad bonum
rei publice pertinet eorum inveterata || 2o ex eo quia de futuris contingentibus
ut bona eveniant maiorem habent diligentiam || 3o ex eo quod de preteritis
clariorem seu lucidiorem habent experienciam quam tamquam nova relinquo
materia ex eo quia si popularis nobilis sit vincens antiquus equalia talia
habent cum aliquo principe tamen racione dignum est et inveterate [illegible] circa quod
dicitur princeps maxime si antiquus est et ad effectum debitum perducere per
Que per se perducere efficere non possunt Et ideo senes seu antiqui per ser
mones alios compensantur Unde secundum tullium de senectute non viribus aut
velocitate corporis res magne geruntur sed consilio auctoritate et sententia
|| Sunt enim tales antiqui principes In consilio prudentes Auctoritate po
tentes Et in sententia sapientes Unde quoniam in questionibus in novo et veteri
testamento nichil reperitur nec in aliis libris ab ecclesia approbatis licet
de investigari possit unus quia queritur Seniores primo sunt interrogandi
eo quod finaliter invenitur quod a pluribus queritur ut habetur di 20 ca de quibus
Unde et beatus gregorius in registro suo et habetur eccl 19 ca esto
Et scribens episcopis seu ordinariis quod qui in arduis rebus aliquid debet
tractare necesse est graves expertosque viros consiliarios habere et
cum eis cum deliberacione ista pensare Sic quod fecit carolus magnus
qui in factis arduis a sede apostolica petens consilium et accepit
ut habetur xi q 3 excellentissimus || Item secundo dicatur primo et finale et ut
maiorem habeat diligentiam de pluribus quam de paucioribus et pri

tepe maxie i mediatam e p⁹ rege q plures hi regit. Alii ad
noticia pricipu plura puenit de diuis mundi ptibus de quibus nu
qm habebunt noticia psoe priuate quapropt et expiencia hut ma
iore qm habeat ceteri hoies ut sunt iuuenes mulieres siue po
pulares. Et ex qbus dictis inferto con-clusie qd consilio antiquoru pnci
pu magis e standu qm consilio iuuenu mulieru seu ppularium
Sm pz in iii regum in roboam q spreuit consilia antiquorum pncipu
et acceptauit consiliu iuuenu impiose loqns no leuit. Ideo
suum regnum fuit diuisum in decem ptes pcione regni cccipiens qd ex i
tegro habuisset si locutus fuisset ad pplm leuit sm consiliu pn
cipu antiquorum 3 li° 12 patz etia ex eo. Na in quibusdam gestis leg
q rome iuuenes nobiliu specialit filii senatorum nimis voluptuo
se vixerunt in tediu totius ciuitatis et parentu suorum et cu ab aliis
de hiis redarguerent egre portabant in tm q contra senatores
conspirauerunt et concordauerunt in ho q una hora et determinato
die quilibet suum patrem vel auunculum interficeret ut ipi post eos ci
tate regerent et viuerent ad libitu et sicut vellent. Et sm
a. sic. Ita ut pcogitauerunt omes interfecti sunt uno solo excepto
q filius eius inotu ma seruauit et in loco secretissimo abscondit
sub pculo vite sue. Hoc crudele factum grauiter audiens metro
polis regni grecorum scilicet ciuitas athenarum q tributaria fuerat rome
expeiri volens verum adhuc aliquis sapiens remansisset i urbe q
prius sua sapia totum rexerunt mundu sub parabola et enigma
te facti senatorum cu legatis solepnibus ipis consulibus miserunt
petentes consiliu qd in hac re ageret. Factum breuit omnes se
natores i expti fuerunt qa iuuenes et qd rndere deberent in tli
anxietate posita ignorabant. Et sm usq in die terminu reser
uabant et intra quilibet cogitaret qd eis respondendu seu facie
du eet et quicumq hoc inueniret sin dubio pncipalis i senatu
eet deinde et ipos aliosq in posteru regeret tamquam magis sapiens

et prudencior ceteris Et q̄ sm̄ ē Na 1e q̄ prēm sum abscondebat
pr̄ indicauit in quali anxietate senatus eēt ppt v m enigma q̄d
dissoluē nō poterant 2 q̄d eis agendū eēt ignorabat pr vō
filio enigma exposuit et q̄d senatui faciendū eēt indicauit
Crastino aūt die iste senatui enigma exposuit et q̄d eis
faciendū eēt indicauit De q̄ nō modicū gauisi sunt et q̄ma
iuenūt ut si aliq expositionē enigmatis inuenissent eciā si de se
natoribus eēt de pōlo fuerat in posterū ipis p̄esse deberet
et ī̄gē cītatē q̄a doleuerunt q̄ intfecissent senatores Et
ipē tūc publicauit q̄ fecerat et pr̄ eius cū mag̃ gl̄a fuit ē
senator principalis Ecce quō iuuenes cū sint in expti 2 auda
ces frequēt mlta faciunt de q̄bus postea dolebunt Et io cōsilio
iuuenū nō ē mltū standū n̄ cū p mltos actus hitū bn̄ con
siliandi sī acqsiuerūt et hō dū saltē antiq̄ seu senes fī sint
Et hoc dico p tanto q̄a frequēt ppt passiones iuuenū mūt
cōsiliū et quod ē malū iudicant bōm et ecōn bonū iudi
cat malū a iuuenibus ī expts 2 q̄ facilit passionibus sucumbūt
Et dico nō tm̄ de iuuenibus etate s; eciā de puelis pusis moribus
et sm̄ cōcupiscencias mundi ~~[illegible]~~ viuētes etsi antiq̄ sint
q̄a ē puer centū ānorum ysa 6 u q̄ supple puelit viuūt Et
sunt de malis moribus q̄s salomon redarguit et increpat
dicens Usq̄q̄ puuli diligitis infanciā pū pō Et si dicat dū
maturi sunt tpis etate q̄re puuli estis sensibus et moribus
Ad quē intellecū loq̄batur apl̄s 1 cor 13 eciā cū etate adul
tus eēt dicens Cum eēm puulus loq̄bar ut puulus sapiebā
ut puulus cogitabā ut puulus qn̄ aūt factus sū vir euacua
ui q̄ erant puuli Vn̄ cōsiliū taliū nō ē hn̄dū q2 piculo
sū ē Et hō q̄dē sensit socrates phs et hēt ī libro de vita
phorū sic dicens Q̄ incedit ī mūdo sm̄ dispōnē mūdi nō
ē req̄rendus in cōsiliis q̄a nō dabit n̄ ~~creatiue~~ arbitrio voluntatē

in q̄ p̄sistit Et ide ibi p̄us Si q̄s in s̄tūs tuis c̄silias vi
de quo ip̄e se gubinet in suis s̄ra si male ī suis quo se bn̄
h̄ebit in tuis cū te nūq̄ affītiet q̄m seipm // Patet eciā
2^m viz q̄ consiliū mulierū nūq̄ valeat q̄m c̄siliū āti
q̄z p̄ncipū s̄m eū s̄ in eūi bꝛm̄ ang^{us} 18 de c̄i^{te} dei ca^o
9 Olim ī ā^te athenienses ꝛ in c̄gioē c̄tū adiacenti s̄ere ecī
me fuerūt c̄valius publicis electionibꝫ ꝛ ñd narrat q̄
varro dicat q̄ athenis subito et inopiate arbor olive
apparuit et ī alio loco aq̄ erupit q̄ p̄digia c̄gēr momunt
et q̄d sig^{rar} appollinē c̄sulunt Et r̄nd^t q̄ arbor olive
minervā sig^{t} et vnda neptunū et q̄libꝫ eoꝝ deorū
vellet q̄ civitas ab ip̄o noiaret^r Ideo h^c signa subito
li apparuissent Isto oracūlo s^c accepto cives oēs vtriusq̄
sexus c̄venerūt q̄ mos erāt tūc in eisdē locis ut eciā femine
publicis c̄sultacionibꝫ int^e essent Consulata igit^r multitudine
mares p̄ neptuno femine p̄ minerva tulēr sentencias Et q̄
vna plus īuenta ē feminaꝝ io minu^a vicit Tunc neptunꝰ
iratus marinis fluctibꝫ exestuantibꝫ t̄ras atheniensium de
populatꝰ ē Cuius iracūdiā ut placaret voluit ut t̄plici
supplicio puniret^r mulieres videlicet ut // Nulla vlteriꝰ de
ceteris suffragiis se int^omitteret // Ut nulla nascenciū matrinē no^m
acciperet // Et ne q̄s eas athenas vocaret // Ecce q̄t mulieres
p̄mo punite s^t p̄pt^r vnū electionis actū seu c̄siliū q̄d mu
lieres in detrimētū seu ī p̄uicie eaꝝ fecerūt Sic q̄dē et
eva mr̄ nr̄a p^a punita ē q̄ s^m dolēe illa peracē p^t eius
c̄nt^a dm̄ p̄ceptū ded^t c̄siliū de q̄ ecī totꝰ mūd^o punitꝰ
ē // Patet eciā 3^m correl^m viz q̄ ē magis standū c̄silio ā
tiq̄ꝛū p̄ncipū q̄m c̄siliū popularium // P̄declara^{ōe} istius
correlarii p̄mitto q̄ de c̄i p̄plo īueniunt^r medū aliq̄ p
c̄gie milit̄ sūt dispositi et si de nobili sunt p̄sapia op^{ti}

tiã posset dare cõsilia et regere plin̄ pacifice et eminet. Sed
q̄a plura adhuc eis deficiunt i° regimine nobiliū regū et principū
regimi eorū ē p̄fundū q̄a ut dictū ē principes seu alii nobiles
p̄pt eminenciã genealogie mlta p̄nt efficere q̄ cõmunes seu
populares nō p̄nt p̄pt q̄d et si nō mltū prudentes sūt tn̄ regnē
rect̄e et regere p̄mittunt h̄ gdio seu cõsuetã tanta ē ut etiã
p̄ueri principū seu regū eadē in eis seruatur quisqꝫ ad debitū eã
ẽe puetant et p se regere possint primo si q̄s popularis regnet
q̄tūcūqꝫ illuminatꝫ ẽẽt et prudens sim regimine tyrannicū dicit
ut i cõīt tales male t̄minant ut p̄ꝫ de mltis tā in sacra scrip
tura q̄m alibi scriptū eo q̄ cõsueta h̄ s. nobilitatis gnis desi
cit eis Illi et populares i artibꝫ mechanicis satis sūt
occupati et i° minꝰ p̄nt intendere hiis q̄ ptinet ad regime
ẽ regim ul' cũ h ut i° plꝫ intentꝫ minor ē ad singula sicut
Sicut docet experiencia q hij q̄ pluribꝫ artibꝫ mechanicis intendūt
cīnqꝫ depaupant. Et i° hij q̄ cõsiliis publicis volūt interesse
cõtinue ul' deficiunt in sūptibꝫ p̄priis ul' salte ad dandū cõ
silia minꝰ sūt apti. Et i° melius ē et p cõi bono vtilius q prin
cipes regant et nobiles q̄m cõīes maxīe si facta subditorū
ptractent bn̄ et vtilit' q̄a cõsiliis aliis q factis seriosis plus
q̄m mechanicis vacare p̄nt et sic ex pluribꝫ actibꝫ et ex
perienciis h̄itū cõsiliādi sibi acquirūt. Vñ sicut sartor p suū
artificiū nō scit facere calcū sic econū sutor nō scit made
nec suere vestem seu vestimētū nec aurifaber scit texere pannū
nec textor scit facere singulū aureū si qlibꝫ in sua arte ex
ptꝫ ē. Et si q̄s de hiis qlibꝫ paruū ul' michil nouit se immiscet
fallit se et decipit aliis et cõcludit male. Sicut ut legit
i q̄buſdã gestis romanorū q quadã vice rome qui populus
cont̄ senatū surrexit et q tpam amplius vellent regere dicit
eis Quid vos filii mortis estis et q se ad moriendū pparet i summa

luerunt sibi inferentes quia si supprimeret in pace regere non posset
Rex auditis verbis solam peticionem eis porrexerunt dicentes So-
lum hoc a vobis petimus ne aliquis de militibus interficiatur nisi prius alius
loco eius eligatur Quod placuit eis Cum autem ad electionem
procederet non concordare possent quis prius esset plectendus nec quis lo-
co eius esset ponendus dixerunt Ecce quomodo prius deficimus quia
nec unum consulem habere possumus et si omnes consules leves habemus
quid in arduis faciemus de quibus nulla experientia professis esse pa-
rum vel nichil Unde quidem ipsi adunati unanimiter veniam ab eis pos-
tulantes et stulticiam eorum eis ignosceret et eos regeret ut
prius Ecce quomodo experti qui se intromiserunt de hiis que ignorant
confuderunt Et idem expectandum est in rebus bellicis si hoc pertine-
bit ad capitulum convenit et hic non habet locum Unum cum nobiles in predictis
sint meliores et maiorem habeant experientiam tam in rebus tam
in rebus bellicis quam alii in consiliis dandis Ideo imperator tarta-
rorum statuit ut cum suis terras vel regna aliena obtineret omnes
nobiles interficeret rusticis conservatis pro dandis tributis et
ut laborarent pro sustentacione ipsa nunc non et regis seu eius familia
Et hoc sunt de primo membro principali membri scilicet quorum consilium [illegible] pibus
sunt magis accipiendum Sequitur secundum punctum primi membri principalis
scilicet de quibus sunt et quo consilium sit tenendum Circa quod est advertendum
quod secundum intencionem philosophi 3 ethicorum capitulo 2o quod sic incipit Determina-
tum autem In quo capitulo parum ante medium incipit tractare de consilio et ibi
de incipit aliquod capitulum capitulum et durat usque in finem capituli Ubi habetur
quod consilium est habendum de futuris arduis et magnis vero ex nobis
ipsis incipientibus sumus et de hiis que ad finem operabilia sunt non de
se ipso fine de quo philosophus ponit exempla loco ubi prius sed quod medium
non habet consilium quod sanet nec rethor [illegible] ut pacificet et bene
regat quia ista presupponit ut finem ad quem opera sua intendit
perducere sed quo et per quem modum consequendum sit consiliantur ne

frustraretur ut finibus se eniciat que in intentione prius habuerit
eo quod variis eventibus sic quod contingit plurimum. Aliquando ad finem perveniat
propter quod de hiis que ad finem sunt et non de ipso fine questio est quia per
consilium determinari debet. Unde cum primum sit in intentione non cadit sub
questione quia principia oportet presupponere in omni inquisitione. Unde secundum philosophum ubi
prius quodlibet consilium questio est non autem aliqua questio consilium est.
Unde hii sive alii qui agunt propter finem hoc quod ultimum est in executione
primum est in intentione et si ad debitum finem perducunt seu pertingunt
eubulia vocatur. Si autem a fine deficiunt eustochia appellatur
secundum philosophum 6 ethicorum capitulo 11. Ut autem consiliarii nunquam in intentione
frustrentur tarde et cum deliberatione consiliandum est non ut
transeat hora et oportunitas exequendi consiliata. Nec minime
celeriter ut consiliando se precipitent eo quod neuter eubulia sive ul
saltem bona consiliatio sed eustochia secundum philosophum ubi prius. Sed est
considerandum secundum quod ad finem utile est secundum quod oportet fieri sive
ita in modo consistat sive etiam tempore et loco. Unde boni consiliatores
sunt rei publice multum utiles eo quod tam in bellis quam in aliis seriosis
factis per eorum merita tueretur unius salus tocius exercitus et eorum
unde consistit quemadmodum in mari salus et vita omnium consis
tit in hiis qui navem regunt. Unde ipsi consiliatores boni habent a lon
ge prospicere et considerare multa. Narrat secundum beatum augustinum 1o de ci
vitate dei capitulo 30 Et titus livius libro 29 Et orosius libro 4 post 3m bellum
punicum tractatum et consilium in senatu romanorum quod de kartagine
esset faciendum utrum scilicet totaliter esset destruenda an non et erant
varie sententie. Quidam enim dixerunt quod propter perpetuam securitatem civitatis
rome kartago esset delenda inter quos catho censorius erat principalis.
Alii autem consuluerunt quod non de quorum numero Scipio nasica fuit princi
palis quorum racio fuit ista. Nam urbe in securitate posita romani voluptatibus se darent et insurgeret intestinum bellum quod esset peius quam

tū exẽrceis miliciā exercere q̄ et factū ē Ita paucis ānis trāsactis
int' eos bellū intestinū incepit et fere usq̄ ad tpa x' pduraūt
Alii aūt volentes sentēciā cathonis et scipionis medi'te consu=
luerūt q̄ ciuitas karthaginē' stare deberet s' tū q̄ romanis nō eēt
metuenda et tū milicia contīnue eā possi exerceri ita et karthaginē=
ses aliā cū tū construere deberent distante a mari x miliaribus Ro
q̄de facere nolentes io s'm consiliū cathonis ex integro deleta fuit
Qualiter aūt et p q̄ modū deleta fuit aliquātulū tangit' sup'
i m° de ege 3° mebro de crudelitate Hii eni duo consules scz
catho et scipio nasica principales in urbe erant quoꝝ p'm' erat
sapientissim' alt' vo optim' ¶ Ita in quodā carmine ut refert
tyt' liui' li° 9 inuenta fuit in sepulcro Et si m' deoꝝ noīe pessi=
mūcta romā adducerēt hanibal et oēs hostes rome urbis de y=
talia recederēt Erat aūt pessinūcta statua lapidea Consilis at
statua erat in troya q̄ s'm ouidiū de fastis li° 6 de celo ceci=
dit i sūmā arcē troye ibidē ↄseruata in tēplo minerue noīe
palladiū et q̄ ptenderet apollo consulit' Cui r'ndit Quod q̄=
diu troya haberet palladiū tā diu staret ei' impiū q̄ cuiq̄ vo
palladiū veniret illuc trāsferret' impiū Et io troyani tum
mag' diligēa sūabant palladiū id in arce usq̄ ad tpa priami
regis q̄ in ↄsuado aliq̄tulū negligens fuit Dyomedes vo
et ulixes quid de palladio diuinatū fuit audiuerat videlicet
ubi trāsferret' illuc impiū veniret q̄ latent' urba ingressi ascendēs
ad arcē ubi palladiū fuit int'fectis custodibus arcē arcis
rapuerūt effigiē palladis i statuā ul' ymaginē ei' Et
s' ciuitas capta et impiū trāslatū e Dictis aūt cretensis hys=
toriographus dicit q̄ anterior troyan' q̄ pre prīce p̄ditor cū grecis
ↄuenerāt tradē eis palladiū q̄ psuasit theane q̄ fuit sacerdos
tēpli minerue ubi sūabat' palladiū dicēs ei q̄ si sibi tradet
multa dona et mag' ei daret Quod et fecit Quo facto anthenor

tradidit illud grecis. ¶ Ouidius autem li° 6° de fastis asserit pro circa suo
tempore palladium rome translatum fuisse et collocatum in templo dee veste
cum quo concordat tytus liuius li° 6 de 2° bello punico. hec enim hys
toria causa in parte a beato augustino tangitur 3° de ciuitate dei c° 2. utrum
autem hec statua palladis sit statua pessinuntia cum virgine romana
pueniet determinacionem cumitto expositoribus. Loquendo autem de pessinunti
na ~~cum virgine romana pueniet~~ prima statua lapidea quam romani ad pacem
ponere debent dicitur quod ipsi romani apollinem consuluerunt delphicum de
agendis qui promisit eis prosperum exitum et reditum si meliorem virum
urbis pro ipsa mitterent et ipsam in sinu suo caperet hospicio. Et ad
hec peragendum tamquam optimus electus fuit scipio nasica et tamen sicut
consilium quod fuit salubre et bonum ut postea euentus probauit
fuit spretum et consilium cathonis acceptum. f. de ciuitate carthagi
nensi non destruenda. Unde deus qui consilio non indiget et in sua
disposicione non fallitur tamen permissione usque ad tempora salomonis
filius israel possidendam pacifice non dedit ex eo ut consuetudinem
preliandi sibi acquireret cum hostibus noluit enim dominus cito sub
uertere naciones nec tradidit eos in manus iosue iudicum 2° Et
sequitur in medio tercio post m^m 3 hee sunt gentes quas dominus dereliquit ut eru
diret in eis israhelem et omnes qui non nouerant bella chananeorum
ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus et habere consue
tudinem preliandi. Sicut nimis malum est primo bonum et ita habere
hostes extraneos ne bellum oriatur intestinum ut experimentis patet.
Unde romani raro uincebantur quando fuerunt concordes nisi quando bellum
cum aliis habuerunt et hoc nunc fecerunt a morte iusticie sicut habere
pene. Unde secundum beatum augustinum 2° de ciuitate dei c° 18 et salustium quem
ibidem allegat et alios hystoriographos qui de hac materia loquuntur di
centes quod post expulsionem sexti tarquinii qui ultimus rex romanorum fuit
tamen sederunt animo quidem pace et concordia inter se habitantes eo
quod interim hostiliter impugnabant per sextum tarquinium qui scelero

decio anno post expulsionem eius moriebatur et tunc ad externa bellum
punicum fere 300 annis quia ab expulsione regum usque ad primum bel
lum punicum fluxerunt 3n anni quibus tamen annis inter se pace vixerunt
aliis autem annis multa mala acciderunt eis de quibus beatus augustinus 2°
de civitate dei c° 22 et aliquibus sequentibus mentionem faciens et ideo scipio
nasica consuluit ne karthago destrueretur ut cum eis bellum seu
miliciam exercerent ne infra urbem inter eos intestinum oriretur bel
lum et hoc sit de 2° puncto primi membri videlicet quo et de quibus fuerit consilium
sit tenendum ¶ Sequitur 3m punctum scilicet de quibus non sit consilium habendum
circa quod est sciendum quod secundum philosophum 3° ethicorum c° 4 quedam sunt de quibus
consilium non est habendum ¶ Primo scilicet de eternis que sunt immota sicut ut sunt sive
separata ipsa universitas mundi et demonstrationes mathematice sicut utrum
dyameter sit commensurabilis coste hec enim sic se habent ad ea que a
se non possunt habere et ideo de se determinata sunt et de ~~his~~ eis non est
habendum consilium ¶ 2° de his que semper in motu sunt et per naturam sic habent ea
ut sunt motus orbium celestium seu planetarum secundum eum consilium est
habendum utrum cras oriatur sol et ista nocte occidat quia secundum motum uni
formem quem habet sol necesse cras oriatur secundum aristotelem primo perihermeneias licet
theologi ipsam non concederet quia de futuro post diem iudicii falsa erit et omnes
possit falsificari per potentiam dei absolutam immo de facto iste propositiones
universales huiusmodi false sunt secundum sacram scripturam quia motus plurimorum sepe
fuit uniformis et uniformiter sequitur primum modo quia tempore iosue
stetit sol in medio celi et non festinavit occidere spatio unius diei
iosue x Item tempore ezechie retrocessit sol x lineis per gradus per quos
descenderat ysa 38 Item tempore passionis christi luna que erat tunc quintade
cima retrocessit ac si fuisset prima et se inter solem et aspectum nostrum
opposuit et eclipsim solis causabat quod omnia priora philosophus reputa
verat impossibile propter quod tempore passionis christi dyonisium fertur
dixisse aut deus nature patitur aut mundana machina dissolvitur

¶ 3º non est inquirendum consilium de hiis que ut in pluribus eodem modo fiunt licet aliquando ut in paucioribus aliter accidat sicut sunt siccitates que ut frequenter in estate accidunt ymbres autem ut in pluribus in hyeme fiunt licet aliquando aliter accidat ¶ 4to non est inquirendum consilium de hiis que fiunt a fortuna sicut de inventione thezauri quia inventio non fit a proposito 3º philosophi ¶ 5to nec est inquirendum consilium de omnibus humanis actionibus sicut lacedemonii non consiliantur qualiter scite qui ab eis sunt valde remota bene operentur et racionem huius assignat philosophus ibidem quia nec eorum que sunt necessaria vel naturalia vel fortuita vel per alios homines fiunt quin per nos consiliamur et postea philosophus subinfert quod circa aliquas artes contingit consiliari circa aliquas non Circa illas enim artes seu disciplinas que habent certos modos operandi et effectus earum non dependent ab eventu alicuius extrinseci non est consilium inquirendum ut de litteris scribendis exemplificat philosophus Non enim scriptor litterarum inquirit scribendi consiliatur dum litteras scribit De hiis autem artibus contingit consiliari in quibus per nos operatur tamen qualiter fiant ut supra exemplificatum fuerit de medicina et negociacione Notandum quod in hiis et consiliis bene consiliantur sapientes et prudentes Nam cum in consilio perveniunt ad aliquod impossibile permittunt negocium stare desperantes de fine ut si deficiunt in pecunia vel in aliquo huiusmodi non incipiunt operari Sed hoc quidem non faciunt fatui seu stulti qui frequenter operari incipiunt que perficere non possunt et est eis impossibile secundum philosophum 3º ethicorum cmº e Sicut fecit quidam sagittarius de quo narratur in legenda barlaam quod philomenam quandam cepit cui vox data fuit ad loquendum et dixit Quomodo me interficias quia in modico est processem Dimitte tu mandata et dabo ad magnam utilitatem tuam et promisit philomene Et tunc philomena ait Scias quam tria que apprehendi non potest apprehendere studeas Item de re perdita et irrecuperabili nunquam doleas Item verbum incredibile nunquam credas Hec tria si servaveris bene tibi erit Ille autem ut promisit eam dimisit ~~philo~~

philomena aut p aera volitas dixit ei Vide tibi homo qm malu consiliu
hiusti z qm magnu thezauru hodie pdidisti Est enim in meis vis-
ceribus margarita q strucionis ovum sua magnitudine vincit Ille
audiens iteru eam conabatur apprehende Et tunc dixit Nunc p certo
cognovi te esse fatuu Nam de hiis q dixi tibi nullu pfectu habu-
isti qa de me pdita irrecupeabili doles et me temptasti cape
cu neqas meo itine ~~pxime~~ pse Insup margarita tam gnde in
meis visceribus ee credidisti cu ego tota ad magnitudine ovi
strucionis nō valeam ptinge Et hoc est de 3o puncto s de qbus
consiliu nō sit hndu et p qns de po pnli videlicz q princeps i media
tus sub rege dz eē pruds i consiliis ut finis intento sequat ¶
Sed 2m pnle q idē princeps debet eē equs i iudiciis ne de iniusti-
cia arguatur Circa q duo sunt consideranda ¶ Primo qlr princeps seu
iudex i iudicio iusticiā teneat ¶ 2o qualiter et p qd modum a vera
iusticia deviat ¶ Dixi pmo q considerandu est qualiter princeps
seu iudex i iudicio iusticiā teneat Nam scdm phm 4 ethi 7 ca 8o
quod sic incipit Aliqā autē Cum simplex litigantes dubitant ad iudice
confugiunt tanq ad iustū Est enim iudex uelut iustū animatū et ab eo ipo
qrunt mediū ad qd iudex hz educe litigantes Unde ut sit iudex
hz equare quod discrepat i eis de qb qdā ut phus dicit dat exa
¶ Pm q si unus interficiat aliu ul saltē ipm letaliter vulnerat
iudex i compensa seu in honore interfecti interfectore vitat puat
ut sit dapnu seu etiā ~~lucr~~ lucrz educat ad mediu ut s
tm de pena ledenti inferat qntum nocuit seu premiu suu lesit
videlicet fractura p fractura oculu p oculo dente p dente
ut sic ledens quale inflixit maculā tale p iudice cogatur
sustine ut q percussit iumentu reddat aliud Si qs percusserit hoiem
puniatur Si autē occiderit hoiem morte moriatur Et hoc qde et ex p-
cepto dno hz vigore Levit 24 ¶ Aliud exm quod ponit phus
loco ubi prius et istud Sint tres linee equales prima a a 2a b b

2a g g linea 2a b b maneat indivisa linea vero a a a dividatur per medium in puncto e Inscribatur g a linea a a una pars que est ~~g g et tertium oppositum g d sic g a linea~~ a e et apponatur linee que est g g et vocetur oppositum g d sic g patet et clarius patebit inferius in figura videlicet quod tota linea g g d super excedit lineam a e in duobus scilicet in eo quod est g d et in eo quod est g z linea autem que est b b excedit lineam que est a e in uno scilicet in uno pede sub posito quod sit in longitudine duarum pedum et quod exceditur a linea g g d in uno pede Et sic linea b b medium est ad quod alie due linee sunt equales ut patet in figura

Hic quidem et princeps et iudex ipsi facta ipsi mensurare debent et reducere ad medium arismeticum in quo medio virtus iustitie consistit quod medium iudex gubernat et dictat mediante iusto iudice seu recto principe Medium ad propositum adducendo legitur in libro de vita philosophorum et est dictum aristotelis Ex mundus est quidem ortus et eius fossata sunt regna Regna vero manu tenentur per leges leges vero rex statuit Rex autem per miliciam manu tenetur milicia vero pecunia gubernatur pecunia autem a populo colligitur populus vero est iustitie servus Iustitia autem regit mundum Circa quam preclara est virtus iustitie quod mundum regit universum Idem philosophus 5 ethicorum capitulo 2o quod sic maxime videtur autem preclarum virtutem commendando sic inquit Et iustum legale virtus quidem perfecta est non simpliciter non tamen in se sed in comparatione ad alterum propter quod iustitia dicitur preclarissima omnium virtutum Et quam pulchrum tale de ipsa sumitur scilicet quod nec vesperus scilicet stella preclarissima vespertina nec lucifer scilicet stella preclarissima matutina ita fulgeat sicut iustitia et rationem ibidem immediate subinferendo assignat dicens quod in ipsa iustitia simul omnis virtus est et perfecta virtus et maxime quia perfecte virtutis usus est quia ipsa utitur que ad alterum est non ad se ipsum tamen propter quod virtus iustitie licet est circa medium rei quod est medium arismeticum Alie autem virtutes que circa passiones hominis sunt et ad se ipsum considerantur penes medium rationis quod est medium geometricum

Unde illud medium non est uniforme seu equale in omnibus quia quod unum bibere est
alteri vicium est. Sicut Karolum magnum metam sobrietatis non excessit
comedendo auccam cum duobus pullis in cena et melius a(m)ne excessisset
et vicium in mane primo ita mea tale cibum simul cepisse non posset.
Non sic autem est de medio iustitie quod ab omnibus est et uniforme habetur etiam
omnes non aliter iudicandi et magnus quam parvus si equaliter alius pro eodem
delicto puniendi sit. Ut patet quod moyses ponens principes seu iudices
sub domino populum dixit eis. Quod iustum est iudicate sive civis sit sive pe-
regrinus nulla eorum erit distantia personarum ita parvum audietis sicut magnum
nec accipietis cuiusquam personam quia dei iudicium est deuteronomii i. Et hoc idem habetur extra
de iudiciis ca. novit. Etiam medium unde nec est legis per(?)dum est ut in
decretalis habetur quod iudex puniendo reddit bonum pro malo xxiii q. i.
sex diffe. Ideo quilibet iudicandus est et nulli parcendum cuius sit ex iusto iu-
dicio bona perciant. Unde ad propositum adducendo audivi a quodam fratre
fide digno qui sepius in regno francie fuit et magnam experienciam habet
de eodem regno. Quod cum quidam prelatus magnus in francia arduus fuit gravia-
tus a rege francie philippo ultimo qui fuit avus karoli istius regis nunc
francie quia causam suam traxit ad quendam iudicem. Tum cum ultimam sentenciam
vellet ferre voluit rex personaliter interesse et dixit ad eum iudex. Illustris-
sime rex de loco iudicii recedatis vel debitum iudicii teneatis stan-
do coram iudice vel saltem sedendo sub eo ut moris est et iuris propter
et ipso dictat et fecit sic. Et iudex quam cum tulit sentenciam etiam ipso presen-
te. Et tunc fertur dixisse. Gaudeo ex toto corde quod tanta iusticia
est in regno francie quod sentencia fertur contra legem regem in iudicio etiam ipso re-
ge presente. Ad idem etiam narratur de alio magno in libro de vita
philosophorum qui ipse aliquando per se volens scrutari que fieret in mundo et mu-
tato habitu ignotus transibat quandam villam quam videt duos contendentes
coram iudice. Et ait unus iudici. Domine iudex emi quandam domum ab isto
et habitans in ea inveni thezaurum magnum in domo absconditum quem
non emeram et attuli ei et noluit accipere. Respondit ille et dixit. Immo
ego istum thezaurum abscondi nec meus est ideo non accipiam eum

Et dixerit alio iudici mandes cu[m] acrapi z v[e]tucu[m]q[ue] polucie[n]s sp[on]te
Cu[m] nubi[us] i[ste] dix[it] Vos a culpa secredit[is] me i[n] miser[i]c[or]d[ia] volent[is] sig[n]o
iustu[m] et re[ru]m appetit[is] quod dixero fiat[is] et iussit matrimo[niu]m
co[n]t[ra]h[er]e filiu[m] et filia[m] eor[um] et eis dari thezauru[m] Cu[m] audiret ali[ter]
dix[it] iudicia nu[n]q[uam] c[re]didissem q[uod] nu[n]q[uam] tales ho[m]i[n]es vidisse q[ui] taliter
i[n] iudicio se h[abe]rent Cu[m] iudex no[n] agnosceret eu[m] D[i]x[it] q[uod] ne alia
i[n] mu[n]do q[ui] aliter se habuissent in p[ro]c[ess]o s[u]o et r[esp]ondere al[ter]o pluries
ea i[n] mu[n]do q[ui] aliter fecissent Et iudex plur[es] q[uod] ne i[n] t[er]ra eoru[m]
de q[ua] pl[us] al[ia] a[d]miratu[s] dixit p[ro]p[ter] talos firmant[ur] celi et t[er]ra Vn[de] et
p[er] q[ua]eda[m] aliu[m] locu[m] tu[m] sicut i[n] quo na[tur]a aut iudex eo causa q[uia]
reus r[esp]ondere et q[uia] q[ui]libz se ip[su]m iudicat io iudice no[n] i[n]digent
et p[ro]p[ter] q[uo]d iusticia legalis no[n] sufficit eis cu[m] sit tn ad aliu[m] no[n]
ad se ip[su]m P[ro]pt[er] quod ar[istote]les. 5 ethi[corum] c[apitul]o 8 q[uod] s[i]c i[n]cip[it] Co[n]ma[n]tiu[m]
aut dicit q[uod] iust[iti]a legal[is] no[n] e[st] ad seruu[m] n[e]c ad filiu[m] n[isi] similitudi[n]a-
rie eo q[uod] s[u]o q[ua]d[am] n[ost]ro p[ro] ip[s]o [et] nulli[us] iniu[r]i[a] se ip[su]m destruere p[ro]
plur[ibus] s[ed] magis in eo co[n]s[er]uare v[er]o nu[n]c modernis t[em]p[or]ib[us] intuitu
ho[m]i[n]es iudicare defectus alienos q[ua]m ~~tu[n]c liceat iudicare aliis~~
~~q[ui] auctoritate iudices sunt ut s[ecundu]m plato[nem] trax q[uod] d[omi]n[u]m principes seu~~
~~eo[rum] regentes iudicare de~~ corrige[re] p[ro]p[ri]os ~~q[ua]m~~ q[uo]mi[n]us tu[n]c liceat iudi-
care a[liis] q[ui] auctoritate iudices sunt ut s[ecundu]m plato[nem] trax q[uod] d[omi]n[u]m principes
seu eo[rum] regentes mundu[m] regentes q[ui]b[us] a d[omi]no regula iudicandi da[tur]
e[st] q[ua]liter iudicare [et] reg[er]e debeant subiectos s[ecundu]m dicitur Nolite face[re]
iniquu[m] aliq[ui]d in iudicio s[ed] i[n] regula i[n] pondere i[n] mensura statera
iusta [et] eq[ua] sint pondera leuit[ici] 19 Hec aut[em] regula optime signa[tur]
i[n] t[er]ra q[ua]e s[ecundu]m ph[ilosoph]um 2o celi e[st] eq[ue] librata p[ro]p[ri]is ponderib[us] in ce[n]-
tro mundi pendens q[uia] mediu[m] no[n] exiens s[ed] i[m]mobilit[er] ibide[m] co[n]ti-
net[ur] S[ic] q[uod] principes mundu[m] regentes i[m]mobilit[er] mediu[m] iusti[cie]
teneant ut no[n] ad dextera[m] n[e]c ad sinistra[m] declinet s[ed] q[uod] co[m]mis-
sa sunt eis ex p[ar]te d[e]i u[e]l ho[m]i[n]u[m] iuste exequant[ur] q[uia] i[n] quo iusti[ci]a
no[n] e[st] iudex no[n] est Cu[m] de v[er]o sig[nifica]t[ur] c[apitul]o Iustus iustu[m] 22 q[uestio] 2
Et h[o]c sit de p[rim]o puncto videlicet q[ua]liter principes seu iudex i[n] iudi[cio]

iustitia teneat ¶ Sequitur 2m punctum videlicet qualiter et per quem modum a
vera iustitia princeps seu iudex deviat Nam sicut princeps ius-
tus et iudex rectus per equilibram significatur dum factum subditorum
penes conscientie meliorem ponderat et secundum debitum iustitie facta
eorum exequitur Hic quidem principes perversi et iudices dolosi in
statera iniquitatis et nequitie ponderant facta equalia inequaliter et inequa-
lia equaliter dolose librantes facta subditorum in magnam detes-
tationem dei et in infamiam eorum quia statera dolosa abhominatio est
apud deum et pondus equum voluntas dei prouerbiorum xi Hec enim li-
bratio dolosa in statera iniquitatis et nequitie optime consideratur
in magnete si cum ferro super quod licet dominium in statera cum ferro equa-
li pondere ponatur ¶ Nam sicut dicit auctor de ponderibus Si
in statera seu in equilibra in uno latere ponatur ferrum sub magnete
magnes non plus ponderabit quam prius sine ferro eo quod gravitas ferri
impeditur per virtutem magnetis ~~ponatur ferrum plus ponderabit quam~~
~~si ferrum sine magnete~~ sursum ferrum trahentis Si autem ferrum super
magnetem ponatur ferrum plus ponderabit quam si ferrum sine magne-
te esset eo quod gravitas ferri non impeditur per virtutem magnetis ymo
magis intenditur et fortius inclinatur ad descendendum Hic quidem
principes perversi et iudices iniqui in iudicio dum facta subditorum
iudicant inequaliter ponderant facta pauperum et divitum nobilium et
rusticorum quadmodum et ferrum nichil ponderat dum est in ymo et
sub magnete positum dum autem super magnetem elevatum in du-
plo plus ponderat quam habeat in pondere Unde et quendam consimilem
lapidem habuit alexander magnus Nam ut quidam dicunt et forte
fabulose quod aliquando ad paradisum pervenit et sicut fecit mirabilia
in vita sua ita etiam paradisum intrare voluit Cui angelus apparens
dixit ei hunc locum quidem intrare non poteris Sed ne frustra huc
veneris istum lapidem recipias et vadas ne deterius tibi aliquid con-
tingat Iste nempe lapis talis erat nature quod cum in statera poneretur quicquid ex

adversso ponebatur plus ponderabat Cum autem parum pulueris super
ipsum ponebatur quasi ex opposito ponebatur minus ponderabat Et aliquis
a quodam sapiente peteret quid lapis iste signaret et quid ponderis
redderet respondit O alii lapis iste significat te et pondus desiderii
tui et vitam tuam quia nunquam comparabitur in corde tuo preponderat
et vis in mundo precellere omnes sed postquam mortuus fueris et parum terre
pulueris super te habueris minus omnibus ponderabis quia melior
est canis vivus leone mortuo ecclesiastes 9 Ista deberent considerare
principes mundi qui regentes qui ratione dignitatis et eminentie non
se extollant super alios quia post mortem equales erunt omnes Si si iudi
cent se et suos quia a summo iudice non punientur Cambises et cam
bises filius cyri regis persarum iniustum iudicem excoriari iussit et fi
lium suum super cutem patris sedere fecit ut iniuste iudicare perhorresceret
et equitatem in iudicio teneret semper ut narrat helinandus libro suo
Sed heu nunc modernis temporibus mundum regentes ut reges et prin
cipes aliique iudices inferiores in iudicando sepius delinquunt quia
pauperes et despectos pro minus puniunt divites autem et magnos
impie tamen sic permittunt Sicut fecit leo de quo fingitur quod cum rex
animalium iudicium generale teneret ut unumquodque animal coram eo defec
tus suos exprimeret et pro culpis reciperet penam Accessit primo asi
nus et ait Esuriebam inquit domine mi et ex aliquo plaustro feno pleno
et cum manipulis feni quedam ad terram caderet accepi et comedi Cum leo
multum inquit errasti et contra legem et fidelitatem fecisti debueras
enim ei quod perdiderat reddidisse eo quod non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum
Et ideo precepto leonis baculo correctionis punitur et usque ad
mortem Accessit et lepus Domine mi quidam gregem ovium circuivi et
rapui aliquem agnum tenerum et strangulavi aliquem pinguem vitulum
et comedi et quasi latere potui totum accepi Cum leo dimitte inquit
levitatis talia ponderare nimis strictam conscientiam habes naturale enim est
tibi talia facere Et nemo faciens id quod natura dictat peccat Hec quidem

a falso iudice lupus rapax iustificatur et agnus innocens vincatur et
condempnatur Unde a falsis iudicibus 4or modis iudicium humanum pervertitur
vi q 3 Episcopus § Si ergo scilicet precio timore odio vel favore Hos
eciam modos ponit beatus Gregorius et habetur loco ubi prius ca° 4or modis et
ipsos ibidem § declarat dicens Quatuor modis iudicium humanum pervertitur
scilicet precio dum cuiusque iudicis primo corrumpit timore dum metu potestatis
meus correctur Odio dum iudex contra adversarium molitur Favore
dum pro amicis astat et in iudicio contendit His enim modis iudex
supremus in iudicio finali non pervertitur Non enim precio corrumpitur quia ditis-
simus est Non timore terretur quia omnipotens est Nec favore trahitur quia
iustissimus est Non rancore perfunditur quia optimus est propter quod thobias
ad ipsum inquit Iustus es domine et omnia iudicia tua iusta sunt thobie 3° Dixi enim
primo quod humanum iudicium pervertitur dum precio corrumpitur animus iudicantis
Est enim munus in prelatis et iudicibus quasi venenum quod inficit hominem
et iniustum facit rectum et equum propter quod a manu iudicis quasi vipera
excucienda sunt munera quemadmodum fecit paulus cum adhesit vi-
pera quam de manu excussit et in ignem proiecit actuum 28 Unde re-
citat valerius libro 2 Cum pirrus rex benivolenciam populi romani mulieri-
bus mercari cupiens roma legatos misit solempnes cum clenodiis
pulcherrimis aliisque mulieribus magnis et pro platicis tamen scu-
no inuenerit que acciperet primo ostia coram claudens timens excecari
muneribus Et hoc est quod locutus est dominus moysi et populo suo dicens
Non accipies munera que excecant eciam prudentes et subvertunt
verba iustorum Exodi 23 Unde qui a muneribus abstinent merentur exaltari
et habitare in altis Iuxta illud ysaie 33 Qui excutit manus suas ab omni
munere in excelsis habitabit A quibus locis excluduntur tamen munera ac-
cipientes quasi cadentes Iuxta illud xi q 3 ca° pauper Et est dictum ysidori
dicentis Dum pauper non habet quod offerat non solum audiri contempnitur sed eciam
contra veritatem opprimitur Cito enim violatur auro iusticia nullamque reus pro
timescit culpam quam redimere existimat pecunia Est autem triplex munus
quod predictum malum operatur 1 q 1 ca° Sunt nonnulli scilicet munus a

manu munus ab obsequio munus a lingua munus a manu est pecunia mu-
nus ab obsequio est seruicium indebite expensa munus a lingua est fauor
¶ Hec enim tria munera paridi pastori sunt exhibita a tribus
deabus quarum qualibet per suum munus volens ipsum allicere ut in causa ad
ipsum deducta pro qualibet vellet sententiare Et hunc processum ponit
Fulgencius de ymaginibus per hunc modum Ista ab ipso fulgencio depingitur
figura paridis per quam describit vicium iniusticie et iniquitatis Et inter
diuersas ymagines est vna quod depingitur cum manu extensa in signum quod parati
sunt ad accipiendum munera que solent inuitare iudices et iudicia ¶ Sic
sicut accidit quod quadam vice tribus deabus scilicet minerua iunone et
venere in silua residentibus coram eis dea discordie proiecit pomum
aureum in quo sic erat scriptum pulchriori detur Quod sapientia
tria visa ceperunt inter se contendere de pulchritudine et varias rationes
assignare Tandem elegerunt Iouem pro iudice qui se excusauit dicens
se nolle intromittere de tanta controuersia sed misit eas ad paridem pastorem
quem venientes singule promiserant sibi munera ut pro se sententiaret
Ista minerua promisit eum facere virum sapientissimum Iuno promisit
eum facere hominem ditissimum Sed venus promisit ei vxorem pulcherrimam
Paris ergo victus concupiscencia carnis sententiat pro venere neglecta
sapientia palladis et diuiciis iunonis ¶ Per hunc processum nichil aliud
poete pretendunt quam describere tria genera munerum que solent subuertere iudi-
cium rectum videlicet munus a manu scilicet diuicie quod notatur in iunone 2m
munus a lingua videlicet forma et recommendacio quod notatur in minerua 3m mu-
nus ab obsequio quod notatur in muliere pulchra que viro solet obsequi in opere
carnali Et quia paris inter munera captatus est in muliere pulchra ideo
pro venere sententiauit In signum quod inter omnia vicia ipsa luxuria magis
captiuat et iudicium rationis facilius subuertit et corrumpit ¶ Tria autem
munera predicta iudices aliosque prelatos mundi contentes nunc modernis
temporibus eciam inficiunt ipsosque inmutant Ista aliquando canis latrans contra
eum aliquem ac si velit mordere ipsum sed si frustum carnis ei proiciat

silet et recedit Sic qndoque iudex vel platus aliquis medium venit ad aliquem
subditum suum cum tanto latratu et passione ac si velit eum devorare
Sed si cantat placebo vel si cito obligat se obsequio vel manum argenti
ei porrigit ad collum ipsum excecat et vocem loquendi aufert Iuxta illud
ecclesiastici 20 Exennia et dona excecant oculos iudicum et quasi mutus
in ore avertit correptiones eorum Et istud intelligendum est de magnis non de
parvis seu muneribus quia parva munera que cum forte darentur iocularia
bona non presumuntur aliquem munerare Extra de symonia capitulo et si quis omnes si-
cut si esculenta seu poma vel consilia ut ex minima liberalitate iudici offerentur
pro modico reputantur in sexto de Rescriptis capitulo statutum § insuper et Et
hoc sit de primo puncto ¶ Sequitur 2m punctum vz quod tyrannum iudicum pervertit
dum metu potentis concutitur mens iudicantis Propter quod non vz pro iudice
nec pro plato qui animum habet muliebrem quia eis ardua occurrunt frequenter in
quibus eadem debet animus virilis non muliebris ne metu mortis eligat quod
minus bonum est quia in viro constanti non sunt Ideo periculosum est iudicare seu
alios preesse qui fortes non sunt et dei timorem non habent nec eius adiutorio inni-
tuntur Unde sanctus Ieronimus in quodam sermone de sancto iohanne facilius ad iniusticiam
declinat qui in causis non deum sed homines pertimescit Hic timor peccandi
facultatem differre potest voluntatem autem auferre non potest Solus enim timor dei
mentes corrigit fugat crimina innocentiam servat potestatem tribuit facul-
tatem ad potum adducendo Habetur xi q 3 capitulo Quisquis et est dictum beati augus-
tini ad casulanum sic dicentis Quisquis metu cuiuslibet potestatis veritatem
occultat iram dei super se provocat qui magis timet hominem quam deum Sic
quia pylatus veritatem sensit et tamen xpm innocentem condempnavit eo
quod hominem magis timuit quam deum Circa hanc materiam pertractans leo papa
in quodam sermone de passione domini sic inquit O prelate imprudenter
timuisti formidabile fuit non regnum si affuisset dominandi con-
silium si promissio armorum si congregatio divitiarum si presidia decretum fuis-
sent militum sed ista non fuerunt ideo timuisti et contra tuam salutem timuis-
ti condempnans sanguinem innoxium quem sciuisti ex odio tibi fuisse tra-
ditum Ideo et talis timor cadit in constantem virum quia vir constans in

periculum non elegit partem deteriorem sed meliorem eciam si mortem incurrere de
beret Et tales prelati et iudices non sint formidulosi sed fortes ut
magis timeant perdere favorem divinum quam humanum ymo magis vitam perdant
quam iniuste iudicando deum offendant et tales non inmerito sunt laudandi
eciam secundum intencionem philosophi 3 ethicorum capitulo 7 ... quod dicit ex quo turpia sustinet pro
loco et tempore ut turpia effugiat et acquirant meliora tales laudat y
mo mortem quandam subeunt ne turpia committant et nunquam vitam pre
ponderant quam gloriam que post viriles actus remanet eciam post mortem con
Unde et martires xpi pocius mortem pro xpo sustinent quam ydola adorent
et offendant deum Unde et secundum doctorem nostrum sanctum thomam e scripto di
2q articulo 2o in ~~...~~ solucione 2i argumenti pena sunt maxima mala Ideo
homo constans magis debet mori quam penam committere quod quidem inconstans non
faceret Unde constans et inconstans in duobus differunt primo quantum ad quantitatem
periculi quod timetur quia constans sequitur racionem rationi per quam scit quod propter quod
et quantum aliquid est faciendum vel dimittendum eligitur autem constans ad mi
nus malum ut vitet maius malum Et non autem inconstans 2o differunt quantum
ad estimacionem periculi imminentis quia constans non nisi ex forti existimacione
et probabili cogitur inconstans autem ex levi unde 1o proverbiorum 28 fugit
impius nemine persequente Justus autem quasi leo confidens absque terrore
erit Sic quod iudices et alii medii exigentes fortes sint ut leones
absque terrore iusta iudicia iudicando et cuilibet tribuendo quod suum est
¶ Unde narratur de quadam symea cuius catulus ab urso fuit interfec
tus Symea omnibus in castro existentibus catulum mortuum ostendit qua
si iudicium et ulcionem de urso expeteret et non fuit qui symeam vindi
caret forte timentes dominam vel dominum Et quod plura Symea de noc
te stramina quantum habere potuit circa ursum collegit et copiosum ignem fa
ciens ipsum quasi igne consumens et se de urso vindicans quod nullus aliquis fa
cere voluit prius Et hoc sit de 2o puncto ¶ Sequitur 3m punctum videlicet
quod humanum iudicium pervertitur dum contra adversarium ira seu odio mollitur
iudicatur Ira seu odium faciliter pervertit iudicium quia racio passione

obfuscantur et iudex vi iracundie videre non potest iusticiam dicente crisostomo in libro de moribus
qui sic inquit Ira impedit animum ne possit cernere verum Et ideo iusticia impeditur
et non habebit debitum processum quem habere deberet quia ira viri iusticiam dei
non operatur Iacobi primo Cuius verbi pertractione beda venerabilis super eandem epistolam
sic inquit Ira enim viri iusticiam dei non operatur quia quamdiu in aliquo sentenciam profert
et si iudicio quidem ad se iustam comportet sinam iure tamen non a mente iusticie si lumine
oculi in eum similiter dedit Iusticiam dei in quem turbacio non cadit non perimit Quemadmodum
iudei dicunt deum esse de homine proxima irasci ex eo quia homo iure corpore in animis
consurgunt dyademata que sibi imponunt et populi adorant Unde ne ex ira
faciat quod non expediat ipsemet orat cotidie ut eius ira dominum ac
cipiat super ira propriam Hec enim triumphancia sunt et deridenda quia in omni
non sunt Non enim irascitur deus cum sit immutabilis in similitudinem ire accipiatur
ira eius et de tali ira non sit hic mencio sed primo quod sit cum passione et ac
tione sagittis erat coniuncta que vituperabilis est in iudicibus maxime dum sedent in iudi
cio quia secundum beatum gregorium ad mauricium imperatorem Et habetur eciam xi q. 3 c. illo
1a de Est ira cautela laudatur est 2 commendanda in quantum totum rectum agit 2 furor
nichil sibi vendicent Restringenda est sub racione prius ne quidem agendum prius
quam concitata ad tranquillitatem mentis redeat nam commocionis tempore iustum putat
esse quod facit Quemadmodum fecit quidam iudex de quo narrat Seneca libro 2
de ira ad novatum qui cum furore esset accensus condempnavit ad mor
tem tres milites innocentes primo unum tamen ex eis iussit occidi quia de via
redierat sine socio [similiter] cum multitudine imponentes ei interfectorem sui socii
et precepit statim cuidam militi astanti ut eum adduceret ad locum sup
plicii ubi morte plecti deberet cum eductus esset [redierat] redit socius eius
sanus et incolumis pro quo alius ducebatur morte plectendus Videntes hunc
miles tamen cum ambobus redit ad dominum et ambos milites coram eo presentavit
quos ut vidit tyrannus furore repletus iudicium tale fecit Et dixit primo
Te iubeo occidi quia missus es occidere 2 imperatori non obedisti Et 2o dixit
Et te iubeo interfici quia tu causa huius dampnacionis fuisti Tres enim hii milites
puniti sunt ob unius innocenciam excogitavit enim quemadmodum faceret quod
ira eum iniuste duceret Habet eciam iracundia hoc malum quod a nullo vult regi

Nam ipsi vita irascatur si contra eius voluntatem aliquid fiat Dicitur 3o omnis homo
velox ad audiendum tardus ad iram Iacobi primo Et hoc satis sit de tertio
puncto ¶ Sequitur 4m punctum videlicet quod humanum iudicium pervertitur dum fa-
uore amore a veritate abducuntur corda iudicantium Ita quod est quod plus trahat
quam familiares liberi et uxores primo secundum philosophum 3o ethicorum in o 8 de
immutatione Non est in iustitia legali ad filium ad liberos nec ad uxorem eo
quod iustitia legalis est ad alterum Illi autem sunt quodammodo idem ipsi non similitudinarie
propter quod in foro gratioso suspecti habentur tales et accusatores esse non possunt
nec ferre testimonium ut dicit calixtus papa et habetur 3 q 4 per hunc modum ac-
cusatores vel testes suspecti non recipiantur nec familiares vel de domo
procedentes nec ex consanguinei quia propinquitas ac familiaritatis ac domination-
onis affectio veritatem impedire solet Et quia de similibus idem est iudicium
extra de translatione prelatorum c. Inter corporalia Ergo ex eisdem rationibus iudicans talium
personarum suspecti sunt et repelli possunt Immo de facto repelli debent extra de
appellationibus c. Cum postremo Dicit autem non extimentur videatur qualiter tales
iudicent ne se ipsos dampnent et indignationem incurrant dei omnipo-
tentis quia secundum beatum augustinum et habetur xi q 3 Quicumque consanguinitate vel
amicitia vel hostili odio vel inimicitiis in iudicio ducuntur pervertunt iudi-
cium christi qui est iustitia et fratrem illius preferunt in dampnationem amaritudinis Et hoc
de quarto puncto et per consequens de 2o principali scilicet quod princeps seu etiam iudex
debet esse equus in iudiciis ne iuste debeat redargui ¶ Sequitur 3m principale quod
debet esse sicut pius et rigidus in ponendis suppliciis quam tamen diligunt Ita
videmus per experientiam et habemus ex dictis philosophi 2o de generatione quod quatuor
qualitates prime dum sunt in gradu summo non valent ad usum hominum Dum
autem in medio consistant et temperate habeant esse multum prosunt Et sicut aqua
nimis calida vel frigida non est apta ad bibendum temperata autem et
disposita valet ad multa Dicitur sicut et humida in summo non valet
pro cibo in medio autem existens conservat hominem in esse Dicitur quod principes
et reges terre non regunt secundum extrema ut scilicet sint nimis rigidi vel re-
missi quia utrumque destruunt temperate autem regunt et finaliter consiliabuntur regimen

Mansuetudo bono ... ut dixit plato et habetur in lib. de vita philosophorum Et consi
liatores principi vicem domino regi gerentes ut erga populum patientiam habeat et
iram suam compescat et si forte rex crudelis exstiterit ipse cum homi
nibus mansuetudinem operetur Et si rex nimium fuerit mansuetus ipse regidi
tate fruatur quod suppleat regis defectum Dicit autem Egidius de regimine principum
cipis seu regis tempore ut severus se habeat contra contumaces magis
autem benigne circa humiles 2 a 4 quinto Dicit ... sit ad miserendum
quam ad puniendum 3 a 4 licet et rationem assignat lo. e. 2 libri 2 b q a
Allegat seneca dicens de si extiamus penam alicui imponendo melius est cum
deo reddere rationem de nimia misericordia quam crudelitate et ibidem allegatur quia
ubi pater familias largus et dispensator non debet esse tenax huius si
mula Dicit deus benignus est ut qui minister eius austerus vult apparere Et
lib. de 3 parte li. 2 et parte 3 dicit de 3 ... huius ... dicta sufficiant

7a

Quibus enim persona ex nobili
prosapia exorta debet habere decentem
familiam ut ex decentia familie appareat
dignitas persone. Hinc est quod reges in curia eorum habent
principes comites milites et barones. Et ex eadem ratione et per locum
a simili regina quelibet decentem familiam habere debet in qua esse debet ordo debi-
tus distinctus per officia. In quo ordine una debet esse principalis et post reginam
prima que sit quasi dextra manus et eius magistra curie appellatur. Et hec
debet esse genere nobilis ne contempnatur, consilio matura ne despiciatur,
debet esse virtuosa ut in reverentia habeatur, et debet esse ingeniosa ne de
facili decipiatur. Dico primo quod domina principalis et post reginam prima debet esse
genere nobilis ne contempnatur. Dicuntur enim nobiles quasi notabiles dilatant
cuiusque non sui bonum quod a parentibus est sed delictum. Unde secundum Boecium
de consolatione: Nobilitas generis est quedam laus ex meritis proveniens — Co^a 3^a p^a 6^a
parentum. Unde si parentes alicuius tribus diu in statu honesto primo servierunt et in-
terim plura honorificencia facta fecerunt omnes de tali tribu reputantur nobiles
et pre aliis honorantur. Et hunc modum observaverunt antiqui patres quod tri-
bus Iuda pre aliis honorabatur quia aliis hesitantibus primus post Moysen
mare rubrum intravit, ubi et regnum promeruit primo et Ioseph eripuit
de manibus fratrum suorum ut dicit Magister in hystoriis. Et ipse inter 12 tribus
filiorum Israel sola nobilis reputabatur et honorabatur pre aliis. Et eundem
modum observant adhuc iudei quod illam tribum pre aliis honorant quia
et de ipsa adhuc expectant venturum qui eos de servitute liberabit et
eis restituat regnum Israel. Et hoc quidem de ipso sensit Iacob pater eius quod prophe-
tando de ipso dixit: Te laudabunt fratres tui, Genesis 49 primo, et adorabunt
te filii patris tui. Unde per locum a simili Sem et Iaphet commendantur
et reputantur nobiles propter actum virtutis quem circa patrem ostenderunt eius vere-
cunda pallio tegendo. Cain autem maledictus ab eo fuit et minor effectus
quia servituti subiectus erat fratribus in semine suo scilicet in Chanaan qui ab eo descenderunt

Unde post reginam dominam principalem et prima debet esse genere nobilis nec contempnenda
sed veneranda ut dictum est plus enim honoranda legatus summi pontificis
nuncius regis vel imperatoris Ita et ex consilii racione post reginam dominam principalem
honorari debet et si ex parentibus non esset excessive nobilis dummodo alia
bona in ea sint que in matrona honesta debent esse Ista et omnes
alie mulieres honorande sunt propter unam que dei filium generavit que pacem in
terris nobis reddidit et deo in celis nos reconciliavit Dicitur quod ex
consilio tamen romani omnibus mulieribus honorem exhibebant eis assurgendo cum
transibant ex eo quod una mulier eis pacem obtinuit quam legati solempnes
nec aliquis eorum optinere potuit Ut recitat valerius libro 1 de origine
urbis rome per hunc modum Coriolanus alii autem ipsum appellant
cornelianum credo quod ex vicio scriptoris sit quia fuit vir homo magnificus Hic
sapiens et prudens fuit qui rome rem publicam annis plurimis gubernavit
rexit tandem romana malicia expulsus se transferens ad vallescos
apud quos fuit perfectus quod fuit et dux eorum Volens igitur de ingratis
romanis vindicare se civitatem obsedit et tam valide quod expulsi
sunt et coacti petere pacem Et primo legatos solempnes miserunt qui va-
cui sine expedicione reversi sunt Secundo miserunt sacerdotes et levitas
cum stolis aliisque ornamentis sacris indutos quos etiam audire contemp-
sit Tercio consilio sapientum matrem suam que ventuia dicebatur quam in
tantum diligebat miserunt cum solempni comitatu ad filium ut pro pa-
ce deprecaretur Qui matrem videns se victum senciens dixit Vi-
cisti me mater et expugnasti pacem quam romanis concedes propter te Unde
romani ne immemores beneficii ab una muliere eis collati in honorem
omnium mulierum simulachrum fieri fecerunt via latina quarto miliario
ab urbe quod simulachrum fortune muliebris appellabant De quo
simulachro beatus augustinus mencionem faciens 4° de civitate dei capitulo 19 Iustinus
ordinabat quod eis honor et reverencia mulieribus fieri deberet et quilibet
eis assurgeret cum transiret Et sic rome per unius mulieris actum omnes
mulieres sunt magnificate et magis nobiles reputate quam prius

fuerit Hec enim nobilitas seu etiam vilitas querere et honor qui nobi-
libus generis pre ceteris exhibetur in terrestri regno de quo ad presens est sermo
valet illis qui mundo serviunt qui autem deo placere cupiunt nihil prodest
quia est quedam vanitas et iactancia superstitiosa De qua iactancia loquens
beatus augustinus in de civitate dei capitulo ii sic inquit Tolle iactanciam et omnes
homines quid sunt nisi homines Et sequitur immediate post Etiam si pravissimis
seculi permitteret ut honorarentur erunt qui meliores non utique tamen
prodeccarentur honor humanus cum sit vanus et nullius ponderis et mo-
menti Et ideo nobilitas generis nunc non et honor mundanus qui pre ceteris
talibus personis exhibetur non est multum curandus quia temporalis est et instan-
taneus nec hec nobilitas apud deum curatur Et hoc idem sentit gregorius cum dicte
collegium argentinensis decernans eius collegium canonicum nolentes recipere in
suum consorcium virum approbatum moribus et sciencia cum tamen prebenda vaca-
ret et potestas conferendi devoluta fuisset ad sedem apostolicam
eo quod non fuit libere condicionis Extra de prebendis capitulo venerabilis ubi
inter alia sic inquit Nos igitur attendentes quod non generis sed virtutum no-
bilitas vite quia honestas gratum deo faciunt et ydoneum ecclesie ser-
vitorem Ad cuius regimen non multos secundum carnem nobiles elegit
sed ignobiles et pauperes ex eo quod non est acceptor personarum apud
deum in mundo autem aut et in regno terrestri et celso Nam rex
non regit regnum suum per pauperes sed per principes et potentes non per igno-
biles sed per milites et barones Et sic ex eadem causa in familia re-
gime debet esse domina et nobiles persone et maxime principales que
debent esse generis nobilis ne a familia contempnatur Secundo dico quod ea-
dem domina debet esse cultu sumptuose placabilis ne a familia despiciatur Sicut enim
pulchra mulier placet amplius si induatur veste preciosa Sic
honesta domina complaceret magis si sit in cultu exteriore generosa Unde tam in vi-
ris quam in mulieribus cultus exterior bona est quasi vestis que decorat
hominem eius quod defectum tegit ne appareat quod inhonestum in homine quod

quod nunquam offendat aspectum sed quod decens est et valet ad
honestatem Unde vestis huius conversationis placibilis et honesta debet
portari in curiis regum nec alia persona debet ingredi nec in ea com-
morari sine ipsa Sicut in quodam sermone exemplo recitatur de quodam philosopho qui
cum in vili habitu curiam regis vellet intrare et ipse propter habitum des-
pectum repulsam pateretur habitum vilem deposuit et decentem induit
et tunc sine contradictione intromissus est In mensa autem vestem suam
sepius deosculari cepit de quo rex admirans et quid per hoc pre-
tenderet quesivit Respondit philosophus Ego honorantem me honoro quia quod
virtus non potuit vestis obtinuit Unde multo sine hac veste
scilicet sine conversatione honesta et placibili nulla persona in curia re-
gis teneatur immo quilibet expellatur quemadmodum quidam de convivio
solempni expulsus est quia non habuit vestem nuptialem etc. Mt xxii
Est enim in curiis regum semper festum et continue ibidem convivium ce-
lebratur Ideoque vestes nove et nuptiales honeste conversationis
semper ibidem portentur Et si sunt inveterate malarum consuetudinum
abiciantur et induantur vestes munde bonarum conversationum iuxta
dictum apostoli qui ait Deponite veterem hominem secundum pristinam conversatio-
nem et induite novum hominem qui secundum deum creatus est ad ephesios iiii Unde et
curiales in hac veste apparere debent et maxime domina que immediate sub re-
gina est que decenter debet esse vestita et ornata honeste conversationis coram
deo et hominibus ut sic in conversatione placibilis ne a familia despicia-
tur Et hoc sit de secunda particula ¶ Sequitur tertia particula videlicet quod eadem domina
debet esse virtuosa ut in conversatione habeatur Sicut enim homo exterius
debet esse decoratus per conversationem decentem sic interius debet esse ornatus
per devotionem ferventem unde in conversatione exteriori deo et sanctis spi-
ritibus Nullus autem placet nisi qui pulcher est et ornatus Pulchritu-
do autem huius seculi vana et simul et ornatus eius Ideo pulchritu-
do hec ponderanda non est sed que ex actibus virtutum resultant et tali
pulchritudine pollere debet quilibet et maxime domina que principalis est post re-

gratia ut ad eam dici possit quelibet Scit omnis populus te mulierem
esse virtutis Ruth 3 Est enim virtus secundum philosophum 2° ethicorum habitus qui habentem perficit
et opus eius bonum reddit Hec opera per virtutes habitum in hac domina sic
refulgeat ut eius ornatus virtutum et morum ubique appareat ut de ea di-
ci possit Non est talis mulier super terram in aspectu pulchritudinis et in sensu
verborum Judith 11 Hec autem pulchritudo non apparet in naturalibus sed in mora-
libus et in actibus virtutum Ita ut in vita philosophorum legitur Quidam petivit
a Socrate quod turpis esset in facie Respondit hoc non est in mea potestate
id non mihi debet imputari Illud autem quod in meo posse est reformo et
emendo Loquitur de operibus virtutum que hominem decorant et reddunt lauda-
bilem que materia etiam diffuse supertacta est in capitulo de regina membro 2° in
hiis consequenter et hoc satis sit de membro 3°. Secundo domina immediate sub regi-
na constituta debet esse virtuosa ut in conversatione habeatur ¶ Tertio propterea
domina debet esse ingeniosa ne de facili decipiatur Ita familia regine
in decenti regimine debet esse quia regimen debet fieri per unam dominam que astuta
sit et ingeniosa maxime si regina iuvenis est et inexperta Unde hec domina
reginam habet instruere de hiis que ad eius decentiam et honestatem pertineat
ipsam quoque et totam familiam regere et custodire ne in infamiam et in malum
veniat incurrat Ita si domina filia Iacob egressa non fuisset ut vi-
disset mulieres regionis illius sed debito modo fuisset custodita oppressa
non fuisset a filio Sichem Emor principis terre illius Genesis 34 ¶ De
qua custodia diffuse ponit Anselmus similitudinem quandam ad propositum
in libro de similitudinibus quam breviter tangam hic que in originali habetur
in capitulo quod sic incipit Dicitur a quadam matrona iuvencule quam plu-
res quondam magistre fuerunt recommendate ut eas opera mulieribus
congrua instrueret Ipsis autem iuvenculabus precipit ut magistre cuncte
obediant et quicquid eis faciendum iniunxerit expedite adimpleant
Hoc completo magistra in unum ipsas congregat iniungens unicuique
quid agere debeat et ne foris egrediantur mandat et sic ad tem-
pus observant Infirmitas tunc iuvenes excogitant ut eis egrediendi

licentia detur Et si dabitur in periculo erunt honoris et honestatis
quadimo[m] et de dina plus dem[m] z Si autem negabitur mirum ame
mlta que excogitant allegando quod eis iniuria fiat cum sint consa
cionis honeste ¶ Per illam materiam intelligo quamlibet virginem que alicui
dne nobilis condicionis moribus et vita grata et consa[ne] gwittat
muieculas eius quas familiam totam ut ipsas regat et inseruat in hiis
que agenda sunt et que fugienda coherceat et que circa hiis regit
bene et debitam diligentiam habet in custodiendo prudens debet ipa
tam et ingeniosa et honorari a virgina alijsque pseruari Sicut re
tat beatus augustinus 2o de ciuitate ca. 22 quod romani solempnia ausa
celebrabat i ansere pro eo celebrat eo quod per suum clamorem capito
lium pmunivit quod per hostes expugnatum non fuit Sic quidem et mel
to si dna post virginem prima laudatur industrie et prudencie quod fa
miliam virgine pseruat a ruina sua et ab infamia dignum et ius
tum est et inde honorem accipiat et commendetur pre alijs Et hoc sit
de quarto membro videlicet quod dna post virginem prima debet esse ingeniosa
que de facili decipiatur et pro huius de 4o ca. huius 2a partis sufficiant

Qum rex sedet in regali
solio in iudicio vel in consilio
arduis decernens et ut creditur principibus
aliisque dominis et ducibus ob inerciam persone et sta
tus sui dignitate Quorum duo debent esse primarii
et principales in factis regni // primus est princeps consilii // Alter vero princeps
milicie De primo dictum est supra in capitulo 3o De 2o autem puta principe mi
licie restat adhuc aliquid esse dicendum quod quidem princeps est dux exer
citus // Et habet milites regere et eos in prelio animare // Habet tirones
instruere et eos de bello informare Et habet formidulosos allicere
et eos verbo roborare Ut sic sit quodammodo nervus et reductor exer
citus et robur belli Patet quod princeps talis debet esse expertus et
sapiens ne in bellis decipiatur Debet esse animosus et audax ne ab
inimicis terreatur Et debet esse firmus et stabilis ne a suis
despiciatur Dico et primo quod princeps milicie debet esse expertus et sa
piens ne in bellis decipiatur Quia plures actus generant habitum
secundum philosophum 2o ethicorum Similiter et experiencia facit artem secundum eundem philosophum
1o metaphysice Et ideo quod secundum artem seu habitum operatur faciliter perducit effec
tum et minus errat in operacione quapropter princeps milicie et quicumque alius
in sua facultate quanto maiorem experienciam tanto cercius operatur et minus
in sua arte errat Hinc est quod in rebus bellicis plus valet experiencia in pau
cis quam virtus et robur in multis Dicitur secundum Vegecium de re militari
libro 2o capitulo 22o In omni prelio non tam multitudo et virtus indocta quam
ars et experiencia solet prestare victoriam Ideo et longitudo centum
annorum nobis artem bellicam tradit Sed post usus et exercicium nam
in pugna solet usus amplius prodesse quam vires Ideo si doctrina ~~et~~
cesset armorum nil villanus distat a milite cum animus sit prudens
quod singula ecclesie artes in meditacione existe Unde quilibet aliquis scire consi
ivit maiorem audaciam sibi acquirit et faciliter operatur in arte Et hoc est
quod dicitur Vegecius ubi prius libro primo capitulo 2o per hunc modum Scientia rei bellice
dimicandi nutrit audaciam Nemo est facile metuit quod se bene didicisse

confidit Vn̄ cassiodo⁹ li° p° eplā 3⁹ ad ꝯpoitū s^c inqt Ars
bellandi si nō p̄ludit cū fiūt necessaria nō h̄et Discat ḡo
miles i ocio qd pficē possit in bello Subito ad arma aīos non
erigunt nisi q se ydoneos p̄missa exercitatiōe disponunt Bestiarū vi
tuli certamina q implent etate robusta Catuli i nouellis vena
tiōib⁹ ludunt Sed aīm hoīm nō nisi p⁹ fuerit ībuti p̄mordia geren
pauda sūt et taliter timiditas nō tollitur nisi pacto noicius operis
atiqueter hec ille Vn̄ et idē ipe li° 3° eplā p^a h̄s qd' dem̄ ē sic
ꝯfirmat dicēs Tribil' ē hoīb⁹ ꝯflictus si nō sit assiduus et nisi vsu
acq̄ratur experiencia subito nō h̄ebit fiducia cū tēp⁹ belladi affue
rit Nā qd i iuuētute nō addiscat i matura etate nescitur Et
de alex̄ magn⁹ ut ~~m~~ de eo narrat alibi negat i li° de natura re
rū ut artē belladi pfectē addisceret i mare i vase vitreo se i
misit ut naturas et ꝯsuetudies piscium dep̄hēderet q̄liter ex
na bellū se h̄ret in q vase didicit quodam̄o insidie clandes
tine cont hostes sint p̄uide i re militari dū exercitus piscium
cont se mutuo insurgē ꝯspexisset Vn̄ et in rebus bellicis de
experiencia p̄pa contentus nō erat sed et milites expertos et antiqs
i suo exercitu h̄re voluit eo q in antiqs ē sapiā et i multo tpe pru
dēa iob 12 Vn̄ et valerius li° 6° ca° 2° recitat Qd cū qdā
tyrann⁹ minas faceret cuidā militi antiq dicens ei se h̄re mul
tos gladios Et ille ei r̄ndit Et ego habeo multos annos vo
lens p hoc innue qi experiēa plus valz q̄ arma Et hoc idē ꝯfirmat
tulli⁹ de officiis s^c dicēs q fortiter minus ꝓsint arma bellica q̄m
ꝯsilia antiquoꝝ Et ita salon plus ꝓfuit athenesib⁹ ratōe ꝯsilii
q̄ themestes ratōe victorie eo qd bellū erat gestū ꝯsilio salonis
ut dicit tullius ibidem q erat antiqu⁹ et homo magne experiē
Experiencia em̄ facit artē p° meth multitudo aūt tpis facit
periciā 6° ethi' Ideo q3 iuuēs nō pnt ēē prudētes qa prudēcia
reqrit experienciā que indiget tpe Ibidē Ideoq3 antiqui ꝓpter ex
pienciā reputant sapiētes et in bellis tenacius modū belladi

exeq[ui] imie p[er]tit q[uo]d alii nequeunt p[ro]pt[er] experiencia[m] p[ro]pt[er] q[uo]d in bellis
duces exercit[us] alii n[on] habunt n[isi] sexagenarios et q[ui] fuerant mili
tes p[ri]us sic ut dic[itur] iustinus li[br]o 12 Et n[on] sic roa[n]i li[br]o sciat q[uia]
nemo elegit iuvenes i[n] duces q[uia] co[n]stat eos n[on] e[ss]e prude[n]tes
ut d[icit] ar[istote]les 3o topi[corum] et roem de li[br]o assig[na]t p[ri]mo poli[tico]r[um]
dicens q[uod] [con]siliu[m] puer[orum] e[st] imp[er]fectu[m] mulier[um] aut i[n]validu[m] Vn[de] cu[m]
puer[i] ad p[er]fectu[m] veneri[n]t s[cilicet] ad etate[m] debita[m] plura p[ote]st ad q[uae] p[ri]us
e[ra]t i[n]validus Et max[ime] si i[n] eo viget r[ati]o et intellectus q[uia] s[ecundu]m ph[ilosoph]um
p[ri]mo poli[tico]r[um] Homines r[ati]one et intellectu vigentes n[atur]aliter s[un]t a[li]or[um] d[omi]ni
et rectores q[ui]a in qualib[et] s[ci]en[ti]a q[ua]d agere debuerant n[atur]a eos melius q[uam]
alios informat et mi[nu]s a fine intento frustrat[ur] Et maxi[m]e
si p[er] experiencia[m] aliq[ui]d sup[er]addiderint ¶ Vn[de] ad p[ro]posit[um] adduce[re]
do narrat sextus iulius li[br]o p[ri]mo ca[pitulo] p[ri]mo de fabio max[imo] [con]sule ro
mor[um] Q[ui] cu[m] pugnaturus esset cont[ra] gallos et p[er] experiencia[m] sci
ret eos tam i[n] p[ri]mo [con]gressu vale[re] dix[it] militib[us] suis quos novit
e[ss]e i[n]fatigabiles et i[n] c[er]tamine amplius incalesce[re] ut hostes in
p[ri]mo [con]gressu sustinerent eis viriliter r[esi]stendo ipos q[ue] fati
garent p[er] aliq[uo]d c[er]tu[m] t[em]p[u]s infra q[uo]d ipe cu[m] suis i[n]opinate ve
ne velle[n]t et eis succurre[re] Quod et fecit et t[ri]uphu[m] obtinuit q[uo]d
eos Vn[de] et n[ost]ris t[em]p[or]ib[us] q[ui]d[a]m [con]sile fecit e[st] i[n] p[ar]tib[us] alema[n]i[e] ubi
q[uo]d d[omi]n[u]s iuliacen[sis] cont[ra] duce[m] brabancie t[ri]uphu[m] obtinuit q[uo]d tam
i[n] p[ri]mo [con]gressu cu[m] milit[ibus] captus fuit Ita dux ghelrie ei[us] sororius
i[n]opinate cu[m] milit[ibus] superveniens victoria[m] q[ue] obtinuit et d[omi]n[u]m iuliace[n]
sem ei[us] sororiu[m] a captivitate liberavit Et t[ame]n ipe dux ghelrie
in eode[m] bello interiit Et id[e]o optime p[er] david dictu[m] fuit q[uo]d varius
e[st] eventus b[e]lli q[uia] nu[n]c hu[n]c nu[n]c illu[m] gladius [con]sumit 2 re[gum] xi
¶ Ita ut recitat b[ea]tus aug[ustinus] 2o de civitate dei ca[pitulo] 27 de quoda[m]
milite q[ui] ignorat[er] fr[atr]em suu[m] i[n] bello occideat Et cu[m] armis
spoliatus fuiss[et] cognovit ipm fr[atr]em suu[m] fuisse de cui[us] occisio[n]e
ta[n]tu[m] doluit q[uod] p[er] amaritudi[n]e cordis seipm occideret et corpi fr[atr]is
se [con]iunxit Et s[i]c ut dictu[m] e[st] varius e[st] eventus belli Ideo duces belli

seu princeps milicie debet esse expertus et sapiens ne in bellis decipiatur
Unde in hystoriis alexandri legitur quod cum quadam vice ad bellum se dis
poneret et audiret multos elephantes cum propugnaculis et armatis
desuper venientes contra ipsum venire timuit tremor quod ipsum invasit eo
quod experienciam dimicandi contra talia animalia non haberet Audiens tamen quod
elephantes ignem super modum timerent Et quod fecit Certe quasdam yma
gines fieri ordinavit ignem interius habentes scilicet sulphurem et picem et huiusmodi
materiam et in acie ipsas super equos tamquam viros armatos collocari
iussit Ut cum de propugnaculis armati telis aut aliis iaculis ip
sas ymagines invaderent ignis sulphureus ad terrendum animalia
de eis exiret Quod et factum est Unde elephantes videntes sic exire ignem
horribilem de ymaginibus predictis territi nimis fugierunt et maio
rem stragem facientes in suos quam fecerunt in inimicos ¶ Consimile legitur
in hystoria tartarorum Unde cum 2º genitus cingiscam imperatoris tar
tarorum missus fuisset a patre contra indos in terram india scilicet
ethiopiam subito deviat et cum ad maiorem pervenisset eum contra rex
scilicet iohannes presbiter appellatur Qui exercitum contra tartaros or
dinavit in audita arte contra ipsos excogitando Unde separavit circa mi
lia puerorum quos ordinavit ut in sellis eorum in anteriori parte habe
ret ymagines fictas seu ereas ignem vivum habentes in sua concavitate
et antequam sagitte tartarorum ad ipsos attingere possent ceperunt contra
ignem emittere sufflando cum follibus quos habebant ex utraque par
te selle sub utroque femore post ignem vero sagittas ceperunt ia
cere et sic tartarorum exercitus turbatus est Alii quidem exusti alii
vero vulnerati fugam fecerunt quos persequentes indi multos occiderunt et
illos de suis finibus eiecerunt nec ulterius ad indos ausi sunt Et hoc
infortunium ideo acciderunt quia non plene sapientes erant nec ex
omni parte experienciam habentes in huiusmodi bellis Et ideo sicut eciam super
dictum est dux belli seu princeps milicie debet esse expertus et sapiens
ne in bellis decipiatur quod erat declarandum Et hoc sit de primo
primi ¶ Sequitur 2m videlicet quod princeps milicie debet esse audax et

fortis ne ab inimicis ti[m]eat[ur]. Sed sc[ndu]m ph[ilosoph]um 3o ethi[corum] c[apitul]o 2o q[ui]m[ad]m[odum]
vere i[d] e[st] fortis e[st] et a[n]i[m]osus q[ui] audet se periculo mortis expone[re]
p[ro]p[te]r re[m] publica[m] seu co[mmun]e bonu[m] optinu[m] ex p[rim]o ethi[corum]. Unde licet
plura sint pericula in q[ui]bus homo mori p[otes]t, no[n] t[ame]n d[icitu]r fortis
r[e]p[ut]a[tu]r n[is]i i[n] periculo quod in bello e[st]. Unde tales q[ui] sunt in bello
fortes honora[ntu]r i[n] civib[us] et ap[u]d monarchias i[d est] reges no[n] solu[m] i[n]
vita p[re]mio, et p[ost] morte[m] remuneda[ntu]r eo q[uod] p[ro] co[mmun]i bono se morti expo-
suerunt, cu[m] terribilissimu[m] o[mn]i[u]m sit mors. Et i[de]o no[n] i[m]merito ex tali
actu tales honorandi sunt q[uia] sc[ndu]m ph[ilosoph]um 2o ethi[corum] honor e[st] p[re]miu[m]
v[ir]tutis. Et i[de]o romani victoria[m] i[n] bello optinentes ipsos honorabant
eosq[ue] deducebant cu[m] solempnitate p[er] ci[vi]tate[m]. ¶ Unde ad p[ro]positu[m] addu-
cendo narrat beatus aug[ustinus] 3o de ci[vi]ta[te] dei c[apitul]o 14 et tytus livi[u]s
li[bro] p[rim]o de urbis origine q[uod] alba civitas regeba[tur] a regib[us] latinoru[m] q[ui]
enee appellati sunt usq[ue] a t[em]p[o]ra romuli q[ui] a regib[us] illis desc[enderun]t.
I[de]o due hee civitates confederate s[un]t et amice fuerunt. Et tande[m]
stimulante dyabolo et sup[er]bia nim[ia] victoru[m] se erigente q[uod] illaru[m] civita-
tu[m] esset p[r]i[n]cip[a]l[i]s et q[ue] imp[er]are deberet alteri v[er]tat[ur] in dubiu[m] et utraq[ue] civita[s]
videba[tur] se h[oc] facere debe[re] ob qua[m] causa[m] orta e[st] dissensio int[er] civitates
et plures co[m]missi sunt conflictus int[er] eos. Tande[m] copiose ~~[illegible]~~ [ex]er-
citu utriusq[ue] civitatis collecto 2 acies adinvice[m] esse[n]t directe. Mecius
princeps albanoru[m] petito alloq[ui]o a tullio hostilio p[r]i[n]cipe romanor[um]
et optento s[ic] ait: Cupido imperii duos cognatos vicinosq[ue] p[o]p[u]los
co[n]citavit ad arma. Memor igit[ur] esto tu, cu[m] signu[m] pugne dabis,
has duas acies spectaculu[m] flebile fore. Ineam[us] igit[ur] aliqua[m] via[m]
q[ua] decernat[ur] q[ui]s p[o]p[u]lus imperare debeat sine magna clade, et pla-
cuit tullio. Erat aute[m] i[n] duob[us] exercitib[us] t[er]gemini fr[atr]es i[d est] tres fr[atr]es
i[n] uno et tres i[n] a[lter]o n[on] etate dispares n[e]c virib[us], q[ui] ex p[ar]te al-
banoru[m] curiacii appellati sunt. Assensu[m] est ergo ab utroq[ue] duce ut
isti sex int[er] se confligerent vice duoru[m] exercituu[m] et ubi esset
victoria, inde i[m]perium remaneret. Concurrunt igi[tur] in pl[ura] et
p[rim]o interfecti sunt duo oracii, 3o illeso p[er]manente, curiacioru[m] vero
nullus interfectus e[st] s[ed] o[mn]es grav[ite]r vulnerati. Fugam igi[tur] simulat ut

ipsum in sequenti tempore ab invicem separaret quibus ad invicem separatis ad plu
riunt et primo interfecit vicinorem Postea secundum magis distantem tercio tan
tum separat et occidit quibus sic mortuis ad suos reuertitur cum ingenti
gaudio et leticia romanorum Cum autem mecius cum suis domum esset reu
sus vulgus albanorum ipsum corripientes de hoc quod tota fortuna
tantum tribus militibus commisisset quod volens populo suo placere cives suos
non sufficere ad bellandum palam et in aperto contra romanos concitat populos alios
scilicet fidenates et veientes in bellum contra romanos se autem et suos proditorie
conservat Tullius autem hostilius princeps romanorum pugnatores communi pre
dictos cum consideret de exercitu albanorum et duce mecio et albanos
contra ipsos populos Mecius cum suis tullum hostilium deserens et ipse
in montes ascendens ubi fortunam bellancium posset aspicere ut cum
eo se conferret quem fortuna cerneret prevalere quod tullius comperiens
clamavit in exercitu suo non esse de albanorum recessu trepidandum
quia suo iussu recesserant ut hostes a tergo invaderent cum timor
et pavor ipsum invaserunt ideo pavorem et pallorem templum devovens
ut pavor et pallor a suo exercitu recederet et hostes invaderet
viriliter et impetuose Vicit autem tullius cum romanis et post victoriam
ipsius corpus mecii fecit dividi in duas partes civitatem autem alba
norum quo ad muros et domos funditus evertit cives autem romam
ad inhabitandum fecit transferri ibidem quod commorari continue Hec
tytus livius Hanc autem hystoriam tangit eciam beatus augustinus 3o de ci
vitate dei capitulo 14 Et ibidem libro 4 capitulo 23 Ecce quomodo fortiter dimica
verit pro re publica servanda tullius princeps romanorum et miles scilicet
tres alios milites interfecit in singulari certamine Non adhuc de
militis legimus pro re publica singulare certamen habuisse pro com
bono et re publica servanda Sicut alexander magnus cum poro rege indie
certamen habuit singulare quem occiderat et per quem victoria quam ipsum
obtinuit in duello ut habetur in eius hystoria Idem fecit eraclius
imperator quod exercitum copiosum et contra filium cosdre regis persarum
iuxta danubium dimicaturus adveniret tandem principibus utriusque exercitum

imperium vsurpaët Decretu aut eciam exiit ut quicumque principe suu
innuae psumeret cruzibus et brachiis suis excisis i flumie pieceret
Eraclius aut totum se deo contulit et sancte cruci deuocione q potuit
se commedauit Cui dns victoria tribuit et cunctum exercitum suo dno
subiugauit adeo q vniuersi populus cosdre xpiane fidei se subdidit
et sacrum baptisma suscepit Hec in legenda habent de exalta
cione sancte crucis ¶ Its abner et pueri sui Dilij ioab cum pueris
suis occurrerunt et conuenerunt q tm 22 ex vtraque parte pugnauerunt
i medio exercituum Et apprehenso vnusquisque capite compis sui defixit
gladium in latus contrarii et traderunt sil' 2 regum 2o Josephus aut
vider velle q pueri dauid supstites occiderent corpes suos Ecce quam
fortes isti fuerunt in bello ¶ Vn q tpe dauid in bellis se magni
ficare habuerunt fortes noiant et sunt eorum recitant 2 reg penultimo
et fuerunt 31 numero ut habet loco preallegato Diliu et plures fortes
q fuerunt cum dauid exprimunt 1 pal' xi et 12 In quo loco eciam pat
q ioab fuit et princeps et dux exercitus eo q primus ascendit arcem
syon ¶ Ite et mathathias loquens filiis suis dixit ait Judas ma
chabeus fortis viribus a iuuentute sua sit vobis princeps milicie et
ipse aget bellum populi 1 machabeorum 2o quod et fecit Ita Simeonibus
bonis valde de quibus extolli possit impetus et aium iuuenum confor
tat allocutus e populum i imminente bello 2' mach ult' primo hortabatur eos
ne formidarent aduentum nacionum sed i mente haberent adiutoria sibi
facta de celo et nunc sperarent ab omnipotente affutura sibi victoria
ibidem Et causa assignatur 1 mach 3o dicit facile e concludi multos i
manus paucorum et non e differa i conspectu dei celi liberare i multis et in pau
cis quia non i multitudine exercitus victoria belli sed de celo fortitudo e Non
enim semper fortitudo exercitus e ex multitudine hominum uel ex vi armorum
sed magis dependet ex dei adiutorio et fortitudine animorum ¶ Ita da
uid cum adolescens fuit in noie dni certamen singulare iniit cum
goliad gigante quem prostrauit vicit et victoria optinuit contra
ipsum 1 reg 17 ¶ Ite iudith capite holofernis abscidit et domum p ea sa

lute fecit filius israel. Judith 13. Ecce quod fortitudo hominum non valet
si dei adiutorium non assistat et agit in oppositum. Tamen et de fortitudine
corporali aliqua dicamus quantum valeat. De qua tamen plura sunt scripta.
Nam karolus magnus corpore et membris erat robustus. Et ut
recitat turpinus archiepiscopus remensis erat tante fortitudinis quod
militem armatum super equum sedentem a vertice capitis usque ad bases
simul cum equo ictu uno spata propria secabat. Quatuor ferra equorum
simul manibus suis facile extendebat. Militem armatum
erectum stantem super palmam a terra usque ad caput suum sola manu
velociter elevabat. Unde et quidam gigas de genere goliad nomine ferra-
cutus venit ad ipsum cum xx milibus turcorum dum esset in hyspanie
partibus. Hic lanceam sagittam nec gladium formidabat et vim xl
fortium possidebat qui singulare certamen petiit et plures successive
sibi mittuntur quos omnes super equum elevans in carcerem
misit. Tandem ad magnam instanciam rotaldi rotlandus ei mittitur
quem eodem modo ut alios sola manu rapuit et ante se super equum
posuit ipsum versus oppidum duxit. Recuperans autem viribus suis in
domino confisus arripuit eius mentum et statim ipsum retro cadit super
equum sic quod ambo pariter super terram ceciderunt et rotlandus evaginata
propria spata occidere ipsum putans equum eius solo ictu per medium trun-
cavit. Gigas autem spatam evaginatam minas rothlando intulit
sed rothlandus de manu gigantis eius spatam excussit et amissa spa-
ta pugno volens rothlandum percutere equum eius in fronte tetigit
et mortuus est et tunc pugnis et lapidibus usque ad meridiem pug-
naverunt. Et die vesperascente optinuit ferracutus treugas a
rothlando usque in crastinum. Die autem crastino summo diluculo
sine equo et lanceis convenerunt et gygas spatam suam secum attu-
lit. Rothlandus autem quasi alter david baculum retortum attulit cum
quo tota die illum percussit et tamen minime lesit. Tandem ferracutus
sompno gravatur a rothlando impetratis treugis dormire cepit
et rothlandus sub eius capite lapidem posuit ut facilius dor-

mct Postq aut a sopno surrexit sedit rothlanda iux eu inro-
gans ipm vn tn fortis esset z q ledi no posset gladio lapidibus nec
ligno Et gigas ait sto possu vulnerari nisi p vmbilicu Et inca-
perunt tunc ad inuice de fide loqui z articulis fidei z pulchre roth-
landa ista declarauit Et Ferracutus tunc ait Tali eni pacto tecu
pugnabo q si vera e fides qua asseris deus e victoria tribuat Si
aut falsa est in victoria cecidet ut sit gen victe iugit obprobriu
victoris aut laus et decus inetnu Et placuit rothlando Et
tunc surgens ad inuice aggrediunt z Ferracutus tunc iecit spatam
sua com rothlandu q ad leua saltauit et excepit ictu i baculo
suo Et tunc irruit gigas in rothlandu et psternauit eu sup terra
Et cepit tunc rothlandus i nomie diuinu auxiliu et mucrone gy-
gantis sub eo accipiens ipm p vmbilicu vulnerauit euasit ab
eo Et tunc excelsa voce cepit deu suu inuocare dicens machi-
net machmet deus meus succurre michi qa ia morior Statim
ad hac voce concurrentes sarraceni portantes eu manibus suis
vsq oppidu Rothlandus vo ia incolumis redierat ad suos et sta-
ti xpiani cu sarracenis q Ferracutu portabant i oppidu quod erat
sup vrbe ingenti impetu igrediunt Sic q gygante pempto vrbs
et castru capit et pugnatores de turre eiciunt ¶ Sunt eni sm
arist i libro predicamentorum aliq bellicosi seu pugillatores sm na-
le potentia alii aut st astuti z pugnatores sm arte et experiencia
tertii aut sil hnt vtrumq potentia nale et experiencia sm arte
Scdm vegetiu at z excedunt pmos et tertii ambos i pmos et
secundos quadmodu pz i pdictis gygantibus q sil arte et potentia
nale habuerunt ¶ Et hoc idem inuenimus i aliis aialibus Nam st qda
aialia nalit fortia ut sunt vrsi et elephantes Queda st nalit
astuta ut vulpes et serpentes Et qda sil hnt vtrumq ut sunt
canes Duo pma sunt satis nota 3m aut pz in hystoriis tarta-
ror ¶ In qua legit ipos ad terra canu venisse p longu iter quod
p desertu fecerant et tm mulieres absq viris ibide inuenisse Et

pectibus illis ubi viri erant ostenderunt quod canes erant naturales et audi-
to adventu hostium flumen transiuisse quod in terra erat. Tercia cum die ca-
nes omnes qui in terra fuerant coadunati apparuerunt. Sed tartaris iocum
de eis facientibus visis flumen involuerunt se sabulo quod propter temporis fri-
giditatem congelatum fuit. Hoc quoque secundo et tercio fecerunt. Et quia canes
pilosi erant glacies cum sabulo congelata est ad spissitudinem unius
palme quo facto super eos irruerunt quasi risum facientes sagittis eos
impetere ceperunt. Et quia non nisi per os et oculos ledi poterant paucis-
simos perimerunt canes vero acriter eos cumque uno morsu equum detrunca-
bant. Tartari igitur cernentes quod canibus nec sagitta nec gladii nocere poterant
fugam fecerunt quos canes persequentes per triduum interfecerunt multos a suis finibus
eos expulerunt. Et sic patet quod naturalem potenciam pugnandi habebant similiter
et astuciam quia si unum eorum defuisset non sic superare potuissent populum
tam fortem. Et sic patet ex predictis quod princeps milicie debet esse animosus
et fortis ne ab inimicis terreatur quod fuit secundo probandum. Tercio princeps
milicie debet esse firmus et stabilis ne a suis despiciatur. ¶ Ita multum
est detestabile si princeps faciliter mutatur. Nunquam enim ei sui obe-
diunt et ~~milites~~ in more de eo habent confidenciam et si bellum habent in
periculo erit. Ideo enim subito opus totum exercitus mutabitur et ideo divi-
sionem habent si princeps est instabilis et firmitatem cum non habent non omni-
nimo constantes fuerunt et firmi. Quarto exemplo dux milicie se debet
habere. Ita ut recitat beatus Jeronimus super Danielem et Comestor in
hystoriis in visione decima Danielis quod Anthiochus Epiphanes Alex-
andriam obsederat et devastavit Egiptum que confederata erat Romanis
qui legatos miserat pro liberacione eorum. Cumque applicuissent litus egressi
a et obviam Anthiocho. Et dum ~~[illegible]~~ starent in litore dixit
eis Marcus Publius Senatus populusque romanus precipit ut recedas ab ami-
cis eorum. Cumque ille inducias peteret recedendi Marcus Publius cum
eum fecit circulum in sabulo cum virga et ait Senatus populusque romanus
precipit tibi ne egrediaris de hoc circulo donec recedas. Tum Anthio-
chus ait Si sic visum est senatui et populo romano recedendum est et

3^a p^te

recessit ab egipto Eciam qui principes sunt firmi et stabiles subditi e
runt obedientes et finis sequetur bonus Si autem in bono proposito sunt in
stabiles et faciliter mutantur cito subditi erunt inobedientes et ha
bebunt resistenciam et per consequens divisio erit inter principem et ipsum Et ubi
divisio ibi confusio finalis expectatur Unde et in omnibus collegiis seu
congregacionibus clericorum sive religiosorum seu eciam secularium si in
regimine rectores seu prelati sunt excessive desides et remissi subdi
tos habebunt rebelles et erunt ut dictum est finalis confusio quia cursus
precedet bonos et erit ordo sine ordine Unde bernardus 3o de consideracio
ne ad eugenium papam ad propositum sic inquit Quid sibi vult quod clerici aliud
esse aliud videri volunt nempe habitu milites questu clericos actu
neutrum exhibent Nam neque pugnant ut milites neque ut clerici evan
gelizant Cuius ordinis sunt cum utrumque esse cupiunt utrumque dese
runt utrumque confundunt Unusquisque in ordine suo resurget Isti eciam
quia sine ordine peccaverunt sine ordine peribunt et quia creditur quod summe
sapiens a summo usque deorsum nichil inordinatum relinquat vereor
ne alibi ordinandos quam ubi nullus ordo sed sempiternus horror in
habitat Et eciam est quia hii sine ordine se habuerunt ideo sine ordine
eterna dampnacione erunt // Et autem hii sine ordine fuerunt pulchre
deducit crisostomus super matheum et habetur eciam di. 40 Et hec auctoritas
eciam allegatur supra et habetur 1a parte capitulo 4 prope finem ubi sic inquit
Multi sunt sacerdotes et pauci sacerdotes multi nomine et pauci in opere
Videte ergo quomodo sedeatis super cathedram quia cathedra non facit sacer
dotem sed sacerdos cathedram Non locus sanctificat hominem sed homo locum
Non omnis sacerdos sanctus est sed omnis sanctus sacerdos Unde qui bene sederit
super cathedram honorem accipit cathedre qui autem male sederit iniuriam
facit cathedre Ideoque malus sacerdos de sacerdocio suo crimen acqui
rit non dignitatem quod crimen sequitur eterna dampnacio cum subditis quos se
cum ducunt prelati et qui indignationibus sunt constituti propter eorum defectus
sed vitam et exemplum malum De quibus loquitur bernardus sermone 9 et habetur
eciam xi q 3 capitulo Precipue qui sic inquit Sciendum prelati quod si perversa unquam

perverse

Petriant tot mortibus digni sunt quod ad subditos predictos exempla transmittunt Unde notandum est quod tanto se cautius a culpa custodiat quanto prava que facit non soli moriuntur periculosum enim est regimina talium prelatorum quia dum male agunt alios ad similia faciendum inclinant et dum nimis dissimulant subditos corripere faciunt mandata Et sic finaliter eveniet quod subditi regimina opprimet prelatorum et prelati laicam tenebunt subditorum plus et deducetur ad effectum quod volunt subditi quam quod volunt prelati plus etiam prelati obediunt subditis quam subditi obediunt prelatis plus etiam prelatus intendit placere subditis quam subditi studeant obedire prelatis Et ex quo ergo sequitur in quibus demum est finalis confusio quia die in diem semper decrescit religio quousque totaliter desinit esse Et est ratio quia parvus error in principio magnus erit in fine primo celi Unde quod modo dictum est de qualibet alia politica intelligi potest quia iam totus mundus in maligno positus est 1^a Jo 5° Et ideo cuilibet principi seu etiam regenti dici potest principiis obsta si bene regere velis alias subditos tuos contumaces habebis Juxta illud Prov 29 Qui delicate a puericia sua nutrit servum suum postea senciet eum contumacem Unde contumacia seu inobediencia semper mala est et vituperabilis etiam si actus de se erat bonus et laudabilis Juxta illud quod narratur de manlio torquato consule romanorum 4 de civitate dei c^o 18 Et habetur etiam in hystoriis scolasticis de dario filio artaxersis qui primo filium suum vigiis cesum deinde securi percussit quia contra imperium consulum cum hostibus pugnaverat et tamen expugnaverat et victoriam obtinuit contra inimicos Cum igitur inobediencia subditorum sic sit mala et detestabilis quod propter eam pene tam graves imponantur et inobediencia ex negligencia regencium in magna parte habeatur et ideo est quod principes mundum regentes firmi debent esse et stabiles et ab incepto negocio maxime si bonum est et utile non desistere et plus communes in hoc reges et principes debent sequi et obedire ut sit una intencio omnium et conformitas actionum quia ubi unitas est concordia ibi firmum et stabile est quasi supersudat Hic est quarta forma se tamen immobilis est eo capitulo quod aliter eius post secundo ad v^m sentencie ut patet p

phim 2º celi Sic quando in bello et in quolibet alio facto si concordia
fuerit et vna intencio finis eorum magis secure habebit Tullius simul
liu 3º de officiis cap 1 Unum debet esse propositum omnibus ut eadem sit v-
tilitas vniuscuiusque et vniuersorum quam si ad se quisque rapiat dissoluetur com-
humana consorcia Unde quando ceteri intendunt vtilitatem communem nec aliquis vult
nocere alteri propter commodum proprium stabilis erit res publica et tamen intencio-
nem habebant antiqui nobiles amatores rei publice quia rem publicam
sicut propriam diligebant Ita ut recitat tullius de officiis libro primo
cap 8 de quodam terenciano qui nichil humanum alienum a se reputa-
bat quod eciam dicit beatus augustinus 2a epistola quod sapiens nichil iudicat ma-
gis suum quam alterius Sunt et sapientes filies soli et et lune qua
omnibus luceat Unde seneca epistola 99 Soli et lune plurimum tene-
ori et tamen in soli oriuntur contrarii ei sunt non periculalibus pse-
mis Unde quod contrarii sunt eorum a principibus componunt soli et lune assi-
milantur Unde fuerunt plures principes milites et barones de qui-
bus augustinus meminit fratres 1 de ciuitate dei cap 18 quod strenua fidem
fecerunt sibi et stabiles fuerunt pro re publica et honore com-
muni Ita quidam ex eis sponte mortem intulerunt ut rem publicam
se gratis bonum augmentarentur alii autem proprios filios interemerunt
quia contra rem publicam fecerat et ipsam leserunt Quorum primus fuit
Iunius brutus primus consul post expulsionem regis tarquini qui pa-
ciens quod duo eius filii quia tradiciose tarquinum in vrbem volebant
reducere ipse brutus primo in conspectu suo ad palum ligatos et nuda-
tos virgis cedi et postmodum decollari iussit cuius supplicii quamuis
inspector fuerit nullum tamen signum doloris ostendebat Et tamen hystori-
am tangit eciam beatus augustinus 3º libro cap 16 Et valerius libro suo
quinto et virgilius 6 eneydis et orosius libro 2º addit quod tempore sem-
finale. Sed post vrbem conditam anno 2ca Alii qui et duobus fuit
vxoris idem fecit sibi uniug Item quod firma et stabilis erat man-
lius torquatus de quo in mediate ante meo fuit est si quare torqua-
tus nominatur causam audias Sed cum romani contra gallos cum bel-
lando conuenissent et galli romanos ad singulare certamen

prouocassent de licentia principis excrautusonorum in pugna utriusque exercitus
gallum virum eminentis magnitudinis et fortitudinis vicit et interfe-
cit et torquem auream quam gallo abstulerat sibi imponens tor-
quatus ad suos rediit. Et sic ut dicit eutropius libro 2o imperpe-
tuum torquati sibi et posteris nomen accepit. ¶ Item narrat de
mucio ibidem sed titus livius clarius hanc hystoriam tradit quam
orosius augustinus de urbis origine libro 2o per hunc modum. Cum tarquinius su-
perbus ultimus rex romanorum expulsus esset ab urbe contulit se ad por-
senam regem virum famosum et potentem petens ab eo auxilium. Por-
sena autem veniens cum exercitu valido urbem gravissima et diutina pre-
mebat obsidione. Mucius autem licentiam petit a senatu ut castra
porsene adire possit quo obtenta pervenit usque ad sedem regiam porse-
nae ubi scribam regis assistentem occidit. Comprehensus igitur et ad regem
regis adductus fassus est se esse civem romanum et cum interficiendi regem
gratia venisse et rex iussit eum igne torqueri ut aliquid plus ab eo
extorqueretur. Mucius autem sponte manum extendens in ignem eam ibi
immobiliter tenuit donec rex ipse horrore percussus manum eius ab
igne amoveri iussit dicens quod sibi magis quam mihi ipsi inimicus in me
hostilia perpetrasti ego liberum te dimitto et vadas quo volueris.
Tunc mucius quasi volens regi meritum rependere dixit ei: Quem minis
et flagellis extorquere non potuisti nunc a me sponte acci-
pe. Dato intellige quod 300 coniurati sumus principes iuventutis romane ut
te hoc modo invaderemus. Mea sors prima fuit. Ceteri eodem modo unusquisque
pro suo tempore cum oportunitas fuerit consilium acceptabunt. Quod
audiens rex et considerans magnitudinem periculi si tricenti
iuvenes qui tam sic pro nichilo haberent mori vite sue insi-
diarentur assidue legatos mittit ad romanos vel condiciones pa-
cis ferens et firmata pace ab obsidione recessit. Hunc etiam
mucium pulchre laudat seneca epistola 68. ¶ Narrat etiam valerius
libro 5 et etiam titus livius libro 1 quod cum ab urbe condita anno 390
rome in medio fori terra se aperiens et hiatum faciens horribi-
lis profunditatis. Et responsum est ab eorum oraculis quod si romani vellent
suam rem publicam perpetuam
perpetuis his temporibus quod illic id quod romani habe-

et optim mittet in voraginem illam nec aliud intelligere potuerunt qui
quam viris armis quibus se extollit a[..]s et oportebat ut de eorum iussio
in illam inmittam vir perspicaret armatus et tunc curcius qui alios excedit
armatus et equo concito insidens in istum abruptum hiatum terre se per
cipitem dedit super quem cives omnes certatim hostias grana frumenta iu
cerunt Hec recitat beatus augustinus 2o de civitate dei ca 18 et 5 li
ca 22 Item beatus augustinus ubi prius et valerius li 5 ca 6 et titus
livius de urbis origine li 8 de decio de quo narrat quod cum consul esset
cum manlio torquato in bello contra latinos nocte per visionem ap
paruit decio quidam augusti habitus dicens quod ex una parte caderet ipse
in bello 2a ex alia exercitus si ipse se cum exercitu suo morti et
diis infernalibus devoveret Cum igitur postmodum in prelio commisso si
nistrum cornu cui decius preerat cederet hostibus hostibus devovit
se decius et exercitum hostium morti et diis infernalibus Quo facto sum
ptis armatus in equum insiliens se in medios hostes inmisit statimque
terror quasi prius romanos invaserat latinos invasit et decio interfecto
recedit exercitus latiorum ¶ Consule narrat titus livius li x de urb
origine de decio filio eius quod cum contra tuscos bellum ageret in quorum
auxilium galli venerant et cum videret exercitum suum gallis cedere
recordatus est ad memoriam factum patris sui se similiter morti devovit in
ferris et ipso interfecto vicit exercitus romanus ¶ Item quod marcus atilius
seu marcus regulus potuisset se a morte liberasse si contra iuramen
tum proprium voluisset fecisse et pelegit iuramentum servare potius
quam a morte et tempore liberari Hec autem hystoria habetur circa
super in quadam ca ¶ Item pirrus rex epirotarum fabricio voluit quar
tam partem regni sui dedisse propter constanciam et probitatem eius et maluit
esse pauper rome quam sic habundare De quo fertur legimus pirrum sic de eo
dixisse Iste fabricius difficilius ab honestate quam sol a suo cursu
averti potest Adhuc sunt alii viri spectabiles nominati ca palleg[..]
quos cum virtutes omnisi nec facta eorum ita magnifica fuerunt sicut
facta de quibus mencionem facta tamen omnes fuerunt solempnes et militares

ma 4a

oi honore digni talem qui vitam deducentes qualem promiserant qui mi-
lites facti fuerunt // Nam olim et ut credo adhuc in aliquibus
mundi partibus consuetum est quod antiquitus milites cingulo et gladio ac-
cingebantur prius balneabantur ut vitam deponerent defectuosam
et induerent novam virtuosam et morum In ecclesiis in orationibus per-
noctabant a deo postulantes ut quod ex natura eis deficeret ipse deus
defectum suppleret Unde beatus augustinus ex predictis sic concludit dicens
Cum igitur predicti pro republica et honore civitatis rome tot et magni-
fica fecerunt quid restat nisi et nos pro celesti iherusalem militemus et
pugnemus viriliter pro tanto bono feliciter et hec cum non sit condigne
passiones huius temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis
ad romanos 8 Et si hoc fecerimus habebimus ducem exercitus fidelis-
simum firmissimum et stabilem in bono scilicet ihesum xpistum qui potest et scit nos
in omni temptacione et pugna defendere eo quod fidelis sit et non
pacietur nos temptari supra id quod possumus sed faciet cum temptacio-
ne proventum ut possimus sustinere 1 cor 10 Cum igitur dux ad ce-
lestia dirigens sit firmus et stabilis quia immobilis unde deum promit-
tit ait Ego enim dominus et non mutor malachie 2o Ideo non immerito
et dux exercitus seu princeps milicie in pugna temporali debet
esse fortis et stabilis ne a fine desperatur quod erat declarandum
Et hec de 1o capitulo sufficiant et per consequens de 2a parte huius tractatus

In tercia parte huius presentis tractatus erunt duodecim ca

In tria pte huius pn̄tis tractatus erūt duodecī ca̅ la. ‖ Primū de hoībus cōībus puta de mechanicis in generali et in gn̄ciso ‖ 2m est de hoc q̄ artes mechanice nō fuissent in paradiso ‖ 3m q̄ ut rex in mensa panē habeat indiget pistore molitore et agricolis ‖ 4tum q̄ ut vinū habeat indiget cupario vindematore cellario seu pincernis ‖ 5tum ut cibum regium habeat indiget institore carnifice venatore et coquo ‖ 6tum q̄ ut vestes regales habeat indiget sartore textore et q̄ lanā et fila tribuat ‖ 7mum q̄ ut calceos decentes habeat indiget cerdone carnifice pastore et q̄ calceos suat ‖ 8mum q̄ ut pelliciā et variū habeat indiget venatore carnifice pastore et q̄ indumenta ex pellibus faciat ‖ 9mum est de fabris eorumq̄ materiis et instrumentis ‖ 10mum est de medicis eorumq̄ regimine et medicinis ‖ 11mum est de aliis operariis puta de carpentariis cementariis pictoribus et lapicidis ‖ 12mum est de sellatoribus equorum pastoribus stabulariis nautis et nautis. Explicit capla.

In statu enim culpe quo homo maiori et in alio commodis constitutus tanto pluribus indiget et ampliore cura ipsum oportet habere de multis ‖ Hic est q̄ imperatores et reges in eorum serviciis habent principes milites et barones Dili- et vulgares mechanicos seu coces plus enim indigent vulgaribus q̄ militibus et baronibus Unde primus possent vivere nō autem sine seruidis De primis enim et nobilibus dicimus prius in parte 2a Et restat adhuc aliquid dicendum de vulgaribus in parte 3a scilicet et de artificiis eorum Sunt enim artificia seu artes mechanice ex necessitate invente et earum necessitas ortum habet ex peccato originali et q̄ eas ante diluvium invenerunt peccatores fuerunt Nam prius fuit cayn q̄ ut sue avaricie satisfaceret primo agriculture se dedit filius eius terminos terris imposuit simpliciter vite

hominum in calliditate mutauit quia pondera et mensuras rerum excogita-
uit ¶ Item primus ciuitatem edificauit quam nomine filii appellauit enoch
Vnde gregorius Quid sibi vult quod caym primum filium enoch vocat atque
ex hoc nomine ciuitatem quam condidit appellauit Caym primus ciuitatem
construxisse describitur ut aperte monstraretur quod ipse in terra fundamen-
tum posuit quia a soliditate celestis patrie alienus extitit Reprobus
namque a summis fundamentum qui longe situatus in infimis ponit quia
stacione cordis in infimis collocauit Vnde in eius stirpe enoch
qui dedicacio interpretatur prius nascitur Sed de electorum progenie enoch sep-
timus fuisse memoratur quia reprobi in hac vita cum semetipsos edifi-
cando dedicant electi vero edificacionis sue dedicacionem in fine
temporis expectant ¶ Item Iabel qui fuit de stirpe caym fuit primus
qui inuenit tectoria que portari possunt de loco ad locum pro pastorum como-
ditate et delicijs Et significat platam qui corporis delicijs deseruiens tran-
sit de loco ad locum id est ~~ruit~~ ruit de vicio in vicium Et no-
mine eius tubal qui pater canencium in cythara et organo fuit Nam
primus inuentor consonancie musice fuit ut scilicet labor pasto-
ralis in delicijs uerteretur tubal et consonancia ad voluptatem aurium per-
tinet contra quos iob 21 capitulo inquit Tenent tympanum et cytharam
et gaudent ad sonitum organi ¶ Item postea tubalcaym de ca-
de stirpe generis primus faber fuit et operatus in ere et ferro Vnde
iste fuit malleator qui primus inuenit vsum armorum et fuit oppressor ea-
horum Sed iste fuit faber et sculptor qui sculpturas operum in me-
tallis in libidinem oculorum fabricauit ¶ Soror autem tubalcaym
neoma fuit que artem textoriam adinuenit que scilicet pertinet ad
molliciam et curiositatem vestium cuius contrarium commendatur in sanctis
asperitas et vilitas vestium ut patet in sancto iohanne baptista Hec autem ar-
tes et que postea inuente sunt in paradiso in statu innocencie non fuissent si
homines ibi vixissent sicut nunc viuunt animalia siluestria que deus
et natura prouidet de alimentis vestimentis aliisque necessariis pro vita et

sustentum corp Cum igitur nos simus meliores eis ideo de hiis sol
liciti esse non debemus quia pater meus scit quod omnibus hiis indigemus mathei
6 Vnde in copia magis producunt ista deus et natura et non vane et inutilite
quia deus et natura nichil faciunt frustra secundum philosophum primo celi. Ita flores
et lilia que producunt deus et natura melius vestiuntur quam vmquam fuit ves
titus salomon in omni gloria sua. Item et volucres celi pascit deus
pater celestis et tamen non serunt neque metunt neque congregant in horrea
sua mathei vbi supra. Hiis ergo indigemus et tamen de eis solliciti esse non
debemus quia pater celestis nostram necessitatem scit et providet nobis
Vnde ut ista ad pauca restringam dico quod generaliter sunt tria quibus indige
mus in hac vita scilicet frumento quiescenti ne moriamur Vesti
mento decenti ut operiamur Et iumento laboranti ne negligamur
Que omnia patet evidenter et experiencia docet sicut eciam maxime autem
hiis indigent reges et principes domini et terrarum // Dico igitur
primo quod reges et principes hiis indigent Et primo quod pertinet ad corporis
necessitatem et corporis pastum interiorem // 2o indigent que pertinet
ad corum honestatem et corporis ornatum exteriorem // Et 3o indi
gent que pertinet ad corporis commoditatem non ad regum excellenciam
seu honorem // Dico primo quod reges et principes indiget que perti
net ad corporis necessitatem et corporis pastum interiorem scilicet
Pistore ut panes conficiat // Pincerna ut vinum colligat // Co
co ut cibum faciat // Ita pistor hec panes conficere et ad mensam
regis portare // Pincerna hec vinum aliquod potum colligere et in eadem
mensa ministrare // Cocus hec cibum facere et debito modo ipsum preparare
Et quia ista ista a seipsis non habent ideo ab aliis aliunde oportet eos
accipere // Ita pistor a molitore accipit farinam Molitor ab agri
cola frumentum Pincerna a cuparios accipit vasa et vindemiatoribus
vinum Cocus a ~~pistore accipit~~ piscatore accipit pisces et carnifi
ce carnes et venatore feras silvestres et mercatore aromata
et species Piscator et pisces capit in aqua Venator invenit fe
ras in silua Carnifex accipit animalia a rusticis Mercator ad
ducit species de partibus longinquis hiis omnibus indigent reges et

113

pricipes ad eoꝝ necessitate ꝛ corporis pastu iterioꝛe ¶ Secundo igitur
ꝛ pricipes idigent q̄ ꝑtinet ad eoꝝ honestate et corporis ornatu ex-
teriore s. Sartoꝛe ut vestes incidat Sutore ut calceos faciat
Pellifice ut pellicia suat Isti· et isti a seipsis nō hñt s; ab
aliis accipiunt Nam sartor a textore pannu accipit que tinctor
colorat Textor fila a filatricibus recipit et a pastoribus accipit
lanā Sutor ēdo coriu ꝑparat qd a carnifice accepit q animalia
mactat q a pastoribus emit Pellifex a venatoribus accipit cu-
tes quibus ꝑparatis facit vestes regibus et pricipibus ad honorē
¶ Tercio igitur pricipes q̄ quibusdā indigent q ꝑtinet ad eo-
rū comoditatē nō ad regiam excellenciā seu honoꝛe scili-
cet fabris ut eis necessaria fabricent Medicis ut eis sani-
tate pcurēt Opariis ut eis edificia seu utensilia faciant
Stabulariis et villicis ut equos nutriāt seu pascant
Primo ergo reges et pricipes idigent fabris ut eis necessaria fabri-
cent ¶ Sunt eni multiplices fabri Quidā eni pro equis faciunt
babbam Alii strepas et calcaria Quidā cultellos et gla-
dios arma q̄ invasiua Alii autē loricas seu arma defensiua
Quidā faciunt caldaria Alii utensilia Alii autē istrumenta
ferrea Quidā fabricant de cupro vasa et istrumenta plurima
Alii autē de auro et argento faciunt clenodia preciosa Et
multiplex ē fab(er) ut declaratu ē ¶ Item reges et pricipes i-
digent medicis ut eis sanitatē pcurēt ¶ Est autē dup(lex)
medicus s. medicus aīe et medicus corporis Medicus aīe ē co-
fessor et capellanus Medicus corporis ē cyrurgicus ꝛ medi-
cus verus Primus cōsideat inflāmaciones et vulnera ꝛ disgregaciones
ꝛ apostemata Sed secundo autē tio eā pnt cophendi rasores ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ tonsores ꝛ balneatores corporis Ambo eni quādam medi-
cinā ministrāt dū superfluitates deponūt seu imundicias corporis ¶
Item reges pricipes q̄ opariis indigent ut eis palacia edificēt
aliaq necessaria p curia regis ut sunt carpentarii cementarii lapici-
de pictores cellatores Quos eni isti cuius indigent istrumentis aliis
Tarte sua p materia aut carpentarius lignis Cementarius sa-
bulum lapicida lapides ydoneos pictor glutinum et similia offe

ca^m j^m

colores diu'sos bellator cornu glutinu et f'r ossa et fila sim
culos q' pucos. Vnis et artub' i hac vita idiget igit' n' su
cis viue possent. Et tn i paradiso no fuisset q n' aliq's cis
ibide fuiss vsq. Et h' q'd declarabo i m° i me^te seq'ti. Et
que mechanica aliq's vulgares simat igib' z cis sit i vali te
declarabo i dece capl'is seq'tib'. Et p° m° de vulgarib' z
cor artificiis i coi sufficiant

Artificis mechanicor
qbus nunc hoies indiget
i padiso no idiguisset s simpliciter qd na pduc
isset et dictasset no tentatioes fuissem || Una p
i padiso no fuissent artifices qbus nunc indi
gent hoies ut cibaria pparassent p nutrimento interiori || 2o in
padiso no fuisset artifices qbus nunc indigent hoies ut indume
ta ministrassent p tegumento exteriori || Et 3o no fuissent i pa
diso artifices qbus nunc indiget hoies ut necessaria apportasset
p ornamento maiori || Dico po q in padiso no fuisset ar
tifices qbus nunc indiget hoies ut cibaria pparasset p nutrimento
interiori Ra oes i padiso aliter nutriti fuissem qm i mu
do isto Esca et mensa fuissent fructus qs pduxisset na nec fuisset
ibi coq q pparasset n sol cu influentia celi Hec et esca i copia
ibi fuisset qa poterat vesci de oibus fructibus padisi excep
tis fructibus arboris scie boni et mali q soli ierat phibita
iux vbm dni dicetis Ex oi ligno padisi comede de ligno
aut scie boni et mali ne comedas qa qcuq die comederis
morte morieris gen 1 Fructus eciam meliores erat gustus
qm unq cibus ht fecerit coq i regibus pncipibus sive hominibus qbus
cuq aliis Erant ecia maioris virtutis qm unq ht fuerit cibus
puris naturalibus Ra ex fructibus ligni vite si frequenter gustasset
hoo fctus fuisset i mortalis Aliu aut fructus qs pduxisset humus
fuisset fortes dulces et delectabiles ecia post peccatum primorum
parentu Ra et an diluuiu no vescebant hoies carnibus s tm her
bis et fructibus Et hii fructus erat tante dulcedinis z virtu
tis q virtus illorum fructuu excessit virtute oim cibariorum mo
dernu Ex qbus dctis oibus simul colligitur infra tria ex q no
fuisset cocus alius n sol cu influencia celi con || Pm q i padiso
no fuisset piscatores vl carnifices venatores vl aromata de
logicas ptibus afferentes qbus nunc indiget coci et cibariorum
ppatores || 2o q in padiso no fuisset panifices q pistassent

panes nec ibidem fuissent farine molitores nec agrorum cultores sed in-
differenter adulti omnes paradisi fructus comedissent quibus fuissent
contenti nec pro aliquo cibo parando laborassent ¶ 3° quia in paradiso penu-
ria non fuisset nec quod diuisim potum ministrasset Ita fructus ibidem
forte fuissent ita delectabiles et tante virtutis quod simul cibus et
potus fuisset sicut habetur in quadam glosa super iohannem Cum xpistus quinque
milia hominum cibauit ex quinque panibus et duobus piscibus qualibus
iste effectiue simul cibus et potus fiunt sicut et apud nos botri
nobis in cibum sed simul et potum ministrant Vel forte creuissent
ibi aliqui certi fructus ad potandum abiles quos sine labore nos potuis-
sent sicut et alii fructus ad edendum nobis concessi ibidem fue-
rant ¶ Dato autem quod nullum istorum fuerit nunc dico quod in medio
paradisi erat fons irrigans totum paradisum de qua aqua poterant bi-
bere et si sic pie tamen credendum est quod dulcior fuit omni potu quem apud
nos inuenitur Hanc autem materiam determinare nolo sed veritatem
concludendam inuiolabiliter relinquo quia in tota sacra scriptura de ipso michil
inuenio nec doctores determinate aliqui de hoc loquuntur qualis fuerit
potus sed tamen in generali sicut beatus augustinus qui de ciuitate dei libro 14 capitulo 26
sic inquit Viuebat itaque homo in paradiso sicut volebat Viuebat
enim sine vlla egestate semper viuere habens in potestate Cibus aderat ne
esuriret potus ne sitiret Erat potus lignum vite ne ipsum senec-
tus dissolueret Nichil nec ex molestiis sentiebat Summa in carne
sanitas in animo tota tranquillitas erat Ex quibus omnibus infertur quod non
fuisset ibi pincerna neque claretum vel medonem faciens Nec tor-
cularium nec vinum colligens sed simpliciter quidam fructus ut dictum est po-
tum hominibus fecisset vel quidam fructus simul cibus et potus fuissent
vel bibissent aquam omnes ¶ Hic oritur dubium quali cibo vel po-
tu nutriti fuissent pueri nouiter nati Hoc enim dubium vnum sub-
ponit et aliud querit Supponit enim generacionem fuisse in statu inno-
cencie Vult quod generati fuissent corpore paruuli non perfecti in corporis
quantitate De hoc supposito querit postea quali cibo et potu fuisset
nutriti Primo expediam me de quesito 2° de supposito ¶ Circa
quesitum videlicet quali cibo et potu fuisset nutriti nouiter nati

dicitur est opinio | prima quod pueri noviter nati lacte matrum fuissent
nutriti | 2a opinio quod in statu innocencie tam pueri quam adulti tantum
modo fructibus paradisi fuissent usi ¶ Pro opinione prima sit ista
prima conclusio quod in statu innocencie pueri in matris utero fuissent
nutriti cibo matris Patet hec conclusio quia unum continuum seu
unum corpus est mater cum puero in utero matris ergo tali cibo
matris pueri fuissent usus et non alio cibo Dicitur est sancti thome doc-
toris nostri venerabilis prima parte questione 113 articulo 5 in solucione ultimi ar-
gumenti ubi in forma sic inquit Puer quamdiu est in materno u-
tero non totaliter a matre est separatus sed per quandam colligacionem est
quodammodo adhuc aliquid eius sicut et fructus pendens in arbore
est aliquid arboris et ideo probabiliter dici potest quod angelus qui est in custodia
matris est eadem in custodia prolis in matris utero existentis Sed in na-
tivitate quando separatur a matre angelus specialiter ei ad custodiam deputatur
ca° 18 ut dicit Ieronimus super 18 Mathei Angeli eorum in celis Et gratia tamen
quia non fuisset aliquis modus ministrandi cibum talibus pueris nisi sic dicendo
est ¶ 2a conclusio quod pueri noviter nati lacte matrum fuissent
nutriti probatur quia mamille date sunt mulieribus a natura ergo in statu inno-
cencie fuissent necessarie ad lactandum pueros tamen gratia quia depu-
tate sunt ad officium seu opus lactacionis parvulorum propter debilitatem
eorum et carenciam dencium alias frustra essent quod est contra
naturam nichil faciat frustra secundum philosophum primo politicorum ¶ Contra
menstruum mulieris est quid abhominabile et inmundum igitur tali
cibo non fuissent usi pueri in matris utero in statu innocencie Dicitur
patet per naturales et medicos et gratia tamen quia nullum inmundum seu
abhominabile fuisset in statu innocencie Respondeo concedendo dictum quantum ad
statum nature corrupte et negando quantum ad probacionem dico quod menstrua
in statu innocencie non fuissent inmunda nec abhominabilia sed fuissent
cibus dulcis et delectabilis secundum quod sanctus thomas doctor noster
venerabilis sentit in quodam consilio f de semine humano 2° scripti
d 20 q prima articulo 2° in solucione ultimi argumenti ubi in forma sic dicit Ex
superfluitates que acte sumuntur defectus nature non fuisset in statu
innocencie Ut sunt putredines sudores et huiusmodi Superfluitates
autem que perfectionem nature conducunt sicut est semen et egestiones

q sm nam fuit fuisset in paradiso absque omni cum fedi // Contra 2am
conclusionem chedientibus mamillis nutrire pueros est penosum igitur
statu innocentie non conveniens quia bona et ante patet quia mulierum dilace-
rant seu corrumpunt odunt papillam et cum violentia etiam extrahunt lac igitur
// Dicendo sm opinionem 1am negando ante et ad probationem dico quod
in statu nature corrupte est penosum lacte nutrire pueros mediati-
bus mamillis non autem in statu innocentie ymo mulieribus tunc fuisset
solacium et delectatio nutrire tales pueros sicut omnes doctores
qui de hac materia loquuntur concedunt quod mulieres sine dolore in statu inno-
centie fuissent impregnate et peperissent Et hoc quidem magis est quam
alere pueros lacte mulierum mediantibus mammis Et hoc idem
concedit sanctus thomas doctor meus venerabilis prima parte questione 99 primo
articulo in fine principalis responsionis ubi sic dicit quod pueri mox ut nati
sunt non habuissent sufficientem virtutem ad movendum membra secundum quod
debita actus puericie convenientes puta ad sugendum ubera et ad a-
liquos motus // Secunda opinio quod in statu innocentie tunc pueri quam
adulti tantummodo fructibus paradisi usi fuissent Et pars affirmativa
sic conclusionis in hac opinione Et probatur sic Sic enim legitur in sacra
scriptura quod usus fuisset aliarum rerum in paradiso concessus quia terre
2 ante patet genesis 2o Ubi dixit deus Ex omni ligno paradisi comeditis
// Prima opinionem tenentes dicendo ad hanc rationem sic negando ante
et ad probationem dicunt quod quamvis aliquis fructus in paradiso hominibus
fuerit prohibitus 2 omnes alii concessi non tamen ex hoc sequitur nisi quod et
aliis alimentis a natura institutis usi fuissent pueri tam in matris u-
tero quam in primeva etate // 2am opinionem tenentes dicendo ad rationem
primam conclusionis tenent ante et negant quia et ad probationem
dicunt quod in paradiso mulier impregnata certis fructibus 2 ydoneis
usa fuisset quorum fructuum virtus transisset ad puerum et in matris
utero de eisdem fructibus puer fuisset nutritus Vel aliter salvetur
quod auctoritas sacre scripture de fructibus comedendis in paradiso
intelligitur postquam homo natus est 2 non dum est in matris utero // Ad rationem
2e conclusionis negatur quia 2 ad probationem dicitur quod mamille ad
opus lactationis in statu nature corrupte sunt necessarie non autem

i statu innocē qua pueris tunc sufficiēt fuiss p̄uisū de fructibus
ydoneis p̄ cibus eorū Et ꝯmiꝰ mamille seu vbera op̄ꝰ lactacio
nis tunc nō fecissent nō tn̄ frustª fuisset q̄ fecissent ad decorē
seu pfectionē corpis mulieꝶ sicut et nūc viri hn̄t papillas
nō aūt ad opus lactacionis Vn̄ fructꝰ qs comedisset tunc pueri
fuiss delicati vl' cū p̄mis dentibꝫ fuisset nati vt et s̄c ad cibū
capiendū fuissent meliꝰ dispositi Et h° q̄d̄e scⁱt aliꝰ doctor
1ᵉ solēpnis de or^ne mi̅nor 2° scrpto di 2° in ar° lo i q̄ ptrac
tat quales filios genuisset parētes q̄ntū ad v̄tutē corporalem
ꝓpe finē Et h̄ᶜ sufficiant de m̄a et ꝯsitu q̄stiōis ¶ Restat
aūt adhuc aliq̄d dicē de suppo^to eiꝰ q̄d ꝯois quamuis dircc
et nō imm̄ẹ̄ sit ad ꝓpositū Est tn̄ a^as vtile seu c̄ua ss̄aꝶ
i rariū ¶ Est aūt p̄ª ꝯclu° ista q̄ i statu i noce fuiss gn̄a
seu ꝯmixtio seminis s̄ maris et femīe Hac ꝯclu° ots tenet ꝯ̄
m̄r ots doctores moderni licꝫ antiq̄ alit̄ senserint vt gre̅go
nazanzenꝰ q̄ dicit in lib° que fecit de hoīe q̄d i statu inocē
alit̄ m̄ltiplicatū fuiss genꝰ humanū q̄m p̄ gn̄acionē seu ꝯ
cubitū mariꝰ et femīe q̄d s̄c pꝫ p̄ eū Nam sicut angeli
m̄ltiplicati st̄ absq̄ ꝯcubitu maris et femīe ꝑ opacionē
v̄tutis diuīe s̄c et hoīes m̄ltiplicati fuissent i statu ino
cēe absq̄ ꝯcubitu maīs et femīe Ita et b̄tus b̄nar
dus i quodā s̄mō suo sentit dicē si totꝰ mundꝰ ꝯsiliū apl̄i
de v̄ginitate s̄uanda teneret deꝰ p̄ aliū modū genꝰ hūa
nū m̄ltiplicaret q̄usq̄ n̄ūs electorū p̄ficeret̄ seu eēt cōplet
Et si ex auctorit̄e h° nō habet̄ adhuc r̄o ꝯcludit s̄c ee
Vn̄ et g̃goriꝰ pdictꝰ ad auctorit̄e sacre scriptue q̄ tunc eū
fieri posse r̄ndet videlicꝫ q̄ cū primū masculū et femīā c̄
auit deus ad actū gn̄acionis suple q̄ futurꝰ eēt p̄ꝰ pecca
tū q̄ deꝰ p̄sciꝰ eēt ꝛ nō p̄ statu innocēcie Sꝫ ista nō placet
b̄to augustino et doctori nr̄o s̄to thoma neq̄ aliis moderniꝰ
doctoribꝫ nō hac r̄ōē ꝛ ꝯsilibus Ex i n̄ali actiōe
aīaliū pfectoꝶ final' in ꝛ mēo q̄ ipa gn̄a° seu m̄ltiplicu'

continuitor igitur et in paradiso in statu innocentie ipsa generatio fuisset
antecedens patet per philosophum 2° de anima qui dicit quod naturalissimum est omnibus viventibus
que quidem perfecta sunt sibi simile generare ut esse divino et immortali participent
secundum quod possunt ¶ Prima in statu innocentie fuissent membra
genitalia et virtus generativa igitur et generatio ibidem fuisset antecedens no-
tum est cum ista sint de perfectione speciei ipsius hominis et generatio
tenet quia si non frustra ibi fuissent quod non est dicendum
¶ 2a conclusio quod in statu innocentie pueri mox geniti non habu-
issent perfectum usum membrorum probatur natura naturaliter procedit ab imper-
fecto ad perfectum in omnibus generatis igitur pueri non statim habuissent
a principio usum membrorum antecedens patet quia in statu innocentie in matre
non minus tempus fuisset determinatum infra quod debita perfectio mem-
brorum fuisset completa Igitur et post generationem fuisset certum tempus
determinatum ad perfectum usum membrorum nunc non ad tempora aliarum
virium et generatio tenet per locum a simili ¶ 3a conclusio quod in statu in-
nocentie infantes mox nati non habuissent perfectum usum rationis
probatur Prima in statu innocentie pueri mox geniti non habuissent
perfectum usum membrorum igitur nec perfectum usum rationis habuisset generatio
tenet ut patet per locum a simili et antecedens est conclusio 2a ¶ 4a con-
clusio quod in statu innocentie tot fuissent generate femine quot mares
probatur In statu innocentie natura sic processisset in generando sicut
eam deus instituit sed deus cum producit naturam humanam produxit mas-
culum et feminam in equali numero eos multiplicavit ¶ Prima in sta-
tu innocentie quilibet habuisset suam uxorem et econtra quilibet mulier
suum maritum ut dei precepto licite satisfaceret qui dixit Cres- Genesis 1°
cite et multiplicamini et replete terram Igitur tot fuissent viri
nati in paradiso quot mulieres Tenet generatio quia ad verum matrimo-
nium requiritur duo qui unum sint in carne una Preterea et aliquis fuisset
qui caruisset uxore nunc aliquis ibidem fuisset mortuus igitur tot numero fuis-
sent viri quot mulieres De modo autem quo sic viri et mulieres
fuissent geniti dicunt aliqui Ex quo vir et uxor eius volunt

sent generasse masculum vel feminam in ea generacione sed eius fuisset obedi
ens quia secundum eorum voluntatem sexum quem habere voluissent Alii autem
dicunt quod mulier secundum generationes concepisset ita quod per dextram attraxisset
quod fuisset maioris virtutis de semine ad generacionem viri Et per sinis
tram quod fuisset debilioris virtutis ad generacionem femine Ista etiam bene
stare possunt cum conclusione divisim non coniuncti Sed quod verum sit et cer
tenendum non determinabo cum auctoritas sacre scripture de hoc non loquatur
Unde mihi videtur salvo tamen semper iudicio meliori quod ista magis concludatur
per primo modo quam 2o Et hoc idem sentit .i. sollempnis doctor alibi de
ordine innorum Fuit autem alii qui senciunt quod in statu innocencie non fuis
sent equalis numerus mulierum et virorum Et opinio eorum est contra con
clusionem predictam quorum rationes meo iudicio magis fortes postea
adducam in medium et respondebo ad eas ¶ Contra primam conclusio
nem arguo sic In statu innocencie nulla fuisset corrupcio ergo nec generacio
Ans [?] communiter tenent doctores et generacio patet quia per actum carnis corrumpitur
integritas virginalis et talis actus precedit generacionem Similiter et in ipsa
generacione violatur corpus mulieris ¶ Probatur 2o Si generacio et concepcio fuisset
in paradiso sequeretur quod ibidem fuisset conmixtio seminum viri et uxoris
Quod videtur esse falsum eo quod quedam impuritas ex hoc subsecuta
fuisset Similiter et corrupcio et divisio communis que pena sunt annexa
que statui innocencie non convenissent ¶ Probatur confirmo Si generacio fuisset
in statu innocencie sequeretur quod homines fuissent ibidem morituri seu
corruptibiles quod est falsum et contra doctores generaliter in 2a [?] tenet per philosophum
primo celi qui dicit quod omne generale est corruptibile ¶ Probatur 4o arguo sic
Ex si generacio fuisset in paradiso in primo actu carnis utriusque parentes perdi
dissent integritatem virginalis castitatis quod est falsum quia bona quia videlicet
quod parentes in actum carnis consensissent per quem consensum si actus
carnis subsecutus fuisset integritas virginalis castitatis fuisset amissa
sed falsitas consequentis patet quia sine culpa privati fuissent virginitatis
premio et honore quod non est consonum rationi nec statui illi convenisset
Ad primum dico quod in paradiso nulla fuisset corrupcio penalis nec impu
ritas alicuius feditatis Et sic cum aliis doctoribus concedo ante et

nego quam Et ad pbacione dico q ut dic bttus aug ~~ie de~~
ie de ci te di ca 22 Et salua integritate femei genital vile se
me poterat immitti sicut nunc pt salua eade integritate fluxus
virgis menstrui cruois emitti || Sz quo mlr pepisst sn corrupc
adhuc remanz dubiu || Ad quod iteru rspondeo et dico q in
padiso tanta fuisst obedia omni mebror q nix imtu volutatis
oia meb supioib viby obediuissent Et qa sm btm aug im
ubi ps ca 4 Si ho no oia in padiso poterat q tn no poterat
no volebat et io poterat oia q volebat Et ho mai festig ondt
ca 22 qi p totu Dn tuta ibide fuisst illig mebri obedia q
nix imtu volutatis ut dem e i corrpoe z in pturicoe sm q na
exegisst omo consona volu iuxissent z i-laxasst mebr ht sc
q absq oi corrupoe corrpcio copleta fuisst et grna plus Sic
ei videmg q sm qntte morselli sumedi ad usu almone di
latat et constringt ob sn aliq sui lesione Sic ut dpnat btus
aug vbi ps ca 26 Ad pieridu no doloris gemitg s matu
tas impulsus femea viscera i-laxaret Sic ad fetandu et
concipiendu no libidinis appetitus s voluntarig usus natura v
triq coniugere || Ad 2m nego qnaz et ad pbacona dico q in
tali impuritate s. in commixtioe semini viri et mulieris n
fuisst peioratu de vtute nc boitte ri sed i melig mutatum
Dict et sile de vino puro z condito Sra licz puitas vini
corrupat qn speciebg aromaticis condit no tn ex hmg cor
ruptioe seu admixtioe detraha sed potig nobilita qa potu
isset pducisse effectus nobilior co qm potuit i sua puritte
existens Sic qde p talem admixtioem seu cuia corrup
tione siui sile pducisst in ee Sz quod seq de diuisioe
contimi seu caa de violencia corrupoe q vide ee penalis
Rndeo Qz no ois corrupo penalis e nc ois diuisio contimu
infert dolore ut pz de actu carnis i q actu diuisio semni e
tn delectabil e Sili et cu fetus ad plena maturitate puc
nerit absq viola abinuice separat Sic qde et i statu ino

terrae ples a matrio vtero sine lesione fuisset separatus et generatus sine pena utriusque ¶ Ad 3m nego maiorem et ad probationem dico concedendo quod de generatione gnalem et corruptibilem secundum naturam secundum statum autem innocentiae per gratiam fuisset homo incorruptibilis impassibilis et immortalis si absque peccato permansisset ¶ Ad 4tum concedo maiorem et ad probationem consequentie dico quod in statu 1o virginitas non fuisset virtus neque status virtutis nec post quousque cessavit preceptum domini de multiplicatione prolis et maxime tunc quando nulla erat excitatio libidinis ad actum carnis Unde in statu 1o primo et in statu legis naturae et legis scriptae matrimonium fuisset maioris glorie quam virginitas propter preceptum domini de multiplicatione prolis cum dixit Crescite et multiplicamini et replete terram gen 1o Quod preceptum quamquam ad effectum adimplevit noe circa 7m quod narrat filo in libro questionum super gen et recitat hoc idem comestor in hystoriis quod ex tribus filiis eius adhuc ipso vivente nati sunt 24 milia virorum et centum exceptis parvulis et mulieribus ¶ Dicitur narratur de virgilio libro 2o eneydos quod in persona enee dicit se vidisse ecubam uxorem priam illius regis troye et centum nurus eius id est centum uxores filiorum eius Et hoc quodammodo confirmat dictis cretensis hystoriographus troye citatus quod in quolibet bello troye contra grecos plures filios priam fuisse occisos Et quamvis hoc sit lamentabile tamen preceptum domini de multiplicatione seminis super modum adimplevit eo quod tot filios genuit exceptis hiis qui ab illis descenderunt quorum numerus erat quasi infinitus Propter quod filia yepte virginitatem suam et sterilitatem quod non genuerat ploravit duobus mensibus in montibus cum sodalibus suis Judicum xi Unde et propter eandem causam excusatur abraham Jacob a peccato de pluralitate uxorum 32 q 4 ¶ Ex primo dimitur concessum fuit eis habere plures uxores extra de divortiis ca 10 gaudeamus quod verum licet tamen privilegium concessum non fuisset in paradiso quia quilibet ibidem tantum suam habuisset uxorem et non plures Unde licet tales et alii qui in statu naturae corruptae fuerunt boni seu valentes aut colant virginitatem in patria non habuissent non cum caruissent equali premio vel maiori

ide m[u]ltiplicationi vel plus p[ro]creati Unde abraham t[em]p[o]re suo s[e]c[undu]m placuit in coniu-
gio sicut nu[n]c in castitate placent virgines di[stinctio] 32 q[uesti]o[n]e 4 c[apitulo] nu[n]c Re[spon]d[eo]
rat p[ro]pt[er] quod unus angelus co[n]iugiu[m] abrahe co[m]parat virginitati iohis Unde
postq[uam] g[e]n[er]atio v[ir]ginalis iudicia ho[m]i[n]ib[us] inspirata fuit ut e[ss]et virtus
laudabilis cessavit p[re]ceptu[m] d[omi]ni de m[u]ltiplicatione ho[m]i[nu]m in qua virtute
virgo b[ea]ta fuit p[ri]ma q[ue] c[ontr]a v[er]ba legis co[n]siderans suo c[ri]minaliter
sapientia elegit in te a s[e]c[u]li abiectio plebis et obp[ro]briu[m] ho[m]i[nu]m ut
p[er] iudiciu[m] integritatis in celo fieret socia angelo[rum] ut dic[it] hugo
in lib[r]o de p[ro]p[he]tia virginitatis b[ea]te virginis Ip[s]a eni[m] sil[ice]t m[ater] et virgo fuit 2a
d[e]o filiu[m] eciam habuit maledictione[m] legis euasit ubi maledicte
fuerunt virgines et coniugate virgines q[ui]de[m] q[ui]a no[n] genuerunt coniugate q[ui]a
in dolo pepererunt Ip[s]a vero utrumq[ue] b[ea]ta virgo euasit q[ui]a virgo pepit et dolo-
re no[n] sensit hoc eni[m] in statu innocencie fuisset impossibile Ideo aut[em] in
statu n[atur]e corrupte p[ro]pt[er] quod p[ro] 1o statu incidentaliter pono taliter p[ro]po-
n[itur] Ex e[st] possibile q[uod] p[ro] statu n[atur]e corrupte q[ue] aliq[ua] mulier sil[ice]t mater
et virgo sit loquendo de virginitate p[ro]ut virtus e[st] p[ro]b[atur] de mulie[re] viole-
te oppressa q[uod] p[ro]p[ter] etiam concubitu[m] p[otes]t impregnari manente tam[en] virtute in
mente hanc p[ro]poc[ionem] tenet m[agister] robertus holcot nacione anglicus ordinis
fr[atru]m p[re]dicatoru[m] in postilla sua sup[er] libru[m] sapie[n]cie lectione 39 et pulchre
eam ibidem deducit Ip[s]a eciam satis pulchre et realiter declarat[ur]
32 q 4 p[ri]mo in aliquibus capitulis sequentibus Ip[s]a eciam p[ro]p[ter] loquendo
de virgine maria ex scriptura sacra et dictis sanctorum notum e[st] q[uod] mater et
virgo sil[ice]t fuit in partu et post partu[m] virgo semp[er] p[er]mansit Et ut hoc clarius
innotescat manifestabo hoc idem adhuc in quibusdam hystoriis q[ue] eciam
fide[m] n[ost]ram roborat et confirmat ¶ Ita refert eccesippus in lib[r]o
de supplemento cronicaru[m] vicarius sup[er] 1o libro Responsum accep[it] syme-
on Cu[m] symeon e[ss]et rabbi et in scolis iudeorum in cursu lectionu[m]
suarum deberet exponere ista p[ro]phecia[m] ysa[ie] Ecce virgo concipiet
Et invenit ibi scriptum halma cum h h Ista s[ecundu]m doctores eciam hebreo-
rum magis e[st] dicta m[ulie]re halma et alma Alma eni[m] s[ecundu]m eos dicit[ur]
iuvencula nubilis Halma aut[em] cum h scriptum dicit[ur] virgo semp[er] p[er]ma-

nes virgo Ideoque Simeon deleuit hic reputans impossibile quod virgo posset pa-
rere et virgo permanere // 2a vice ita ... et sicut prius deleuit
Dubitavit 3a vice sed tunc non deleuit sed firmiter credidit quod ad ipsum sa-
sui prophetia esset exponenda Et cum desiderio sui cordis a deo peti-
vit ne eum mori permitteret nisi prius puerum tam mirabilem nasciturum
videret Et tunc responsum accepit Simeon a spiritu sancto etc. Et postquam
vidit gavisus est et dixit Nunc dimittis servum tuum domine etc.
Temporibus Justiniani imperatoris quidam princeps iudeorum Theodosius
nomine qui multum familiaris fuit cuidam christiano nomine Philippo qui eundem
iudeum nitebatur ad fidem trahere Qui cum saepius ei instaret respondit iu-
deus Certus sum quod promissum nobis in lege vos christiani adoratis
Et hoc non solum habeo ex scripturis prophetarum sed etiam ex quibusdam
aliis quae apud nos in secretis occulte habemus quod etc. tamen princeps
sacerdotum Solebat enim in urbe esse 22 sacerdotes de illis scolasticis et
in principio in legenda de sancto Johanne baptista Quot enim sunt literae in alpha-
beto hebraico et tot etiam libros apud eos sunt authenticos
Et subiunxit iudeus Habemus etiam librum occulte tamen qui iacebat
in templo in quo scripta sunt nomina omnium sacerdotum et parentum suorum Sic
cum aliquis ex sacerdotibus illis moriebatur nomen eius et parentum suorum
illi libro inscribebatur tali ordine talique modo Tali die discessit ta-
lis sacerdos filius talis viri talis mulieris et pro eo ordinatus est tal[is]
in sacerdotem talis viri talis mulieris filius // Tempore igitur Christi contigit
mori unum ex predictis sacerdotibus et quaerentibus aliis ut loco de-
functi alium substituerent concordare non poterant quia quoscumque pro-
ducebant defectuosos in moribus vel in scientia legis et prophetarum
Tandem unus nominavit Jhesum in quem omnes concordaverunt et mater
eius vocata quia Joseph pater eius putatus mortuus erat ut nomen
suum ore proprio diceret et si ipsa genuisset eum et quis fuisset pater
eius Respondit Ego quidem peperi eum sed patrem non habuit in terra Virgo enim
sum Angelus vero domini michi nunciavit parituram filium nomine Jhesum
a spiritu sancto non ex viri semine Dixerunt illi Dic nobis ore tuo li-
bera voce et quos parentes Jhesu dicis eorum nomina scribemus

ad libru Rndit maria et dixit Rm e cu i vi^te gemu et pri
i tita no habz angelus aut dm dixit ipm e filiu di Filius
igit^r meus e vocatr marie et filiq di et vgo ex i^m incorrupta
Sacerdotes igit^r allato codice subscripserut Tali die obiit
sacdos ie filiq tal viri talisq mulieris Et fuit i loco eius co
firma oim m m sacdos filiq di vivetis et marie vginis Et h
liber suatus e a maioribq et repositq i tibiade tpe captivitatis
tepli Et sequr ibide Et iudeq dissuasit xpiano volenti illud r
uelare impatori dicens q nichil sequer n effusio sanguinis et lib
cobuster Addidr eciam iudeq ideo no e ignorata manas i iuda
ismo si q principes magnus su dimittere no possu Nos igit^r
audientes hec a philippo argetario et investigavimq si hec sic se
hrent et invenimq iosephu scriptore antiqtatu ihrlm dicente i co
memoracione eiusde antiqtatis qm ihus cu sacdotibq sacrificavit Ist
aut iosephus fuit vicinq tpe aploru Invenimq eciam i ewang
sm lucam qm intrivit ihus in synagoga et datq e ei liber et
legit ysayam phetam dicente Spus dm sup me etc Ex
q patet q n credere aliqu instrancoes habuisse apud iudeos
lib ei i synagoga datus no fuisse ad legendu i audiendum sicut
nc apud nos legit i ecclia n i clero coulsatm Hec inventa
fuerut in fine cuiusda libri repti tolnedu archiepi catuarie — 1° cap°
sis Itm a hystoria cuiusda cui iudeus cu quoda xpiano dispu
tans de vginitate bte vgis iudeus sic dixit Nuq ita cofitebor
sic sua iura Et virgo paret qui vginitate caret Cui xpianq
rndendo sic inqt Virgo du genuit sed si qs quo querit Sic
e nosse meu si scis posse deu Et ad opositu p pte fideliu
btus augq i lib de incarna dni sic inqt Dicat mi iudeq
incredulq quemadmodum arida vga floruit et fruduit et nu
ces ptulit Et ego dica illi quo vgo cocepit et pepit Sed
pfito iudeus nc virge poterit explicare coceptu nec ego vir
ginis ptu Itm alia hystoria ad opositu legitr eciam i cron
cis martini q sub frederico impatore 2° et regis francie

in toleto hyspanie quidam iudeus comminuendo rupem unam pro vinea
amplianda invenit in medio lapidis concavitatem unam nullam per-
tus divisionem habentem vel scissuram et in concavitate illa reperit
unum librum qui folia lignea habentem quasi liber tribus linguis erat
scriptus scilicet ebrayca greca et latina et tantum de literis habebat
quantum continet unum psalterium et loquebatur de triplici mundo ab a-
dam usque ad xpm proprietates hominum cuiuslibet mundi exprimendo prin-
cipium vero tercii mundi posuit in xpo Et sic in tercio mundo nascetur
filius dei ex maria virgine passurus pro salute generis humani Quod
legens iudeus statim cum domo sua baptizatus est Erat autem etiam
in libro scriptum Ex tempore frederici imperatoris 2i et ferrandi regis
castelli liber debebat inveniri quod et factum est ¶ Ista autem hystoria
ibidem recitatur scilicet in cronicis martini sili et in hystoriis ro-
manorum et habetur etiam 2a 2e q. 2 primo articulo 1o in solutione ultimi argumenti
Ex tempore constantini augusti et helene matris eius inventum fuit
quoddam sepulchrum in quo iacebat homo mortuus habens laminam auream
in pectore in qua erat scriptum Cristus nascetur ex maria virgine
et credo in eum O sol sub constantino et helena matre eius
iterum me videbis Et ita factum est quia sub illo imperatore predictum cor-
pus cum scriptura inventum est ¶ Item alia hystoria ad propositum
Recitat enim rabbi moyses quod rachel inventa fuit in tumulo
post trecentos annos habens faciem pulcherrimam et rubicun-
dam totum quoque corpus incorruptum In cuius capite erat corona
aurea cum tribus circulis In quorum primo erat scriptura talis Deus
principium mortis exidium prophetie gaudium mater nazarei ¶ In 2o
erat talis scriptura Triumphatrix in israel signata per hanc rachel
ferens ysaac et ysmahel virgo mater xpi Et in tercio circulo
scriptura talis Ascendet de terra vibrans ethera herens in gremio
ad vitam prosperam sedens in dextera dei ¶ Sunt etiam in legenda sco-
rum de nativitate domini alique hystorie ad propositum Et quia una
hystoria non moveat alia movere potest Et ideo sic multiplicavi
hystorias plures recitando de virginitate matris xpi quam plus haberet

condiciões ptinētes ad statū ĩnocē nō ad statū nē corrupte
¶ Cont 2ᵃᵐ cõclusionē Queda aĩalia statī ut nascūt h̄nt
usū mēbrorū hũiſſet in padiso Añs pz de porcis et pullis
q̄ stati ut nascūt sequūt mrē3 Et gña tz ex eo q2 hō est
nobilior oīm aīaliū et maxīe in padiso ubi pēitus nullū de-
fectū habuiss ¶ Pᵃ cõfirmo hō ĩ statu ĩnocētie rōe sanctitꝰ
nullū habuiss defectū igr̃ nᶜ rōe iuuētutꝰ seu puēicie Añs ē
satis notū. et gña tz q2 idē ē iudiciū de utꝗ ¶ Ad pᵐ cont
2ᵃᵐ cõclusionē nego gnāz Et ad pbacionē dico q quis ples
hōīs simplict̃ et absᵃ loquēdo sit nobilior nō tn̄ oport3 q sᵗ
nobilior q̄ ad hᶜ Jmo multa aīalia ĩ aliqbꝫ certis opacionibꝫ ex-
cedūt hoīes sicut aq̄la exced hoīem ĩ uisu Canis ĩ odora-
tu Tigris in cursu Sᶜ aliq aīalia statī ut nā sūt ambulant
et mrēm sequūt quod nō fecisst hō in padiso sm̃ nāz sibi
inditā Qd aūt deus fecisst p grāa si hō pstitisset nō ē nob
cognitū nᶜ reuelatū ¶ Ad 2ᵐ nego gnāz ad hoᵐ tn̄ itellectū
et ad pbaconē dico q ĩ statu ĩnocē hō fuisst gnāto3 sꝫ nō cor-
ruptꝰ et io ĩ statu iᶜ potuissent eē aliq defectus pueriles q̄
sequūt gnācionē nō aūt defcꝰ seniles q̄ ordinat ad cor-
rupcioē3 ¶ Cont 3ᵃᵐ cõcluᵒᵉᵐ arguit sᶜ Queda aīalia
mox nata h̄nt pfcm̃ usū rōis ĩdustrie Añs pz de agnis qui
mox nati statī fugiūt lupū Et gña tam3 p locū a maiori
Rndeo negādo gnāz et ad pbacionē dico q ĩ hoīe ē aliqd
ĩpedimētū speale .s. habūdāᵃ humiditatꝰ in cerebro q nō
in subito uia nāli pt uti rōe et qbusdā aliis opacoībꝫ sic
qda aīalia aīalia q̄ utūt pcetatibꝫ suis licꝫ agnꝰ et cetera
aīalia eciā nō h̄nt ita pfcm̃ usū industrie nālis opacioīs sic-
ut a pnᵒ sicut postea ĩ pcessu tpis habebūt ¶ Cont 4ᵃᵐ cõ-
clusionē et maxīe cõtra rōē3 2ᵃᵐ eiꝰ cõcluᵒⁱˢ argui sic
Si tot fuissent uiri ĩ padiso qd mulieres ppt pceptū dni c̄sc-
ite et multiplicamini sequet q pcessa eet ĩfinit9 2 p gñis mul-
elorū nō eet determinat9 quod falsū ē vel q ultimi generādi

no generassent et p aios fecissent con̄ p̄ceptū dn̄i et permisset
¶ pª 2º In statu nr̄e corrupte no st̄ tot hoīes vni⁹ sexus
q̄t alteri⁹ g̃º nc̄ ī statu ī nocēª tenz qm̄ q̄ ppt̄ mutacionem
status no mutā̄ cēn̄talia ⁊ aīs pz q̄a freq̄t m̄l̄ta milia
hoīm vno die īfecti fuerūt ut pz in pluribus locis sacre
sc̄ptuͤ et inf̃ m̄l̄ta t̄pa no fuerūt tot femelle natz q̄t vno
die de viris fuerūt infecti ¶ Ad pm̄ nego ꝯn̄az q̄ ad illā
ptē illacōis videlicz q̄ seq̄ret̄ q̄ p̄cessꝰ gn̄acōis eēt īfinitꝰ
et sn̄ fine et p hoc nūs eloꝝ no eēt determinatꝰ Dz concedo
q̄ ad i[st]am ptē q̄ postq̄ nūs electoꝝ fuiss ꝯpletus gn̄aº cessas-
set et finē habuiss ī padiso ⁊ vl̄ti nati no generassent
nec fecissent con̄ dī p̄ceptū q̄a p̄ceptū dī no obligasset p̄ ꝯti-
semp s̄ tm̄ q̄usq̄ nūs eloꝝ fuiss ꝯpletꝰ ⁊ tūc oēs insimul
assumpti fuissent in celū cū corpe et aīa sic̄ et nūc idē p̄-
ceptū cessauit postq̄ hoībꝰ ꝯuelatū fuit q̄ caste viuē ⁊ ī v̄-
ginitate pmanē eēt v̄tus et laus apᵈ deū ¶ Ad 2m nego
ꝯn̄az et dico q̄ ī statu nr̄e corrupte m̄l̄te fiūt mutaciones
sicut pz ex argumēto q̄las mutacōes no fuissent ī statu ī no-
cēª et io pitas sexuū fuiss ī statu ī nocēª no aūt ī statu al-
pe Ra ī statu culpe expim̄ q̄ ex forti ymaginacōe ī sop-
nis fit effusio sem̄is sicut ad pn̄tiam mulieris Cū vis for-
matiua q̄ ē vīrꝰ s̄apua ī s̄ feīe m̄l̄tū adiuua[tur] a v̄tute yma-
gn̄atiua sic̄ pz ex sacr̄ sc̄ptura s̄ q̄ndo ad ꝯspectū v̄garz diu̇sa-
rū greges ouiū et capraꝝ dū ꝯciperent aīalia diu̇soꝝ
colorū nascerē Gen̄ 30 Dr̄ q̄dā ⁊ ī ꝯceptu feīaꝝ q̄le yma-
gn̄acōez ꝯspexerint s̄ī ī mēte ꝯciperent ī extremo volup̄ta-
tis q̄ ꝯcipiūt sobolem tl̄is forma generat̄ fetu s̄eu p̄lē
Et s̄c q̄dā mulier gn̄auit ethyope aª puer pulcherrimū
pentibꝰ ex toto dissilēm q̄ ab expertis ab īfirma libe[r]ate s̄ui
eo q̄ ī uentī ē ī loco ꝯcepcōis tl̄es picturas fuisse ut dicit
comestor ī hystoriis Dr̄ q̄dē et in padiso ī q̄ corp̄a rōi fuiss

subiectum
parentes cum voluissent generasse masculum vel feminam ex
forti ymaginacione virtus naturalis fuisset roborata ad procreandum
prolem qualem voluissent habuisse Et sic generacio maris et femine
quando voluntati racionis fuisset obediens Unde racio in statu originalis
iusticie maxime propter preceptum domini dictasset quod secundum exigenciam legis matri-
monii unum et unam contraxissent et paritas fuisset virorum et mu-
lierum quo ad numerum In statu autem nature lapse virtus generativa non omni-
no subest virtuti animali seu ymaginative nec eciam racioni licet ei aliquo
modo conformetur sed magis variatur secundum diversas causas Unde est quod
non est certa determinacio numeri in viris et mulieribus generandis qua-
lis fuisset ut dictum est in statu nature integre // Alii autem assignant
nas causas ab extrinseco advenientes sicut quod propter immutacionem ut est
mutacio ventorum vel temporis vel humiditatis sexus fiat variacio secundum
Philosophum in de animalibus Unde dicitur et expertum est apud pastores quod quando flat
ventus septentrionalis concipiuntur mares et quando meridionales conci-
piuntur femine propter habundanciam humiditatis Alii et si tempore concubitus
mulier aspiciat ad partem septentrionalem vel meridionalem secundum eciam
dictam diversitatem ut frequenter est expertum et talis causa esse potuisset
fuisse in statu innocencie Sed hec causa minus movet me quam prima
Et hec de prima questione sufficiant tamen quo ad suppositum quam esset quo ad questionem
licet suppositum non fuerit in lucem ad propositum et incidentaliter advenerit
Quesitum tamen ad propositum pertinebat scilicet qualiter pueri fuissent
nutriti in statu innocencie quia ad cibum corporalem eo quod in paradiso ut
dictum est non fuissent artifices quibus nunc indigent reges ut ciba-
ria preparassent quo ad nutrimentum interiorem Et hoc de primo // Dixi 2o
quod in paradiso non fuissent artifices quibus nunc indigent reges
et indumenta ministrassent pro tegumento exteriori Contra vestes
seu alia tegumenta duo habent officia in quibus in hoc mundo hominibus
serviunt // Primum est quod a contrariis nos habent defendere et nocivis re-
pugnare // 2m est quod defectus habent tegere et ipsos occultare
Et neutrum horum in paradiso fuisset Ideo nudi fuissent omnes nec
causam habuissent quare tegumentis fuissent induti Nam in

paradiso aura fuisset secundum temperatam quod nec frigus nec estus lesisset ideo sic
fuisset regulata quod homo non nisi bonum voluisset propter quod nudi fuisset omnes
nec indiguissent vestimentis ut contrarius impugnassent nec tegumen
tis ut defectus occultassent cum penalia in paradiso non fuisset nisi
culpa precessisset ¶ Item probatur per beatum augustinum x de civitate dei capitulo 26 ubi
dicit Vivebat homo in paradiso vivisset sine ulla egestate Ita semper vivere habens
in potestate cibus aderat ne esuriret potus ne sitiret lignum vite ne illum
senecta dissolveret Nichil corruptionis in corpore nullas moles
tias sensit ex corpore Nullus intrinsecus morbus nullus ictus me
tuebatur extrinsecus Summa in carne sanitas tota tranquillitas in anima
erat Nullus estus aut frigus in paradiso fuisset Ideo ratione frigoris
vel intensi caloris non indiguisset homo vestimentis Quod erat primo
probandum ¶ Similiter probatur 2um videlicet quod ratione verecundie et ruboris non
indiguisset homo tegumentis ut defectus occultasset in corpore quia nullus
defectus fuisset ibidem Et ideo ambo scilicet adam et eva in paradiso nudi
fuerunt et tamen non erubescebant genesis 2o ac quasi nichil putabant
velandum nichil senserat refrenandum Sicut nec erubescimus si
quis videt manus caput vel pedes nostros Inordinatus non in membrorum
motus fuit ipsa pudenda sicut et pueri si videantur pudenda eorum
non erubescunt quia beneficio etatis motum erubescibilem nondum sense
runt Et licet sepe pluribus medium excusetur motus carnis non tamen in
hoc carent propter Unde sanctus zacharias cum sanctam elizabeth cognoscere
ad generandum sanctum iohannem precursorem domini quod ab angelo iussus
si fuerat non tamen videri volebat ut dicit comestor in hystoriis super
genesim super 2o Erat autem verus nudus nec erubescebat Talis autem erubes
centia ut est nunc in statu presenti in paradiso non fuisset nec aliquid ab extrin
secus ipsos lesisset Ideo nudi fuissent dum stetissent in originali
iusticia Sed autem simpliciter et absolute nudi fuissent et omni veste priva
ti quia induti fuissent tunica inconsutili omnium virtutum et veste nup
tiali que est vestis nuptialis sine qua nullus convivium eterne glorie mereri potuit
¶ Hec autem vestis non corpus sed animam ornat non carnalis sed spiritualis
est nec ad ipsam consuendam requiruntur virtutes corporalia sed spiritualis et sancta

Et homines in statu originalis iustitie nudi fuissent et absque vestibus corporalibus non autem absque virtutibus et vestibus spiritualibus Ex quibus duas inferimus corelarie quod in statu originalis iustitie non fuissent sartores nec sartrices non sutores nec camisifices non textores nec filatrices non tinctores nec alii artifices qui hominibus vestes vel alia tegumenta fecissent eo quod nudi fuissent omnes ut supra dictum est prius Et sic ex predictis concluditur principale intentum videlicet quod in paradiso non fuissent artifices quibus nunc indiget ingens ut tegumenta ministrassent pro tegumento exteriori Et hoc sit de 2o

Dixi tertio quod in paradiso non fuissent artifices quibus nunc indigent reges ut necessaria apportassent pro ornamento maiori Sta... in paradiso non fuissent palatia regia ad habitandum nec vasa aurea ad bibendum nec vessilia argentea ad comedendum nec animalia ad vehendum cum ibidem animalia non fuerint nec modo sunt licet eciam adam animalibus in paradiso nomina imposuit ipsa tamen ibidem adducta et educta fuerunt Et sic cum usus talium extra in paradiso non fuisset consequens est quod nec artifices qui ipsa fecissent Et sic ibidem non fuissent fabri nec pictores medici nec rasores carpentarii nec lapicide nec aliquis qui artificium fecisset quemcumque eo quod necessaria ad usum hominum natura ibidem produxisset et multo melius quam quevis artifex facere possit Natura enim secundum philosophum 2o phisicorum Ars imitatur naturam quantum potest et tamen semper deficit Et in tali sensu loquitur ecclesiasticus sive sapientia Et salomon cum in omni gloria sua non poterat artificiatis sic vestiri sicut natura vestit flores agri mt 6 Unde sequitur quod in paradiso status fuisset melior quam status in hoc mundo eo quod ibidem omnia ut deus et natura ordinasset sic fuisset

Similiter homines in paradiso armis defensivis nec invasivis indiguissent quia ab intra summa pax fuisset tranquillitas incommutabilis et concordia maxima Ab extra excessus impossibilis quia in alto positus sit quod diluvium generale ad ipsum paradisum non pervenit ut communiter sentiunt doctores

Quare autem sit inaccessibilis dicunt aliqui quod sit propter altitudinem montium circumquaque qui accessum impediunt Alii maris impetuosum pro causa ponunt Alii dicunt quod circa paradisum maxima vallis sit qui

accessu impediat Quod autem verum sit committo deo Sed utrum in oriente constitutum sit sive in occidente in hoc eciam magistri doctores discordes plures autem videntur sub dubio relinquere ideo nec ego determino Et hec de paradiso et circumstanciis eius sufficiant

Rex tamquam persona que plurimis
indiget de ministris
de quibus dictum est prius in capitulo primo secunde partis huius
tercie partis sine quibus non potest vivere nec appa-
rere gloriosus secundum statum sue dignitatis et
excellencie. Indiget enim nutrimento convenien-
ti ne moriatur. Vestimento decenti ut cooperiatur. Et iumento labo-
ranti ne negligatur. Loquendo autem de nutrimento sic indiget
pistore ut panes conficiat. Pincerna ut vinum colligat. Coco
ut cibum faciat. ¶ Ad hoc autem ut panis ad mensam regis perveni-
at tres artifices per ordinem ipsam materiam habent disponere. Scilicet
Agricultores qui terram ad fructificandum disponunt. Molitores
qui de frumento farinam faciunt. Et pistores qui de farina panes
conficiunt. ¶ Dico primo quod ad hoc ut panis in mensa regis habeatur
necessario prius agricola habet ~~ipsam~~ ipsam terram disponere
et facere eam fertilem ad fructificandum. ¶ Terra si est deserta fa-
cit spinas et tribulos. Si petrosa producit fructus insulsos
et aridos. Si culta profert fructus dulces et bonos. ¶ Et
de hac triplici terra facit Christus mencionem in ewangelio sub quadam
parabola sic dicens. Exiit qui seminat seminare semen suum. Et
dum seminat aliud cecidit super petram et natum aruit quia non ha-
buit humorem. Aliud cecidit inter spinas et simul exorte suffoca-
verunt id. Et aliud cecidit in terram bonam et ortum fecit fructum cen-
tuplum Luce 8. Sunt autem plura que terram disponunt et ipsam fa-
ciunt fertilem ad fructificandum maxime autem fimus et sterquilinium
ac boves in aratro trahentes quia bos pauperibus est pro servo primo
Politicorum. ¶ De primo enim loquitur Ysidorus libro 16 ethimologiarum ca-
pitulo 2° sic dicens. Sterquilinium ideo sic vocatur quia in agris sternitur vel
quia exstergi oporteat quasi sordidum in cenum reddunt. ¶ Item et
fimus est quod per agros iacitur. Et dictus est fimus quasi fiat unus in sterqui-
linium quod vulgo letamina vocatur eo quod suo nutrimento letam faciat
terram. Reddat enim arva pinguia et fecunda. Unde sterquilinium a stercore

sc. Romanus autem agricole primum fuisse inuentorem ut fimo animalium agri
fecundarentur Propter quod agricole ipsum deum eorum fecerunt ut dicit
bus augustinus 18 de civitate dei capitulo 14 Et consilem honorem agricole o
magistro exhibentes eo quod primus erat inuentor ut boues aratris
traherent colendo agros ut facilius posset colere multos et tempore
tempore messium fructus uberiores ferebant ibidem capitulo 6 ∥ Unde in sensu
mistico et figuali olim in lege antiqua tempore esdre scribe et prophete
traditum quidam ipsum esdram iudeis modum scribendi dedisse a dextra
in sinistram cum prius ad modum aratrum separauisset Unde et scriptura
exaratio solet dici Scribebant enim a sinistro cornu in dextrum
et a dextro redeundo scribebant in sinistrum Forte per illum modum
scribendi prefigurauit spiritus sanctus idipsum quod modo significatur in missa
in translatione libri de dextro in sinistram ut dicit magister in
hystoriis Nam sacerdos in altari sicut in agro dispositus et habi
li librum tanquam aratrum a cornu dextro defert ad sinistrum Iterum
redeundo in dextrum significat dei verbi incarnatum Quod verbum caro
factum est et habitauit in nobis Io. primo Quod verbum tanquam semen bonum
et celeste granum in terra ad fructificandum plantatur Deinde eius sepul
tura in missa figuratur In molendino tunc conteritur cum eius passio
ad memoriam reuocatur In pistrina tunc conficitur dum in pane viuum
in verbis consecrationis transmutatur ∥ Ex isto pane sic confecto qui est panis
hominum pie et angelorum in mensa domini omnibus christifidelibus sumendus
proponitur cum a sacerdote sponte omnibus ministratur Et hoc quidem
maxime fit dum homo mente deuocionis cum rege glorie epulatur et
letatur Et hoc de primo principali ¶ Sequitur 2m videlicet quod ad hoc
ut panis in mensa regis habeatur necessarius in molendino prius
molitores de frumento farinam habent facere et panifici preparare
ad pistandum Circa quod est sciendum quod tria sunt genera molendinorum
∥ Primum enim genus est quod a ventis rapitur ∥ 2m quod a [illegible] ume
nis [illegible] Et 3m quod ab aquis pellitur Et hec tria genera molen
dinorum non semper fuerunt quia apud antiquos molarum usus nondum erat
Sed frumentum in pila missum frangebat et hoc erat genus mo

lendi Vt dicit ysid li^o 16 ethi^oz ca^lo 3° ¶ In sensu aut mistico
et morali p hec tria gna molendinorum intelligo tria gna homi
q qui in molendino conteruntur i p^e minutissimas ad mo^m farine
¶ pri^m est genus e q afflatu spus sci s^c agitatur q de oibus pctis
conteritur ¶ 2^m genus est qd a malis hoibus s^c tribulatur q ab ipsis ali
bz nobis leditur ¶ Et 3^m genus e qd a fortuna s^c infirmitate q fi
naliter ad vina deicit ¶ Dixi p^o qd e quoddam genus homi
q a flatu spus sci s^c agitatur q de oibus pctis atterit Sicut sunt duo
venti i celo auster et aquilo et ex vng scilicet aqlo sua frigidi^te
aquam indurat et i glaciem quertit Aust^r vo sua calidi^te hanc
mollificat et resoluit ¶ Vnde moralit aqlone flante cor pcto
ris induratur Austro vo ipm repellente liqsat et mollificatur
Et s^c cor marie peccatricis qd p pctm fuit induratum qui i mo
lendino austro flante s^c fuit contritum et humiliatum q la
crimas dabat et affluebant largissime Et h^o e q de ipa s^c
cantamus flauit auster et fugauit aqlonem qui lauit cor
marie peccatricis fonte spus sci liqfecit et reserat resolutam i la
mentis Vnde p locum a simili idem pt dici de corde sci petri qd
fuit induratum aqlone flante dum xp^m negauit Et q fuerit in
molendino mollificatum austro s^c vento calido sci spus ad
ueniente q cor eius i aquam resoluens s^c q lacrimas postea effudit
continue Vnde de qlibz tali pt dici id ezechiel 21 Ventus aust^r
s^c ventus spus sci continet te in corde ¶ Dixi 2° q e quoddam
genus homi qd a malis hoibus s^c tribulatur q qlibz ab ipsis nota
biliter leditur Tales sunt hoies tyrampni sunt et i molendio pctis
vite molam trahunt i q boni tribulatur Et taliter a pharaone t^r
bulati et afflicti sunt filii isrl i egipto opibus multis et quanto
plus affligebant tanto mgis multiplicabantur et crescebat Exo
1° Alii mod tribulati sunt gsi tpe regni s^c ab achab et iesa
bel vxore eius 3° r^m 17^m 18 et 19 lemias a zedechia et pnci
pibus iuda 1e 38 machabei ab anthiocho et ab aliis tyrampnis
a quibus coz fuerunt ut pz in libris machabeorum i pluribus locis

Eodem modo misit herodes rex manus ut affligeret quosdam de eccle-
sia Occidit autem Jacobum fratrem iohannis gladio Videns autem quia placeret
iudeis apposuit apprehendere et petrum Actuum 12 Tales enim tribu-
laciones a nobis non sunt pensande quia non sunt condigne passiones
huius temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis Ad romanos 8 Un-
de beatus gregorius 2o moralium ad propositum sic inquit Afflicti tamen eterna per
minus afflictione autem humiliter sustinentes celestia multiplicamus
Unde et beatus io in epistola ad cyprianum sic inquit Cristo in hoc seculo presen-
tibus communibus inimicorum afflicti fuerimus tanto post resurrectionem in futura
maiora premia consequimur Et autem hic in molendino presentis miserie tri-
bulati seu afflicti fuerint et mundi flagella duriores et deteriores
extiterunt sicut pharao flagellatus a domino durior effectus est Iste
deus presentibus eterna coniungit ut temporale supplicium sit eis eterne
dampnacionis inicium ut habetur de pe di 3 Auctoritas Hec enim
afflictio una pena computatur quia non punit deus bis in idipsum Omni
ergo pro sui proporcione excedit premium quod tamen temporalis est que pena et bono
hic affligitur Et hic beatus gregorius supponit occasionem loquendi in
quadam omelia sic dicens Cum recognosco Job in sterquilinio Johannem
esurientem in heremo Petrum extensum in patibulo Jacobum decolla-
tum ab herodis gladio cogito qualiter deus in futuro cruciabit quos
reprobat quia ita suos sinit affligi quos amat Omnes igitur in molendi-
no presentis miserie tribulati sunt et in partes minutissimas magne
humiliacionis contusi Quod molendinum ab impiis tamen a iumentis tri-
hitur quia tales iumentis assimulantur ut patet in ps Homo cum in honore
esset non intellexit comparatus est iumentis insipientibus et similis factus
est illis ps ad Dixi 3o quod est quedam genus hominum quod a fortuna sic in-
firmatur quod finaliter ad yma deicitur Et sunt illi qui a rota fortune
volvuntur et impelluntur per aquam mundane delectacionis et in molen-
dino huius presentis miserie conteruntur deprimuntur quia eorum gaudia et
leticia convertuntur in luctum Sicut status talium instabilis est et ut luna
mutantur continue Luna enim quando plena est quandoque semiplena quandoque nulla
Sic qui in rota fortune volvuntur et impelluntur per aquam delecta-
cionis mundane Quandoque hunt plene habent omnia que appetunt Quandoque

semplene q̄a necessaria tm̄ recipiūt. Aliq̄ penitus nichil q̄a ex
toto deficiūt. Pt q̄d rota fortūe volubilis depigit. In aug
sūmitate sedet ho̅ i vestitu et aliis ornamentis pfecte decora
tus tam i statu dimitar et honoris plena habūdante. Alius at
lateri inherens copetent ornatus quasi nō supflua sed ne
cessaria tm̄ habente. Et tercius desperate iacet i ymis q̄
despicia p q̄d ondit se eē ex toto deficiente. Talis aut̄ suprscrip
tio habebat in rota pdca v̄a. Dicit fortūa q̄a nō sto forte
sub vna multos ut lūa q̄a nō sit semp vna. Et h̄ sit de 2°
pncipali. Dicat 3m videlic̄ q̄ ad h̄ ut panis in mensa
regis habeat requirit ut 1°x habeat pistorē q̄ panes cōfi
ciat et ad mēsa regis pntet fidelit ne de infidelitate redargu
at 2 suspēdat ut pistor pharaonis gen̄ 40. Int̄ oīa ne
cessaria vite panis ē pncipalit aliq̄ magis necessari9 p susten
tacōe vite humane q̄m9 et pane caria pt homo qm̄ decima
ā ferculo. Vn̄ si in mēsa regis eēt multitudo ferculor̄
q̄ua oīm potiū et si solus panis deficeret totū cōuiuiū pro
nichilo reputaret. Si aut̄ adeēt panis et paucis aliorū fer
culis solo q̄ vnio apposito cōuiuiū magnū possit eē. Sic moa
lit loq̄ndo ad ppositū int̄ necessaria vite spūalis ipa caritas
hoi ē magis necessaria sine qua eciā null9 pt viuē sp̄ino
sine ea homo totalit̄ annichilat. Iux̄ dcm̄ apli q̄ ait Si ca
ritatē nō habueō nichil sū 1a cor 13. Vn̄ opt̄e cari9 panis
corpalis assimilat pt silitudinē quā habent ad inuicem
Ita sic panis corpal natura hois viuificat sic 1a panis
spūalis aīam in vita conseruat. De quo pane p optē di
ci pt 1° q̄ Io 6 scribit Si q̄s manducauerit ex hoc pane vi
uet ineternū. Postq̄ aut̄ homo p pctm̄ originali insti
tendeat semen de q̄ panis spūalis cōficiendus eēt sic fuit
corruptū q̄ nisi dn̄s exercituū reliq̄sset nob semē quasi sodo
ma fuissem9 et q̄ gomorra siles eēm9 ysa p° Dup quo

vbo dicit qda glosa q sodoma et gomorra totalr extincta fue
rut sic q nullu post se relinquetas vestigiu primo nec inu
gentem ad pietam Sic quidem et in spuali zpagnoe vnius
generatiua ex originali peccato sic defecerat q no erat seme
i tra nec aliquis fructus oriri poterat vtilis p celesti gla
et vita etna Et ho qdo dns oculo pietatis respiciens mise
ricordia motus p viscera sue misericordie visitauit nos
oriens ex alto luc p° portas secu seme s granu frumeti
quod in tra cadens vbiq mortuu fuit ml'tu q fructu affe
rebat Jo 12 Et d gnu in xpi passione tanq i molendino fit
contritu In cruce quasi in camino pistu In cena dni in
pane viuu conuersu et oibus xpifidelibg in mesa dni ad
edendu traditu et collocatu Hic eni panis de celo desce
dit et dat vita mundo Jo 6° Et i mesa dni a sacdote
tanq a pistore cotidie xpifidelibg ministratr Et si quis ex
hoc pane manducauerit viuet ineternu Jo vbi prius Et hr
de tercio pu li et p gns de toto illo ca° sufficiat

H[ospiti]u regis vel principis
no[n] p[otes]t e[ss]e p[er]fectu[m] n[isi] in
co[n]uiuio vinu[m] habeat[ur] q[ui]a vinu[m] e[st] q[uo]d
letificat cor ho[min]is p[salm]o 10[3] vino a[utem] me
tem co[n]uitat i[n] recidi[vu]m [ecclesiasti]ci 3[1] hic e[st] q[uod] in
di defi[ni]e[n]d[o] vino dix[it] filiu[m] vinu[m] no[n] h[abe]nt ‖ Ut aut[em] vinu[m] i[n] me
sa regis habeat[ur] indiget aliq[ui]b[us] op[er]ariis sine q[ui]b[us] vinu[m] h[abe]re
no[n] p[otes]t ‖ P[ri]mo e[ni]m indiget cupario ut p[ro] vino s[er]uando vasa ap
ta faciat ‖ 2o indiget op[er]ario q[ui] vineas seu vites debi
modo colat ‖ Et t[er]cio indiget pincerna seu cellario q[ui] fidel[ite]r
co[n]seruet seu custodiat ‖ Dixi p[ri]mo q[uod] rex indiget cupa
rio ut p[ro] vino s[er]ua[n]da vasa apta faciat Sunt e[ni]m in re[rum]
na[tur]a diu[er]sa g[e]n[er]a vasoru[m] s[ecundu]m diu[er]si[tat]e[m] co[n]tentoru[m] Na[m] aliqua
sunt sicca et dura Aliqua liq[ui]da seu fluida Sicca e[nim] t[er]mi
na[n]t[ur] t[er]mi[n]o p[ro]prio liquida aut[em] t[er]mi[n]o alieno s[ecundu]m ph[ilosoph]m 2o de g[e]n[eratio]ne
Vasa [er]go q[ue] co[n]tinet liq[ui]da ex o[mn]i p[ar]te debe[n]t e[ss]e clausa ne liq[ui]du[m]
possit exire Non aut[em] h[oc] necessariu[m] e[st] de vasis q[ue] co[n]tinet sic
ca et t[er]minant[ur] t[er]mi[n]o p[ro]prio ‖ Ite[m] s[ecundu]m ap[osto]l[u]m sunt aliq[ua] vasa honoris
et excellencie Et aliq[ua] fetoris et co[n]tumelie ad ro[mano]s 9o ‖ Ite[m] s[unt]
aliq[ua] vasa aurea Aliq[ua] argentea aliq[ua] cuprea aliq[ua] lignea et
aliq[ua] lutea et fictilia ‖ Omiss[is] igit[ur] vasis que sicca co[n]tine[n]t
i[m]morando t[ame]n de vasis q[ue] co[n]tinet liq[ui]da et t[er]minant[ur] t[er]mi[n]o alieno e[st]
sciendu[m] q[uod] sunt aliq[ua] vasa sic artificiose f[ac]ta q[uod] ab inf[er]i[us] h[abe]nt vnu[m]
foramen t[ame]n vel plura et sup[er]i[us] vnu[m] h[abe]nt foramen et a ph[ilosoph]o
4to ph[isi]cor[um] cap[itu]lo de vacuo clepsidra appellant[ur] Si foramen su
perius positu[m] obstruit[ur] sic q[uod] aer intrare no[n] poterit co[n]tra
naturam aqua sursum remanebit et de vase p[er] foramina
exire non poterit ne vacuu[m] in vase relinquat[ur] q[ui]a nimis
natura ~~abhorret~~ abhorret et fugit vacuu[m] et talia va
sa apta sunt ad lauandu[m] man[us] in mensa

3ey 4ey

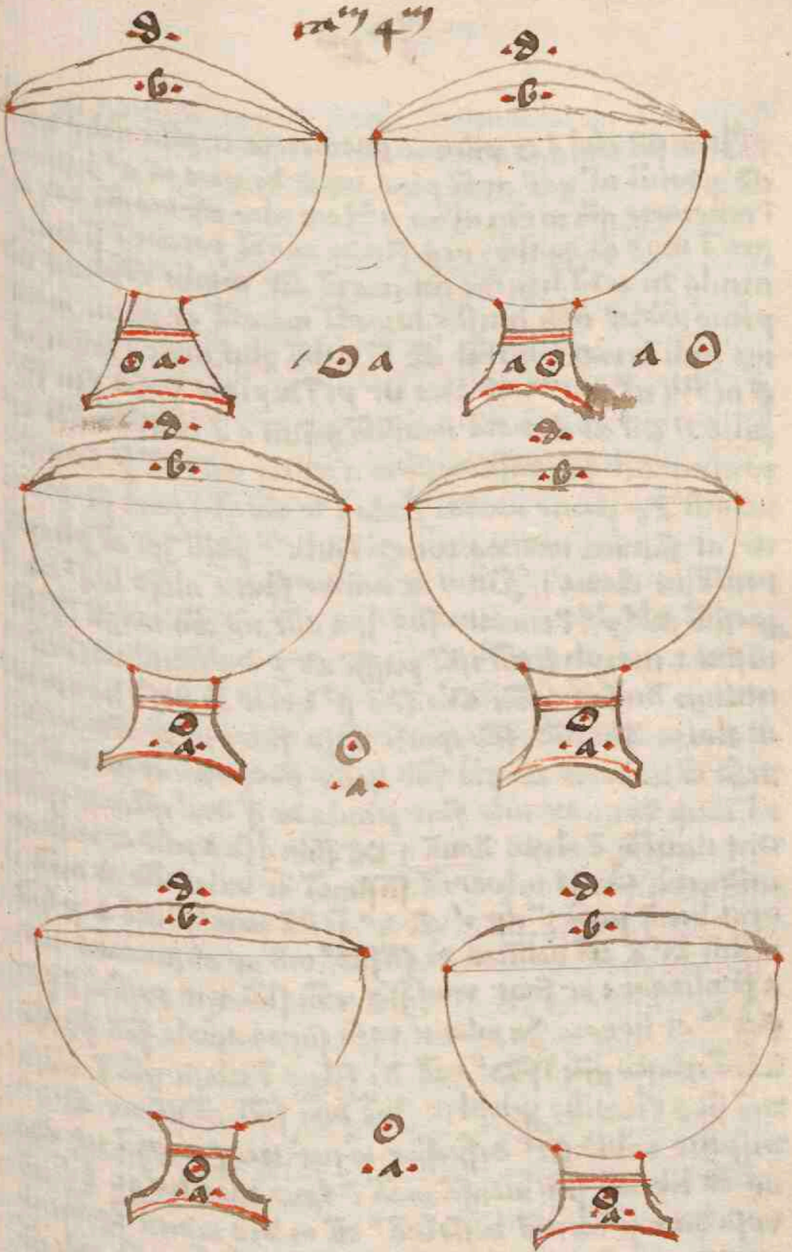

¶ Item sunt aliq q ex principiis geometrie et phie naturalis deduc
cunt q dolium ul vas aptum plus capit de vino ul ao liquore
i cellerario qm in turri ul in ao loco alto Et ratio eorum
pter illud qa qualibet res fluida eandem porcionem si totus
circulus de eodem liquore circa centrum esset totaliter completus tunc
porcio minoris circuli causat tumorem maiorem et porcio maio
ris circuli tumorem minorem Et io dolium plus capit i cellario
qm in turri ul in ao loco alto ut pz i depictis vasis seu fi
guris ¶ Unde ad clariorem intellectum punctum a est centrum mundi et
porcio circuli sup vasa descripta a centro mundi et b centrum
vasorum et c porcio eorundem circulorum d Ex qbus patet pt breui
ter et succincte intencio doctoris i glosa pdca Ipse tamen plenius
ponit et clarius ¶ Etiam et auctor spere aliqd loqr ad
ppositum ca1o po i tractatu suo Ista autem non oia tangam i sensu
mistico et morali sed tamen istum passum Et p diuersitatem vasorum
intelligo diuersitatem hominum Quia qdam sunt hoies qi vasa honoris
et glorie Alii autem sunt quasi vasa fetoris et contumelie
Vasa et honoris et glorie sunt hoies pdestinati et ad vitam et
nam electi de quorum nuo fuit paulus de q dixit ipemet xpus
Vas electionis e mi iste Actuum 9 Unde qlibet q se a paruis et iniquitatis
emundauerit erit vas in honore sanctificatum et vtile dno ad omne
opus bonum paratum 2a thy 2o Et ho qi ide ponitur 1a the e 4 huius
modi hec e enim voluntas dei sanctificao vra ut abstineatis vos
a fornicatione ut sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere i sancti
ficaoe et honore In talia n vasa supna agricola suum preciosum
liquorem celestis gre infudit quia dei filius i celesti gla i mensa
dni suis suis omnibus spiritualibus Iuxta dictum suum cum sic ait Et ego
dispono vobis sicut disposuit mi pater meus regnum ut edatis
tis et bibatis sup mensam meam i regno meo luce 22 hec enim
vasa licet p mortem dissoluantur tamen in die iudicii reparantur
et fiunt meliora qm prius fuerunt Et de qlibet vase tali pt
dici q sit qi vas auri solidum ornatum et lapide precioso Eccl

hoc non est dicendum de vase fetoris et contumelie quia talia vasa sunt
sicut vasa fictilia que si franguntur amplius reparabilia non sunt sed
sunt quasi perdita De quorum numero fuit psalmista qui ait factus sum tanquam
vas perditum ps 30 homines in cum in peccatis maneant quasi vas perditum
efficiuntur et fiunt vasa fetoris et contumelie Et deus tales
post hanc vitam dure tractabat quia reget eos in virga ferrea
et tanquam vas figuli confringet eos ps 2o vel apoc 2o In talia enim
vasa spiritus sanctus suum liquorem preciosum scilicet vinum eterne iocunditatis
non infundit quia nemo mittit vinum novum in utres veteres alioquin
rumperentur utres et vinum effunditur et utres pereunt Sed
vinum novum in utres novos mittunt et ambo conservantur mt 9
super quod verbo dicit quedam glosa De per vinum illud novum intel
ligitur fervor divini amoris quem propter fortitudinem intensi fer
voris non poterant ante christi ascensionem cum discipuli eius
manerent eo quod nondum virtute ex alto erant confortati et utres
veteres per tunc intumbantur propter vitam pristinam quam ex con
suetudine habebant Unde iudeis metere hoc pati non possent si
rumpuntur quasi utres veteres per vulneracionem naturam et effun
ditur vinum per enarracionem venturorum Iudeos patet per dap
nacionis reatum Vinum autem novum scilicet fervor divini amoris
si in utres novos idest si in corde sufficienter disposito infun
ditur ambo simul conservantur scilicet vas honoris et vinum divini a
moris quale vinum christi discipulis in die penthecostes fuit
propinatum sicut per volgares ipsos musto madere deputaverant
quos spiritus impleverat Idem quod vinum in mensa dominum propinabitur
in eterno convivio regni celestis Et hec sit de primo punctu ¶ Se
cundum punctum videlicet quod rex indiget operario qui vineas seu
vites debito modo colat Talis enim operarius plura habet facere
in vineis specialiter autem tria ¶ Primo habet terram cum rastro
sepius evertere ¶ 2o habet fimum per vineas dispergere ¶ Et tercio habet
superflua in vineis deponere ¶ Primum decet expiencia ¶ Secundum

~~experiencia~~ hystoria Tercium sac septua ¶ Primum decet experie-
ncia Nam fama est et omnium quasi vinee permittatur inculte peius
et grauiora crescunt in eis propter quod quidam pater familias ut in qua-
dam parabola tangitur a xpo fuit diligens conducere operarios
in vineam suam ita quod vno die plures plures exiens ad con-
ducendum operarios ne vinea permaneret inculta math. 20 ¶
2m patet hystoria Nam refert Iosephus in libro de mus-
rerum naturalium quod noe inuenit primo vineam siluestrem .i. labrus-
cam que a labro vuarum sic est dicta Que cum esset amara
accepit quatuor genera sanguinis scilicet leonis agni porci et sy-
mee et de hiis sanguinibus admixta terra fecit fimum et ad
radicem cuiuslibet vitis posuit ut amaritudine vitis repul-
sa fructum redderet delectabile scilicet vinum dulce et suaue quod
letificat cor hominis Et racionem filiis assignauit quare
sanguinem dictorum animalium vineis apposuisset scilicet ut discerent
homines quomodo per vinum fieri leones per iram quomodo agnos per
modestiam quomodo porcos per luxuriam et quomodo symeas per insipie-
nciam Est enim animal insipiens quia quicquid ab aliis videt fieri hoc
et ipsa vult facere De quorum numero sunt multi homines nunc mo-
dernis temporibus qui quasi symee insipientes volunt facere quicquid vident
fieri per alios scilicet Ascendere ad statum honoris et dignitatis
incedere per viam ambicionis et vanitatis Et declinare per similitudinem
malicie et prauitatis De quibus plenus est nunc mundus et adhuc
heu numerus talium hominum de die in diem crescit continue Vnde
tales secundum sua scilicet posteriora tamquam symee insipientes ostendunt ubi-
que ac si vino fuissent inebriati quemadmodum noe qui vinum bibens
ignorans vini fortitudinem inebriatus est cuius verenda denudata
fuerunt gen. 9 ¶ Tercium patet in sacra scriptura Nam xpus
~~de~~ se loquens et patre suo in sensu mistico et spirituali sic
inquit Ego sum vitis vera et pater meus agricola est et omnem
palmitem in me non ferentem fructum tollet eum et omnem qui fert ~~fructum~~

fructu purgabit eu ut fcm plus afferat Jo 14 ‖ Et id ecia
natalis ad lr pt adduci Nam si vitis seu vinee putantur
multe perit et fiut steriles Econtra autem si vites silvestres
debito modo purgentur faciunt fructus et erunt utiles hominibus
Hic est quod dicit plinius li 16 ca 22 quod vitis quando pscinditur tpe
congruo et modo debito ex pscissione vices recipit et concipit maz
ex qua flores et fructus in postremum producunt Et nisi pscisiam
constringeret superfluor tota infecunda et sterilis redderetur Et
subinfert Nichil in eaudiq nascitur et ideo nisi vires ad p
tendunt silicet non est fructus p parituza Natura et vitis
magis intendit parare quam vinum Et io quicquid de ma superflua a
vite demitur fructui accedit ‖ Apud eciam pscos ut dicit
plinius li 14 ca 2 Vites inter magnas arbores computa
tur quia in aliquibus ptibus ita magne sunt quod fatue et colup
ne ex vite fiunt et durissime tales columpne remanent incor
rupte In paucis eciam lignis tua etrnam est quam in vite Vites
eciam ut coïtur sil plures plantatur et a pappa lotius talis vi
nea a plo appellatur Diligenter eciam excolitur et ab omnibus
superfluis purgatur A cultoribus sepius visitatur et ne ledatur
a bestiis maceriis et sepibus circundatur Et ne diripiantur
fructus eius custos in ea sup speculam ordinatur In hyeme
vero sua custodia elimitatur Sed in autumpno a multis frequentatur
In hyeme vero valde pallet In vere et in estate viret et
floret et redolet Sed in autumpno fructu gaudet Odor flore
tis vinee omni venenoso contrariatur Et ideo vinee in vinea flo
rente fugiunt colubri et buffones et eius flagraciam sustine
re non valentes Viore et amenitate delectat visum fragran
cia et aromate afficit olfactum Sapore suavitate reficit
gustum Foliorum lenitate demulcet tactum Aerem diligunt purum
et serenum ut dicit plinius ubi prius ubi fit mencio 16 et li 14
ca 1 Vitis plantacionem post noe incitatur eidi ad huc solo genitz

Apud grecos autem inventor vitis liberum appellari vinum et eum gen-
tiles post mortem deum esse voluerunt li° ysid. de 1° lib° fit in sacra
scriptura mentio videlicet quod iudei in die natalis regis ducebantur ad
sacrificia et cogebantur edera coronati libro tercio In sensu spiritua-
li et mistico per vitem intelligo xpm quod etiam de seipso dicit Ego sum
vitis vera et vos palmites Jo 15 Ipse similitudinem etiam quam xpus
habet ad vitem vitam se dicit esse Prima secundum frondes est in umbra-
culum cultoribus Secundum flores est in supernamentum odoris Secundum
fructus est condimentum dulcoris Frondes eius sunt verba et beneficia
que mirabiliter refrigerant Iuxta illud Erit in umbraculum diei ab
estu ysa 4° Flores eius sunt exempla salutifera que multiplicata fra-
grant Iuxta id vinee florentes odorem dederunt cant 2° Fructus eius sunt
premia etiam que ineffabiliter dulcorant Iuxta illud fructus eius dulcis
gutturi meo cant ut prius Ipse primo dicitur vitis frondosa ad re-
frigerandum vitis frondosa israel ozee x Ipse secundo dicitur vitis flo-
rida ad redolendum vinea mea floruit cant ubi supra Ipse 3m
dicitur vitis fructuosa ad sanandum Ego quasi vitis fructificavi eccli
24 Felix ergo palmes qui huic viti assimilatur ut sit frondosus
in predicacione florida in conversacione et fructuosa in operacione Et hoc
quoad 2° principale Sequitur 3m principale videlicet quod rex indiget pincerna seu
cellario qui fideliter vinum conservet seu custodiat Prima pincerna
est qui vinum in mensa regis propinat de facili potest delinquere quemad-
modum in figura quod pincerna fuit regis egipti gen 40 Si in mini-
strando pronus est et exosus efficitur et coram domino ex invidia denigra-
tur Si autem largus est a familia diligitur Sed de infidelitate accusatur ipse
quod dicit ipse xpus Quis putas est fidelis dispensator et prudens luc
12 Ipse non pincerna seu etiam cellarius huic vinum seu liquorem
preciosissimum custodiam ministrare nec non ad mensam regis presentare ideo
fideles esse debent Prima laudes vini non posset ad plenum describere
etiam si viveret Bachus Ipse inter omnes et liquores et succos arborum vi-
num optinet principatum et non est etiam vinum pro omnibus liquoribus moderate
sumptum corpus plus confortat corda letificat morbos et vulnera

euacuat atq sanat. Unde est q samaritanus cuidam vulnerato pro
medicina vinum in eius vulnera infudit luc 10 Unde et ysaac in vi
t dietar sic inquit Vinum dat bonum nutrimentum corpori sanitatem red
dit pditam ac custodit calorem naturalem p̄ oibus cibis et poti
bus confortat ppt familiaritatem consortium qd h3 cum na vnde sanguinem
purissimum gnat tepidum pusficit venas ora apit et ad interiora
mundificanda sua subtilitate penetrat totius corporis membra
corroborat et vigorem singul' administrat Unde et boitate actio
nia manifestat Induuat n̄ ī ea tristicie et doloris oblivionem nc
pmittit eam senciie angustiam nc dolorem Acuit intellectum et fa
cit eum docilem ad inuestigandum i. e difficile et subtile Anima
q3 ipam efficit et audacem Unde vsus vini e dulcis et delectabil'
et ex na gueit oibus hoibus etatibus tpibus et regionibus si modeate
sumitur vires bibentis a singul' sua Item senibus n̄ conuenit qa calor vini co
rumpit frigiditatem obtemperat Iuuenibus valet qr humiditatem puelle et sup
fluam consumit et exsiccat Item valet ī hyeme et hnib q in regione sunt
frigida qr calefacit et confortat Valet ī estate et hnib q ī regione
sunt calida qa corpa humectat et refrigerat Et io antiqui vocauerunt
vinum tyriacam maximam qa inuenerunt vinum esse duas res vivifica
tiuum Calefacit enim corpa frigida et infrigidat calida humectat
sicca et humida extenuat et exsiccat Ista aut sunt dicenda intelli
gi s. si pre seu tpate sumatur Si aut sumendo fiat excessus tunc
virtus seu venenum ēputum Item hinc e quod apud veteres ipm
vinum venenum fuit appellatum ut d ysid li 20 ethi^mo^r ca^o 3°
Sed vinum ī excesso sumptum seducit mentem Excitat libidinem Di
uites depaupat Secreta reuelat Stultum pstat confidenciam Sic
tat aiam intellectuam cheret penam eternam Item Dixi pa q vinum ī
excesso sumptum seducit mentem Unde 2 esdre 3 scribitur Vinum quam p
ualet vinum oibus hoibus q bibunt ipsum Item 2° excitat libidinem Unde
ad ephe 2° scribitur Nolite inebriari vino ī q e luxuria Item 3° di
uites depaupat vnde pu 21 scribitur Qui amat vinum et pinguia
non ditabitur Item 4° secreta reuelat pu vlt Nullum secretum
vbi regnat ebrietas Item 5° stultum pstat confidenciam 2 esdre 3°

Omnes mentes convertit in securitatem ¶ Nichil extra necat omnem intellectum vin-
um eccli 19 scribitur Vinum et mulieres apostatare faciunt eciam sapientes ¶ De pena
merentur pena eterna vnde ysa 4 scribitur Ve qui potentes estis ad biben-
dum vinum ¶ Ex quibus dictis liquet quod vinum immoderate sumptum multiplicat
nocet hominibus primo et regibus pro ultimo magis enim nocivum est regi
si metam sobrietatis excederet quam alteri homini Ita secundum doctorem nostrum
sanctum thomam 2a 2e q 149 ar 4 pertinet modicus excessus in potu plus
nocet quam in aliis Et ideo eciam potus sobrietatem specialiter decet attendere ¶ Vnde
et apud veteres romanos femine non utebantur vino nisi sacris certis et certis
diebus ut dicit ysid li 2 ethimologiarum c 3 Adhuc et vinum non bibebant
sacerdotes quando in officiis suis attrium intrabant ezech 44 ¶ Vnde sapiens ponit me-
dium tenens quod vinum sit vino suaviter sumendum sic dicens Vinum in sobrie-
tate si bibas moderate eris sobrius eccli 31 melius est exultatio
vinum supple quod in moderate sumpseris 1o ibidem Vinum et vinum multum
potatum irritacionem et iram et ruinas multas facit eccli ubi prius
¶ Ita noe a vino inebriatus a filio fuit derisus gen 9 ¶ Holofer-
nes de vino multum potatus a femina fuit occisus Iudith 12 ¶ Bal-
thazar in vino delectatus et eadem nocte fuit interfectus dan 5 ¶ Idcirco
autem reges et principes et consiliarii eorum immoderate vinum non su-
mant ne pericula posita incurrant primo nec vinum eis immoderate minist-
rari debet Et hoc est quod dicit sapiens Noli dare regibus vinum quia nullum
secretum est ubi regnat ebrietas ne forte bibant et obliviscantur
iudiciorum et mutent causam filiorum pauperis pro ultimo ¶ Potest tamen
autem vinum moderate sumptum esse et cordis exultatio eccli 31 Et illic
supra est et exultatio ipse graciet dicitur qui ante eum sunt principibus
hunc quinta facit secundum magnificenciam eorum regalem Quemadmodum fecit
rex assuerus qui convivium fecit suis principibus multis diebus et in magna ha-
bundancia secundum eius regalem magnificenciam Ibidem vinum erat nec fuit qui
nolentes cogeret ad bibendum hest 1o Non autem prudenter de vino
sumit multum si parum eciam adesset in alia quinta quia homini erudito suf-
ficiens est vinum exiguum eccli ubi prius Et hoc de 3o principali suf-
ficiat et per consequens de toto 1o membro

Ex solis enim fructibus
sicut natura producit ex
ipsis non potest ipse nutriri et conservari
diu in vita ut olim ante diluvium. Ideo rex
indiget coco qui sibi et suis artificiose
faciat cibum ita ut ubi natura deficit ibi
ars suppleat defectum. Nota autem ex parte
hominis de modico et certa iam multiplicatio ferculorum in curiis
regum et dominorum non ad necessitatem sed ad solempnitatem sicut decet re-
ges excedere alios tam in convivijs quam in ceteris factis. Cocus autem
fercula ista vitalia ex se facere non potest scilicet sine materia. Ideo aliunde
ipsum oportet accipere. Nota a piscatore cocus accipit pisces, a
carnifice carnes, a venatore feras silvestres, a mercatore
aromata et species. Piscator enim capit pisces in aqua, vena-
tor invenit feras in silva, carnifex accipit animalia a rusticis,
mercator adducit species de partibus longinquis. Quibus omnibus
indigent reges et principes ad eorum necessitatem et corporis pastum
meliorem. Dico ergo primo quod ad hoc ut ~~cocus~~ cocus regi cibum faciat
indiget piscatore qui ei pisces capiat. Sunt enim multa genera piscium.
Nota secundum Ysidorum libro 12 ethimologiarum capitulo 6. Animalium enim in aquis viventium nomina
sunt 144. Et inter prima genera piscium sunt quidam pisciculi parvi. Alii autem mag-
ni et quidam sunt mediocres. Dicit enim Ysidorus ubi prius. Et in mari sunt
quidam pisces corpore ita magni ut sunt montes. Alii autem sunt ita parvi
quod uno bolo centum ex eis deglutiri possunt. Et est expertum sed est divi-
ersi pisces diu vivunt. Alii autem tantum per unum diem durant, quia eodem die
quo oriuntur moriuntur. Et effemera talis piscis appellatur. Item aliqui
pisces ex natura habent condiciones bonas, alii autem malas et odiosas.
De primo habemus bonas condiciones in delphino de quo dicit philosophus 5
de animalibus. Et si unus de ista specie moritur conveniunt alii et ipsum de-
ferunt in profundum maris ubique ipsum sepelientes invicem ne ab
aliis piscibus comedatur. Item de ipsis dicit Theodosius Plinius et quidam alii
quod delphini per odoratum sentiunt et cognoscunt si homo mortuus in
mari umquam de delphino comederit, si sic ipsum dilacerant et comedunt.

Hi aut de nullo unq̄ comedit a morsibus eorū ipm saluāt
et defendūt et ad litus pellunt cū cū rostris suis Et h^o ide
sup̄ tactū ē in p^o ca^lo 2° pts in 3° mēbro pncipali ꝑte pri^m
// De codicionibꝫ aut malis ipoꝝ pisciū narrat ysidorꝰ ubi
ptꝰ de quodā pisce noīe echinus q̄ pūgit et tantū semipedal'
qntitatis pisciculꝰ noīe assūpsit ꝙ nauē adherendo retineat quāt
licet venti seuiant ꝓcelle nauis tn̄ quasi radicata in mari
stare videt^r nec moueri nō retinēdo ſꝫ tantū adherēdo Hūc
aut latini moram ipm appellant eo ꝙ cogat stare nauigia
De q̄ ecīā pisce mencionē facit phūs 2° de aīalibus ī fine sic
dicens In mari ē qdā piscis q̄ dicit^r echinus nauē tenēs qr
ipe ꝓhibet nauē īcedē sua pō'nali // Itē syrena scd^m bri-
tonē ē mostrū marinū q̄ dulcedīe sui cant^s nauē attrahit
ad loca piculosa et submergi facit // Ex istis q̄ dcā sūt
inferto ꝙ pisces faciūt ml'a pnā cū multa sīt gnā pis
ciū tā ī mari q̄ alibi ī aliqbꝫ flumialbꝫ et maris si a
piscatoribꝫ odorifera in hamo se laqueis ponant^r qr delec
tant^r multū in odoriferis et ideo ecīā recia seu vasa ī qbꝫ
venant^r sint noua et recēcia alias nō appropiquaret et
si eēnt fetida seu antiqua ut dicit phūs 8° de aīalibꝫ //
Spualit^r ꝑ capturā piscium intelligo capturā hoīm Unde
sic^t capiūt^r pisces boni et mali Ita et hoīes boni et pu-
si Pisces aut boni ꝯseruant^r et coco regis pntant^r ad
ꝑparandū ipos ꝓ mēsa dnī Sic q̄dē et hoīes qdā disponūt^r
ꝑ celesti conuiuio Alii aūt foras ꝓmittūt^r ꝓ eterno supplicio
Et h^o ē qd dicit xps sub tali parabola Sile ē regnū celoꝝ sa
gene misse in mari et ex oī gn̄e pisciū ꝯgreganti quā cū
impleta eēt educētes et secus litus sedentes elegerūt bo
nos ī vasa sua malos aut foras miserūt Sic erit ī ꝯ-
summacione scli^i rē mathei 13 // Illi aut piscatores q̄ sic capiūt
hoīes sūt doctores seminātes vbū dei tanq̄m recia mittētes
in mare huiꝰ seculi ꝓ captura hoīm nō pisciū Iuxa dcm sal
uatoris q̄ ait loquēdo ad quosdā discipulis Venite p9 me faciā

vos sicut piscatores hominum mt e Pnt ad litteram petrus et quidam alii dis
cipuli xpi erant piscatores et de vbo xpi missos in copmate cepe
runt pisces Et ne timerent dixit petro Noli timere Ex hoc iam
eris homines capiens luc v Quod quidem in die penthecostes ad
impletum est qua tria milia hominum conuertit et eos cepit ut in rete
xo similiter et ipsos liberauit a sinu diaboli Sunt autem alii qui a dya
bolo capiuntur tamquam pisces in hamo et hoc in tempore malo Iuxta
dictum salomonis qui ait Sicut pisces capiuntur hamo et sicut a
ues comprehenduntur laqueo sic capiuntur homines tempore malo ecc 9
Hamus autem seu laqueus dyaboli sunt mulieres in hoc mundo Unde si
capi non vis eius pulchritudinem cor tuum non concupiscat nec ca
piaris nutibus eius prouerb 6 licet nam alii esse appareat et pulchra ab
initio tamen est amara et sagitta cor eius ecc 6 Et ideo qui placet deo
effugiet eam qui autem peccator est capietur ab ea ecc ibidem Ideo quilibet
bet tutus sit qui vir eius fallacias hoc effugit preter xpi quod quidam
tales de eis composuit versus Noscere si quis amat sciat ars mu
lieris Hunc tibi dico nota quia ars eius est mala tota Cum sapien
dem stultum facit ars mulierum Heu iam plurimum laqueo ligat ars
mulierum De sene puerum factum facit ars mulierum Plurimum ve
freno trahit ars mulierum Decipit armigerum si non fugit ars
mulierum Hinc reputo miserum quem sic capit ars mulierum
Ideo enim tales a mulieribus sic capti sunt apti pro regno celorum
in mensa domini et pro eterno conuiuio sed tamquam pisces mali sunt secun
tradi et sic dedi infernali supplicio eternaliter cruciandi Et hoc sit
de primo principali videlicet quod coquus pisces regis preparat quos a piscatoribus
accipit ¶ Sequitur secundum principale videlicet quod idem coquus carnes quas
ei carnifex ponit preparatas mense regis ad inferendum tradit
In festo namque regis datur in omnibus pollam ut Ciuitatis familia vocatur
Et ideo quod ad conuiuium cenandum regis inuitatos vocare debuerant
dixerunt thauros et altilia mea occisa et omnia parata mt 22
Talia enim festa seu conuiuia facit rex assuerus suis principibus
in quibus nichil defuit et diu durabat hester primo 22o In sensu
enim morali et mistico per totum intelligo lictorem per carnificem
tyrannum Ita tyrannus qui carnifex sua prefati de fuit maxime in

iniste ipos dampnado qe lictor qi totu dispoit z pparat ipos mig
puni ecde ut sit gloriosi appareat in mesa dni et sint in tabu
orbg q de eor victoria gaudet et letant sic alia ex eis i cartagi
ne sut male tractati Alii igne cremati Alii i rota ferrea posi
ti Alia in aq bulliente cocti Et consili mo loqr de eis aplus sic
dicens Alii ludibria et verbera expti insup et vincula et carceres
lapidati sut secti sut teptati st in occisioe gladii mortui sut
ad hebr xi Et talit p tirānos p etno convivio pparati et dispo
siti qi diuisa fercula multiplicis gaudii et delectaois sut effecti
Et hoc de 2o pii ¶ Sequit 3m pnle videlicet qr cocus a venatoribus
accipit feras silvestres ut p mesa regis cibu faciat sic cibus
salomois saloīs erat copiosus ppt magna familia quā habe
bat Qm in die habebat dece boues pingues z xx pascuales cen
tu arietes excepta venace ciuor capraz z bubalor z aviu alti
liu 3 Regu 4to Est n venao violenta que est vetita uel illic venao e
concessa z phibita concessa pmissa Et qua concessa Venao
hoim e phibita quemadmodum nembroth cept est venator robust
coram dno i hoim oppssor et extinctor quos ad turri edificanda
allexit Gen 10 et hr etiā di 86 ca° ultio in fine Venao ei
pmissa e q fit causa alicuiq necessitatis ut si ursi ul alie bestie
vastarent segetes seu vineas ut p3 c de feris Sicut dicitur Siliter
layci pmissu et venari p carnibz et pellibz hndis tpe tn
licito no phibito s no diebz festiuis ieiunalibz vel qn alias
i ecclam debent inte ut dicit gaufredus z raymudus i su
ma sua de venaoe Venao concessa e q fit modeste z sine
strepitu et clamoribz ut e actio piscatois de conse di 1 sicut
qm Et quare phibeat venari et no piscari hoc assignat per
bern se m et habet etiam di 86 ca° Qui venatori Et dr Non
inuenimus i scpturis sanctis sctm aliquem venatorem piscatores inuen
imus sctos Sic q vo dr glosa qr piscao fit sine clamoibus ve
nao aut no Vel qr maior delectao e i venaoe qm i piscaoe Unde ei
qs i uenaoe e no potest de diuinis cogitare z io nulla voluntas in ptc
sca spualis n miraculose cu alia deus vellet agere quemadmodum

eustachium in venacione cepit quia ceruum venari intendebat secundum quosdam vel
per eum vel ut dicunt alii ymago crucifixi inter cornua dixit Ego
ob hoc huc veni ut per hunc ceruum quem venabaris te venarer
Et hec de 3° principali ¶ Sequitur 4m principale videlicet quod totius indiget spe-
ciebus que per mercatores de longinquis partibus adducuntur ut cibum regis
faciat magis sapidum et nobilem Terra nulla terra sibiipsi sufficit
Ideo de longinquis partibus per mercatores oportet adduci Una enim terra
habundat in vino alia in blado Una in fructibus alia in speciebus
Et sic ysmahelite de galaad suis camelis portabant aromata
resinam et stacten in egiptum Gen 37 Item iacob dixit filiis suis
ut de egipto ferrent de optimis frugibus terre in vasis suis
et modicum resine et mellis et storacis et stactes et terebinti et
amigdalarum Gen 43 Item et regina saba venit ad salomo-
nem in iherusalem cum magnis opibus et camelis que portabant aroma-
ta multa nimis 2 paral 9 Ideo ezechiel multiplicat lamenta
tyrum id est ciuitatem opulentissimam ad quam per mare venerunt institores
que erat ciuitas maritima portantes species seu aromata et multa alia
nimis Eze 27 Erat enim ciuitas mercatorum et nunc est ciuitas ve-
natorum et in mari sita fuit facilius et sic potuit negociatores in ma-
ri nauigio quam in terra vehiculo Una est nauis in mari plus
portat de mercimoniis quam 60 currus in terra ¶ Unde in sensu mis-
tico et morali dici potest quod quelibet anima virtutibus et graciis onera-
ta sit quasi nauis institoris prouerb ult Super quo verbo dicit glosa Est
nauis institoris onerata mercimoniis que in patria sua habundat
per mare portat ut vendat que attulerat cariora domum repor-
tet Sic fidelis anima quasi nauis institoris que cum sit de fidelio
fluctus huius seculi sola que in celis sunt sperat gaudia medita-
tur eterna pro quibus habundancius adipiscendis constat valet instanter aggre-
diendo adversa occurrerint superare contendit Unde condimentum ex
huius speciebus virtutum confectis deo multum placent dum ad men-
sam summi regis portantur in celesti palacio In hoc autem mundo
dum in mari huius seculi sumus fluctuantes de predictis speciebus tantum sen-
timus odorem tunc autem veniet quod perfectum est et euacuabitur quod ex parte
est Et eciam tunc fruentes bonis huius in ea forma et ... ut

habent etc. Unde cum omnibus hiis qui cum virtutibus et graciis ad eterna gaudia
evolaverunt potest dici illud quod Job 9 scribitur Pertransierunt quasi naves
poma portantes Glossa ad literam ut dicit beatus Gregorius in moralibus super
eodem verbo quod illi qui poma in navigio ducunt tantum odore fruuntur
dulcedinem autem fructuum aliis in cibum ferunt ¶ Unde ad propositum
adducendo narratur in hystoriis tartarorum quod ipsi ad partes occiden-
tis venerunt qui sunt homines gentiles longe a statute sed debiles ha-
bentes ventrem parvum et rotundum ad modum cyphi modicum habent nec
pedibus manducant sed vapore carnium seu aliorum ciborum vivunt
habent enim foramen ~~illud modicum~~ parvum loco oris et dum carnes
in olla obstructas decoquunt vapore suscepto per foramen illud
modicum sustentantur carnes vero non curantes sed canibus proiciunt ad
devorandum Unde homines isti in terra nostra habitabili optimam vitam
haberent eo quod gratis et sine laboribus et expensis talem odorem habere
possent Contigit cum quidam hospes quendam pauperem pro huiusmodi odore
ad iudicium citaverit petens a iudice compelli pauperem ut ei
precium persolveret quem apud ipsum expendisset scilicet capiendo
odorem cuiusdam anseris qui ad ignem ad assandum posita fuerat Et iu-
dex ad ipsum inquit Ego tibi satisfaciam pro eo et extracto
grosso de bursa propria fecit sonum cum grosso violenter ipsum
super scampnum proiciendo Et subiunxit Illum sonum pro odore
carnium recipias quia non plus de grosso habebis ¶ Moraliter
ad propositum hospes iste diabolus est mundi adversarius qui post adventum
ventum denarium divine ymaginis figura insignitum in sua pla-
te in paradiso receperat et pro odore consilii alicuius delectationis
mundane idem denarium sibi recipere volebat Sed pius iudex
Innocentis de iusticia faciendo quod ipsum contentari iubet de sono pre-
dicti denarii scilicet dum homo de peccatis conteritur sonum peni-
tencie emittendo Et hoc fit de Christo passus et pro gentibus de toto te-
mplo Et similiter de hiis de quibus indigent reges et princi-
pes quo ad eorum necessitatem et corporis pastum inte-
riorem

3a ps

Completa p^ma p
ticula hui^s tercie
ptis videlicz q^d indig^t reges in
termēto conuenienti ne moriat^r. Salicet
Pistore ut panes cōficiat. pīcna ut vi
nū ebuat. Coco ut cibū faciat. Et qui
libet eor^r pluribus aliis artificiis in
diget sine q^bus pdcā pficē nō pt. ¶ Nūc aūt in 2^a pticula
restat ad huc dicendū. Et reges etiā indigent tegumēto de
centi ut cooperiant^r scz Sartore ut vestes scidat. Sutore ut cal
ceos faciat. pellifice ut pellicia suat. ¶ Et hii silit^r plurib^s
aliis artificiis indigēt sine q^b^s ista pficē pnt nō ut pate
bit in sequentibus. Ita de solo p^mo pūcto scz sartore q^d vest^s
regi faciat indig^t mltis artificiis. Nam indiget textore a q^o
pānū accipit. Tinctore q^i ad colorandū ipm intingit. Filatri
cibus a q^b^s fila recip^t. Et cialib^s a q^bus materiā scz lanā
tondit. ¶ Ita oues ebuūt lanā bombices sericū et de vtriusq^s
q^z fiūt vestes regibus et principib^s. Oues eni lanā tribuūt dū
tondūt^r. Et q^bus meduis phabitus fiūt ex ea vestes. Ita et ipē
oues duas hnt tunicas. scz lanā et pellem et vnā dāt non
hnti scz hoi iux^a consiliū euāgelii luc^e 3. Vn̄ q̄dā gētiles as
serūt minerua p^mo lanificii vsū mōstrasse tela q^z ordinas
se et colorasse lanas ut dicit ysidor^s in 19 li^o ethi^r ca^o 2°
q^z vsus lanificii ē mltū vtil' et valz ad plura. Ideo mulie
res lanificio insistētes a mltis cōmēdā^r et spealit^r lucrecia
q̄ a romanis cōmēdabat^r eo q^d a filio tarq̄ni sexti regis rōnoz
i... fuit lanificio insistē aliis mulierib^s solaciis et cōuiuiis
vacātib^s ut hēt^r p^o de ci^te dei ca^o 19. Vn̄ et octauius
imparator q^i totū mūdū regebat voluit ut filia sua et nep
tes lanificio insisterent. et cū ab eo cā petaret^r rnd^t. Quā
licet modo sit monarcha mūdi fortuna tn̄ possit mutari q^d
indigerēt artificio pdcō. Vn̄ salomō loquēs de q̄dā muliere

q prudenter se habebat secundum quod dicitur Quesiuit lanam et linum et opa-
ta est consilio manuum suarum prouerbiorum ultimo Super quo verbo dicit glosa
in sensu mistico et spirituali quod in lana que habitum est omnium pietatis
et simpliciter opa que proximis impenduntur accipimus Unde si pru-
denter agimus cum predicta muliere lanam seu opa pietatis querimus
et si ista fecerimus dignam vestem seu xpm induemus Iuxta id
apostoli Quicumque in xo baptizati estis xpm induistis Ad gal
3o Est autem mirabilis lana seu etiam lanificium secundum diuersitatem anima-
lium Iuxta quod lana ouium plus in usu est et magis communis. lana autem
salamandre magis rara est et mirabilis Et quia iam de lana
seu de lanificio ouium dictum est nunc igitur dicam de lana et la-
nificio salamandre qualis condicionis est et nature quod si in ignem proi-
ciatur non comburitur sed mundatur Unde ex ipsa lana seu etiam cu-
te fiunt aliqui singuli ad usus regum et post longam vetus-
tatem in ignem proiciuntur et ab igne satis purgati extrahuntur
ut prius fuerunt ut dicit plinius libro 29 capitulo 4o Unde ex pelle de
lana predicti animalis fiunt ligmina in lapadibus et lucernis que
nullo incendio corrumpuntur ut dicit plinius ibi supra Unde le-
gitur in cronicis martini quod tempore henrici imperatoris 2i rome
corpus cuiusdam gigantis pallantis nomine inuentum est incorruptum
cuius vulneris hyatus ubi vulneratus fuerat 4or pedes et se-
mis habebat Corpus vero altitudinem muri vincebat lucerna ar-
dens ad caput ipsius inventa est que nec flatu extingui poterat
nec liquore sed cum stilo foramine subtus flammam facto extincta est
per illud foramen aere intro ducto Hunc dicitur turnus occidisse
Et hoc ipsius epithaphium fuit Filius euandri pallas quem lancea
turni militis occidit more suo iacet hic Ad propositum loquendo
lucerna ardens que extingui non poterat presumendum est quod ligmen
de cute vel lana fuerat salamandre sed utrum hoc verum sit
non in multo dubitari potest quia beatus augustinus de consimili loquens
libro 21 de ciuitate dei capitulo 6 illam causam assignat cuidam lapidi nomine ab-
esten de quo in quodam phano veneris lucernam fuisse ardentem que

nullis tempestate extingui potuit. Et idem ponit Ysid. li° 19 ethi. c° 10
et idem assignat ibidem eo quod semel accensa numquam extinguitur. Et quales de
pen[illegible] lune dicuntur esse ad capud gignentis fiunt tincti et extincti fiunt. Item sera-
mina fiunt in firma flamma lineo argento sunt quod non fuerit de lapide abeston pa-
niolato sed de alia materia scilicet de cute et lana salamandre. Vermes bombices
etiam lanam tribuunt pro vestimentis regum et principum faciendis. Unde sicut
oves dant lanam ab extra de cute unde tondentur sic bombices de corpore
emittunt et in tantum quod in eis nil remanet nisi solus actus. Ut dicit Ysid. li.
12 c° 4. Sed etiam vermes laborant gemma ut pro vestimentis sericis regum
et principum materiam ministrent ut decorati vestiantur et viri mollibus non autem
asperis vestimentis utantur videlicet ex pilis camelorum contextis sed sericis
et vestimentis levium. Etiam qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Mt.
11. ¶ Unde moraliter et in sensu spirituali [illegible] regi regum ac domino domin-
antium vestem preciosam texere volumus bona [illegible] ab interiori actu
incipiamus ad exteriora exercitamus opera nostra quemadmodum bombix qui omnia
interiora pro sericis operandis exponit. Ipsam materiam ministrando post
filando cum pedibus etiam filum suum subtiliat et pectinat et sic id
in talem ordinat et componit. Et cum talibus taliter facientibus in die
iudicii regratiatur Christus dicens eis Studiose etiam et operati estis ma-
Mt. 25 [illegible] subiunget dicens Venite vos benedicti patris mei pos-
sidete paratum vobis regnum a constitutione mundi scribitur ibidem. Et hec de
primo principali. ¶ De secundo principali scilicet quod ad hoc ut regnum vestes decentes
habeant requiritur quod fila preparentur ex quibus pannus contexitur. Etiam ac filorum
ex pilis animalium sunt ut dicit Ysid. li° ethi. 19 c° 2 [illegible] et exponitur
docet etiam hoc sic [illegible]. Unde et ipsa fila duplicantur ex lana formantur.
Quedam enim fiunt in rotis et quedam in colo. Fila que fiunt in rotis adhuc
in duplici rota fiunt. In una enim rota multi sunt fusi facientes fila. Fusus
enim est masculini generis ut dicit brito licet alii senciant quod sit neutri.
¶ Unde in veneciis dicitur esse talis rota in qua quingentos est inter fusos sic fila
serica pro panno faciendo. Alie autem rote sunt particulares que ut communiter
est [illegible] mulieres quarum quelibet uno fuso operatur seu filat et in rota
particulari quam mere sinistra manu [illegible]. Unde de quibus mulieribus tali

pt dicta prouerbiorum ultimo Manum misit ad fortia et digiti eius apprehenderunt fusum
scilicet mulier de qua mollis aer et tamen filando ad minus duobus autem talis
sibi exercet scilicet rotam voluendo et filum trahendo vel telum in sinistro latere
tenendo et mediante fuso digitis dextre manus filando ¶ Con moraliter
per sinistrum latus intelligo aduersitatem mundi per dextrum prosperitatem aliquis scilicet
cet ne intendens fortis debet reputari qui in aduersis est paciens quod non offe
ndens de muliere predicta dicebatur manum misit ad fortia dum aduersa est
aggressa scilicet aduersitates huius mundi equanimiter tolerando et digiti eius appre
henderunt fusum scilicet mediantibus elemosinis dei filio vestem faciendo
ut quilibet talis sit de numero illorum cui dicet christus in die iudicii Nudus
eram et operuistis me mt ubi prius et hoc de 2o principali ¶ De 3m principali viz
quod si eque vestes decentes dent hic oportet texturam fieri ex filis et hoc q
de lignis per experientiam et docet nos ita sancta ut dicit ysidorus libro 12 ethi
mo Aranea est vermis ab aeris nutrimento sic dicta quod exiguo corpore lon
ga fila deducit et tele semper intenta nunquam desinit laborare perpetuum sus
tinens in suo labore suspendium hic tamen labor totus est quia textura quam
facit de facili rumpitur et annichilatur hic quod et quod textura faciunt ta
mis glorie sue mundane et delectationes terrene tales tele rumpuntur et per omnia
opera eorum inutilia sunt et vana reputantur unde dicit ysaie [illegible] quod de eis
sic inquit Concepit laborem et peperit iniquitatem Oua aspidum ruperunt
et telas aranee texuerunt et sequitur quibusdam interpositis Tele eorum
non erunt in vestimentum neque operientur operibus eorum opera eorum inutilia
et opus iniquitatis in manibus eorum ysaie 59 ¶ Ad sensum autem contrario quod textura
faciunt de virtutibus bonis quia operibus tunc tales faciunt telas durabiles
que non de facili rumpuntur quas christus hic tegit et eis in finali iudicio de
hoc regratiatur dicens Nudus eram et operuistis me mathei ubi prius Unde
quilibet libenter hunc laborem sibi assumat et cotidie ad opus textile
vadat ut de labore spirituali victum sibi acquirat sempiternum quemadmodum
Anna uxor thobie fecit temporale que ibat ad opus textrinum cotidie et
de labore manuum suarum victum quem consequi poterat deferebat tho
bie 2o et hoc de 3o principali ¶ Sequitur quartum principale viz quod vestes regum
dent et tincte in meliori tinctura pro vestibus tolerandis requiritur
est in tinctura sicut ysidorus libro 19 ethimologiarum 28 sic [illegible] quia tingitur et [illegible]

spēm fucata victorie gr̄a colorat^r Color n̄ ad decorē vestiū ē et
īo optīe ignib⁹ quer^r q̄ p̄ ceteris deñt pollē Et tali veste colorata
fuit indut⁹ rex regū et dn̄s dn̄anciū x^s qn̄ celū ascend^t et āgli
dixerūt Qs ē iste q̄ venit de edom tinctis vestibus de bosra ysa^e
63 hc ei vestes q̄ sanguīe ꝓprio eāt colorata Ideo maiores an
geli ei dixerūt Quare rubrū ē indumētū tuū et vestimēta tua
sicut calcanciū in torculari ysa^e ubi pus Dē q̄ idumea loq^r est
vbū iohes dicēs vestitꝰ eāt veste aspersa sāguīe Apoc 19 Et hec
de c^o pn̄li ¶ De^a quīto pn̄li viz qr ad h^o q̄ iste vestes habeāt
decētes requir^r q̄ aliqs sit q̄ has vestes faciat ꝓpt^r q^d dix^t deus
moysi sic dicēs Applica q̄z ad te aaron fr̄em tuū cū filiis suis ut
sacerdocio fūgant^r ... faciās q̄ veste scām aaron fr̄i tuo i glām
decentem Exo 28 Dz ex q̄ ista veste hic fuerit facienda insinuat
postea dicēs De iacincto vero et purpura vermiculo ac bisso fecit
vestes quibus induebatur aaron qn̄ ministrabat in scīs sic̄ precep^t deus
moysi exo 39 In tali veste ut dicit comestor i historiis appa
ruit deus alexandro magno adhuc in regno macedonie exis
tens Et dū apud se cogitaret quō asiam obtineret Iussit eū
confidere et ei pmittens ut eius exercitū pduceret et principatū regni psa
rū ei traderet Et id cū summus sacerdos i pontificali stola de ihrlm
ei obviā duceret de equo descendit et nomē dī quod i veste scrip
tū erat adoravit et pontificē venerat⁹ ē et ppłm p̄ aliis gentib⁹
liberavit Ecce quō hec veste scām pontificās ppłm dī liberavit pmo
et liberavit^r p̄ aliis gentib⁹ ... et sic quasi suo mō circa ista
similis quā virgo dī genitrix fecit p latū defendit pmo a morte
liberavit quā diu ipā indutꝰ fuit Et hoc de quinto principali suffi
ciat et p ꝯns de toto isto caplo

Moribus et vita honesta
se habere decet omnem hominem
maxime autem hoc pertinet ad reges et princi-
pes. Hinc est quod habitus eorum sic debet esse quod nullius
offendatur aspectus sed quod eorum generat reverentiam
et dignitatem. Propter quod discalciatos eos incedere non
decet esse ex humilitate quia ubi nimium servatur
humilitas regendi frangitur auctoritas secundum beatum Augustinum in regula. Ideo
reges et principes indigent sutoribus qui eos decenter faciant calceos
ut incedere possint secundum eorum dignitatem. Sutor autem materiam calceorum
a seipso non habet sed cerdo ei corium preparat, cutes autem ei carnifices
tradunt quae animalia recipiunt a pastoribus. Unde dico primo quod pelles secundum
se pro calceis non sufficiunt nec forte multum valerent etiam si sufficie-
rent. Propterea requiruntur pastores qui nutriant greges ovium et boum ad utili-
tatem hominum. Ista oves et boves plurima quam animalia cetera ministrant homi-
nibus necessaria. Dant enim nobis carnes ad comedendum, lanam ad co-
operiendum, pelles ad calciandum. De primis duobus dictum est
prius scilicet qualiter carnes animalium sint nobis in cibum. Et qualiter ex
lana fiat nobis vestimentum. Restat autem adhuc tertium scilicet qualiter pelles
animalium sint nobis necesse ad calciandum. Propter hoc est penitus neces-
sarium est habere pastores qui greges ovium et boum vaccarum caprarum et
hircorum custodiant nutriant et debitam habeant diligentiam ut sint
utiles sibi et aliis. Et tales pastor fuit Iacob qui scilicet custodivit
greges Laban soceri sui quod ambo ultra modum ditati sunt Genesis 30.
Item et Iob in animalibus habundabat sic quod eius possessio erat sep-
tem milia ovium tria milia camelorum quingenta quoque iuga boum et quingente
asine ac familia multa nimis Iob primo. Item et David custodiebat
greges et tantam diligentiam habebat circa animalia quod ursum et leonem
interficeret qui eius gregem invaserunt 1 Reg 17 A. Moraliter ad propositum per
pastores intelligo ecclesie prelatos qui habent custodire et vigilare super
gregem suum ne scilicet invadant gregem lupi rapaces id est mali spiritus seu
demones quia diabolus tamquam leo rugiens circuit querens quem devoret
1 Petri 5 cui resistere debent ut gregem sibi commissum non deserat sed ut

et exemplo custodiant ne ab adversariis tamquam a lupis ledantur. Sed heu
modo prelati sunt nimis desides et pigri et quasi dormientes qui vigilare
deberent. Ideoque passim nostro oves et boves id est religiosi et seculares
a lupis id est a demonibus rapiuntur et hoc quidem ex magna negligentia prelato-
rum qui dormiunt nec bonum faciendo in exemplum subditorum nec super gre-
gem suum scilicet subditos vigilant ipsos continue ad bonum exhortando.
De quibus versificatur hoc quod Naum 3° scribitur. Dormitaverunt pastores tui
id est prelati tui ut dicit glosa. ¶ Unde ad propositum adducendo fingitur Ovidius
in primo Methamorphoseos. Et fuit quidam pastor nomine Argus qui centum habuit oculos
et tamen non habuit nisi unam vaccam nuper transformatam de virgine ad custo-
diendum. Mercurius autem finxit se pastorem caprarum et accessit ad
locum ubi Argus pascebat vaccam et Mercurius fistulabat tam gra-
ciose et dulciter quod Argus eum rogavit quod placeret secum commorari cum ca-
pris suis. Annuit Mercurius dicta hac hora venit. Sederunt igitur
simul et Mercurius de novo incepit fistulare ita dulciter et graciose quod
aliqui oculi ipsius Argi dormitare ceperunt. Adhuc aliis respicientibus
ad vaccam eandem ineffabiliter scilicet bene fistulavit quod omnes oculi ipsius Ar-
gi dormitaverunt. Et statim surrexit Mercurius et caput eius cum o-
culis amputavit et vaccam secum adduxit. ¶ Moraliter ad propositum per
hunc pastorem intelligo quemlibet prelatum desidem pigrum et negligentem
qui habet custodire vaccam id est certam congregacionem subditorum. Quemadmodum
vacca etiam habet multitudinem membrorum. Et quia oculi prelatorum id est con-
sideraciones eorum nunc modernis temporibus quibus igitur et custodire deberent
subditos successive de die in diem dormitare incipiunt quousque fi-
naliter omnis consideracio seu diligencia circa subditos deficit. Et tunc
Mercurius id est mundus certis delictis et oblectacionibus Christum qui est caput
ecclesie ei aufert tunc ducit miseram vaccam id est multitudinem subditorum
ad gehennam et quo voluerit. Unde tales prelati seu pastores non sunt valen-
tes sed nocivi quia ducunt ad interitum et princeps huius mundi scilicet dyabolus or-
dinat ut tales prelati seu pastores sint in ecclesia dei ut per eos possit
lucrari quos antea vincere non possit quemadmodum fecit dux Samniticus ¶
De quo narrat Titus Livius libro 4 de urbis origine in principio dicens. Et cum bel-

lu erat inter romanos et samnites dux samnitum pontius habuit exer-
citum inter furculas caudinas .i. locum quendam sic dictum Misit autem pontius
x milites in habitu pastorali ut in diversis locis pascerent pecora
inter viam per quam romanorum exercitus erat transiturus precipiens romanis advenien-
tibus et interrogantibus ubi esset exercitus samnitum concorditer responderent
quod se misisset ad obsidendum luceriam que civitas erat socia romanorum Romani
hoc scientes decreverunt hiis auditis ut irent luceriam ad liberandum
eam ab obsidione Erant due vie una inter mare et longior erat
Alia per furculas caudinas quam quia brevior erat ut citius sociis subveni-
rent elegerunt Clauditur autem via ista ex utraque parte montibus hinc
solum introitum et unum exitum per medium duorum saltuum inter quos quedam
planicies erat ad quam cum pervenissent et egredi voluissent non poterant
incedere ultra nec retrocedere miserunt necessitate coacti legatos ad samnites
petentes bellum vel pacem Responsum est eis Ita debellatum est premissa tamen
est pax sub hiis condicionibus ut si romani omnia arma sua et supellectilia
traderent eis tantum vestimentis suis eis retentis quam pacem romani accep-
taverunt cum maxima sui deiectione necessitate coacti et plures ex eis
et meliores retenti fuerunt in obsides ne pacem factam infringerent
aliosque transire libere permiserunt Illud totum malum in quod romani sic
inopinate ceciderunt ex sinistra informatione pastorum factum est quia eos sic
deceperunt ut per vias incederent sic periculosas Sic quidem et ex pervi-
sa vita prelatorum seducuntur populus et subditi eorum quod in laqueum ca-
dunt dyaboli eternaliter cruciandi Unde sancta mater ecclesia hoc periculum suis fi-
liis filiis sic expositis fidelibus imminere considerans summum pastorem omnium quod
bonorum pontificum exorandum determinans ut mediantibus suis apostolis
tamquam pastoribus aptis nos custodiat protegat et defendat quemad-
modum in prefatione de apostolis legitur Et habetur de consecratione di. prima ca. lo
Luminarium z e sexta prefatio in ordine Et ecclesia sancta ipsum in tali forma
tamen et pronunciat sic dicens Te domine suppliciter exorare ut gregem
tuum pastor eterne non deseras sed per beatos apostolos tuos continua pro-
tectione custodias ut hiisdem rectoribus gubernetur quos operis tui vica-
rios eidem contulisti preesse pastores Et hoc sit de prima particula ¶ Se-
cunda particula videlicet Et ad hoc ut reges milites habeant decentes necnon

at pricipes eorū aliqi hoīes req̃runtur carnifices q̃ pelles a carnibus
separent et cutes ↄpontant cerdonibus ut eas disponant p calceis fa
ciendis // Sup^a n^o in sermone scõ fuit de carnifice in quantum ip̃e carnes ven
dit p cibariis faciendis Fuit aut idē artifex hic pelles a carni
bus separat p calceis faciendis ¶ Circa quod est sciendum q̄ ar carni
fex ista fuit et operatur ad meliora cutes disponit et habilitat et sic
rempublicam augmentat et conservat in meliori esse ¶ Ista ut dicit Vegecius de re
militari Carnifices in ambobus bellis meliores sunt aliis mechanicis eo
q minus abhorrent effusionem sanguinis quam alii mechanici Unde medium pel
les interfectorum etiam servantur propter causam aliquam ut patet de Juliano im
peratore qui in prelio a mercurio fuit interfectus a persis excoriatur et
de eius pelle regi persarum substratorium factum est ut patet ex legenda
sancti juliani in fine // Pelles et sancti bartholomei vivus excoriatur
eius pellis a christifidelibus veneratur sicut et aliud sanctuarium propter marti
rium suum hic sunt separabatur q̄ vires eius est in solacium // Ideo et aliud
pellis p calceis disponuntur sed plures ad aliud usum ordinantur Unde p ty
rannos tamquam p cerdones corpora sanctorum hic separantur ut sint in ornatu
et decorem regis celestis qui etiam corpora nostra mortua vivificabit propter inha
bitantem spiritum eius ad Romanos 8 De hoc de 2° et 3° sufficiat quia mea sci
les erat ¶ De 2ª arte pilis vix quod ad hoc ut igitur principes aliqui homi
nes calceos habeant necessario requiruntur sutores qui ipsos consuant Unde sicut
Ysidorus libro 19 ethimologiarum capitulo de calceis Sutores dicuntur eo quod in suendo filo porco
vel setis suant et consuant quia setis Olim aut̃ calceos non fiebant
ex corio sed ex ligno vel ex salice tamen et tales calceos calopodias
greci appellant ut dicit Ysidorus ubi prius // Fuit aut̃ aliud genus calceorum
quod apertum fuit pro utroque pede vel dextro vel sinistro // Item fuit aliud
quoddam genus calceorum quibus igitur utebantur ad cesarea forma aut̃ pro
tanquam calcei romuli cum corrigiis ad suram qui luna lunis calceis patri
cium ut dicit Ysidorus ubi supra Iste ii forme sunt abolite et qui consutis quoniam sunt
et aliqui fuerint Ista quidam habent modo rostros in calceis qui ungues
haberent in pedibus ad modum quorundam animalium Et tales calceos nec
sunt utiles nec pulchri et tamen plures modo sic sunt ostentant quod nisi se ipsi
tanerent Et in mundo non tales calceos portarent et licet tales modo inde
di non semper fuerit Fuit tamen olim eciam aliquibus temporibus quod sicut patet Sicut ad ficum

arbogastū ep̄e argētinā ⁊ st̄ canonicōr regularīu ē sepulta q̄dā mlr
nobilis libere condicōis nata de mōte lunū q̄ ī mō vulgarī dicitr
de lichtenberch et sup eius sepulchrū sculpta ē ymago femina
cū mirabili habitu et calceis rostratis Simil' ī castro meo Fribur-
gēsi quod fuit castrū nobilissimū et p tempus ... q̄ ... sub
castro fuit sita ꝑ me destructū fuerūt q̄dā ymagines antiq̄
depicte cū rostratis calceis Ex q̄bus sculpturis arguit' ꝙ tūc
tēpis talis mōs incedendi fuerit qualis nūc ē quo ad rostratos
calceos qd' valde mōstruosū fuit et adhuc magis mōstruosū ē
ꝑpt' abhominabilem habitū quē nūc hoīes vtriusq̄ sexus superaddi-
derūt De quo habitu mōstruoso sup' dēm ē in q̄dā ca^lo
et id ad p̄ns trāseo Vn̄ tn̄ adhuc dico ꝙ ex mōstro ē ī istū
ē mōstrū in aīa q' est s̄m ph̄m mōstrū ī corpe ē mōstrū in
aīa tamē hoc p locū a simili q' ꝙ hō ē ab intr' tale se ondit ab ext'
eo ꝙ opaciones exteriores fiant p imꝑiū v'tutis īterioris Et io
cū hō ī exterioribꝰ sit mōstruosus arguit ipm̄ mōstruosū eē
in aīa Et hoc q̄dē maxīe locū hz dū q̄s ī pedibꝰ mōstruosus
ē et ex levitate seu vanitate portat calceos rostratos cū tn̄ ī pedi-
bꝰ hō magis deberet eē humilis Cū q̄a infima ps hoīs · cū q̄a
ī mente ... t'ra et vtrūq̄ causā et mā3 demōstrat humilitati
Vn̄ beatus iohānes volens se humiliare et ostendere ꝙ in oī digni-
tate et sui cōparacōe xp̄m ipm̄ excederet de xp̄o sic inq̄t Ante
me factus ē cuius nō sū dignus corrigiā calciamēti eius solvere Jo
p° Cū igit' vt ex dēis pz et etiā ꝑpt' ~~ppm~~ pcīm originale cal-
ciamētū magis sit idumētū mortis q̄m decoris io magis idecēs
ē excedere ī calciamētis q̄m ī aliis idumētis et max'
clericis et religiosis q̄ tn̄ p loco et tēpe vestes preciosas p̄nt
portare Vn̄ clericis et religiosis rostratos calceos portantibus
dū sūt in sacris ⁊ in loco cōsecrato nō ī mercato cuilibet
eor p̄t dici id quod dictū fuit moysi Solve calciamētū
tuū de pedibꝰ tuis locus em̄ in quo stas t'ra sc̄a ē exo 3°
Et hoc sufficiat de 2° p̄nli et p 9ns de toto isto caplo

Uestiaut prescripte vestiatur
rex et sui fratres munda
nondum temporibus indiget pellisia que ei pal-
lia faciat contra algorem hyemis et ad
ornatum sue dignitatis Et hoc dico propter hoc quia va-
rium non solum est vestis necessitatis sed est et vestis
honoris et dignitatis Unde quod sponsa in canti-
cis blat se esse coloratam sicut pelles salomonis Cant primo cum dicebat Ni-
gra sum sed formosa filie iherusalem sicut tabernacula cedar sicut pelles sa-
lomonis Unde et regina celestis regis vario decorata est in eius dex-
tra collocatur in celi palacio iuxta dictum psalmiste qui ait Astitit re-
gina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate ps xliiii
Varium enim sunt pelles adinvicem consute per modum pallii vel vestis
Et dicitur varium eo quod varios habeat colores Tales autem pelles haberi
non possunt nisi a venatoribus murilegi sed talia animalia capiantur et propter
pulchritudinem pellium capiuntur et excoriantur ut reges principes
alii que nobiles utriusque sexus ex pellibus predictorum animalis cooperiantur
Pelles nam animalium prius fuerunt in usu hominum quam carnes eorum Sed
ante diluvium non erat usus carnium et tamen tunc pelles fuerunt
iuxta illud Gen 3o fecit que deus ade et uxori sue tunicas pelliceas
et induit eos idest fecit eis tunicas de pellibus mortuorum ani-
malium ut signum sue mortalitatis secum ferrent ut addit comestor
in hystoriis ¶ Quapropter in sensu mistico et morali per tunicas
istas pelliceas factas de pellibus animalium mortuorum intelligo personas
religiosas vel non et statum religiosorum eo quod mundo mortui sunt
et vivunt cum xpo iuxta illud apli Mortui enim estis et vita vestra abscon-
dita est cum xpo ad col 3o Vita enim religiosorum est vita abiecta et
quasi pellicium seu vestimentum lugubre in hoc mundo Quale ves-
timentum induit mulier thecuites que david regi volens loqui pro
filio suo absolon 2o reg 14 Hec nam vestis lenis est quia vita conside-
rant futuram Aspera autem que presentem ponderat et mortem timent na-
le quia tamen inevitabiliter futura est et inseparabiliter homini adheret tamquam
sibi connaturale ut patet ex eius diffinitione quia talis est Homo est animal rationale

mortale Est enim statutum ordinatum tunc fuit quando adam cibum vetitum
comedit a quo statuto nullus excipitur sed omnes huic legi subduntur siue
pauper sit siue diues Iuuenis siue senex ¶ De qua lege et le-
gis obseruacionibus quidam metrice sic inquit Pauperis et regis com-
lex moriendi Dant causam flendi si bene scripta legis Iusta
to pomo nullus transit sine morte Heu miseram sortem clauditur et omnibus veti-
¶ Unde tullius in libro de senectute volens ibidem declarare quod quilibet
homo moriturus sit et contra hoc nullum priuilegium habeat describit hominem
scutum quoddam in manu tenentem quod a medio sursum diuisum erat in
colorem rubeum et album et a medio deorsum totaliter erat nigrum
¶ In angulo albo stabat in manu tenens speculum circa quod metri-
ce sic scribebatur Est necesse mori iuueni sibi et minori choro
non maiori credit nec parat honori ¶ In angulo rubeo erat mi-
les armatus sedens in equo in cuius galea sic scribebatur O mors
quam dura quam terribilia sunt tua iura Non est tam fortis qui rumpat vin-
cula mortis ¶ In inferiori angulo qui erat niger stabat senex
super baculum suum incuruatus de cuius ore tales exibant versus Est
vite sortis transitus per hostia mortis Durum transire quod transit absque
redire Hic non transitus horribilis est illis qui in penis sunt et mundo ser-
uierunt Dulcis autem est delectabilis deuotis et in gratia existentibus
quia indumentum corruptibile deponunt homines in morte vestimentum autem
incorruptibile post hanc vitam assumunt unde patet quod apostolus cupiebat dis-
solui et esse cum christo ad philippenses primo Et hoc quidam non intelligunt et vane quia
marcemonium est vile relinquere indumentum corruptibile et induere immortale
Et hoc quidam facit deus qui trinus est et unus ¶ Unde narratur de vir-
gilio quod fecit triangulum de ere splendentem et candidissimo et posuit
eum in quodam circulo qui sic fuit artificialiter factus quod omnes qui vide-
bant eum cogebantur vestes exuere et nudos se putare vbicumque es-
sent ¶ Moraliter ad propositum iste triangulus in uno circulo est
deus supremus qui trinus est in personis in circulo diuinitatis vnus existens quem
videre nullus poterit nisi mortuus sit et veste carnea denudatus
quia ~~homo~~ non videbit me homo et viuet dixit deus exo 33

Unde iustus de quo modo est sermo qualitercumque moriatur in iuventute
in senectute in adolescentia seu in etate media nichilominus
in refrigerio erit iuxta illud Sap. 4 Iustus et si morte preoccupatus
fuerit tamen in refrigerio erit. Unde de quodam sancto viro et litterato
legitur. Cum in sua cathedra inter libros suos mortuus in-
ventus esset et in summo suo librum habuit apertum cumque plures ei com-
pacientes advenirent et mirarentur de tam subita morte eius et sustin-
entes diligenter consideraverunt et invenerunt manum suam super
librum iacentem indice extento habentem super hoc textu Iustus et si
morte preoccupatus fuerit tamen in refrigerio erit. De quo sancto quidam
tales composuit versus Mors iusti subita quam precessit
bona vita non minuit merita si moriatur ita. Patet quod mors
a iustis non est timenda quia secundum Senecam epistola 4 (?) Sapiens
securius moritur quam nascitur. Ideo etiam quidam philosophi in nativitate pueri
lugebant in morte autem gaudebant ad significandum quod homo
ad laborem nascitur ad requiem autem moritur. Et hoc quidem maxime
locum habet in personis devotis et que deum timent. Unde sunt reli-
giosi statum eorum tenentes qui prius moriuntur mundo et postea huic
seculo ut vivere possint Christo. Unde optimum donum est quod deus dare
potest ut moriatur homo ut postea vivere possit in celo. Item
fingunt poete de quadam sacerdotissa paganorum nomine Argia
que quadam vice ad sacrificium solempne celebrandum curru fere-
batur. Accidit autem iumenta currum trahentia fatigari et sacer-
dotissam a proposito impediri. Quod videntes duo filii eius
Cleobus et Biton veste deposita currui se iunxerunt et
matrem Argiam ad templum adducta deum cuius erat sacerdotis-
sa exorabat ut pro mercede daret filiis primum maximum
possibile dari hominibus. Adolescentes igitur cum matre sua peracto
sacrificio cenaverunt et post cenam sopno se dederunt. Mane
vero inventi sunt mortui in signum quod mors est maximum quod per
deum potest dari hominibus. Unde ut mori discamus habitum nostrum
inspiciamus quia compositus est ex pellibus animalium mortuorum ut patet

ni vario quod est coopertamentum principum et in pellicio quod est dimit-
tum pauperum maxime monachorum qui mundo dicunt esse mortui et addiscunt
mori quantum possunt contra diabolus vita eorum ¶ Unde narratur quod
quidam mercator transiens per silvam invenit centenarium heremitam ibidem
degentem a quo quesivit quid ibi faceret Cui heremita disco mori Et mer-
cator Cur necessitatis tam sis senex Oportet enim te alias cito
mori Et heremita Hoc est quod timeo quia scio me moriturum et
tamen nescio mori Dicit ei mercator Quid est scire mori Et he-
p 33o remita Vicia dimittere et bona opera facere iuxta illud Declina a
malo et fac bonum Et mercator quesivit ulterius Quid comedis
quod ita senex effectus es Heremita Cibum optimum et suavissimum
Et mercator Quis tibi hunc parat Cocus optimus scilicet fames
Mercator iterum quesivit Que est devocio tua Heremita Re-
cogito omnes annos meos in amaritudine anime mee Et ubi me
invenio bene vixisse gratias ago deo meo ubi autem male doleo
Iterum mercator Quot ne ducas Heremita plus habeo quam vo-
lo scilicet corpus id Et mercator Nonne velles mori Heremita
Vellem libenter bene mori Cui mercator Posses me docere bene
mori et ad vitam eternam pervenire Heremita possum Et subdit
Quid operis facis Et ille mercator sum Et heremita Nunc si vis
dare pro maiori minus conspice celum quod est maius toto mundo Et
audito mercator relinquit omnia et factus est heremita et remansit
in silva cum eo et mori didicit ne vicius vivat in mundo Sicut
vulgaliter singulares dicuntur mortui et seculares vivere Sicut ma-
lus secularis vere est mortuus et bonus religiosus vere vivit Unde
de malo seculari scribitur apoc 3o Nomen habes quod vivas et mor-
tuus es Religiosi autem boni seu devoti de seipsis dicere possunt
id est corpus Quasi morientes et ecce vivimus Mortui quidem
sunt peccato vivunt autem in Christo Ihesu Sicut religiosi mori incipiunt viciis
et concupiscenciis dum habitum religionis induunt qui est ex pellibus
vel lana mortuorum animalium ut ex hoc facilius memoriter per-
cepissent et pre oculis habeant diem mortis ne tam faciliter
peccent sub tali habitu ut prius Et hoc est quod nobis eam ^ nobis

consulit sibi ipsis ut [illegible] In omnibus operibus memorare novissima et antiqua et in eternum non peccabis Unde memoria mortis et quod eam superveniat Iuxta illud Eccl. [illegible] memor esto quoniam mors non tardabit valet et medicine valet omnibus ut finaliter consummata concupiscentia Unde leo finaliter contempnit omnia qui se semper cogitat moriturum Item per memoriam mortis caro que spiritui resistit deprimitur et domatur iuxta illud [illegible] Unde Non potest melius homo carnem suam domare [illegible] mortua qualis erit quam sic permaneat [illegible] et [illegible] sufficiat [illegible] particula [illegible]

Dictum est iam in aliquibus
capitulis in particula secunda
huius tertie partis quod reges cum suis indigent
quibusdam artificiis que pertinent ad eorum honestatem
et corporis ornatum exteriorem Indigent enim
sartore ut vestes mindat Sutore ut calce
os faciat Pellifice ut varium seu pellicias fuat || Sicut autem
consequenter in particula 3a dicendum est de hiis que pertinent ad eorum
commoditatem non ad regum excellenciam seu honorem scilicet fa
bris ut eis necessaria fabricant Medicis ut eis sanitatem
curet Operariis ut eis edificia seu utensilia faciant Sta
bulariis ut equos nutrant seu pascant || Dico ergo primo quod re
ges et principes fabris indigent ut eis necessaria fabricant
Sunt autem plures fabri distincti ab invicem differentes et secundum eorum
diversitatem indigent diversis materiis ex quibus operantur || Fabri auri
fabri indigent auro et argento gemmisque preciosis Caldearii et
cuprifabri cupro et auricalco instrumentis ydoneis Cultel
lifices et ferrarii indigent ferro calibe incude et malleis Fu
sores indigent plumbo stagno ere aliisque mineris Omnes autem
isti indigent igne sine quo non possunt minera purgari metallum co
flari et ferrum dilatari || De primo dicitur exo 31 Aurum et argen
tum es et ferrum stagnum et plumbum et omne quod potest transire per
flammas igne purgabitur || De 2o dicitur proverbiorum 27 Sicut igne
probatur in conflatorio argentum et in fornace aurum sic probatur
homo ore laudantis || De 3o dicitur eccli 31 Ignis probat ferrum
durum Item ignis adhuc habet alias operaciones Sicut flamma sur
sum versus celum erigit Materiam liquidam constringit et aquam con
gelatam resolvit Unde ysidorus libro 19 ethimologiarum capitulo 6 ad propositum sic inquit
Igne lapides in aera solvuntur Igne ferrum gignitur ac domatur
Igne aurum perficitur Igne cremato lapide et cementa et parietes
ligantur Lapides nigros ignis coquendo candidos facit Ligna can
dida urendo obfuscat De pruna fulgida nigras facit
De lignis duris fragiles De putribilibus imputribiles

reddit Stricta soluit soluta constringit Dura mollit mollia dura
reddit Hec ille Cum igitur ignis naturalis sit activus sit quod
ista mirabilia operatur multo magis ignis supernaturalis mirabilia ope-
rari potest quia deus ignis consumens est ad heb 12 Ita iste ignis solu-
tet deus corda ardencia eleuat in fimo deuocionis cor-
da fluencia consolidat per donum inspiracionis Corda indurata mol-
lificat per tactum contricionis Cum igitur ignis sit tante virtutis
ut deum eum ideo caldei ignem pro deo coluerunt et voluerunt ut
preesset omnibus diis Ideo in hystoria ecclesiastica libro 11 capitulo
26 legitur quod caldei deum suum scilicet ignem circumferentes et cum omnibus
diis certamina habuisse conflictum ut tunc victor omnium solus
pro deo coleretur Omnia enim simulacra aurea et argentea erea et lig-
nea ignis consumpsit Quod videns sacerdos canopi plurimi
eiusdem templi callide ydriam fictilem quales in egipto solent
fieri vndique plurimis foraminibus perforatam cera et bitumine ob-
structis diuersis coloribus depingi fecit et aqua replevit caput
menelai asserens Adueniunt igitur caldei volentes ydriam ardere
et ignem supponentes et cera liquefacta fuit aqua exiens ignem ex-
tinxit et sic sacerdos callide victor caldeorum existit et
ydolum canopi velut deus victor omnium colebatur Sic in rei
veritate christus cum omnibus diis pugnam habuit et victor omnium exstitit
Deus enim pater volens omnes deos vincere et superare fecit astu-
te quoddam vas fictile scilicet christum Ita ex limo quod sibi naturam huma-
nam dedit christum vas fictile fecit In isto ergo vase deus pater
aquam multam apposuit quia thezaurum sue sapientie ibi abscondit
iuxta illud apostoli Habemus thezaurum istum in vasis fictilibus 2o ad
cor 4o Illud ergo vas multa foramina habuit quia christus multa vul-
nera recepit et quando ista foramina in eius passione erant ap-
erta continuo exiuit sanguis et aqua Io 19 Et tante virtutis erat
aqua hec quod non solum ignem scilicet deum caldeorum extinxit sed omnes
deos annullauit quod quidem satis patet per beatum augustinum primo
de civitate dei capitulo 2o quod cum gothi romanam hostiliter invaserant

et violent' quelibz truadabant pt̃ 1os q in calicis sacr' ma[teri]a sit
tñ aliq tant insecrãcoe eant q 1os qs infra urbe reperunt ad
loca martirum et basilicas aplorum deduxerunt ne forte ab hiis
q in uoce eant insecrãcoe inuenti fuissent ex 1a loca truadiri
fuissent hec enim eadem hystoria tangitur ex lo x ca lo 2 2 de a te
di Et ho sit de iu co su q pda operari no possunt Et sic patet prim pri
cipale in 1o ca ¶ De 2m principale qd est de fabris pdictis et ma
teriis quibus indigent in suis operacionibus Et primo fiat mencio
de aurifabris qui in suo artificio indigent auro et argento
gemmisque preciosis Nam aurifabri ad ornatum regis eterni et omni
regum huius mundi faciunt vasa et clenodia ex auro et argento
aliisque preciosis rebus // Faciunt n calices et thuribula ad honorem
eterni regis // Coronas autem et vasa preciosa ad decorem regum huius
mundi Et q utrumque verum sit patet per experienciam // De vasis autem
ecclesie patet ergo eterni pz de cose di ~~xxx~~ 1 ca Et calix ubi pa
tet q calices ex auro et argento fieri debeant paupes autem
ex stagno licite possunt Non autem ex ligno fieri debent quia porosum
est nec ex vitro quia fragile est nec de cupro quia leuitus conclusum
ligmen quamvis aliquando ex ligno et vitro sacramenta conficiebantur
ibidem ca Vasa Thuribula autem et alia vasa precepit dominus fieri
ex auro purissimo in veteri testamento Iuxta 1d exo 2x loquens
moysi sub hiis verbis Parabis acetabula ac phialas ~~ut~~ thuri
bula et ciatos in quibus offerenda sunt libamina ex auro
purissimo Quando autem non cum auro et argento deum verum hono
rant sed magis contemptum ei faciunt facientes deos alienos ut
sunt pagani ~~ut~~ et iudei quibus dominus loquens per moysen sic
dicit Non facietis deos argenteos nec deos aureos facie
tis vobis exo 20 Et qa iudei hoc preceptum non tenuerunt sed potius
opus manuum suarum adorauerunt Iacobus Iermias sic alloqtur
dicens Quid ergo silem fecistis deum verum aut quam ymaginem po
netis ei Numquid sculptile conflauit faber aut aurifex auro
figurauit illud et laminis argenteis argentarius le ec et hoc sit
de primo puncto scilicet de aurifabro ¶ De 2m punctum quod est de cal

deariis et cuprifabris qui specialiter propter materiam indiget cupro et aurical
co. Sicut videmus de cupro fiunt caldaria ac vasa pro usu homin
sicut de auricalco fiunt calamia aliaque utensilia pro solempnitate
regum et dominorum. De caldariis sacra scriptura facit mentionem i Reg
2o loquens de filiis heli qui carnes extrahebant de caldariis ol
lis et cacabis cum fuscinulis sive quia vasa a caldariis sunt sicut
De utensilibus autem regum de auricalco factis scribitur 3 Reg 7 quia
omnia vasa que fecit Iram regi Salomoni in domo domini de aurical
co erant. Moraliter autem ad propositum per aurifabrum intelligo
dyabolum per auricalcum ypocritam seu hominem fictum. Certe sicut
aurifaber facit auricalcum fulgere sicut aurum sic dyabolus facit
ypocritam apparere quasi iustum verum neutrum ita existit ut apparet
sed utrumque sophisticum est. Sicut enim ypocrita iustus est nec auricalcum au
rum est et ideo similitudinem habent ad invicem. Hec autem similitudo apparet
in tribus. Primo quod auricalcum est alieni coloris ostensivum habet
enim auri similitudinem et colorem sed non habet eius valorem. Similiter
ypocrita seu homo fictus habet exterius apparentiam sanctitatis non tamen
habet interius existentiam veritatis. Unde dicitur ypocrita ab ypos quod est sub
et crisis quod est aurum quasi aliud habens ab auro id est sub apparentia auri
sic sub apparentia sanctitatis malicia iniquitatis. Unde Matth 23 Vos quidem
a foris apparetis hominibus iusti intus autem pleni estis ypocrisi
et iniquitate. Secundo quod auricalcum est interiorum infectivum. Sicut cibaria vel
vina diu in vasis de auricalco conservata ex eius vicio saporem
et odorem horribilem contrahunt. Sic quidem et desideria illicita et
verba prava et iniqua que diu ypocrite in cordibus absconditum te
nuerunt quando ipsa producere volunt et opere exequi inveniuntur horribi
lia et hoc ex eo quod ypocrisis interiores affectus corrumpit. Unde
Apocalypsis primo scribitur. Pedes eius id est affectus similes auricalco quia sunt
ypocrisi infecti. Tertio quod auricalcum sui vilitatem paulatim detegit.
Sicut vasa ex auricalco facta in sua novitate sunt tam pulchra
et splendida ut videantur esse aurea sed paulatim a fulgore ebe
tantur et sic obscurantur
gine prestantur per tantum odore quam colore cuprum sunt eru
eris et stagni et auripigmenti et quibusdam aliis mediis quibus

in igne commixtus auri accipit splendorem Sic ypocrita cum sit
vere malus quibusdam fictionibus pretendit exterius quandam speciem
sanctitatis ita ut qui incipit de novo conversari cum hominibus videtur
esse sanctissimus sed quia nullum fictum diu est durabile ideo successive ex
operibus suis manifestatur qualis est Et sic de omnibus eius bonum vel
fictum dictum salvatoris sic dicentis Ex fructibus eorum cognoscetis
eos Matthei 7 ¶ Sequitur tertium punctum quod est de ferrariis qui pro materia
indiget ferro et calibe pro instrumentis malleis et incu-
de Huius autem artificii tubalcaym magister erat et fuit mallea-
tor et faber et auctor operis eris et ferri Genesis 4 Super quo verbo
dicit glosa quod tubalcaym secundum Iosephum res bellicas exercuit et
decenter artem ferrariam docuit quedam etiam que ad oculorum concupis-
centiam pertinent invenit Et hoc idem comestor in hystoriis asserit
et affirmat videlicet quod tubalcaym artem ferrariam primus
adinvenit res bellicas decenter exercuit sculpturas operum in metal-
lis in libidinem oculorum fabricavit ¶ Ipsum et ferrum ad mul-
ta valet maxime autem pro armis bellicis sine quibus regnum a rege
defendi non potest Unde propterea philistiim caverant ne facerent
hebrei gladium aut lanceam 1 Reg 13 Et sic preveniebant quod faber
ferrarius non inveniebatur in omni terra israel Et propterea cum venisset dies
prelii non est inventus gladius ensis et lancea in manu totius populi
qui erat cum saul et ionatha excepto saul et ionatha filio eius
Ibidem Descendebat enim unusquisque vomerem suum et ligonem suum et
securim et sarculum et sequitur ibi ¶ Moraliter ad propositum per fa-
bros intelligo ecclesiarum prelatos nacionis et rectores mundum rege-
tes per ferrum autem intelligo iusticiam Unde sicut faber agit me-
diante ferro sic prelatus mediante iusticia Et sic ferrum et iusticia
adinvicem habent similitudinem Et hoc quidem apparet ex duobus ¶ Primo enim
iusticia assimilatur ferro propter duriciam ferrum enim ut dicit ysidorus libro
16 ethimologiarum capitulo 19 dicitur a feriendo quasi sua duricia feriendo
domat omnia genera metallorum sic iusticia igitur domare debet omnia genera
rebellium et superborum Unde in psalmo scribitur Reges eos in virga ferrea

et tamquam vas figuli confringeret eos Vnde et prov. 20 Rex qui se-
det in solio iudicii dissipat omne malum intuitu suo ¶ 2o propter
temperantiam Sicut ferramenta mos est cum oleo temperare ne frigiditate
aque nimium indurentur ut dicit ysidorus libro 19 ethimologiarum capitulo 6 sic propter est
plerumque temperanda est severitas iusticie cum oleo misericordie Vnde samari-
tanus vulneratum infudit oleum et vinum Vinum et mordens significat
severitatem iusticie Sed oleum leniens suavitatem misericordie Et sic est in archa
veteris testamenti que typum gerit regiminis non tantum fuit virga percuciens
sed et manna dulcedinis inducens ut per virgam rigor iusticie per man-
na vero dulcedo misericordie significaretur ¶ 3o propter rubiginem
Rubigo enim ut dicit ysidorus libro 16 capitulo 19 est vicium rodens ferrum
et hoc ei accidit ex sua complexione impuritate seu ex terre contactu et vici-
nitate seu ex sanguine vel cuiuslibet infecti vaporis qualitate Et ad-
dit ysidorus quod a ferro humanus sanguis se ulciscitur quia nullis alterius
nisi sic ferrum rubigine consumitur sicut quando humano sanguine macula-
tur ¶ Dicitur quod mox iusticia presidencium rubigine corrumpitur et
viciatur Sed quando ex malicia vel impuritate regentis severitas datur seu non
ad bonum reipublice sed propter bonum proprium Sed nulla deterior
est seu maior corrupcio iusticie quam si per eos iudices sanguis
innocentis funditur propter quod numeri 35 scribitur Si quis ferro percusserit
et mortuus fuerit qui percussit fuerit reus est homicidii et ipse mo-
rietur ¶ 4to propter utilitatem multiplicem Sicut usus ferri magis est uti-
lis et necessarius quam usus auri licet aurum magis diligitur
nam sine ferro res publica non tuetur regni thesaurus non securatur sua
innocentia ferro defenditur et malorum malicia refrenatur Iam sine
ferro quasi nullum opus mechanicum perficitur nullum edificium con-
struitur agricultura non exercetur vestis non induitur panis non editur
Et breviter quasi nichil sine ferro in rebus humanis ad perfectionem
deducitur Omnia autem hec causa ad literam magis competunt iusticie
quam ferro quia nichil horum est propter perfectam ubi iusticia non servatur
Itaque non reipublice neque cuiusque persone neque bonorum innocentia nec regnum
seu patria potest esse in tutela vel securitas ubi non viget iusticia neque

enim sine iusticia boni possunt extolli et mali puniri. Tercio non arte
mechanica possunt exerceri neque mercimonia per terras deduci. Ex
autem duo frequenter succumbunt. Scilicet malicia iusticie et malicia et
crudelitas deprimitur. Ferrum autem trahitur a magnete. Primum magis
te patet in hoc seculo nequam 2m [illegible] per ysid. li. 16 ethim. ca.
4o ubi de magnete dicit quod sic ferrum ad se trahit adeo quod appre
hendit ut cathenam faciat anulorum. Unde eum vulgus ferrum vivum appellat.
Sicut ex eodem lapide quidam architectus alexandrie templum quoddam sic
concameravit ut in eo simulacrum ferreum in aere pendere videatur.
Ibidem [illegible] ca. 16. Narrat autem magnum mirabile de ferro et magne
te frater in hystoria tartarorum parte prima videlicet quod cum segnis
cum imperator tartarorum venisset prope montes caspios ubi iudei dicun
tur inclusi ab alio magno alexandro. Accidit subito omnia ferramenta sagit
tis de pharetris cultelli et gladii de vaginis strepe de sellis
habene de frenis frenacula de equorum pedibus lorice de corporibus
galee de capitibus versus montes cum impetu et magno strepitu pro
servint. Creduntur autem hii montes esse adamantini. Illi autem pro quodam
ridiculo habent eo quod alexander magnus hos montes consuluerit et tamen
nichil mali legitur sibi contigisse [illegible]. Et hoc de 3o puncto. Decimus
quartus punctus quod erit de fusoribus qui pro [illegible] indigent plumbo stag
no ere aliisque metallis. Horum autem metallorum universalis causa
virtus celi est ad eas producat et in certis locis generatur quia lo
cum [illegible] operatur in metallis ut dicit dominus albertus in mineralibus
li. 3 ca. 2 in principio. Et ibidem aliqua loca ad propositum adducit di
cens. Nos enim vidimus aurum purum generari inter arenas flumi
num diversarum terrarum. In terra enim nostra tam in reno quam in [illegible] vidi
mus. Dilectus et ego in [illegible] vidi lectorem [illegible] quod querebant aurum
cum navigio descendere per aquam in eodem flumine reperitur in quantitate
[illegible] est magna. In montibus autem est in terra nostra circa
nos medium aurum reperitur raro autem. Alia autem metalla diversa secundum
albertum ubi plus inveniuntur in loco theutonie circa friburg quod
locus [illegible]. Sicut in terra quam potest dici artificialis de oppi
do predicto procedere potest homo ad flumen illud scilicet renum in quo aurum
invenitur. Econtrario autem ab oppido invenitur minera ferri et argenti

talibus et plumbum et alia metalla que sunt ad usum hominum quorum aliqua me-
diante igne possunt fundi in fusorio aliqua vero ductibilia sunt ¶ Accomoda-
liter ad propositum secundum ysidorum lib° 17 cap° 4 et m° 16 septem sunt species me-
tallorum que septem virtutibus assimilantur videlicet aurum argentum es
electrum stagnum plumbum et quod domat omnia ferrum ¶ Loco autem
electri ponunt aliqui argentum vivum per quod fides intelligitur quia secundum
philosophum argentum vivum est elementum sive materia omnium metallorum sic
fides secundum apostolum ad hebreos xi est prima i. fundamentum omnium virtutum que
supple fides tue est argentum vivum quia bonorum operum habet con-
tinuum motum Fides enim fides valet si est sua operacione quia fides sine
operibus mortua est Jacobi 2° ¶ Ere spes assimilatur ex racione duriciei sive
soliditatis Est enim es propter suam duriciam maxime durabile Sic spes etiam
firmum facit hominem solidum et in tribulationibus et adversitatibus sicut forte
quod non frangitur in illis Et de quolibet tali potest dici illud Job 37 Tu
forsitan cum deo fabricatus es celos supple per spem tuam firmissi-
ma qui celi solidissimi quasi ex ere fundati sunt ¶ 3° caritas auro
assimilatur quia preeminet ceteris virtutibus sicut aurum ceteris metal-
lis Item inter metalla nichil preciosius auro invenitur Sic et inter virtu-
tes prefertur caritas 1 cor 13 ubi dicit apostolus Nunc autem manent
fides spes et caritas maior autem horum caritas ¶ 4to argento
solido assimilatur iusticia racione claritatis quia argentum album est et
clarum Est enim post aurum omnibus metallis clarius et bene iusticie compe-
tit de qua philosophus 4 ethicorum dicit Est clarissima virtutum et quod lucifer neque
est hesperus est ita clarus Item argentum quamvis est durum est tamen liquabile
et ductibile Et similiter homo iustus quamvis sit rigidus per correpcionem
est tamen flexibilis et ductibilis per compassionem Item sicut dicit beatus
gregorius Vera iusticia compassionem habet falsa vero dedignacionem ¶ 5to stag-
no assimilatur prudencia quia stagnum est inter metalla separatum et distinc-
tum ab auro et enim argento et plumbo dividitur et distinguitur Sic
etiam prudencia habet distinguere et discernere que sunt magis vel minus bona
seu utilia ¶ Item discrecio prudencie omnes virtutes a vitiis dirigit et cus-
todit et sine ea alie sunt in periculo proximo annullantur Sic etiam stag-

m̄ alia metalla ab igne defendit et custodit Stā aūt ūa cuius
et ferri sit durissima tn̄ si absq stagno igne apponat' cremā'
et ānichilant' Si aūt stagnū apponat' maliciam alio' metal-
lorū compescit et in suo robore et vigore facit pmanē Sic
oīa opa n̄ra fiūt grata ₇ utilia si prudēª et in discretione re-
gant' ¶ Sexto ferro assilat' fortitudo Sicut ferrū a feriēdo dicit'
qz sua fortitudīe et duricie feriendo domat metalla alia Sic
vir' fortis suo vigore aggredi' ardua qz sm̄ plīni in ethicis iste
fortis dicit' q̄ in bello uł' alias in piculo sm̄ ~~[illegible]~~ rōez opa'
n̄c recedit ppt' mortē si h° dictat iudiciū rationis Sic quidē et
martires xpi mortem nō fugiendo tyrānos aggrediunt' nec
eis consentiūt in hiis q̄ cōtra rōez ₇ fidē contra deū sūt ¶ Septimo
tēperāª assimilat' plūbo Sicut plūbū sm̄ constantinū ē frigi-
dū et humidū in 2° gradu Venerē n̄ cohibet si plūbi lamina
lumbis apponat' et ideo optime ut dem̄ ē tēperāª ei assi-
mulat' Vnde sicut oīa ista metalla ī igne mollificant' et fū-
dunt' in fusorio Sic et septē virtutes pdc̄e adeo hominibꝫ ī-
funduntur cū p ignē sp̄ūs scī homines transeūt Et hec de 2°
pncipali sufficiat et p q̄ns de toto isto capl'o

Quoniam enim homines
ex natura sint fragi-
les et dispositi ad multiplices infir-
mitates et reges ab hiis non sint exemp-
ti hinc est quod reges et principes indigent
medicis ut eos medicinis et bono re-
gimine preservent ne in infirmitates incidant ¶ Est autem duplex
medicus scilicet medicus anime et medicus corporis Medicus anime
est confessor et capellanus Medicus corporis est cyrurgicus et medicus
verus ¶ Primus considerat inflaciones et vulnera Secundus disgre-
gaciones et apostemata Sub hoc termino eciam comprehendi possunt ra-
sores eciam et balneatores corporum Ambo enim quodammodo medici-
nam ministrant dum superfluitates deponunt seu in medicinas corporum
Homo enim ex duplici constat substancia Ideo duplici indiget medicina
scilicet spirituali et corporali Spiritualis enim medicina habet animam in bo-
nis moribus conformare Corporalis autem habet corpus curare Et utraque
medicina ab ysidoro libro 4° ethimologiarum capitulo ultimo phisica appellatur
sed dicens medicina corporalis 2a phisica dicitur Et racionem assignat
immediate post dicens Cum utraque disciplina totum hominem sibi ven-
dicat scilicet sicut per illam anima ita per hanc corpus curatur hec ysidorus
¶ Unde loquendo de medico anime et medicina eius Dico primo
quod medicus anime est confessor et capellanus regis et de utroque indiget
quantum ad sanitatem anime unus tamen utriusque officium implere potest ¶ Cui
autem imperator vel rex confiteri debeat dominus hostiensis per modum
dubii ponit et declarat in summa que copiosa appellatur de pe-
nitencia et remissione in quo principio libri Cui confitendum sit sed dicens Ex con-
fiteri debet domino pape et non alteri alii quia ei immediate subiacent
et ab eo confirmatur vel approbatur inungitur et coronatur de electione
venerabilem quo primo Alii autem dicunt quod episcopo leodiensi in cuius dyocesi
est aliquis grani ubi coronatur in regem ab archiepiscopo coloniensi et
ibi est caput regni locus enim ille celebris est et ibi consueverunt
consilia celebrari 36 q 2 capitulo di ¶ Tercii dicunt quod potest confiteri
cuicumque voluerit dum est sanus quia legi non subiacet sed ipse est
lex animata 23 q 8 convenienter Et d 9 capitulo primo Et capitulo de legi-

bus Digna vox lyc hostis Et sequitur ibidem In autem dicitur q imp
ator et imperatrix de consuetudine antiquissima cuius memoria non
exstat certos habent confessores et prelatos qui sunt magistri capelle sue
et sub ipsis tenent alios capellanos cotidianos quibus confitentur
et qui habent curam animarum de consuetudine non reprobata per dominum papam
illis quo confitentur ut extra de foro competenti c. In contingit
Et de verborum sig. Super quibusdam q prima papa autem si vellet pos
set talem consuetudinem reprobare et inhibere Et concluditur Tamen
q tutius est q tales pro se et familia sua impetrent licentiam con
fessorem eligendi vel privilegio sint premuniti ¶ Vtrum idem sentiendum
est de regibus q secundum aliquos domino pape debeant confiteri si qui non re
cognoscunt superiorem vel cum Alioquin metropolitano 24 q. Dato
ta ¶ Alii autem dicunt q si sanus est cuicumque vult potest confiteri sicut
dictum est de imperatore Et sequitur ibidem In autem dic q si habet do
miculum proprium et parrochiale in aliqua civitate illi episcopo sub est de iure con fi
de consuetudine aut sit cuius non exstat memoria vel privilegio aliquo
speciali sit exemptus Si autem in diversis diocesibus commoratur cuili
bet eorum confiteri debet in cuius diocesi pro tempore est ¶ Talis autem confessio non
fuit necessaria in lege quia sufficit deo confiteri mente Nondum
enim deus assumpsit naturam humanam Postquam autem humanatus est
confessionem instituit tacite quam apostoli promulgaverunt expresse Iac. vl. id est
Confitemini alterutrum peccata vestra Ja. vltio Ita non potest homo a peccato
sanari sine sacramentorum susceptione Et confessio est sacramentum institu
tum contra morbum peccati mortalis Vnde tenentur confiteri omnes qui ad an
nos discretionis pervenerunt Nullus enim a confessione excipitur nec
papa sacramentorum necessitatem potest tollere nec nova sacramenta instituere
cum sint ex institutione divina ut dicit sanctus thomas 4o sentend'
in Bene autem papa potest de tempore dispensare ut scilicet confessio ulte
rius differatur Bonum autem est ut homo sepius confiteatur cum sit op
tima medicina anime et a summo medico ministranda et virtutem habe
at a passione eius Ita a morte liberat eterna et ab infirmitate
temporali ¶ Legitur enim de quodam rege grecie qui pulchram dominam
sibi desponsaverat cui anulum dederat preciosum medicinale
pro diversis morbis quem cuidam militi dederat qui cum ea stuprum com

miseat p(ri)us In cui(us) digito rex anulu(m) du(m) in quoda(m) prato dor-
miret que(m) leui(ter) a digito militis abstulit et in flu(m)i(n)e p(ro)iecit do-
mu(m) q(ue) rediens anulu(m) a regina petiit q(ue) inducias triu(m) dier(um) ob-
tinuit et int(er)i(m) cuida(m) he(re)mite co(n)fitet(ur) et ip(s)o orante p(ro) ea 3° die
cu(m) puer mi(ni)str p(ro) aq(ua) deferenda emitte(re)t puer i(n) vase cu(m) aq(ua) piscic(u)-
lu(m) portans q(ui) de ore suo anulu(m) evomuit et regine tradidit et i(ll)a
sec(re)t(e) ei(us) regi obtulit Deu(m) q(ue) laudans et b(e)n(e) t(er)minans dies suos
Hu(n)c habz anulu(m) q(ui)libz ep(iscop)us glassensis in p(er)petua(m) rei memoria(m)
et miraculi evidencia(m) Et in civitate illi(us) anuli nu(n)c tales visus (con)-
sculptus Rex fugit illa plorat redit aur(um) du(m) sacer orat Item
ad ide(m) recitat cesarius di(stinctione) 3ª de (con)fessio(n)e ca(pitul)o 1° de quoda(m) cleri-
co q(ui) cu(m) uxore cuiusda(m) militis carnalit(er) peccaverat Qu(e)m miles
de h(oc) suspectu(m) habuit mittens p(ro) eo ut in quoda(m) f(ac)to iret p(er)-
cu(m) eo Erat e(ni)m i(n) villa modicu(m) distans a loco militis i(n) q(ua) erat
quida(m) demoniac(us) q(ui) o(mn)ia p(e)cc(at)a p(ro)dit Et cu(m) ad villa(m) venissent
timuit clericus prodi a demoniaco ad stabulu(m) cucurrit simu-
lans se secreta n(atur)e p(er)fic(er)e in quo servu(m) militis i(n)veniens p(ro)cidit
ad pedes eius ut ei(us) co(n)fessione(m) p(ro)pt(er) deu(m) audiret Et f(ac)ta confessio-
ne dixit ei quale(m) penitencia(m) alter sac(er)doti p(ro) tali p(e)cc(at)o i(n)iungeret et
vos p(ro) p(e)cc(at)is v(est)ris faciatis Et cu(m) ad demoniacu(m) venissent dixit
miles Scis tu aliq(ui)d mali de me Et i(lle) ridens non Et quid
male scis tu de illo sacerdote Respondit nichil mali Et in latino
subiunxit quod milites n(on) i(n)telligebat In stabulo iustificatus est
¶ Ad idem recitat q(ue)da(m) matrona devota q(ue) habuit filiu(m) p(ar)u(u)-
lu(m) viro suo mortuo que(m) nimis intense dilex(it) q(ui) cu(m) m(at)re dormi(r)e se-
p(er) co(n)sueverat ea(m) at(tamen) ad iuvenile(m) p(er)venisse etate(m) libidinosa co(n)cu-
piscencia i(n)valescente iuvenis iste cu(m) m(at)re peccavit ea(m) i(m)p(re)gnando
ipa t(ame)n semp(er) stante i(n) op(er)ib(us) sicut p(ri)us s(ed) iuvenis p(ost) co(n)fessione(m)
recessit ad alias p(ar)tes s(ed) mat(er) s(c)elu(s) celavit sola pep(er)it et puer(um)
iugulavit et in manibus eius q(ue)dam massa remansit qua(m) la-
vando nu(m)q(uam) depone(re) potuit n(e)c h(oc) p(e)cc(atu)m p(ro)pt(er) v(er)ecundia(m) (con)fessa fuit
Tu(n)c beata maria eius confessori apparens totu(m) f(a)c(tu)m mulie-
ris ei manifestans et cyrothecam de manib(us) eius ea(m) violent(er)

insistit deponi quod et fecit et tunc cum magna contricione et u
lulatu peccatum confitebatur et absoluebatur statim macula ultra non com
paruit De quo sic habentur versus Casu cecidisti mane carne cre
cata demon dedisti dona donata confiteatur mater mang
maculata recedit rubigo gracia rogata Et quod confessio me
dicina optima est si eam comitatur contricio vera Et hec de primo principali
¶ Sequitur 2m principale videlicet quod reges medicis indigent ut
si infirmi sint ipsos sanent Si autem sani sint ab infirmitate
preseruent ipse primum merito reges medicos secum habeant
Sta sola preciosa medicina valet ad salutem Unde non eget qui sani
sunt medico sed qui male habent luce 4 Unde honorandus est medi
cus propter sanitatem ut ecclesiastici 38 honora medicum propter ne
cessitatem maxime autem supernum qui curare potest quia statim ut lepro
sum tetigit confestim mundatus et lepra eius mathei 8 Ideo cuilibet
infirmanti ut de salute confidat dicitur ecclesiastici 38 Fili in tua infir
mitate non despicias teipsum sed ora dominum et ipse curabit te Et
is Jheremias confidens dixit Sana me domine et sanabor sal
uum me fac et saluus ero quoniam laus mea tu es Je 17 Non
quilibet medicus a qualibet morbo potest curare sed tantum ille qui solo
verbo restaurat vniuersa Sicut mulier que sanguinis fluxum paciebatur
12 annis in medicos erogauerat omnem substanciam suam nec ab uno po
tuit curari postquam autem ad xpm uenit et tetigit fimbriam vesti
menti eius confestim sanata est luce 8 ¶ Sed Asa egrotauit an
no 39 regni sui dolore pedum vehementissime nec in infir
mitate sua quesiuit dominum sed magis in medicorum arte confisus
est ideo moriebatur 2 paral 16 Ezechias autem in sua infirmi
tate se conuertens ad dominum sanauit eum 4 reg 20 Ideo propter primum
ciam reges secum debent medicos habere sed ut si sani sint ab infirmi
tate eos preseruent per medicinam que eis ministranda videatur
erit ut ecclesiastici 18 Ante languorem adhibe medicinam ecclesiastici 18 ¶ Sic
legitur in quibusdam hystoriis antiquis et recitatur per aristotilem in
secreto secretorum Ecce quidam rex potens congregauit medicos
meliores indorum medorum et grecorum et iniunxit eisdem ut quilibet

eorum studet facere talem medicinam quod si utatur homo proficiat et
alius non indigeat ‖ Dane grecus dixit quod sumere quolibet mane
bis de aqua calida pleno ore ita sanum reddebat hominem quod non in-
digebat alia medicina ‖ Mesue dixit quod ieiuno stomacho mel-
ius prodest sumere de granis nuli Ego non dico dixit ar les qui
quod non inveniet ponderositatem in ventre si non timeat et qui quolibet
mane 2 dragmas racemi passi bone dulcedinis sumat non
timeat sibi de infirmitatibus cuius virtute memoria emendatur intel-
lectus illuminatur et qui tempore bone complexionis sue utitur talibus semper
erit et non timeat febres Et qui comedit nuces cum ficubus et
paucis foliis rute ei eadem die non nocebit venenum Et sic ex
dictis patet quod medici dulcissime decipiunt et contrarias ministrant
medicinas Et hoc quidem contingit vel ex ignorantia sciencie vel in experien-
cia artis quorum utrumque a via virtutis facit deviare secundum primum primi pro-
logi libri c m x quod medicus omnes artes liberales tenetur scire quas
si nesciat perfectus medicus esse non potest Et hoc quidem per omnes artes li-
berales deducit ibidem Et ideo paucitales medici inveniuntur vel-
ut autem ydiote et inexperti sunt plures qui nunquam libros legerunt de me-
dicina se intromittunt et frequenter lucrum proferunt ‖ Narratur enim de
quodam qui omnibus infirmis unam ministrabat medicinam Impo-
cionabat enim omnes Unde quidam homo simplex veniens ad eum con-
querebatur sibi quod asinum suum perdiderat petens consilium ab eo quo-
modo sciretque quod asinum suum inveniret Respondet iste debes impocio-
nari quod et factum est Cum autem secreta nature peteret et locum
quereret solitarium invenit ibidem asinum suum qui invento medicum
in ipso magnificans dicens eum esse magistrum expertissimum qui sciret
dare talem medicinam quod res perdita inveniretur Ecce quomodo mirabiliter
quidam extolluntur et qui minus extolli meruerunt ‖ Patet eciam
secundum quod in experiencia medicorum facit eos deviare et discorda-
re in iudiciis et hoc per tanto quod secundum philosophum primo methaphisice Experi-
encia facit artem Dissensu autem contrario in experiencia facit de-
viare ab arte ‖ Tercio reges et principes sciant debent habere
rasores seu tonsores crinium seu balneatores corporum

Primo enim est necessarium et debent esse fideles et pro qui vita
regum et principum est in manibus eorum Racio de facili reges possunt
periclitari si rasores eorum male agere vellent Nam tonsor
herodis absolonitis confessus fuit quod alii filius herodis ei
munera promiserat ut cum herodi barbam tonderet ipsum iugularet
propter quod a patre interfectus est ut comestor recitat in hystoriis
Item per flebothomiam extrahunt de venis sanguinem corruptum propter
hominis sanitatem et ne detrimentum ei contingat Sed medicum accidit
quod qui curare intendit errat periculosius venas totaliter perforando
vel extrahendo sanguinem nimium quemadmodum seneca nimio
sanguine exhausto mortuus fuit Et sic patet de regibus et prin
cipes fideles debent habere tonsores ne ab ipsis interficiantur
Item 1o reges et principes debent habere balneatores propter inmundi
ciam corporum de qua inmundicia ipsos habent purgare Racio propter sudo
res et superfluos humores homo frequenter fedatur quod abho
minabilis est in hominibus maxime in regibus et principibus propter quod
pharizei xm increpantes dixerunt ei Quare discipuli tui trans
grediuntur tradicionem seniorum non enim lavant manus suas cum pa
nem manducant mt 15 Racio locio que per aquam fit interdum a mag
nis infirmitatibus liberat ut patet in naaman principe assi
riorum qui ad preceptum helizei septies in iordane se lavans a le
pra mundatus est 4 reg 5 Et hec de isto capitulo

3ª p°

Sicut enim sanctus regum requirit quod in bonis moribus pre aliis refulgeant sic decens est quod in preciosis edificiis pre ceteris habundent. Hinc est quod reges et principes operarios habere debent qui eis palacia faciant seu alia edificia secundum eorum excellenciam et status dignitatem. Quapropter in edificiis faciendis indigent carpentariis lapicidis cementariis et pictoribus. Carpentarii enim habent ligna disponere et ad opus applicare. Lapicide et cementarii habent muros facere et materias pro edificio preparare. Pictores habent colores componere et parietes picturis adornare. Primo dico quod carpentarii habent ligna disponere et ad opus applicare et hoc quidem per debita instrumenta et ydonea. Non enim potest carpentarius nec securis lignea secare nec nauta cum navi lapidea navigare ut dicit philosophus. Ideo licet formam instrumentorum debitam habeant non tamen actum habent operis excedendi. In tercio libro regum. Unde rex Salomon misit ad Iram regem Tyri pro diversis generibus lignorum templi et domus saltus et domus regine que filia fuit domini saltus et ipse dabat expensas. Et servi Ire regis Tyri cedebant ligna et deferebant ea per mare in ratibus suis ad locum ad Salomonem signatum et tunc servi Salomonis tollebant et deferebant ad debitum locum. Ligna autem extra urbem dolabantur et sculpebantur sic quod malleus et securis et omne ferramentum non fuit auditum in domo domini. Unde superior pars domus saltus lignea erat de lignis libani sicut ut habetur ex libris regum et hystoriis scolasticis. In sensu autem mistico et spirituali palacia celestia edificantur elemosinis et operibus fidei. Et tale palacium edificavit sanctus Thomas regi Indie quod hoc suo tempore videre noluit sed dixit ei ut sic apostolus aliud fabricaret ubi ipse in celo haberet. Et vidit apostolus inmumerabilia palacia sua in celo ab inicio seculi preparata que fidei precio et elemosinis comparantur.

De quibus palaciis loquitur x^o sub titulo mansionis sic dicens In domo patris mei mansiones multe sunt Io 14 Et hoc sit de primo puncto ¶ Sequitur 2^m videlicet quod reges et principes habere debent lapicidas et cementarios ut eis palacia castra edificent preciosa necnon et civitates solepnes Nam cementarii cum sabulo et calce adiuncta faciunt commixtionem et cum instrumentis ydoneis ponunt cementum et lapides in certa porcione ad faciendum muros pro palaciis regum et principum Et palacia talia ut communiter fiunt de lapidibus quadratis quorum alii sunt duri et violenter pro edificio formantur alii sunt molles et de facili quadrantur secundum ysidorum li 16 ca^o 10 primo cum serra secari possunt et ita tractabiles in opere sunt ut in lapidibus illis quasi in ligno littere sculpantur Ibidem Ego etiam met vidi tales lapides sic molles in partibus inferioribus prope aquisgrani ita quod cum cultello litteras inscripsi ipsis lapidibus et converti traiectensi Ubi ambitus et magna pars conventus ex talibus lapidibus est edificatus Unde forte ex talibus lapidibus templum salomonis fuit edificatum In quo templo tempore edificacionis malleus non est auditus nec quodcumque aliquod ferramentum 3 regum 6 Iudei autem aliam causam fabulantur dicentes salomonem habuisse sanguinem vermiculi qui chamir dicitur quo aspersa marmora facile secabantur Quem sanguinem invenit per hunc modum habebat enim struccionem cuius pullum includens sub vase vitreo quem cum videret struccio et ad ipsum accedere non posset tulit de deserto vermiculum cuius sanguine liniuit vitrum et confractum fuit Sic quod et salomon fieri ordinavit quod marmora et alii lapides sanguine istius vermiculi aspergebantur et ad nutum secabantur postea Ex textu autem habetur quod cementarii salomonis et hyram regis lapides et ligna preparaverunt ad edificanda domum 3 regum 5 Et sic malleus nec aliquod ferramentum audiebatur in templo Isti enim lapides pro edificio magno formari non possunt nisi mediante aliqua regula ipsum lapicidam dirigente ¶ Unde

p hanc regulā in sensu mistico et morali intelligo regulā bene viuēdi religiosorū que abscīdit quod nociuū ē et stare pmittit qd p structura celestis edificii valz Et q a hanc regulā seruiti fuerūt pax et mia sup eos ad gal' 6
Siam religiosi ad regulā qdrant' qtuor virtutibus cardinalibus ad regulā triangulā' tribus theologicis virtutibus Et si qd gibbosū ē ex supbia p regulā deprim' et humiliatur Si qd vacuū ē ex culpa p grām repletur Et sic dcm ewangelii verificat' videlicet qz oīs vallis implebi' et omīs mons et collis humiliabit' et erūt praua in directa et aspera in vias planas luc' 3 Et q sic pm regulā sce et honeste conuersacionis dispositus fuerit ptinebit ad edificiū celestis ihrlm q edificatur ut ciuitas ps 121 ¶ Sunt aut due ciuitates q ihrlm appellate sūt Et x pa i cel' ē et viuis ex lapidibus edificata ē 2a in terris ē et ex magnis laboribus comparatā Pma enī ihrlm q sursū ē ad gal' 4 vide' Jo aplis in extasi positus de eius pulchritudine et paciositate inna affirmat et attestat' apoc' 21o De q etiā loquēs psalmista sic inquit Gloiosa dcā sūt de te ciuitas dei ps 86 Ibi nā oīa ordinata sūt nichil qz ab horribile Est n ibi vna lex caritas vnus rex veritas nec aliqd ibi defic' qd sit desiderabile Est et fortissima nec ab aliquo expugnari pt Hz turres altissimas portas firmissimas Et hz muros inestimabiles latitudinis et longitudinis Et hoc edificiū oīa viuis ex lapidibus fuit s ex oībus electis a p'o iusto usqz ad ultimū pdestinatū ¶ Vn ad ppositū adducendo narra' de qdā comite hollandie ad quē veniens comes flandrie conferentes de dno vtriusqz Int' a'a dixit ei comes fladrie Tu qdē trā habes inexpugnabilē pplm qz copiosū valde sz in hoc tuū dominiū deficit qz nō habes ciuitates tam magnas ut ego et alii dm Et videns ille dixit ei Tu fallers

qa habeo ciuitatē magis populosam et firmā q̄ habeat
q̄cumq3 alius dn̄s tocius allemanie et si desideras eā vi
dē ostendā tibi eā Et annuit ille Comes aūt hollandie co
gregauit totū populū suū p armis valentē et duxit
eū in mediū illius exercitus dicens ei Ecce videas ciuitatē
populosā murū viuū siue et ferreū nō ex lapidibus sed
ex hominibus et ferro firmū quā ciuitatē nulla dn̄s teutho
nie expugnare poterit quā ciuitatē collocare potero vbicumque
mihi placet ī meo dominio Et placuit dn̄o flandrie q̄d
fecerat dn̄s hollandie Vn̄ hanc ciuitatē nō edificauerat
ide dn̄s sed ipse dn̄s creator oīm q̄ ciuitā viuis ex lapidibus
celestē ihrlm edificat in celis ¶ Vn̄ et 2a ciuitas que
ihrlm appellatur q̄ in terris ē et frequenter destructa ē et to
tiens reparata Vn̄ salomō q̄ rex erat in ihrlm ipsam primi
tus construxit et iebusei ipsam inhabitauerunt Et ideo ab v
trisque noīata ē ihrlm Et hoc ē q̄ Iudicum xix scribitur q̄ sic Je
bus ē ihrlm noīabatur Postea tpe zedechie regis iuda na
buzardan princeps regis babilonie destruxit templū dn̄i
domū regis et murū ihrlm p circuitū 4 Re ultimo Et
iterū reedificabatur ciuitas p neemiā tpe artaxersis re
gis babilonie Ita neemias instabat opi cū seruis suis
ut sepius aut raro vtebatur sed sub necessitate et
consummatū ē opus p annos duos et menses 4or licet in
multa angustia et pluribus impedimentis Timentes ciuitatis na
ciones ī manu forti inuadebant eos Neemias vo mediā
partē pplī armatā statuit extra ciuitatē ut sustineret impetus
aggredienciū Alii aut edificabant murū ponentes vna
manu lapidē et altera tenebant gladiū ut dicit comestor in
hystoriis et hētur ca neemie 4 Iterū tpe tyti et vespa
siani p9 passionē xpi ad 40 annos destructa fuit et quo
tēpa pe habuit sup in mo de regi ¶ Tercio 3m principale vide
licet q̄ reges et principes debent habere palacia ut eis palacia

depingat nec nō et aa q̄ ea dent ad ~~sanctitatem~~ decēciā et ho
nestatē regū et pncipū Vn̄ regs et pncipes ī palacio
eorum hystorias pdecessor suor dent hr̄e depictas ut si q̄
bene actū et ipos imitent̄ Si aūt male q̄d fcm̄ ē ipsos
ymitari vercudent Et sic picture sūt scripture seu libri secularium
Nam ad līam olim phi et poete p picturas ymaginū vete
virtutes et vicia descripserant dantes regulā et normā vi
uedi secularibus p ea q̄ fcā sūt p illos q̄ ante fuerūt et
bene vel male se habuerūt Vn̄ sm ysid li 19 ethimolo
ca 16 Pictura expmit spēm rei alicuius que dū visa fu
erit ad recordacionē mentē ducit Nā mlta a memo
ria laberent si scripture et picture nō eēnt Vn̄ egipcii p
mitus picturā excogitauerūt Ipi et sm ysid vbi pmus p
mo vmbrā hoīs lineis circūducentes 2o singul' coloribus
postea diuīs depīgētes Sic q̄ paulatī sese ars ipa dis
tinxit 2 īuenit lumē atq̄ vmbras differencias q̄ colorū
Vn̄ et nūc pictores pa vmbras q̄sdā et lineas future y
maginis ducūt Deīn coloribꝰ cōplent tenētes ordinē
īuente artis hec ysid ¶ Moralit' ad ppositū q̄ fidelis in
palacio sui cordis facta xp̄i regs depingat et ī me
ria semp habeat laudē et īferendo de hiis q̄ h' gesse
sit ī terris Vn̄ btūs bernardꝰ ad fres de mōte ad ppo
sitū sic inqt Dat q̄cūq̄ habz sensū di qm̄ xp̄ianꝰ pie
tati expedit qm̄ sint redēpcionis xp̄i decerat et vtile sit
ei vna saltem hora passionis ipiꝰ ac redēpcionis attēnaq̄
colligēe bnficia ad fruendū suauit' ī cōscīa et recolendū
fideliē in memoria Et hec sit de tcio pncipali Et p sūo
de illo caplō sufficiat

Ex variis eciam causis emergentibus oportet regem frequenter mutare locum. Primo quidem ut inimicis resistant ipsos viriliter aggrediendo. Secundo ut amicis assistant eis in necessitate subveniendo. Et tertio ut subditos dirigant iudicia placita tenendo. Cum autem ex predictis causis reges contingat mutare locum non modico fiunt dextrarii cum comitatu decenti curribus et in equis non pedibus. Tertia secundum bonum angelum in regula ubi munimentum servatur humilimo regendi frangitur auctoritas. Ergo reges et principes ut decernitur indigent pro talibus indigent famulis qui de equis debitam diligentiam habeant pastoribus qui a iumentis ipsos equos nutriunt. Et sellatoribus qui pro equis necessaria faciant. Similiter et nautis qui per mare navigio eos producant. ¶ Dixi primo quod reges et principes indigent famulis qui de equis debitam diligentiam habeant. Nam equi sine cibo et potu vivere non possunt sicut nec alia animalia. Reges autem et principes immediate ipsos nutrire non decet. Ideo indigent famulis qui debitam diligentiam circa eos habeant et nutriant sollicite ne defectum paciantur in necessariis. Insuper et large loquendo de ipsis sentiendum est quod moralem disciplinam sunt capaces magis tamen quam alia animalia ut dicit dominus Albertus 21 de animalibus capitulo 2. Addiscunt enim per consuetudinem ambulare leniter incedere genua flectere vel totaliter super terram se submittere cum eorum rector et instructor dat eis signum voce vel nutu. Unde secundum Philosophum 12 ethicorum capitulo primo. Alia sunt genera duo de cognoscunt ut nullum sunt dominum super dorsum recipiunt. Et tale equum Alexander magnus habuit ut dicit Solinus de mirabilibus mundi qui nullum armatum nisi Alexandrum nullum inermem nisi nutritorem super se ascendere permisit. Unde in effectis vel monentibus dominis nulla lacrimas

Fidentes Volu enim equum xpt^e hominem lacrimarum et doloris affectum sentire ut dicat ysid ubi prius Unde in centauris equorum et hominum natura permixta est Ibidem Adhuc autem loquendo de eis quidam sunt pigri et tales calcaribus pungantur quidam precipites et tales frenis coerceantur ¶ Moraliter ad propositum per equum intelligo corpus humanum per assessorem racionem seu intellectum Et quia quedam corpora nimis prona sunt ad lasciviam seu freno abstinencie coerceantur Quedam nimis tepida que calcaribus penitencie pungantur Et sicut modus ad deum dirigitur sic ad ipsum appropinquare facit si ut decet est per actus abstinencie et penitencie De primis loquitur ps dicens In chamo et freno maxillas eorum qui non approximant ad te ps^o 31 De 2^is patet per illud metri vulgi Si piger est equus punge calcaribus eum Item sepe docetur quod cum equus vel iumentum pungitur ad viam redit vel recedit velocius sic et homo si dei sentit punctiones per penitenciam ad viam paradisi redeat vel incedat celerius per actum calcaris Item secundum bernardum bernardum In via dei non progredi est regredi ¶ Thomas autem anglicus in libro pronosticorum hanc materiam aliter moralisat Item per equum seu iumentum ut dicit intelligitur liberum arbitrium per sessorem autem gratia seu donum dei Unde sicut sessor ducat iumentum quo voluit et sine sessore vadit ad interitum sic gratia dei regit liberum arbitrium et sine ea moritur homo Unde equi magne utilitatis sunt si bene reguntur Item homines per equos porcione a periculis liberat exultant in campis odorantur bellum excitantur sono tube ad prelium et voce accensi ad cursum provocantur dolent cum victi fuerint exultant cum vicerint Quidam eciam hostes in bello senciunt adeo et adversarios morsu petant Ut dicit ysid ubi prius ¶ Unde hymni cuiusdam causa fuit quod darius filius ytaspis factus est rex persarum Item ut recitat comestor et habetur in hystoriis scolasticis Ex cum septem regnum in sexu viri in regno persarum defecisset convenerunt septem sapientes qui et idem regnum regerent Et cum inter se tractarent quis eorum duceret filiam regis et pro eo regnaret complacuit eis ut illi vaticinio unus ex eis eligeretur quod

dilicido super equos soli in atrio palacii aut foris ab templi veniret
ut cuius equus prior hynnitum daret solum oraculum deorum rex constitu
eretur. Erat autem unus eorum darius filius ystaspis qui secrecius lo
quebatur cum custode equorum suorum mandavit ei ut in loco ad quem
crastino convenire debebat equo suo de nocte supponeret equam
Quo facto cum in crastino septem sapientes ad eundem locum devenis
sent statim ad eque memoriam equus darii hynnitum dedit et
sine ceteris in regem sublimatus est Moraliter ad propositum per
equum istum intelligo virtutem sensitivam per sessorem seu darium intel
ligo virtutem intellectivam Unde et si virtus sensitiva que per equum in
telligitur hynnitum dederit debite subiectionis et obediencie vir
tus intellectiva dignitatem in regie potestatis sibi acquirat Ita et in quo
dam lapide ligna caldayca inveniebatur in septem qui rex et intel
lectus erant fratres et quilibet alter altero indigeret nec unus suo suf
ficeret ad regendum ut tractat aristoteles in secretis secretorum et
super 3 tractatum in capitulo de rege Ex quibus dictis patet quod tam ea tam cor
poreales quam spirituales sint utiles non immerito a regibus et
principibus mundi sive famuli quod curam eorum habent habeant et di
ligenciam solertem ne deficiant in necessariis et frustrentur
in hiis in quibus indigent de eis Et hoc de primo puncto sufficiat
¶ Sequitur secundum punctum videlicet quod circa pullos equorum mundi sive fa
muli quam maxime circa eos diligenciam habeant Et tum ad debi
tam etatem pervenerint utiles possint esse In quibusdam autem parti
bus Ungarie pulli equorum libere permittuntur in campis nocte
die que et absque custodia quousque ad debitam etatem pervenerint
et tunc capiuntur et domantur cum difficultate Unde fortiores
sunt quam sunt equi alii qui cum debita cura nutriuntur ¶ Moraliter ad pro
positum per 1os pullos equorum qui in certo tempore ad debitam staturam
crescunt intelligo homines qui sunt in statu incipiencium proficiencium et
perfectorum Ita primo pulli equorum sunt debiles et solo lacte nutriuntur
postea crescunt et ad pascua ducuntur non tamen opus perfectum adiscunt
ii completis annis multis Sic quidem et novelli in fide seu in gratia novi

tate sic

sunt sicut modo geniti infantes i^a petri 2° lacte simplicis doctrine
coleti et talibus loquebatur aplus i^a cor 3° dicens tanquam paruulis
in xpo lac uobis potum dedi non escam quod de incipientibus intelligitur
De statu autem proficiencium loquitur idem aplus ad phil p^o sic
dicens hoc oro ut caritas vestra magis ac magis habundet i. crescat
in sciencia et in omni sensu ut sciatis in quibus deum et proximum diligere
debeatis De perfectis loquitur aplus ad hebreos v dicens Et perfectorum
est sensu et ope et solidus cibus i. perfecta et solida doc
trina De qua doctrina loquitur i cor 12 dicens Sapienciam loquimur inter
perfectos s. inter eos qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad
discretionem boni et mali ad hebr. vbi prius Dum si tu uel aliquis
alter condiciones horum statuum s. incipiencium proficiencium et per
fectorum scire volueris interroga iumenta s. boves et
equos et docebunt te Job 12 Ista in iuuentute et dum lacte pas
cuntur locum tenent incipiencium Dum autem notabiliter crescunt tenent
condiciones proficiencium Dum autem ad debitam etatem peruenerint
statum significant perfectorum Perfecti autem tunc iudicantur homines qui
in curriculo spiritualis operacionis faciliter trahunt et de una virtute
ad aliam transeunt tanquam equi qui velociter currunt quos in actibus
meritoriis etiam proficientes attingere non possunt Quemadmodum in
hystoriis tartarorum de quibusdam hominibus legitur qui vnipedes vo
cantur quia tamen vnum pedem et manum unam habent quibus nocere non
poterant propter velocitatem cursus et fortitudinem sagittarum Ita
vnus tenet arcum alius sagittam emittit forcius omni gente ve
locitate autem excedere dicuntur non solum homines aliarum terrarum verum
etiam cuncta quadrupedia super terram ipsi n. serpentes mirabili modo
euoluunt Et hoc quidem de 2° puncto sufficiat De quo 3^m puncto
videlicet quod a regibus et principibus huius seculi artifices ut sel
latores qui pro cautura equorum faciant necessaria et que sunt ad
ornatum equorum faciant necessaria et que sunt ad ornatum equorum
Ita n. equi sunt sellis et frenis ornati quod non multum valet
in necessario huius medius indiget per equos reges et principes
et ampliorum preciorum dentur et quam aliorum hominum magis n. dignitas

et honor esset hominis si quis iussu regis sella vel freno eius vte-
tur || Unde assuerus rex volens mardocheum extollere et pre
ceteris honorare aman summum in atrio domus regie interrogauit di-
cens eum ei quod diceret quid debet fieri viro quem rex honorare de-
sideraret cogitans aman in corde suo et estimans quod nullum alium
rex nisi se vellet honorare respondit homo quem rex honorare
cupit debet indui vestibus regiis et poni super equum qui de sel-
la regis est et clamari debet per plateas ciuitatis quod est sicut et
hester 6 Ecce quomodo sella equi ad dignitatem regis pertinet Ideo
preciosa esse debet et ornata multis modis ut regia decus dig-
nitatis Et hoc de 3o membro principali sufficiat || Quarto reges
et principes indigent de nautis qui per mare aliosque fluuios
nauigio eos perducant Unde autem multa sint pericula in mari et
in fluminibus ideo in merito nauta debent habere experienciam simul et
diligenciam circa regimen nauigii quia si vnum eorum defecerit tota
nauis in periculo erit Unde secundum ysidorum libro 19 ethimologiarum capitulo primo Pa-
linurus quidam prohibetur dicta eo quod nauium rector erat idest primus sa-
piens strenuum qui continere et gubernare nouit apte mariti-
ma pericula et casus Unde habemus merito in hoc pro aliis se com-
mendandi qui primum nauem fabricauerunt pelagi quia in terra peri-
tos primum mare vsibus humanis fecerunt ysidorus vbi supra || Unde
in sensu mistico et morali in verbo explicatur nauis seu nauigium su-
Nauis ecclesie Nauem penitencie Et nauis fidelis anime || De
prima naui loquitur beatus gregorius inquiens Ecce nauicula pe-
tri pro diuersis tribulacionibus fluctuari sed nequaquam periclitari seu sub-
mergi quod de naui ecclesie intelligitur Ista hec nauis postquam
incepit ecclesia semper fuit integra quo ad aliquas personas que in mari
huius seculi comprehendebat || De 2a naui dicunt doctores spe-
cialiter beatus ~~gregorius~~ leo quod penitencia 2a est tabula post nau-
fragium nam sicut naue fracta qui adheret alicui tabule e-
uadit periculum sic qui per peccatum submergitur si tabule penitencie
adheserit ad portum perueniet felicitatis eterne || De 3a naui habetur

Luc. 9 i cap. ? adversitas sub hiis verbis Credo enim nesciat quam prosper
fuit quod beatus apostolus predicaturus ad ytaliam veniebat et tamen veni-
ens naufragium pertulit sed tamen navis cordis in mariis fluctibus
integra stetit Hec enim navis est anima cuiuslibet fidelis Unde et ta-
les naves in fine mundi sibi timebunt si hic per peccatum fracte
fuerint Unde Ezechiel 26 Stupebunt naves in die pavo-
ris i. in die iudicii Constans non quod non loquitur de ecclesia que non ob-
stupescat nec de navi materiali quia timore non sentit nec de na-
vi penitencie quia penitentes in die iudicii magis habent gaudere quam
timere eo quod periculum evaserunt post naufragium Unde de primo tripli-
ci navigio indigemus per nunc in isto mundo si mare huius secu-
li transire volumus et pertingere ad celestem Ierusalem Quam nobis
deus concedat Notandum quod fracta fuit duarum primarum parcium permans-
ivit // Prima fecit navem synagoge que submersa fuit quia iudei
corporeo sensui nimis adheserunt // Et 3° fecit navem ecclesie
que integra permansit et plures per eam mare transierunt Tamen modo
fluctibus tribulacionum heu agitatur nimis quia domini cardinales
et alii romanam ecclesiam regentes qui ad caput ecclesie sunt discor-
des Et una pars unum alia pars alium sibi in caput ecclesie prefixe-
runt in magnum scandalum et detrimentum tocius ecclesie Nos
igitur christicole in mari huius seculi sic fluctuantes ignoramus
quid agere et cui obedire debeamus Restat solum ut ad deum
patrem dirigamus ut nobis concedat spiritum sanctum mittat per
unitatem et pacem universalis ecclesie Et talis modus in omni tribu-
lacione nobis prescribitur 2° Par. 20 ubi sic habetur Cum ig-
noremus quid agere debeamus hoc solum habemus residui
ut oculos nostros dirigamus ad te domine Insuper et maris
stellam scilicet virginem beatam attendamus ut ad celestem pa-
triam scilicet Ierusalem supernam per mare huius seculi nos dirigat
per ... quod perducat salutis eterne De hac maris stella
loquitur beatus Bernardus super missus est omelia prima vel 2^a in
fine sic dicens Ne avertas oculos a fulgore huius

sydeis si non vis obrui procellis Si insurgant venti temptacionum si
incurras scopulos tribulacionum respice stellam voca mariam Si ira-
cundia iactaris superbie undis si ambicionis si detractionis si e-
mulacionis respice stellam voca mariam Si iracundia aut auari-
cia aut carnis illecebra nauiculam mentis concusserit respice ad
mariam Si criminum immanitate turbatus consciencie feditate confusus iu-
dicii horrore perterritus baratro incipias absorberi tristicie despera-
cionis abisso cogita mariam In periculis in angustiis in rebus du-
biis mariam cogita mariam inuoca non ~~recedat~~ recedat ab ore non re-
cedat a corde et ut impetres eius oracionis suffragium ne deseras
conuersacionis exemplum Ipsam sequens non devias ipsam rogans non
desperas ipsam cogitans non erras Ipsa tenente non corruis ipsa
protegente non metuis ipsa duce non fatigaris ipsa propicia peruenis
et sic in temetipso experieris quam merito dictum sit et nomen
virginis maria id est maris stella Hec Bernardus Ex quibus dictis patet quod hec stel-
la maris scilicet virgo maria trementes corroborat pusillanimes
confortat lapsos erigit errantes corrigit nauigantes dirigit ip-
sos quod perducat ad portum felicitatis eterne Et isto modo theophilum
qui dyabolo homagium fecerat reducens ad viam salutis et ad portum
claritatis eterne Similiter et quendam senatorem qui quoddam castrum seu
manerium construxerat ad viam reduxit salutis In cuius porta ta-
les versus fecit scribi versus Dericum detur ne dormiat aut epule-
tur Hec gens villana sed achilles plato dyana Volens per hoc
innuere quod nullus unde deberet dormire seu epulari nisi forent mi-
les strenui quod notatur in achille philosophi quod in platona vel clerici quod
notatur in dyana Cui dominus apparens dixit Me et meos a tuo ma-
nerio mentis excludere et ideo non in meliori debes te meo castro
scilicet celo privare Cumque ille tremebundus contra se sentenciam ferendam
expectaret intercessit pro eo virgo beata et optinuit ei graciam dicens
quod ei ut versibus illis deletis hospitalitati deuote se daret et pro
quibus versus ~~iam~~ ei dixit Ianua dericum sit suscipe cetum Sanctum
martinum lazarum iacobum peregrinum In quibus versibus innuitur quod devo-
te recipiendi sunt in hospicio nudi et pauperes quod notatur in martino

Infirmi et debiles quod notatur in lazaro peregrini et ex-
ules quod notatur in iacobo Et s^c p maris stella s virginem
beatam et h^s senatori q^i in mari huius seculi errauerat di-
ucius e ita q^o in illo sim puenit [illegible] celeste sua nauigacione
Vnde nos i merito deum huic laudare q ad h^o litus peruenit
eo q^o multa sunt picula i mari maxime tria q sunt i solu-
ta et valde pertimescenda Videlicet syrenarum cantica Circes
pocula Et caribe sillar insula Primum periculum e canticum
syrenarum Syrene n s^m fabulas tres fuerunt ex pte vir-
gines et ex pte volucres habitantes in mari et dicebantur
syrene vel sirenes quasi trahentes Syren n grece s^m latine dicitur
latine eo q p dulcissimam armoniam sui cantus homines trahunt
ad se et tractos occidat Vna n canebat voce humana alia
tybiis tercia lyra ut recitant alii in similitudine poetrie sue
et ysid li^o xi ethi^m ca^o 3 de portentis tantum e sup i ca^lo de
enigma ppe fine || Vlixes aut transiens p eas mali caute-
la usus e quod aures sociorum suorum obturauit cera ne
aliquid audirent de armonia Se ipsum aut malo nauis alli-
gauit et sic eas euasit || Moraliter ulixes sapiens interp-
tatur et designat mentem humanam in q prudencia inhabitare
debet Tres i^e syrene sane designat illecebras cupiditates
que attrahunt ad periculum nauigantes p mundum huius seculi s^z mens
prudentis aures sociorum s quinque sensuum naturalium et aie pote-
cias obturat cera i memoria nre fragilitatis et semetipsum
alligat ad lignum crucis quod e malus nauis pertinacie z^e
euadit periculum || 2^m periculum in mari e circes pocula Nar-
rat enim boecius 2° de consolacione metro 3° de bello troiano de-
uictus errauit p mare vno vo tempe videns quandam insulam i qua
regnat circes pulcherrima dna que filia solis dicebatur appli-
cuit ad eam ulixes et intrauit insulam illam cum sociis Ista enim
mulier p incantaciones suas instituit quedam pocula p que
omnes biberes transmutabat sicut voluit a natura humana in bes-
tias Vnde statim sociis ulixis porrexit de potu i^o et statim

~~socius ulixis~~ mutauit unum in aprum alium in ceruum tertium in leonem
et de aliis ¶ Ulixi vero dederat mercurius qui dicitur deus archadie
unum florem cuius virtus fuit contra incantationes. Unde nichil passus
et euaginato gladio magam insequitur et eam ad sociorum suorum
reparationem coegit ¶ Moraliter ista maga et incantatrix est cupidi-
tas secularis hec enim per incantationes suas homines transformat in bes-
tias et eos spoliat ratione et mansuetudine per quod unus homo effi-
citur bestialis et inhabilis ad operationes humanas seu virtutis
per cupiditatem enim seculi sunt aliqui lupi raptores ut sunt spoliato-
res et milites iniusti. Aliqui vulpes fallaces ut sunt mercatores
subdoli. Aliqui aues in aere volantes ut sunt diuites et super-
bi ¶ Item periculum in mari est cethe fallax insula. Est enim cethe
belua marina maxima que aliquando super dorsum colligit lutum et
super id lutum crescunt gramina et nascuntur herbe. Unde quasi monticu-
lus virens quibusdam nauigantibus apparere dicitur quod decepti applicant
vela soluunt et nauem exeunt. Cum enim se estimantes in terra so-
lida collocatos ignem accendunt pro necessariis decoquendis bes-
tia autem calorem senciens subito se subtrahit et in mari se
submergit et cum belua ipsa omnes illi in profundum pereunt ¶ Hec
bestia dignitatem et statum nobilium potest significare. Hanc sim-
plices in mundo isto nauigantes desiderant sibi suam quietem habere
estimantes ibi esse locum soliditatis et quietis. Unde unus talium
desiderat quidem episcopatum alter comitatum alter prioratum putantes
se fore felices si status huius mundi possent assequi. Sed cum io-
cundius se habuerint pacem et securitatem solummodo cogitantes ibi
tunc repentinus superuenit et miseros velociter descendunt ad inf-
imum quod prius ascenderunt ad talem gradum seu statum. Et hoc quidem
optime significatur in balthazar rege qui cum esset potentissimus et
grande conuiuium fecisset suis optimatibus in ciuitate baby-
lonie subito superuenit interitus et ciuitas capta est et baltha-
zar rex eadem nocte interfectus fuit danielis v. Et hoc quidem
lemmas presens ipsos qui de ciuitate prominentes ut de loco ...

derent sic dicit Recedite de medio babilonis et de terra
caldeorum egredimini quia ego adducam in babilone congre-
gacione gencium magnarum de terra aquilonis et preparabuntur ad-
uersus eam et inde capietur Ier 50 Quam alta non sapiet
ut facilius mete lingua seculi possitis transire in celestem ihe-
rusalem civitatem supernam in qua omnia iocunda sunt et leta Nam
deus omnes sensus spirituales ineffabili delectacione ibidem re-
ficiet cum ipse obiectum omnium sensuum spiritualium sit futurus Erit
ei ibi speculum visui cythara auditui mel gustui balsa-
mum olfactui flos tactui ibi erit candor lucis estivalis ame-
nitas vernalis habundancia autumpnalis requies hyemalis
Ibi teste beato augustino fulget quod non capit locus sonat
quod non capit tempus olet quod non spargit flatus sapit quod non
minuit edacitas heret quod non diuellit sacietas Item ibi-
dem sicut ait beatus augustinus deus sine fine videbitur sine fastidio
amabitur sine fatigacione laudabitur Ibi vita sine morte ibi
iuventus sine senectute ibi lux sine tenebris ibi gaudium sine
tristicia ibi pax sine discordia Ibi secundum beatum bernardum mer-
ces sanctorum tam magna est quod non potest mensurari tam multa quod non potest
numerari tam preciosa quod non potest estimari Quam mercedem nobis
tribuat ihesus marie filius qui est in secula seculorum benedic-
tus Amen Et hec de quarto membro sufficiant et per consequens de
toto illo tractatu

Hic liber finitus est in profesto bonifacii sancti Anno
domini m° cccc° lxxii° Si nobis scriptoris ignotum fuerit nomen
in fine sankerti nomen cognomen quod sum erit manifestum no-
bis Amen Amen vos flagito ut pro scriptore orare velitis siue viv-
erit ve mortuus fuerit Aue maria

Incipit epistola beati bernardi ad raymundum ne-
potem suum militem de modo et cura rei familiaris
atque defendi se et familia sua

Gratioso et felici militi Raymundo domino
castri ambrosii bernardus in senium deductus
salutem. Doceri petisti a nobis de cura et modo
rei familiaris utilius gubernande qualiter patres familias
debent se habere. Ad quod tibi respondemus quod licet rerum
omnium mundanarum status et eventus negociorum sub
fortuna labantur non tamen vivendi regula obmit-
tenda. Audi ergo et attende quod si in tua domo
sumptus et redditus sint equales casus inopinatus poterit
destruere statum eius. Status hominis negligentis domus
est ruinosa. Quando enim negligentia gubernatoris
domum intrat in domo validus et acrius dissen-
cio diligentis cum diligentia et posita quam tua
administratio habet nondum lapso facultatibus
minus et expendendum abstinere quam eadem superius re-
mediare. Cura sit quod sit magna prudentia et
considera etiam de cibo et potu. Aliqui acervant
qui expendunt et non perpendunt [illegible] sumptuose dominium
non conservant sine homine sumptus per multa honorabilia
et sumptus per minima acervos tenuabilis et sumptus
per minima prodigus perditus et familia grossis et
non delicatis cibis nutriatur. Cum gulosis effectus
et vino alienis qui morte moriebantur [illegible] curio-
sitas vilis hominis et negligentis parit rerum curiosi-
tas sollicitis et diligentis solacium. In diebus pas-
calibus habundanter non delicate pasce familiam
gula luxurie cum bursa et caveas cum adulatis
curiositas aut item gula et bursa [illegible] famam [illegible]
[illegible] gula probat effectibus. Testibus vero [illegible] bur-
sa evidenter probat arcam et cellarius evacuatis ut
brevi tempore evacuandis tunc male iudicans [illegible]

cingula qua avaricia ligat bursam Sicut q(ue) ste-
cingula et bursa avaricia non decidit. Quid
est avaricia sui honorata. Quod est avaricia pau-
pertate timens sibi in paupertate vivendo. Certe
vivit avarus in se non perdes dicas. Sed si
habundas blado non diligas carestiam. Qui enim
diliget carestiam cupit esse pauperum honorata.
Vende bladum dum satis vales non expectes pro pau-
pere anni non potest vivere minori precio
vende. Et timeat quia non est gladius sed sepe
[illegible] videtur timere. Superbia quod videtur
habere est [illegible] contraria cum sagitta
[illegible] timere. Confusionem non habeas cum ignotis
sed cogita timere vias. Debilitas timere non
est locus pacis sed treuga ad tempus. Inter secu-
ritatem non cogitas timere quod tu cogitas
periculis te exponis. De servis tuis suspectis
ad agendum [illegible] per [illegible] quos
[illegible] timere male uxoris a nullo me-
dico curaberis dolore de mala uxore tua
mitigabis quod simile audies de uxoribus
alienis. Noli nobilem altum nec requirit de ope-
ribus mulieris. Mala uxor est peior ipsa [illegible]
[illegible] castigabis. Femina senex nec naturam si
[illegible] permittet viva sepelienda est. De vestibus
nota. Quod vestis superflua probacio est prava
vestis animus apparet vicinis tedium cito pa-
rit. Studie bonitate placere non veste. Quali
cum peccatis hominis vestes et vestes ... non
indicat firmitatem. De amicis. Teneas cum
magis est amicus et peius cum quod sua tribuit
quod quod se ipsum offert. De cibis est magna co-
pia amicorum. Audiendo non imputes cum quod te presen-
te laudaverit. Et si consilio amico tuo non
[illegible] placet ei sed [illegible] dicas amico tuo

qsulendo sic vi videt^r no^n pass sic agend^o e. Cum
de malo exitu qsiliu^m facilis accipitur vitupe
riu^m q^a de bono laus. Audiui q^d visitat te ioc
latores attende q^d fecerit^t hys ioculatoribus i certa
alios vxore habiit cui nome^n paupertas. Et q^a
erit eius filius derides et gaudes de verbis io
culatoris. Placet tibi verba ioculatoris finge
te no^n audire s^ed aliud cogitare ia^m pessime sibi
dedit. Ioculatores improperare digni sunt
suspendio. Quod e ioculator mala ipperans ad
honorem secu^m portas. Ioculatoris instrumenta
deo no^n placent. Audi de familiis famu
los alieni ordis expelle vt futuru^m timeas. Fa
mulos suis moribus blandiente^s expelle. Famulo
viamo te laudati insistas. Famulum se ve^n
datum de facili diligere vt filium. Diuinis edi
ficare domum indicat te vanitas et no^n vo
luptas. Cupiditas edificandi edificando no^n
tollitur. Summa et ordinata edificandi cupidi
tas paruit et expectat edificans vendicans
Turri^m completa et arta chacarata faciunt
tande s^ed valde homines sapientes. Vis aliquis ve
ndere caue ne parte hereditatis vendas te po
tentiorem s^ed potius minorem totum at vende plus offe
renti eligere e^nim grauius pati famem q^uam sua pa
trimonii vendere s^ed melius e vende q^uam se v^su
ris subicere. Quod e vsura venenum patrimonii
q^a e legalis latro portatus q^d reddit. Nichil
emas i forte te potentiorem. Paruum qsiliu^m te
parcit sustineas ne fiat tibi forsan. Que
sunt de vsu vini. Cum diuersitate vinorum
habundancia e sobrius ille bonus deus e. Ebri
etas nichil rectum facit nisi cum cadit i luto
Ebrietas vinum fuge qsortium quere sanum potius
q^d collacio. Cum se abiicit excusat ebrietate

suam aperte accusat. Male credit in iuvene vi-
na cognoscere. Finge medicum ebrium. Caue tibi a
medico volente in te experiri. Qui alios a suis
morbis curabit. Caue amicos (?) valde paruos
dimittere clericis et iuuenibus. Caue custodes vi-
les sed caue ad venandum plus quam constat qui conferunt.
Habes filium dispensatorem bonorum tuorum non consti-
tuas sed tu dicens si aduenerit fortuna. Caue
deest vivendi doctrina. Audi quod de hoc vide-
stultos obmittentes diligentiam et inde se ex-
cusantes sub fortuna. Raro cum diligentia
cum infortunio separabis. Si vero infortunium
a pigritia separabis. Expectat piger sibi
subvenire a deo qui in mundo isto vigilare per-
pit. Tu ergo vigila et laborare (?) cum
cum grauitate lucrandi expensa. Ad propositum
senectus. Consulo quod deo ponas quam tuo filio te
committas. Dispone legata. Consulo quod proximo
servitoribus solum mandas diligentibus personam
tuam non committas animam tuam. Committe tuam
animam diligentibus animam suam. Disponere debes
cum morbus. Sepe enim cum effectu infirmi-
tates sermones testificari non potest. Libe-
ri tui testes et amici. Sermones efficaces sufficia-
nt tibi quod de te dicam. De filiis audi
apertius primum quando diuisionem filium. Si nobiles
sunt melior est corum pro mundo dissipatio quam here-
ditatis diuisio. Si laboratores sunt faciant quod
volunt. Sed sepe est cum concordia dissoluunt
quam hereditatis diuisio. In mercatoribus est
tutior est corum diuisio quam communicatio ne
unius infortunium alius incurrat. Male vero
in unitate perit. Stulte agit sed ut perca

sua deploret · utinam ipsa senex acciperet nunc
ne ista nos ipsos sed sua quam sibi abiat · quibus ab
recessit bibit cum eo dolorum calicem quem optavit
Ad quem eam perducat sua dampnabilis senex
. Amen

Explicit epistola beati bernardi

Ad carth Ad corthusen (?) ... [illegible]